

**กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี
เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนัน
ของเด็กและเยาวชน ชุมชนหนองโรง
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี**

อภิชาติ ใจอารีย์

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการพนันของ
เด็กและเยาวชนชุมชนหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

Multi-party Participatory Process for Preventing and Solving Gambling
Problems in Children and Youth of Nongrong Community,
Pranom Thuon District, Kanchanaburi Province

ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ ใจอารีย์

ผู้ช่วยนักวิจัย

นายโสภณ แดงมาศ

ภาควิชาการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

สนับสนุนโดยศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้การสนับสนุน
ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

คำนำ

งานวิจัยนี้พัฒนาขึ้นมาจากการค้นพบปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนบ้านหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการเป็นเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีสารสนเทศที่ค่อนข้างรวดเร็ว จนทำให้คนในสังคมปรับตัวไม่ทัน มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานที่ถูกต้อง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่นับว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่า และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติในอนาคต โดยภัยคุกคามหนึ่งที่กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ตามการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ คือ การพนัน ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้าถึงเด็กและเยาวชนได้ง่ายขึ้นในลักษณะ “การพนันออนไลน์” แต่นับเป็นความโชคดีของชุมชนบ้านหนองโรงที่ผู้นำ แกนนำ และสมาชิกชุมชน ต่างให้ความสำคัญและเล็งเห็นคุณค่าในตัวเด็กและเยาวชน ตลอดจนมุ่งมั่นที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของทุกคนในชุมชน โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชน จึงลุกขึ้นมาสร้างความร่วมมือของทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าวบนพื้นฐานของศักยภาพและทุนชุมชนที่โดดเด่น ทั้งทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนทรัพยากร ทุนวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น จากผลการดำเนินงาน พบว่า กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้เกิดนักวิจัยชุมชนและนักพัฒนาชุมชน เกิดแผนแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและสามารถนำไปใช้ได้จริง คนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วม เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคม คือ กระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุแห่งปัญหา ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ดำเนินการแก้ไขปัญหาและการประเมินและติดตามผลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

งานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดี ด้วยความร่วมมือของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ขอขอบคุณชาวชุมชนหนองโรง ผู้ทรงคุณวุฒิและเครือข่ายพหุภาคีที่เกี่ยวข้องทุกคน ทุกองค์กร ที่ให้ความร่วมมือและความอนุเคราะห์ข้อมูลอันทรงคุณค่า ตลอดจนการจัดเวทีสะท้อนผลการวิจัยและการรับฟังข้อเสนอแนะ ขอขอบคุณศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่สนับสนุนทุนวิจัยครั้งนี้

สำหรับคุณค่าและประโยชน์อันเกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอบแต่คุณชาญ-คุณสำอางค์ ใจอารีย์ บิดาและมารดาผู้ให้กำเนิด อบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี และรักการเรียนรู้ ตลอดทั้งเป็นกำลังใจและที่ปรึกษาที่ดีที่สุดในยามที่ผู้วิจัยท้อแท้หมดกำลังใจ บุรพาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ช่วยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ อบรมกล่อมเกล่าให้ผู้วิจัยก้าวมาจนถึงเป้าหมายในวันนี้ได้อย่างสมภาคภูมิ

อภิชาติ ใจอารีย์

เมษายน 2561

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของ

เด็กและเยาวชนชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ ใจอารีย์ และผู้ช่วยนักวิจัย นายโสภณ แดงมาศ

ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ มุ่งที่จะค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชนในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคี ที่มีการประสานความร่วมมือภายใต้ปัจจัยเอื้อและเงื่อนไขของภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันทางสังคมต่างๆ ตลอดจนค้นหาบทบาทที่เหมาะสมของแต่ละภาคส่วนในการมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดการพนันในเยาวชนผ่านทุนวัฒนธรรมต่อไป ซึ่งมีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา รวมทั้งกระตุ้นให้ชุมชนมีความสนใจและมีแนวทางการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ทำให้เกิดความร่วมมือในการวางแผนและร่วมมือกันในการค้นหาแนวทางและกลวิธีในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยความร่วมมือตามศักยภาพของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐและปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จในชุมชนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

วัตถุประสงค์รอง

- เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
- เพื่อศึกษาศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนที่สามารถใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
- เพื่อพัฒนาและศึกษาผลการใช้แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความร่วมมือขององค์กรชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนาและกลุ่มองค์กรอิสระในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคี โดยมีเป้าหมายเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมมีขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งค้นหารูปแบบการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนกับภาคีการพัฒนาที่มีส่วนได้ส่วนเสียในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคี เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม โดยเลือกพื้นที่ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเป็นกรณีศึกษา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ เนื่องจากเป็นทางผ่านของเส้นทางการท่องเที่ยว

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. การมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเนื้อหาในส่วนนี้จะเกี่ยวข้องกับ กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมของภาคประชาชนแบบร่วมมือร่วมใจกับภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในชุมชน
2. การป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมเนื้อหาในส่วนนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม และผลของการขับเคลื่อนที่จะเกิดขึ้นกับตัวของเยาวชนในความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ ตลอดจนการติดตามประเมินผลในลักษณะกิจกรรมและเครือข่าย

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนกรณีศึกษา เพื่อมุ่งค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการก่อเกิดของการมีส่วนร่วม การขยายตัว ตลอดจนการดำรงอยู่ของการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม บทบาทที่เหมาะสมของแต่ละภาคีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ และขั้นตอนการดำเนินการตามประเด็นปัญหาที่เป็นความต้องการของชุมชน ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยตามรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วม ตลอดจนเงื่อนไขในการมีส่วนร่วมของชุมชนออกเป็น 3 ระยะ โดยมีกรอบวิธีวิจัยดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมความพร้อม ศึกษาสภาพบริบททางสังคมเบื้องต้นของชุมชน สถานการณ์ด้านปัญหาเด็กและเยาวชนเล่นการพนันและระดับความรุนแรง และความร่วมมือของชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ แล้วประมวลข้อมูลที่ได้เพื่อสร้างเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษา

ระยะที่ 2 การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย ค้นหาทีมวิจัยในชุมชน วิเคราะห์บริบทชุมชน ค้นหาปัญหา เหตุของปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน ค้นหาภาคีการหนุนเสริม วิเคราะห์ศักยภาพและทุนสังคมของชุมชน พัฒนา ศึกษาและติดตามผลแผนการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมแบบมีส่วนร่วม

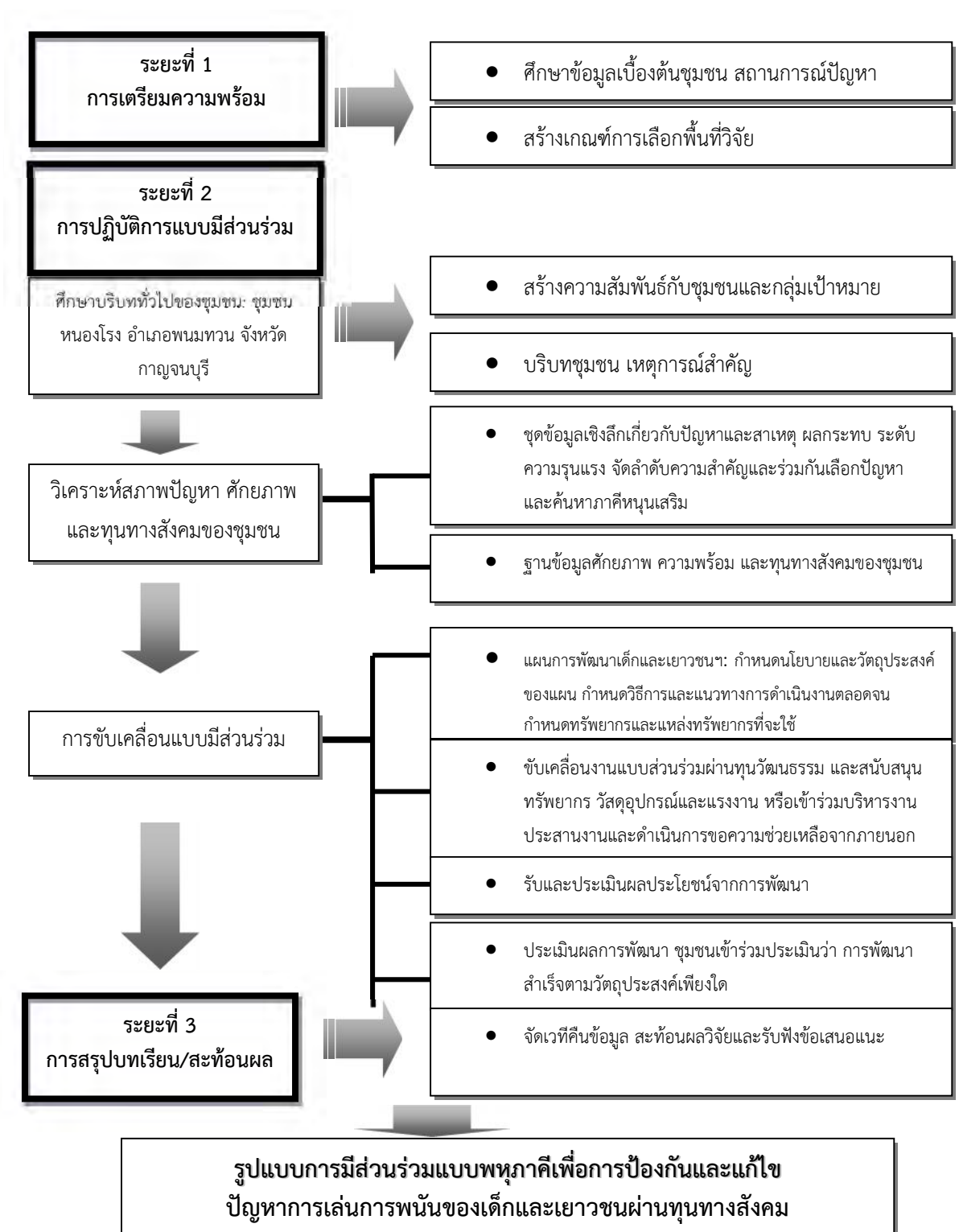
ระยะที่ 3 การสรุปทบทวน สังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม

หัวใจของงานวิจัยนี้ คือ ชาวบ้านได้ศึกษาข้อมูลด้วยตนเองและเห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กระตุ้นให้ชาวบ้านมีความตื่นตัวมากขึ้นในการเข้าร่วมมือกันวางแผนการพัฒนาและการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง นับเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานที่เป็นระบบ มีการนำข้อมูลและความรู้ของท้องถิ่นมาพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้ดียิ่งขึ้นไป

พื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจงเพื่อเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้เพราะชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ เนื่องจากเป็นทางผ่านของเส้นทางการท่องเที่ยว จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวหรือบุคคลจากนอกพื้นที่เข้ามาในพื้นที่จำนวนหนึ่ง และมีการพัฒนาระบบการสื่อสารไร้สายรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะเป็นมูลเหตุให้เด็กและเยาวชนในชุมชนเกิดพฤติกรรมเลียนแบบ และเกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมเข้าสู่เส้นทางการพนันผ่านสังคมออนไลน์จากเว็บไซต์ต่างๆ และเริ่มมีการร่วมตัวของแกนนำชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน ตลอดจนมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เป็นอย่างดี และมีปัจจัยเชิงบริบทที่เอื้อต่อความสำเร็จในการทำงานแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นผลการศึกษาชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยคาดว่าจะได้ข้อสรุปร่วมกันในการหารูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน

นอกจากที่กล่าวในข้างต้นเกี่ยวกับเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่วิจัยแล้ว ตัวผู้วิจัยยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี เนื่องจากผู้วิจัยและภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชนได้ใช้พื้นที่ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชน สำหรับนิสิตทั้งระดับปริญญาตรี โท และเอก

สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัย เพื่อมุ่งค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม มีดังนี้

สภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน โดยเล็งเห็นว่าเด็กและเยาวชนจะเป็นกำลังในการพัฒนาชุมชนในอนาคต สำหรับสภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหนองโรง พบว่า มีเด็กและเยาวชนในชุมชนบางส่วนเข้าไปพัวพันกับการเล่นการพนัน เช่น การพนันฟุตบอลออนไลน์ การเล่นเกมออนไลน์ หว่ยใต้ดิน ชนไก่ เป็นต้น และจากการสอบถามพฤติกรรมการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนรวมทั้งสมาชิกในครอบครัว พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์การเล่นการพนัน ส่วนเด็กและเยาวชนที่มีประสบการณ์การเล่นการพนันจะเล่นทั้งหว่ยใต้ดิน ไฟ ชนไก่ ฟุตบอล เกมตู้ และยังมีเด็กส่วนหนึ่งยังคงมีพฤติกรรมการเล่นการพนันอยู่โดยเฉพาะหว่ยใต้ดิน และฟุตบอล นอกจากนี้ พ่อ แม่และญาติของเด็กและเยาวชน ส่วนมากเล่นพนันนานๆ ครั้ง ประเภทการเล่นพนันของคนในครอบครัวเล่นมากที่สุด คือ หว่ยบนดิน/ใต้ดิน/ลอตเตอรี่/หว่ยรายวัน น้อยที่สุด คือ การพนันฟุตบอล ทักษะคิดต่อการเล่นพนัน พบว่า เด็กและเยาวชนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเล่นการพนันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนทัศนคติเชิงลบต่อการเล่นการพนันโดยรวมอยู่ในระดับน้อย สะท้อนให้เห็นว่า เด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงมองเห็นว่าการพนันเป็นสิ่งที่ไม่ดีต่อตนเองและสังคม แสดงว่าสถานการณ์การเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนยังไม่ถือว่ารุนแรงจนยากต่อการแก้ไข และชุมชนประเมินว่าปัญหาดังกล่าวยังไม่ถือว่ามีความรุนแรงหรืออยู่ในภาวะวิกฤต แต่เป็นปัญหาที่คนในชุมชนต้องให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากชุมชนเล็งเห็นว่าหากชุมชนไม่จัดการกับปัญหาดังกล่าว คาดว่าจะส่งกระทบเป็นลูกโซ่และก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การฉกชิงวิ่งราว การลักขโมย การโกหกคดโกง และที่จะเลวร้ายที่สุด คือ การเข้าสู่เส้นทางการค้ายาเสพติด หรือการก่ออาชญากรรมในที่สุด ภาพลักษณ์ที่ดีงามของชุมชนจะเสื่อมเสียไปในที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากรูปแบบการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนเริ่มเปลี่ยนไป คือ เป็นการพนันออนไลน์ผ่านโทรศัพท์มือถือที่มีแนวโน้มมากขึ้น เพราะพ่อ-แม่ผู้ปกครองตรวจสอบการใช้โทรศัพท์มือถือของลูกหลานตนเองได้ยาก รวมทั้งไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ด้วย รวมทั้งในชุมชนมีการพัฒนาระบบการสื่อสารไร้สาย มีร้านอินเทอร์เน็ตมาเปิดในชุมชนจำนวนหนึ่ง ส่งผลให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงเครือข่ายสังคมออนไลน์สะดวกมากยิ่งขึ้น

ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม

ชุมชนบ้านหนองโรง เป็นชุมชนประวัติศาสตร์ตั้งอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาและภูเขาสูงที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของพรรณไม้และสัตว์ป่า

โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ที่ชาวบ้านเรียกชื่อตามพันธุ์ไม้เด่นที่ขึ้นในพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศว่า ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน ลักษณะประชากรทั้งหมดคนไทยพื้นราบ คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจ และรู้จักสามัคคีกันเป็นอย่างดี มีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เคารพผู้อาวุโส และเชื่อฟังผู้นำชุมชน โดยผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของชุมชน ถือเป็นผู้ที่มีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม จนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและภายนอกชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากต่างมีประสบการณ์ที่ผ่านความยากลำบากร่วมกันในการดำรงชีวิต แก้ปัญหาภัยแล้งและผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ ยังมีประสบการณ์ความสำเร็จในการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน และการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเกษตรและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในชุมชน โดยมีอาชีพเสริมในการหาของป่าขายแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะเห็ดโคน และผักหวานป่า นอกจากนี้ยังพบว่า คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลาย

ชุมชนหนองโธงนับเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมของชุมชนค่อนข้างเยอะและหลากหลาย ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ที่โดดเด่นที่สุด คือ **ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี** ทุนวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่โดดเด่น คือ วัฒนธรรมเครือญาติ วัฒนธรรมเกษตร วัฒนธรรมชาวนา โดยเฉพาะการทำนา การทำขวัญข้าว เพลงเหย่ย ร้อยพรรณษา ทำบุญกลางบ้าน ทุนมนุษย์ จากที่กล่าวข้างต้น ทุนมนุษย์ของชุมชนที่ได้รับการยอมรับ คือ ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ได้รับการยอมรับ ทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีทั้งองค์ความรู้และประสบการณ์มากมาย เช่น การแพทย์แผนไทยสมุนไพร พืชพันธุ์ท้องถิ่น การจักสาน การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ส่วนทุนกายภาพอาจจะไม่โดดเด่นมากแต่ก็มีให้เห็น คือ ศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน

จากการวิเคราะห์ชุมชน พบว่า ปัญหาหนึ่งที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ และสร้างผลกระทบโดยรวมต่อภาพลักษณ์และการพัฒนาชุมชน คือ **ปัญหาเด็กและเยาวชนบางส่วนในชุมชนเล่นการพนัน ได้แก่ การพนันฟุตบอลผ่านเว็บไซต์ออนไลน์ และการพนันหวยใต้ดิน** ซึ่งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ หากชุมชนไม่มีการจัดการที่ดี เนื่องมาจากผู้ปกครองไม่สามารถตรวจสอบได้ จากการวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้น พบว่า ชุมชนยังมีแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกันอย่างไม่เป็นระบบ โดยจะเป็นลักษณะที่ต่างครอบครัวต่างดูแลกันเอง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพและทุนชุมชนด้านวัฒนธรรมที่จะสามารถนำมาบูรณาการเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา พบว่า ชุมชนยังมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงานที่ยังคงสืบสานอยู่ เช่น การทำบุญกลางบ้าน การร้องเพลงเหย่ย การจัดการป่าชุมชน เป็นต้น

การขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้เกิดนักวิจัยชุมชนและนักพัฒนาชุมชน เกิดแผนแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและสามารถนำไปใช้ได้จริงและคนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วม เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคม คือ กระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุแห่งปัญหา ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาดำเนินการแก้ไขปัญหและการประเมินและติดตามผลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนชุมชน การดำเนินกิจกรรมด้วยรูปแบบที่หลากหลายโดยเน้นการบูรณาการทุนทางสังคมในชุมชนมาใช้ประโยชน์ สามารถทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้และความตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนันสูงขึ้น มีทักษะการแสดงวัฒนธรรมชุมชนและการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ จนสามารถนำชมสถานที่สำคัญในชุมชนแก่คณะศึกษาดูงานได้เป็นอย่างดี ส่งเสริมความภาคภูมิใจและความมั่นใจในตนเองแก่เยาวชน ที่สำคัญที่สุด เด็กและเยาวชนมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็น “สภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง”

ผลที่ได้รับจากการขับเคลื่อนงานการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ทั้งการสร้างแผน การสร้างกลุ่มเยาวชน และกิจกรรมในลักษณะอื่นๆ ผลที่ได้รับ มีดังนี้ 1) สร้างองค์ความรู้ คือ รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมและเป็นการบูรณาการระหว่างศักยภาพและทุนชุมชน โดยเน้นที่ทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าชุมชนเป็นแกนหลัก ตามด้วยทุนวัฒนธรรมประเพณีและทุนมนุษย์ เข้ากับแนวทางการจัดการสมัยใหม่อย่างลงตัว ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก 2) สร้างแผน คือ แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชน ภายใต้แนวคิดการพัฒนาบนฐานทุนชุมชนการบูรณาการทุนชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง ให้มีความตระหนักรู้และห่างไกลจากการเล่นการพนัน 3) สร้างคนและเครือข่าย คือ กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชน เป็นการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ของชุมชน ทำให้เกิดนักวิจัยชุมชน สภาเด็กและเยาวชน แนวร่วมจากชุมชน และภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชนเพื่อหนุนเสริมการทำงานของชุมชนในลักษณะพหุภาคี และ 4) สร้างกระบวนการ คือ การป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ได้ช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้การทำงานและกระบวนการสืบสานแบบมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี โดยมีชุมชนเป็นหลักด้วยการหนุนเสริมของภาคีการพัฒนา

รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเล่นพนันของเยาวชนของชุมชนหนองโรง

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคส่วนต่างๆนอกชุมชน เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเล่นพนันของเยาวชนของชุมชนหนองโรง **ขั้นตอนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี** จากงานวิจัยค้นพบแนวทางการพัฒนา 3 ขั้นตอน คือ

1. เตรียมความพร้อมชุมชน และค้นหาภาคี เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักรู้เกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนัน ความสำคัญของเด็กและเยาวชน บทบาทของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน หลักการการแก้ปัญหาของชุมชน และการทำงานแบบมีส่วนร่วม ด้วยการร่วมค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและค้นหาภาคีหนุนเสริม การค้นหาทางเลือกในการจัดการกับปัญหา และกระบวนการค้นหาพหุภาคีหนุนเสริมกิจกรรมของชุมชน รวมทั้งการข้อตกลงร่วมกันในการทำงานแบบมีส่วนร่วม

2. เสริมสร้างศักยภาพชุมชน และพหุภาคี เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สามารถดำเนินการได้โดย การสร้างแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเล่นพนัน และอื่นๆ ทั้งนี้เพราะในกระบวนการสร้างแผนแบบมีส่วนร่วม คนในชุมชนทุกระดับ และภาคีการพัฒนาจะต้องมากำหนดเป้าหมาย และแนวทางการจัดการร่วมกัน และแผนฯ ดังกล่าวต้องสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

3. พัฒนาสู่ความเข้มแข็ง และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ แนวทางที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งและจัดการกับแก้ไขปัญหากลุ่มเล่นพนันของเด็กและเยาวชนอย่างยั่งยืน คือ การนำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเล่นพนันเชิงบูรณาการ และอื่นๆ ลงไปร่วมขับเคลื่อนและปฏิบัติจริงด้วยคนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่อยู่กับปัญหา และรู้เกี่ยวกับปัญหาของตนเองเป็นอย่างดีร่วมกับภาคีการพัฒนา พร้อมทั้งมีการประเมินผลและติดตามผลการดำเนินงานอย่างหลากหลาย มีการทบทวนและสรุปบทเรียนเชิงปฏิบัติการ นำไปสู่การปรับแก้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงต่อไป โดยการดำเนินการดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน และการหนุนเสริมของภาคีการพัฒนา รวมทั้งชุมชนจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมกับชุมชนอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงาน องค์ความรู้และทรัพยากรการทำงานร่วมกัน

ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี เป็นไปในลักษณะชุมชนหรือภาคประชาชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน ภายใต้แนวคิดการพัฒนาโดยอาศัยศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน โดยภาคีการพัฒนาทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ มีบทบาทในการหนุนเสริมการทำงาน of ชุมชน บนฐานคิดที่ว่าต้องเชื่อมั่นว่าชุมชนมีศักยภาพเพียงพอในการจัดการกับปัญหาของตนเอง เพราะชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา และที่สำคัญต้องเคารพคนในชุมชน ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดของคนในชุมชน

พหุภาคี และบทบาทการหนุนเสริมที่เหมาะสม

การสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ในลักษณะของพหุภาคีเป็นรูปแบบการกระจายอำนาจ และการให้สิทธิกับชุมชนในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยภาคส่วนต่างๆ ทางสังคม ต้องให้การสนับสนุน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐทั้งจากส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ตลอดจนการสร้างบทบาทที่เหมาะสมในการหนุนเสริมการทำงานของชุมชน จากการศึกษา พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ภาคประชาชนและชุมชน เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงานทุกระดับ ตั้งแต่การร่วมค้นหาปัญหา จนถึงการร่วมผลประโยชน์จากการดำเนินงาน ส่วนภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันทางการเงิน และอื่นๆ มีบทบาทหลักคือการหนุนเสริมด้านวิชาการ คือ องค์ความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการองค์กร และการให้คำปรึกษาในการดำเนินงาน การสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ บุคลากร และทรัพยากรในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งการเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน และหลอมรวมความเป็นปึกแผ่นของคนในชุมชน

ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ

ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง มีปัจจัยสนับสนุน ดังนี้ 1) ความสามารถและคุณธรรมของผู้นำชุมชน โดยเฉพาะความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชน ความรับผิดชอบและมีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับ 2) คุณสมบัติของสมาชิกชุมชน เกี่ยวกับการให้คุณค่าทางสังคม ความตระหนักในการเป็นเจ้าของป่าชุมชนและทรัพยากรท้องถิ่น และการเอาใจใส่ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน 3) ความเข้มแข็งของชุมชน ความสามัคคีของสมาชิกชุมชนในการรวมกลุ่ม และเสียสละเพื่อส่วนรวม และ 4) การได้รับการสนับสนุนและยอมรับจากหน่วยงานภายนอก

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบในการวิจัย การจัดเวทีนำเสนอผลการศึกษา และรับฟังข้อเสนอแนะจากภาคีการพัฒนาต่างๆ เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในลักษณะพหุภาคี เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ความสำเร็จ และข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากปัจจัยการหนุนเสริม ผู้วิจัยสรุปเป็นข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานในชุมชน

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน

การจัดกิจกรรมค่ายเด็กและเยาวชนในงานวิจัยนี้ นอกจากจะทำให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนันมากขึ้นแล้ว ยังช่วยยกระดับความตระหนักในหน้าที่และบทบาทของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน ในฐานะทรัพยากรมนุษย์อันทรงคุณค่าของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น ชุมชนควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาการนำหลักสูตรค่ายเยาวชนไปใช้ในการจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในด้านอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นความสนุกสนาน

เปิดโอกาสให้เยาวชนแสดงความสามารถและความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดความร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งนี้แต่ละกิจกรรมควรกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง จนสามารถนำไปพัฒนาทักษะชีวิตของตนเองให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และเทคโนโลยีสารสนเทศ กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง อยากรอยู่เป็นกำลังในการพัฒนาชุมชนของตนเองในอนาคต ควรมีการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระยะเวลา การประเมินผล ควรประเมินให้ครอบคลุมกระบวนการในการจัดกิจกรรมค่าย เช่น เทคนิควิธีการในการนำเสนอผลงานของเยาวชน ผลงานของเยาวชน การทำงานกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ชัดเจนและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมค่ายในโอกาสต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

จากการจัดเวทีคืนผลการศึกษาและรับฟังข้อเสนอแนะจากภาคีที่เกี่ยวข้องต่อประเด็นการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีข้อเสนอแนะต่อบทบาทที่เหมาะสมของภาคีภายนอก ดังนี้ หน่วยงานภายนอกชุมชนควรมีการพัฒนาเทคนิควิธีการสร้างการมีส่วนร่วมที่หลากหลายบนฐานคิด *การเป็นผู้หนุนเสริมหรือผู้สนับสนุน ไม่ใช่ผู้สั่งการ และการเคารพชุมชนและคนในชุมชน และชุมชนเป็นเจ้าของปัญหาและทรัพยากรท้องถิ่น* โดยกระบวนการมีส่วนร่วมต้องเริ่มจากชุมชนและพัฒนาบนศักยภาพและความพร้อมของชุมชน

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหน่วยงานที่ควรทำหน้าที่หรือบทบาทหลักในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน ดังนี้ หน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่น ได้แก่ *องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง* ต้องแสดงบทบาทหลักในการชักนำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และขับเคลื่อนการพัฒนา ศักยภาพเด็กและเยาวชนในทุกด้านๆ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้เด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทุกชนิด ผลักดันแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน และสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงให้มีความชัดเจนในการดำเนินงานและงบประมาณ ส่วนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคส่วนอื่นๆ ทางสังคมหนุนเสริมด้านวิชาการและงบประมาณ นอกจากนี้ชุมชนและภาคีการพัฒนาต้องร่วมกัน ค้นหาวิธีการที่จะนำไปสู่การพัฒนาพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนให้มีความเป็นรูปธรรม เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดสร้างความตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนัน ตระหนักในหน้าที่และบทบาทของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ประโยชน์สูงสุดจะเกิดแก่ท้องถิ่นและชุมชนของตนเองในที่สุด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

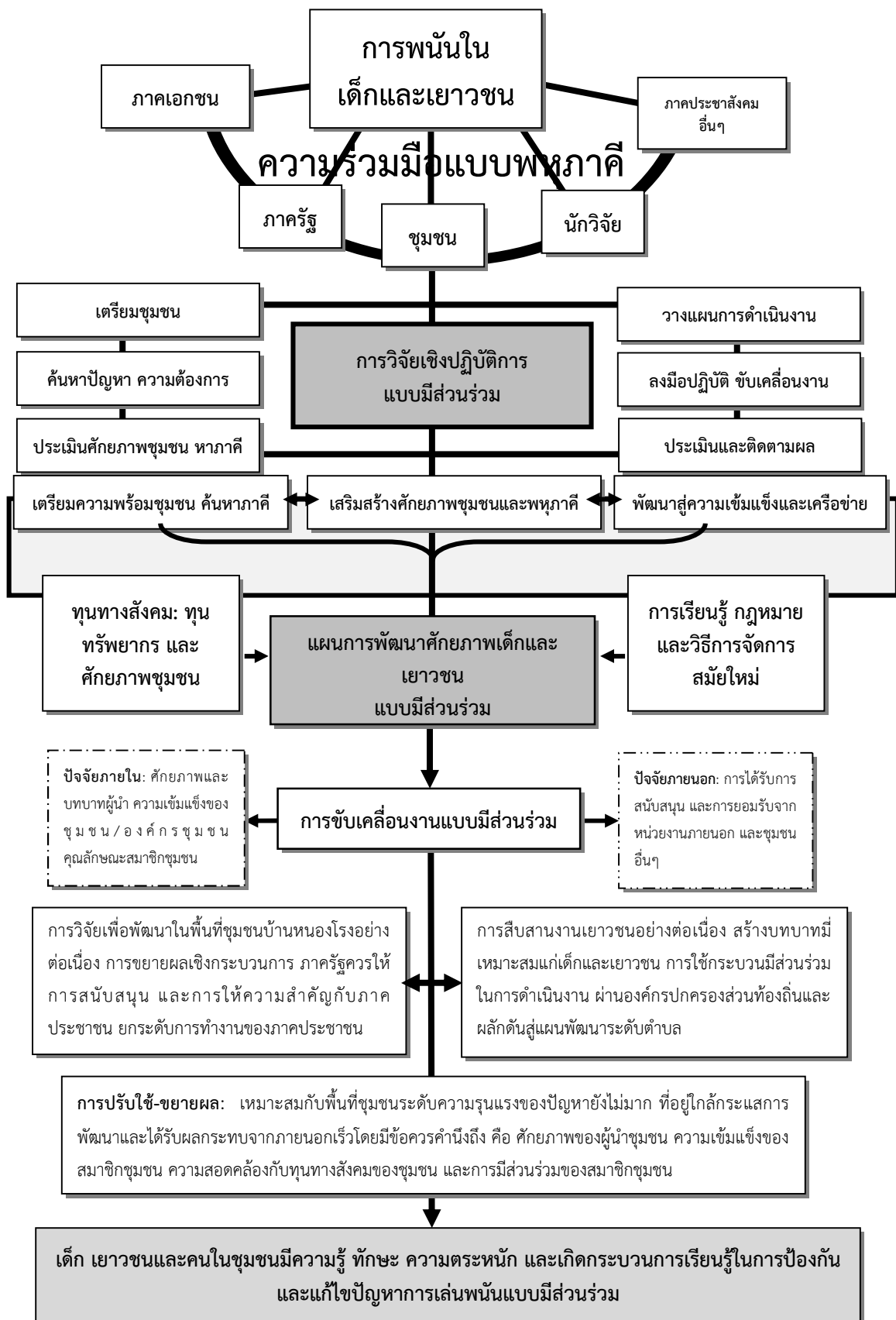
จากข้อค้นพบในประเด็นที่ว่า การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถส่งเสริมให้เกิดนักวิจัยชุมชน นักพัฒนาชุมชน และทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการทำงานแบบมีส่วนร่วม ถือเป็นการเริ่มต้นที่ดีในการวางรากฐานการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ที่สอดคล้องกระบวนการวิจัยเข้าไปด้วย ซึ่งสามารถยกระดับคุณภาพการทำงานของชุมชนให้เป็นที่ยอมรับได้ ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาหรือหน่วยงานที่ทำงานในลักษณะที่คล้ายคลึงกันในพื้นที่ควรมีการวิจัยและพัฒนา

พื้นที่ชุมชนบ้านหนองโรงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายที่ผ่านกระบวนการพัฒนาในระยะเริ่มแรกสามารถดำเนินการต่อไปได้เองอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการปรับใช้ขยายผล

การปรับใช้-ขยายผล ควรพิจารณาเลือกพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกับชุมชนบ้านหนองโรง คือ ระดับความรุนแรงของปัญหายังไม่มากนัก คนในชุมชนเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชน พร้อมเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน ไม่มองว่าเด็กและเยาวชนเป็นปัญหาเป็นภาระที่คนในชุมชนต้องรับผิดชอบ อีกทั้งเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กระแสการพัฒนาและได้รับผลกระทบจากภายนอกค่อนข้างเร็ว แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน คือ การดำเนินการเองโดยชุมชนด้วยศักยภาพและทุนทางสังคมที่โดดเด่นของชุมชน และการหนุนเสริมวิทยากรใหม่จากหน่วยงานภายนอก โดยมีข้อควรคำนึงถึง คือ ศักยภาพของผู้นำชุมชน ความเข้มแข็งของสมาชิกชุมชน ความสอดคล้องกับทุนทางสังคม และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน พื้นที่ที่จะนำรูปแบบไปปรับใช้ ผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพในการหลอมรวมสมาชิกชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ยอมรับข้อจำกัด และข้อเสนอแนะจากภายนอกชุมชน ชุมชนต้องมีทุนทางสังคม เด่นของชุมชนที่สมาชิกในชุมชนยึดถือปฏิบัติร่วมกันมา ซึ่งจะเป็นการง่ายต่อการรวมคนเข้ามาร่วมทำงานเพื่อชุมชน

ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ประมวลเป็นรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน ดังภาพ

บทคัดย่อ

กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของ
เด็กและเยาวชนชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
โดย รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ ไจอารีย์ และผู้ช่วยนักวิจัย นายโสภณ แดงมาศ
ภาควิชาการพัฒนาศักยภาพกรมมนุษย์และชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไข
ปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี กระบวนการวิจัย
เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อม 2) การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 3)
การสรุปบทเรียน สังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่น
การพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านหนองโรง จังหวัดกาญจนบุรี โดยมี
ผู้เข้าร่วมในการศึกษาประกอบด้วย ภาศิกภายในชุมชน ได้แก่ แกนนำ สมาชิกชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่ม/
องค์กรในชุมชน ตัวแทนเด็กและเยาวชน จำนวน 200 คน และภาศิกภายนอกชุมชน ได้แก่ ตัวแทนจากภาคส่วน
ต่างๆ ของสังคม จำนวน 65 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสมทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ
 อีกทั้งมีการสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านเวทีชุมชน

ผลการศึกษา พบว่า สภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน
ชุมชนบ้านหนองโรงยังอยู่ในระดับที่ไม่รุนแรงมาก แต่มีเด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการพนัน ชุมชน
จึงมีความต้องการในป้องกันและแก้ไขปัญา เพื่อลดแนวโน้มในการทวีความรุนแรงขึ้น โดยชุมชนบ้านหนองโรงมี
ศักยภาพและทุนทางสังคมในการทำงานแบบมีส่วนร่วมใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร
ท้องถิ่น 2) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน 4) ด้านการรวมกลุ่ม 5) ด้าน
ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และ 6) ด้านศักยภาพของผู้นำ โดยทุนที่โดดเด่นที่สุด คือ ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน
สามัคคี การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานทำให้คนในชุมชนทุกระดับมีความรู้ ความเข้าใจ และ
เห็นคุณค่าของในตัวเด็กและเยาวชนในฐานะทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าของชุมชนมากขึ้น รูปแบบการทำงาน
เป็นการบูรณาการระหว่างศักยภาพและทุนชุมชน โดยเน้นที่ทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าชุมชนเป็นหลักตาม
ด้วยทุนวัฒนธรรมประเพณีและทุนมนุษย์ ผลานกับมาตรการทางกฎหมายและกระบวนการเรียนรู้ เกิดการจัดตั้ง
สภาเด็กและเยาวชน นอกจากนี้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมยังได้ช่วยสร้างนักวิจัยชุมชน และนักพัฒนาชุมชน

จากการถอดประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ทำให้ได้ตัวอย่างรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกัน
และแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ 1) การเตรียมความพร้อม
ชุมชน และค้นหาภาศิก 2) การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน และพหุภาคี และ 3) การพัฒนาสู่ความเข้มแข็ง และสร้าง
เครือข่ายการเรียนรู้ โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน ด้วยศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน
สำหรับผู้มีส่วนร่วมภายนอกชุมชน มีบทบาทหลักในการสนับสนุนเชิงวิชาการ งบประมาณ และนโยบาย ภายใต้
หลักการทำงาน คือ การเคารพคนและชุมชน และ ชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จ
ได้แก่ ศักยภาพและบทบาทผู้นำ ความเข้มแข็งของชุมชน คุณลักษณะสมาชิกชุมชน การสนับสนุน และการยอมรับ
จากหน่วยงานภายนอก

ABSTRACT

Multi-party Participatory Process for Prevention and Address Gambling Problems in Children and Youth
of Nongrong Community, Phanom Thuan District, Kanchanaburi Province

By Associate Professor Dr. Apichat Jiari and Assistant Researcher Mr. Sophon Dangmas

Department of Human and Community Resources Development

Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus

The major objective of this research was to synthesize multi-party participatory process for prevention and address gambling problems in children and youth of Nongrong community, Phanom Thuan district, Kanchanaburi province. Participatory action research was conducted in 3 stages, namely: 1) preparation, 2) participatory action, and 3) synthesis of multi-party participatory process for prevention and address gambling problems in children and youth through social capital. Nongrong Community in Kanchanaburi province was selected as the study site. The study involved 200 community member participants and 65 external participants from various local organizations. Data were obtained and analyzed with mixed qualitative-quantitative methods. In addition, the lesson learned was reflected through a community forum.

It was revealed that Nongrong Community has gambling problem of children and youth was not very serious. The community has a need for prevention and resolution to reduce the tendency to increase strength. Nongrong community has the potential and social capital to participate in 6 aspects: 1) the abundance of local resources, 2) the local wisdom, 3) the way of life, cultural and community traditions, 4) group integration, 5) relative relationships, and 6) leadership potential. Ban Huai Sapansamakkee community forest is the most prominent community capital. Regarding the implementation of participatory process for mobilizing prevention and address gambling problems in children and youth, the evidence indicated that the process contributed to greater knowledge, understanding, and awareness of the children and youth as a valuable human resource of the community. The model of multi-party participatory process was the integrated between potential and community capital, with emphasis on natural resources capital, namely, community forest along with cultural and tradition capital, and human capital, combined with legal and learning process. The result of the establishment of the Council of children and youth. In addition, community researchers and community developers were created through the participatory research process.

Based on the lesson learned, an exemplary model of multi-party participatory process for prevention and address gambling problems in children and youth was delineated, comprising three main stages, namely: 1) the development community potential and finding a party, 2) the strengthening of community potential and party, and 3) the mobilization of sustainable development based on community potential and readiness. External parties take action as

academic, financial, and policy supporters on the basis of “individual and community respect”, and “the recognition of community as the problem’s owner”. Key factors for the success and sustainability of this model included local leaders’ potential and roles, community strength, community members’ supportive characteristics, and external supports as well as recognition.

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(4)
สารบัญภาพ	(5)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	7
ขอบเขตของการวิจัย	8
- ขอบเขตด้านพื้นที่	8
- ขอบเขตด้านเนื้อหา	8
นิยามศัพท์	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน	11
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพนัน	14
แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม	16
แนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน	19
แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม	20
การขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	23
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
กรอบแนวคิดการวิจัย	29
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	32
พื้นที่วิจัย	34
ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลหลัก	34
บทบาทหน้าที่ของผู้วิจัย	35
เครื่องมือวิจัย	35
การเก็บรวบรวมข้อมูล	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	45

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	47
ตอนที่ 1 ชุมชนหนองโรง:ชุมชนอุดมด้วยวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ	47
ตอนที่ 2 สภาพปัญหาความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนหนองโรง	74
ตอนที่ 3 ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา เยาวชนเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วม	88
ตอนที่ 4 พลังชุมชน: การทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณา เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันแบบมีส่วนร่วม	99
ตอนที่ 5 การขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงเพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วม	119
ตอนที่ 6 กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการ เล่นพนันของเยาวชนของชุมชนหนองโรง	137
บทสรุป	155
บทที่ 5 สรุปผลวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	156
สรุปผลวิจัย และอภิปรายผล	158
สภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและ เยาวชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหนองโรง	158
ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่น พนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม	159
การขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน แบบมีส่วนร่วม	162
รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนัน ของเยาวชนของชุมชนหนองโรง	165
ข้อเสนอแนะ	171
- ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานในชุมชน	171
- ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป	172
- ข้อเสนอแนะในเชิงการปรับใช้ขยายผล	173

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
เอกสารอ้างอิง	175
ภาคผนวก	180
เครื่องมือวิจัย	180
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	210

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนครัวเรือน และประชากรชุมชนหนองโรงจำแนกตามหมู่บ้านและเพศ	54
2	จำนวนประชากรชุมชนหนองโรงจำแนกตามช่วงวัย	56
3	วัดในพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนหนองโรง	58
4	สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนหนองโรง	62
5	แสดงเขตพื้นที่ป่าในเขตตำบลหนองโรง	64
6	การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการแก้ไขปัญหาชุมชนที่สร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน และชุมชนมีศักยภาพ/ความพร้อมในการแก้ไขภายใต้การมีส่วนร่วมได้	79
7	ทัศนคติของเด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงต่อการเล่นการพนัน	85
8	การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและภัยคุกคาม (SWOT Analysis) ของชุมชนหนองโรง	92
9	การสะท้อนคิดของนักพัฒนาชุมชนและนักวิจัยชุมชนเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน	114
10	ตัวอย่างเสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชนที่มีต่อการเข้าค่ายในด้านต่างๆ	129
11	ตัวอย่างเสียงสะท้อนของตัวแทนชุมชนและภาคีต่างๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน	130
12	รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง	168

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการวิจัย	31
2	กรอบวิธีการวิจัย	33
3	อาณาเขตและที่ตั้งชุมชนหนองโรง	51
4-6	ลักษณะทางภูมิประเทศชุมชนหนองโรง	52
7-8	เพิงขายผลผลิตทางการเกษตร และของป่าริมสองข้างทางหมายเลข 346	53
9-10	คณะพันปี กลุ่มผู้สูงอายุชุมชนหนองโรงที่ยังคงสืบสานประเพณีร้อยพรรษา	56
11-12	วัดห้วยสะพานและวัดคงคา	59
13-14	ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนหนองโรงในปัจจุบัน	59
15-20	ลักษณะการสร้างบ้านเรือนในยุคดั้งเดิม	60
21-22	ลักษณะการสร้างบ้านเรือนในยุคที่ 2	61
23-25	ลักษณะการสร้างบ้านเรือนในยุคปัจจุบัน	61
26	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหิน	63
27-28	สภาพภูมิประเทศของชุมชนหนองโรงที่เป็นที่ราบห้อมล้อมด้วยภูเขา	65

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
29-30	ศูนย์สาธิตการเกษตรและร้านค้าชุมชนตำบลหนองโรง	66
31-33	ผลผลิตจากป่าชุมชนแหล่งสร้างรายได้แก่คนในชุมชนและความมั่นคงด้านอาหาร	70
34	ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีบทรเย็นแห่งความสำเร็จของชุมชนหนองโรงในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง	72
35	โครงการสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านหนองโรง 2 อันเนื่องมาจากพระราชดำริ	74
36	การจัดการแข่งขันวัวลานที่คนนอกชุมชนเข้ามาเช่าพื้นที่จัดในชุมชนบ้านหนองโรง	76
37-42	การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและภัยคุกคาม (SWOT Analysis) ของชุมชนหนองโรง	94
43-44	พิธีเสียกระบालหรือกระบะกระบาลที่ชาวชุมชนหนองโรงร่วมกันสืบสาน	96
45	ทุนชุมชนและศักยภาพของชุมชนบ้านหนองโรงในการทำงานแบบมีส่วนร่วม	98
46	ขั้นตอนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการชุมชนบ้านหนองโรงแบบมีส่วนร่วม	111
47	กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการชุมชนบ้านหนองโรง	118
48	การประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในจัดโครงการค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง	123

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
49	ตัวอย่างเสียงสะท้อนถึงความประทับใจของเด็กและเยาวชนที่มีต่อโครงการค่ายเยาวชน..รักษ์พงไพร ห่วงไถลการพนัน	127
50-51	บรรยากาศการประชุมระดมความคิดร่วมกันของเด็กและเยาวชนในประเด็นหลังจากการเข้าค่ายแล้วเยาวชนต้องการทำอะไรต่อไป	128
52-53	นางสาวกรรณิการ์ บุญธรรม ประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงและส่วนหนึ่งของเด็กและเยาวชนที่สมัครเป็นสมาชิกประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง	128
54	ประมวลภาพกิจกรรมการจัดโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไถลการพนัน	132
55	ประมวลภาพกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพเยาวชนห่วงไถลการพนันสร้างสรรค์งานพัฒนา: สัมผัสความรู้และประสบการณ์	134
56	รางวัลป่าชุมชนดีเด่นชนะเลิศระดับประเทศ พ.ศ. 2555 โครงการกล้ายิ้ม "คนรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน" อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมป่าไม้ และบริษัทผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด	138
57-60	ผลงานของเด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงในการแสดงต้อนรับคณะศึกษาดูงานรับเชิญไปร่วมแสดงและรายการทีวี	140
61	กระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนการแผนการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วม	145
62	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน	154

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
63	รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเล่นพนัน ของเด็กและเยาวชน	174

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

“...เยาวชนทั้งหลายที่อยู่ในวัยเรียน ย่อมมีความมุ่งมั่นที่จะ ศึกษาวิชาการต่างๆ ให้ได้มากๆ เพื่อ
นำไปใช้ทำ ประโยชน์สร้างสมความสุขความเจริญ ให้แก่ตัวเองตลอดจนส่วนรวม แต่การใช้วิชา
ความรู้ นั้นจำเป็น จะต้องใช้อย่างถูกต้องด้วยคุณธรรมและความสามารถ ที่เหมาะสมจึงจะได้ผลเต็ม
เปี่ยม...”

ความตอนหนึ่ง ในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ในพิธีปฏิญาณตนและสวนสนาม เนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาคณะลูกเสือแห่งชาติ

ณ สนามศุภชลาศัย

วันที่ 1 กรกฎาคม 2522

กระบวนการพัฒนาและทิศทางการพัฒนาของโลกได้เคลื่อนตัวสู่การเสริมพลังความเข้มแข็งของคน
และชุมชนเพื่อความยั่งยืนในขณะที่ประเทศไทยยังคงประสบภาวะแวดล้อมและบริบทของการ
เปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ อาทิ กระแสการเปิด
เศรษฐกิจเสรี ความท้าทายของเทคโนโลยีใหม่ๆ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรง
ประกอบกับสถานการณ์ด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศใน
ปัจจุบันที่ยังคงประสบปัญหาในหลายด้าน เช่น ปัญหาผลิตภาพการผลิตความสามารถในการแข่งขัน
คุณภาพการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางสังคม เป็นต้นการพัฒนาในทุกระดับสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนา
ของประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่ให้
ความสำคัญกับการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมี
ส่วนร่วม พัฒนาประเทศสู่ความสมดุล สู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในทุกมิติ
อย่างบูรณาการเชิงองค์รวม ให้สามารถรองรับและพร้อมเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงจากทั้งวิกฤติ
เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลให้มีความรู้
และทักษะพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง ปลูกฝังค่านิยมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสร้างสรรค์สังคม
คุณภาพให้เป็นปกติสุข(คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558)

สถานการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย พบว่า โครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลง
เข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัย คริวเรือนไทยโดยเฉลี่ยมีขนาดลดลงและรูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงคน
ไทยยังมีปัญหาเชิงคุณภาพทั้งด้านสุขภาพ การเรียนรู้และคุณธรรมจริยธรรมสถานการณ์ความยากจนมี
แนวโน้มลดลง แต่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้คนไทยมีความมั่นคงทางสังคมมากขึ้น

วัฒนธรรมอันดีงามของไทยเริ่มเสื่อมถอยและสังคมไทยมีแนวโน้มเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้นความเข้มแข็งของชุมชนมีแนวโน้มที่ดีขึ้น ชุมชนสามารถแก้ปัญหาและสนองตอบความต้องการของชุมชนด้วยตนเองได้ดีขึ้นความไม่ยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างกันส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในสังคม

ปัจจุบันกระแสสังคมเน้นแนวคิดเรื่องการเป็นหุ้นส่วนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาระหว่างทุกภาคส่วนของสังคมในบริบทพหุนิยมทางสังคมและวัฒนธรรม การสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความเป็นธรรม และความตระหนักเกี่ยวกับความแตกต่างด้านศักยภาพ จึงมีความจำเป็นต่อการสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคม นอกจากนั้นการรักษาสมดุลระหว่างค่านิยมและวัฒนธรรมรากฐานกับกระแสโลกาภิวัตน์ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งในระดับท้องถิ่น ชุมชนภูมิภาค ประเทศและระดับโลกเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญในการจัดศึกษาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการเรียนรู้และตระหนักเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกที่มีจิตสำนึก มีส่วนร่วมในการดูแลและรับผิดชอบต่อสังคม

จากการรายงานสถานะด้านสังคมของประเทศไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พบว่า วัฒนธรรมอันดีงามของไทยเริ่มเสื่อมถอยและสังคมไทยมีแนวโน้มเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้น คนในสังคมให้คุณค่ากับความสนุกสนาน และความสะดวกสบาย ละเลยเรื่องวินัย มีความเห็นแก่ตัว และขาดความรับผิดชอบ กรอบกับความก้าวหน้าในการติดต่อสื่อสาร การขยายตัวของเครือข่ายทางสังคมออนไลน์ ส่งผลให้มีทั้งโอกาสและความเสี่ยง โดยเฉพาะพฤติกรรมกรรมการบริโภคของคน (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558: 6-14) ปัญหาหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกี่ยวกับการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมอันดีงาม ความก้าวหน้าของการติดต่อสื่อสาร และการขยายตัวของเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ **ปัญหาการติดการพนันในกลุ่มเด็กและเยาวชน** ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัย "โครงการเฝ้าระวังรักษาคุณภาพอนาคตเยาวชนไทย" ของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ และสถาบันรามจิตติ (2548) พบว่า ปัญหาที่รุนแรงที่สุด 5 อันดับแรก คือ การพนันในกลุ่มเยาวชนอายุระหว่าง 12 ถึง 24 ปี โดยเฉพาะการเล่นการพนันผ่านโทรศัพท์มือถือและเว็บไซต์และการศึกษาของคณะเศรษฐศาสตร์ ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนวจสถิติสถานการณ์ของการเล่นพนัน พบว่าประชาชนกว่าร้อยละ 75 ในประเทศไทย เคยเล่นการพนัน โดยสถิติที่น่าตกใจคือมีเยาวชนอายุน้อยกว่า 24 ปี เล่นพนันกว่าร้อยละ 4 หรือเกือบ 2 ล้านคน โดยการศึกษาทางการแพทย์ พบเหตุผลอย่างชัดเจนว่า การที่เด็กและเยาวชนเริ่มเล่นพนันตั้งแต่อายุยังน้อยจะมีโอกาสติดพนันสูงกว่าเมื่อเล่นการพนันในอายุมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้กล่าวว่า “ผู้ที่มีปัญหาการพนันอย่างรุนแรงส่วนใหญ่เริ่มเล่นการพนันได้ตั้งแต่อายุยังน้อย” นอกจากนี้เด็กและเยาวชนยังมีอัตราการติดการพนันได้อย่างถูกกฎหมายในหลายรูปแบบถึงร้อยละ 3 ซึ่งสูงกว่าผู้ใหญ่ 2-4 เท่า และพบว่ามีผู้ปกครองเพียงร้อยละ 5 ที่พยายามจะห้ามบุตรหลานจากการเล่นการพนัน” (ธีรรัตน์ พันทวี วงศ์ธนะเอนก, 2556) และการศึกษาของมธุรดา สุวรรณโพธิ์ (2557) พบว่า สาเหตุที่วัยรุ่นติดการพนันได้ง่ายมี 4 ประการ ดังนี้ 1) สื่ออินเทอร์เน็ตออนไลน์ มีการโฆษณามากมายบนโลกอินเทอร์เน็ต สามารถเข้าไปใช้บริการได้อย่างง่ายดาย

2) เพื่อนแนะนำให้เล่น และวัยรุ่นมีแนวคิดลองเล่นดูดีกว่า 3) ร้อนเงิน หรือมีความต้องการวัตถุตามสมัยนิยมสูง และ 4) ปัญหาครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ที่เล่นการพนันอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยการพนัน เช่น ร้านสนุกเกอร์ใกล้บ้าน ที่มักมีตู้ม้าอยู่ด้วยเสมอ ร้านสะดวกซื้อมักมีนิตยสารฟุตบอลที่มีอัตราแถมต่อสำหรับเล่นพนันฟุตบอล ตามมหาวิทยาลัยมีโต๊ะบอลตั้งอยู่รอบๆ มีเด็กเดินไปบอลไปชวนเล่นพนันถึงในมหาวิทยาลัย

การพนันส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะด้านสมอง งานวิจัยด้านการแพทย์ระบุชัดเจนว่าการพนันเป็นเกมที่สามารถทำลายสมองของเด็กและเยาวชนได้อย่างถาวร องค์การอนามัยโลกกำหนดให้พฤติกรรมติดการพนันเป็นความผิดปกติทางจิตชนิดหนึ่ง เรียกว่า Pathological Gambling หรือ โรคติดพนัน ซึ่งผู้เล่นการพนันจะมีความทุกข์จากการเล่นพนัน แต่ก็หยุดไม่ได้ยังคงต้องเล่นต่อไปนอกจากนี้พบว่า เยาวชนที่ติดการพนันยังทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมและผิดกฎหมาย ดังนี้ ปล้นชิงทรัพย์ ร้อยละ 60 ทำร้ายคนใกล้ชิด ร้อยละ 12 ขายทรัพย์สินใช้หนี้ ร้อยละ 9 ขายบริการทางเพศ ร้อยละ 7 พยายามฆ่าตัวตาย ร้อยละ 6 และค้ายาเสพติด ร้อยละ 5 ตามลำดับ (มธุรดา สุวรรณโพธิ์, 2557)

จากที่กล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร ที่ส่งผลให้เกิดการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วผ่านทางโลกเสมือนจริงทำให้ผู้คนมีความรู้มากขึ้น เกิดเครือข่ายทางสังคมในโลกเสมือนจริงซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน จะมีการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยและการสื่อสารได้อย่างสะดวกรวดเร็วทุกที่ทุกเวลา สำหรับคนที่ไม่มีความรู้และไม่มีความสามารถเลือกสิ่งดีๆ ได้ด้วยตนเอง จะเป็นกลุ่มที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ขาดการกลั่นกรองในการเลือกรับและนำไปปฏิบัติและถูกชักนำเข้าสู่วงจรการพนันในหลากหลายรูปแบบ เช่น การพนันฟุตบอลออนไลน์ เกมสล็อตออนไลน์ หวยใต้ดิน เป็นต้น

ปัญหาการติดการพนันในกลุ่มเด็กและเยาวชน ได้มีความพยายามที่จะแก้ไขจากทั้งภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากมาย ซึ่งแนวทางหนึ่งคือ การสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน เพราะเยาวชนถือเป็นทุนมนุษย์ที่มีค่ามหาศาลต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต ซึ่งเจตนารมณ์ของภาครัฐกับแนวทางดังกล่าวปรากฏในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2558 เกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการสร้างการมีส่วนร่วม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดังนี้

มาตรา 65 รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่างๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าวการจัดทำ การกำหนดเป้าหมาย ระยะเวลาที่จะบรรลุเป้าหมายและสาระที่พึงมีในยุทธศาสตร์ชาติ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าว ต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทุกภาคส่วน อย่างทั่วถึงด้วยยุทธศาสตร์ชาติ เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

มาตรา 71 รัฐพึงเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวอันเป็นองค์ประกอบ พื้นฐานที่สำคัญของสังคม จัดให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม ส่งเสริมและพัฒนาการ สร้างเสริมสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่แข็งแรงและมีจิตใจเข้มแข็ง รวมตลอดทั้งส่งเสริม และพัฒนาการกีฬา ให้ไปสู่ความเป็นเลิศและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนรัฐพึงส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพและ ความสามารถสูงขึ้นรัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครอง ป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าว ถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด พินิจและเยียวยา ผู้ถูกกระทำการดังกล่าวในการจัดสรรงบประมาณ รัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นและความ ต้องการ ที่แตกต่างกันของเพศ วัย และสภาพของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรม

มาตรา 78 รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบ การใช้อำนาจอรัฐ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมตลอดทั้งการตัดสินใจทางการเมือง และการอื่นใด บรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน

นอกจากนี้ยุทธศาสตร์ของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่ตั้งเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพของคน โดยเน้นให้สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งเป็นฐานรากที่เอื้อต่อการพัฒนาคน แนวทางการพัฒนา คือ พัฒนาศักยภาพคนวัยเรียน วัยรุ่นให้มีทักษะการเรียนรู้ ทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นภายใต้บริบทสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558: 15-18) ทั้งการที่เยาวชนมีทักษะการเรียนรู้ และทักษะชีวิตที่ดีจะส่งผลให้เยาวชนรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศ ไม่ตกเป็นเหยื่อ หรือเปี่ยงเบนพฤติกรรมไปในทางที่ไม่ดีสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคนของ ประเวศ วะสี (2550: 3-7, 116-122) กล่าวว่า วิฤตหนึ่งที่เป็นผลพวงจากการพัฒนา คือ วิฤตมนุษย์ โดยปัญหาใหญ่ของมนุษย์ คือ ความเครียดและพฤติกรรมการเปี่ยงเบน เช่น ติดยา เสพติด อาชญากรรม การพนัน เป็นต้น ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาวิฤตได้มนุษย์ต้องร่วมมือกัน และกล่าวถึงพลังแห่งความร่วมมือว่า มนุษย์ต้องเรียนรู้ใหม่ที่จะรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ซึ่งหมายถึง ทุกภาคส่วนของประชาคม คือ ครอบครัว ชุมชน วัด มหาวิทยาลัย และองค์กรอื่นๆ จึงจะเกิดเป็นพลังอำนาจในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม

จากแนวนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวคิดที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาการติดการพนันของเยาวชนที่ดำเนินการเพียงองค์กรเดียวโดยปราศจากกระบวนการมีส่วนร่วมไม่ว่าโดยชุมชน ภาครัฐ หรือภาคเอกชน ทำให้เกิดความไม่ยั่งยืนของการแก้ไขปัญหา ดังนั้นแนวคิดการแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วม โดยผลักดันให้องค์กรชุมชนเป็นหัวใจในการขับเคลื่อนงาน และมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมทำหน้าที่สนับสนุนภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมายและบริบทของพื้นที่น่าจะเป็น

ทางออกที่ดีที่สุด จนนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ (อภิชาติ ใจอารีย์, 2556) และลักษณะการทำงานแบบร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนในสังคม ถือว่าเป็นกลจักรสำคัญในการขับเคลื่อนงานสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ในที่สุด ชุมชนถือได้ว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นศูนย์รวมทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพของสังคมและกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2549: 219))

กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดยาเสพติดในเด็กและเยาวชน: ประเด็นวิจัย

พื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดกาญจนบุรีถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการค่อนข้างมาก จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดยาเสพติดในเยาวชนซึ่งเป็นผลพวงที่ตามมาของการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการที่ขาดความสมดุล โดยเฉพาะการอาศัยศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งศักยภาพของชุมชนสะท้อนให้เห็นในรูปแบบของ **ทุนทางสังคม (Social Capital) หรือทุนชุมชน** คือ ชุดของทรัพยากรที่ฝังตัวอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชน ซึ่งเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาทุนที่เป็นมนุษย์ (Human Capital) หรือเป็นเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่และเด็ก ซึ่งมีคุณค่าต่อการเติบโตของเด็ก ทุนทางสังคมอาจจะมีอยู่ในครอบครัว และในชุมชนก็ได้ (Coleman, 1990: 300 ; 1994: 334 อ้างในจามะรี เชียงทอง, 2549: 162-163) ทุนทางสังคมที่ผู้วิจัยสนใจที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ ในสังคม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดยาเสพติดในเยาวชน คือ ทุนชุมชนของชุมชนบ้านหนองโรงซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าความรู้ ภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์ที่เกิดจากการค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ, 2547) อาจจะมีอยู่ในลักษณะที่สัมผัสได้ และสัมผัสไม่ได้ เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดยาเสพติดในเยาวชนผ่านทุนวัฒนธรรม ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่จะทำงานร่วมกับประชาชนในชุมชนในลักษณะการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาที่มีการทำงานร่วมมือกันของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ ที่เรียกว่า **“การมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี”**

การดำเนินการโดยอาศัยแนวทางของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ถือว่าเป็นยุทธวิธีหนึ่งที่สอดคล้องกับทัศนะดังกล่าวข้างต้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสร้างความตระหนักของประชาชนในชุมชนได้ เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหาของชุมชน โดยชุมชนสามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนได้ทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการ (Whyte, 1991: 20) งานวิจัยนี้จึงเป็นการนำแนวทางของการวิจัยเชิง

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาปรับใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อร่วมกันหาแนวป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชนติดยาเสพติดผ่านทุนวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวนจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่เส้นทางการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวและบริการและจากการจัดเวทีค้นหาปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเบื้องต้นกับแกนนำชุมชน เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ณ ที่ทำการป่าชุมชนฯ พบว่า ปัญหาหนึ่งที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญและสร้างผลกระทบโดยรวมต่อภาพลักษณ์และการพัฒนาชุมชน คือ **ปัญหาเด็กและเยาวชนบางส่วนในชุมชนเล่นการพนัน ได้แก่ การพนันฟุตบอลผ่านเว็บไซต์ออนไลน์ และการพนันหวยใต้ดิน** ซึ่งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ หากชุมชนไม่มีการจัดการที่ดี เนื่องจากผู้ปกครองไม่สามารถตรวจสอบได้จากการวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้น พบว่า ชุมชนยังมีแนวทางในการป้องกันและแก้ปัญหาดังกล่าวร่วมกันอย่างไม่เป็นระบบ โดยจะเป็นลักษณะที่ต่างครอบครัวต่างดูแลกันเอง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพชุมชนด้านวัฒนธรรมที่จะสามารถนำมาบูรณาการเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา พบว่า ชุมชนยังมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงานที่ยังคงสืบสานอยู่ เช่น การทำบุญกลางบ้าน การร้องเพลงเหย่ย เป็นต้น

การศึกษาในครั้งนี้ จึงมุ่งที่จะค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชนในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคี ที่มีการประสานความร่วมมือภายใต้ปัจจัยเอื้อและเงื่อนไขของภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น ตลอดจนค้นหาบทบาทที่เหมาะสมของแต่ละภาคส่วนในการมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดการพนันในเยาวชนผ่านทุนวัฒนธรรมต่อไป ซึ่งมีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา รวมทั้งกระตุ้นให้ชุมชนมีความสนใจและมีแนวทางการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ทำให้เกิดความร่วมมือในการวางแผนและร่วมมีบทบาทในการค้นหาแนวทางและกลวิธีในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยความร่วมมือตามศักยภาพของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐและปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จในชุมชนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

วัตถุประสงค์รอง

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษาศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนที่สามารถใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อพัฒนาและศึกษาผลการใช้แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมแบบมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

คำถามวิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้างต้น มีดังนี้

1. ชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีมีสภาพบริบททางสังคมเป็นอย่างไร และสภาพบริบททางสังคมดังกล่าวเอื้อต่อการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนมากน้อยเพียงใด และอย่างไร
2. สภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนในชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเป็นอย่างไร เกิดจากสาเหตุใดเป็นหลัก และส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไรต่อชุมชน
3. ชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีศักยภาพและทุนทางสังคมอะไรบ้างที่โดดเด่น และสามารถนำมาบูรณาการเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนได้บ้าง
4. ชุมชนหนองโรงมีสถานภาพ และศักยภาพในการทำงานแบบมีส่วนร่วมของในรูปแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนในด้านใดบ้าง และอย่างไร
5. ในการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันมีขั้นตอนการดำเนินการอย่างไร เมื่อนำกิจกรรม หรือโครงการการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนที่ร่วมกันวางแผนมาขับเคลื่อน ผลการขับเคลื่อนเป็นอย่างไร มีปัญหาหรืออุปสรรคใดบ้าง และปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดความสำเร็จคืออะไรบ้าง
6. รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนควรเป็นอย่างไร
 - 6.1 กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี
 - 6.2 ปัจจัยเอื้อต่อความสำเร็จและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีมีอะไรบ้าง และอย่างไร
 - 6.3 ขั้นตอนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร

6.4 บทบาทที่เหมาะสมของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ ควรเป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างความร่วมมือขององค์กรชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนาและกลุ่มองค์กรอิสระในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคี โดยมีเป้าหมายเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมมีขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งค้นหารูปแบบการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนกับภาคีการพัฒนาที่มีส่วนได้ส่วนเสียในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคี เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม โดยเลือกพื้นที่ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเป็นกรณีศึกษา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ เนื่องจากเป็นทางผ่านของเส้นทางการท่องเที่ยว

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. การมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเนื้อหาในส่วนนี้จะเกี่ยวข้องกับ กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมของภาคประชาชนแบบร่วมมือร่วมใจกับภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในชุมชน
2. การป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมเนื้อหาในส่วนนี้จะเกี่ยวข้องกับกระบวนการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม และผลของการขับเคลื่อนที่จะเกิดขึ้นกับตัวของเยาวชนในความรู้ความเข้าใจ ทศนคติ ตลอดจนการติดตามประเมินผลในลักษณะกิจกรรมและเครือข่าย

นิยามศัพท์

การป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนทุนทางสังคม หมายถึง การเคลื่อนไหวของชุมชนหรือประชาชนเพื่อต่อสู้ผ่านทุนทางสังคม ซึ่งเป็นการนำศักยภาพของชุมชนในทุกๆ ด้าน ทั้งคน ระเบียบวิธีคิด ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ทรัพยากรท้องถิ่น วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม และประเพณีท้องถิ่นมาใช้ในการวางแผนและดำเนินงานการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนเช่น การประยุกต์หลักทางด้านพุทธศาสนา หรือประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชน เพื่อปลูกฝังค่านิยมอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนในชุมชน เป็นต้น

ทุนทางสังคม หมายถึง สิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในตัวคน ในกลุ่ม ในชุมชน และสังคมที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันแบบเป็นเพื่อน พวกพ้อง ประดุจครอบครัว หรือเครือข่ายที่พี่น้องอันนำไปสู่การรักในท้องถิ่น รวมทั้ง

ร้อยรัดให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนกับธรรมชาติที่ปรากฏออกมาในรูปแบบระบบคุณค่าทางความคิด องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนบ้านหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของทุนสังคมที่สัมผัสได้ เช่น อาคารบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น และทุนที่สัมผัสไม่ได้ ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ศิลปะการแสดง เช่น การทำบุญกลางบ้าน ประเพณีเสียวกระบาล ร้องเพลงเหย่ย เป็นต้น

การมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี หมายถึง การประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของทุกภาคส่วนที่อาจเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ตลอดจนมีหน้าที่ในการสนับสนุนปัจจัยในการดำเนินการต่างๆ โดยเน้นไปที่ภาคประชาชน และภาคีการพัฒนาผ่านทุนวัฒนธรรมชุมชน คือ ภาครัฐบาลทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆในพื้นที่ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ สถาบันศาสนา เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเป็นในลักษณะตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกิจกรรมการพัฒนาในทุกขั้นตอนของกระบวนการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี ณ ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยคาดหวังว่าจะได้ตัวอย่างรูปแบบการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม ที่ประกอบด้วยกระบวนการก่อเกิดการมีส่วนร่วม ปัจจัยเอื้อต่อความสำเร็จและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม บทบาทที่เหมาะสมของผู้มีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และสถาบันทางสังคมอื่นๆ และขั้นตอนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งหน่วยงานหรือชุมชนที่ทำงานการพัฒนาเด็กและเยาวชนสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามช่วงวัยต่อไป

นอกจากนี้แล้วคาดว่าจะได้ประโยชน์อีก 2 ประการ ดังนี้

1. ชุมชนจะได้บทเรียนเชิงกระบวนการในการสร้างความเข้มแข็ง กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม กระบวนการวิเคราะห์ตนเอง (สถานภาพชุมชน) แนวทางการค้นหาภาคีหุ้นส่วนเสริมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมซึ่งข้อมูลที่แสดงสถานภาพปัจจุบันของประเด็นปัญหาที่ชุมชนมีมติร่วมกันเพื่อแก้ไขจัดการ ผสานกับข้อมูลที่ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์สถานภาพศักยภาพและความพร้อมของตนเอง รวมทั้งโอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนา โดยข้อมูลดังกล่าวสามารถใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ ภายใต้งานโครงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

2. ข้อเสนอทางเลือกเชิงนโยบายระดับตำบล จังหวัดและประเทศ จากผลการศึกษาซึ่งผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการระดมความคิดจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำเสนอเชิงนโยบายเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม โดยมีบทบาทที่เหมาะสมของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ ปัจจัยเอื้อและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเป็นกรอบแนวคิด เพื่อให้ประชาคมการพัฒนาไปสานงานต่อไปเป็นยุทธศาสตร์และมาตรการที่เป็นรูปธรรม หรือการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ เพื่อผลักดันแผนไปสู่การปฏิบัติต่อไปรวมทั้งการยืนยันต่อภาครัฐถึงศักยภาพของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาของตนเองภายใต้การหนุนเสริมที่เหมาะสมต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมของชุมชนหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ดังนั้นในการสำรวจวรรณกรรม เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้จึงเริ่มต้นด้วยการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนเป็นหัวข้อแรก เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและความสำคัญของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาประเทศ ตามด้วยการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพนัน ซึ่งจะช่วยให้ทราบรูปแบบของการพนัน พิษภัยของการพนัน สำหรับแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน ผู้วิจัยได้ตรวจสอบแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมและแนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน และส่วนสุดท้ายเป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยในพื้นที่ชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

ความหมายและความสำคัญของเด็กและเยาวชน

ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศนั้น ประชากรหรือทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งปัจจัยหนึ่งในการก่อให้เกิดการพัฒนา ถ้าประชากรของประเทศมีคุณภาพ คือ มีความรู้ ความสามารถ มีความอดทนขยันขันแข็งในการทำงาน มีวิจรรย์ญาณในการปรับเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ ตลอดจนมีคุณธรรมแล้ว สภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศจะเจริญรุดหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามการที่จะทำให้ประชากรของประเทศมีคุณภาพตามที่กล่าวนั้นจะต้องมีการพัฒนาคุณภาพของประชากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรในวัยเด็กและเยาวชนเสียก่อน เนื่องจากเด็กซึ่งอยู่ในช่วงปฐมวัยของชีวิตมีศักยภาพในการรับการพัฒนาร่างกาย การเรียนรู้และความคิดตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติกำหนดว่า “เด็ก” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ ส่วน “เยาวชน” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่สิบแปดปีบริบูรณ์ถึงยี่สิบห้าปีบริบูรณ์ (ราชกิจจานุเบกษา, 2551)

อย่างไรก็ดี สำหรับประเทศไทยได้ดำเนินการป้องกันและแก้ไขโดยมีแนวทางดำเนินงานออกเป็น 2 ประการดังนี้ กล่าวคือ **ประการแรก** จะเป็นการดำเนินการในส่วนของเด็กและเยาวชนที่ไม่มีปัญหาซึ่ง ได้แก่ การส่งเสริมในเรื่องการศึกษาในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น การส่งเสริมในเรื่องของสุขภาพอนามัยให้มีร่างกายแข็งแรงโดยสนับสนุนการกีฬาประเภทต่างๆ และการกวาดล้างอบายมุขที่มีมากจนเกินไป อันจะทำให้ค่านิยมของสังคมเสีย **ประการที่สอง** จะเป็นการดำเนินการใน

ส่วนของเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านร่างกาย ครอบครัวยุทธศาสตร์ หรือสังคม อาทิ เช่น ปัญหาความยากจนของครอบครัว ปัญหาเด็กและเยาวชนที่มาจากครอบครัวพิการรวมทั้งเด็กและเยาวชนกระทำความผิดทางอาญา โดยมีการศึกษาค้นคว้าถึงสาเหตุและปัจจัยต่างๆ เพื่อหาแนวทางแก้ไข และป้องกัน ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์และเยียวยาเพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ต่อไป ไม่สร้างภาระหรือปัญหาขึ้นอีก การดำเนินการทั้ง 2 ประการข้างต้นนี้รัฐเป็นผู้ยื่นมือเข้ามาดำเนินการด้วยตนเอง โดยให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

จากที่กล่าวในข้างต้น แสดงให้เห็นว่า “เด็ก” และ “เยาวชน” ล้วนกำลังเติบโตเจริญวัยขึ้นมาทดแทนผู้ใหญ่ และจะเป็นกำลังอันสำคัญของชาติต่อไปในอนาคตจึงเป็นทรัพยากรบุคคลของชาติ หากเด็กและเยาวชนในวัยนี้มีการศึกษาดี มีความประพฤติดี สุขภาพอนามัยและร่างกายแข็งแรง มีสัมมาชีพ มีคุณธรรมและวัฒนธรรมประจำใจแล้ว ก็เป็นที่เห็นได้ว่าพลเมืองของชาติในอนาคตจะต้องประกอบด้วยผู้ที่มีขีดความสามารถและมีคุณค่าสูงส่งผลให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองมั่นคง และพัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งในภายหน้า แต่ถ้าเด็กและเยาวชนในวันนี้ขาดการศึกษาอบรม มีความประพฤติไม่ดี มีสุขภาพร่างกายอ่อนแอ ดำรงชีพโดยไม่สุจริต อนาคตของชาติก็จะเต็มไปด้วยพลเมืองที่มีปัญหาแก่สังคมในชาติและเป็นตัวถ่วงความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ จึงไม่สามารถที่จะพัฒนาประเทศชาติให้เจริญไปได้เท่าที่ควร ดังนั้น เด็กและเยาวชนถือว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่สมควรจะได้รับการดูแลเอาใจใส่ประคับประคองส่งเสริมและสนับสนุนในทุกวิถีทาง เพื่อเด็กและเยาวชนจะได้เจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของชาติในภายภาคหน้าต่อไป ซึ่งแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนสอดคล้องตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นปรัชญาที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการพัฒนา คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน เป็นแนวคิดพื้นฐานให้เด็กและเยาวชนดำรงชีวิต และปรับตัวได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21

ทิศทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนของประเทศไทย

คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (2554) ได้จัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2554 – 2559 โดยมีรายละเอียด ที่สามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) การสร้างภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชน 2) การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม และจริยธรรม โดยใช้สหวิทยาการ และบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3) บูรณาการความรู้เรื่องความฉลาดทางอารมณ์ ความเข้มแข็งทางจิตใจ ความคิดสร้างสรรค์ลงในหลักสูตรการเรียนการสอน 4) ส่งเสริมความรู้และทักษะการใช้ชีวิตในทางที่ถูกต้อง 5) สนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกทุกระดับ ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ และส่งเสริมอาชีพนอกระบบการศึกษาที่หลากหลายตามความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจ และมีการพัฒนาให้เป็นมืออาชีพ รวมถึงการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต 6) ปลุกฝังความผูกพันกับครอบครัว ภาคภูมิใจในความเป็นไทย และสำนึกรักบ้านเกิด มีคุณธรรม จริยธรรม ยึดมั่นในหลักคำสอนทางศาสนา มีความพอเพียง มีสำนึกความเป็นพลเมือง มีวิถีประชาธิปไตย เคารพสิทธิผู้อื่น รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีจิตสาธารณะ รักสิ่งแวดล้อม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปลอดภัย มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

และประเทศชาติ 7) ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้เด็กได้ค้นพบตนเอง โดยรู้ความต้องการ ความถนัด และศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง และ 8) พัฒนาระบบการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนมุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีทักษะและเจตคติที่ดีต่อการทำงาน มีศักดิ์ศรี และความภาคภูมิใจในการทำงานสุจริต โดยเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความรู้ที่ผสมผสานกับประสบการณ์ตรง และสามารถจัดระบบการจัดการความรู้ของตนเองอย่างรอบด้านรวมทั้งการพัฒนาทางด้านภาษา เทคโนโลยี และความสามารถในการเชื่อมต่อกับเครือข่ายภายนอกอย่างสร้างสรรค์

โดยมีมาตรการพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชน ที่สำคัญและสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ คือ การสนับสนุนให้ชุมชน สังคม ภาครัฐและเอกชน เข้าใจปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชน ส่งเสริมและสนับสนุนความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชนอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงการทำหน้าที่เฝ้าระวังดูแลทั้งกาย จิต และพฤติกรรม ตลอดจนพัฒนาระบบ และกลไกป้องกันเด็กและเยาวชนจากปัจจัยเสี่ยงต่างๆ อาทิ เรื่องยาเสพติด เรื่องทางเพศ การพนัน การดื่มแอลกอฮอล์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในช่วงต้นเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนของประเทศไทย ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย โดยให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และที่สำคัญคือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในสังคมเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ และเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าต่อไปในอนาคต ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและจัดทำแผนแม่บทการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเล่นพนันของเยาวชนในพื้นที่ชุมชนหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาญจนบุรีต่อไป

กฎหมาย นโยบาย และแผนต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน

เด็กและเยาวชน เป็นทรัพยากรที่มีความเปราะบางทั้งในด้านร่างกายและความคิด จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ปกป้องและคุ้มครอง สำหรับประเทศไทยมีกฎหมาย นโยบาย และแผนต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน ที่สำคัญ คือ 1) ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2558 ได้กำหนดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐเพื่อการดูแลเด็กและเยาวชนใน มาตรา 71 2) พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มีสาระสำคัญในเรื่องการกำหนดขั้นตอน วิธีการปฏิบัติต่อเด็กในด้านการอุปการะเลี้ยงดู การสงเคราะห์ การคุ้มครองสวัสดิภาพ และการส่งเสริมความประพฤติเด็ก โดยอาศัยความร่วมมือในการคุ้มครองเด็กระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนในการคุ้มครองเด็กทั้งในรูปแบบการแจ้ง การรายงาน หรือการช่วยเหลือเด็กเบื้องต้น 3) พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2550 ได้ให้หลักการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดกับการพัฒนา การคุ้มครองและโอกาสในการมีส่วนร่วมโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม มีสิทธิด้านการศึกษา ส่งเสริมให้มีความผูกพันต่อครอบครัว ภูมิใจในชาติไทยและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย มีสุขภาพแข็งแรง มีคุณภาพทางอารมณ์สมควร แก้ว ใจ รัก คิด อย่าง มี เหตุ ผล มี เจตคติ และ ทักษะ ที่ ดี ต่อ การ ทำงาน มี จิตสำนึก ในการ ให้ และ การ อาสา สัม คร์ รับ ผิด ชอบ ต่ อ ตน เอง ผู้อื่น และ ต่ อ ส่ว น รว ม มี ส่วน ร่ว ม ในการ แส ด ง อ อ ก ท้ ง โดย ส่วน บุ ค ค ล และ เป็น หุ มุ ค ณ ะ

ในรูปของสภาเด็กและเยาวชน ในระดับอำเภอ ระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน 4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2559 - 2564 ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคศตวรรษที่ 21 โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างคุณลักษณะคนให้มีจิตสาธารณะ และ 5) นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติด้านการพัฒนาเด็กตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” (พ.ศ. 2550-2559) เป็นแผนระยะยาว เน้นความสำคัญในการพัฒนาและคุ้มครองเด็กใน 4 เรื่องหลัก คือ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ การปกป้องเด็กจากการถูกละเมิดหรือแสวงหาประโยชน์และความรุนแรง และการต่อต้าน HIV/AIDS

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ควรมีการบูรณาการการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลในทางปฏิบัติ เนื่องจากต้องดำเนินการต่อเด็กทุกกลุ่มที่จำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ทิศทางการพัฒนา กฎหมาย นโยบาย และแผนต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน และคุณลักษณะเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ คุณลักษณะเด็กและเยาวชนที่พึงประสงค์ แสดงให้เห็นความพยายามของทุกภาคส่วนในสังคมที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนให้กลายเป็นชุมพลังในการพัฒนาประเทศ โดยต้องไม่ละเมิดสิทธิและคุณค่าความเป็นมนุษย์ของเด็กและเยาวชน ซึ่งจากสถานการณ์ในปัจจุบันเด็กและเยาวชนถูกชักนำให้มีพฤติกรรมการเบี่ยงเบนไปได้มาก ตัวอย่างหนึ่งที่ได้ชี้ชัดในสังคมไทย คือ ปัญหาการติการพนันของเยาวชนที่นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น ตามตัวแปรที่สำคัญตัวแปรหนึ่ง คือ การพัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สายของประเทศไทย

แนวคิดเกี่ยวข้องกับการพนัน

การพนัน หมายถึง การพนันเป็นเอกเทศสัญญาที่คู่สัญญาได้ให้คำมั่นซึ่งกันและกัน ฝ่ายหนึ่งจะจ่ายเงินหรือทรัพย์สินแก่อีกฝ่ายหนึ่งแล้วแต่ว่าเหตุการณ์ที่คู่สัญญายังรู้ไม่แน่นอนอันหนึ่งจะได้ปรากฏแก่คู่สัญญาว่าแน่นอนในทางใดเมื่อปรากฏเหตุการณ์ออกมาแน่นอนในทางใดแล้วคู่สัญญาที่จ่ายเงินหรือทรัพย์สินตามคำมั่นนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้แพ้ส่วนคู่สัญญาที่รับเงินหรือทรัพย์สินตามคำมั่นได้ชื่อว่าเป็นผู้ชนะ (จิต เศรษฐบุตร, 2540) ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของ รุ่งโรจน์ รื่นเรืองวงศ์ (2524) ว่า การพนัน คือ สัญญาที่ก่อให้เกิดการเสียเงินหรือทรัพย์สิน โดยคู่สัญญาถือเอาผลแห่งเหตุการณ์ในอนาคตอันไม่แน่นอน ซึ่งคู่สัญญาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นเครื่องชี้ขาด

จากนิยามของการพนันดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การพนัน คือ การกระทำที่ผิดต่อกฎหมายที่เกิดจากการให้สัญญาที่จะจ่ายเงินหรือทรัพย์สินของคนสองฝ่าย อาจแยกองค์ประกอบของการพนันตามกฎหมายได้ดังนี้ 1) ต้องมีการได้เสียเงินทองหรือทรัพย์สิน และ 2) การได้หรือเสียนั้น ถือเอาผลของเหตุการณ์ในอนาคตอันไม่แน่นอนเป็นเครื่องชี้ขาด (มีการเสี่ยง) นอกจากนี้ที่กล่าวข้างต้น Durkheim (1951)

ได้ใช้แนวคิด Anomie อธิบายพฤติกรรมเกี่ยวกับการพนันในลักษณะที่มองว่า การพนันเป็นกิจกรรมที่ช่วยทำให้มนุษย์สามารถแสดงออกถึงความสุขสนุกสนานตื่นเต้น และช่วยเปิดโอกาสให้แสวงหาความสำเร็จในชีวิตได้ด้วย ซึ่งไม่สอดคล้องกับเป้าหมายทางวัฒนธรรมที่ดีงาม แต่การที่มนุษย์จะเล่นการพนันย่อมมีสาเหตุมาจากหลากหลายปัจจัยที่แตกต่างกันไปตามบุคคล โดยแนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาใช้เพื่ออธิบายพฤติกรรมการติดการพนันของมนุษย์ได้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับมูลเหตุที่ทำให้คนเล่นหรือติดการพนัน สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) อยากร่ำรวย มีเงินทองจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวัน นับเป็นมูลเหตุจูงใจที่สำคัญที่สุด 2) เล่นการพนันเพื่อความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน 3) การพนันเป็นการเสี่ยงโชคที่ทำให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้นเร้าใจ 4) การสร้างแรงจูงใจเกี่ยวกับรางวัลที่จะได้รับ ตลอดจนการโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อสาธารณะต่างๆ 5) การเข้าถึงการพนันของประชาชนทำได้ง่าย และ 6) การชักจูงจากเพื่อน หรือคนรู้จัก (ฐาจุฑา สมประสงค์, 2542; ธนวรรณ ไพนุพงศ์, 2544; พินิต วงษ์ยี่กุล, 2544 และเสริม ปุณณะหิตานนท์, 2531)

ส่วนผลกระทบทางลบที่เกิดจากการติดการพนัน พบว่า คนที่เล่นการพนันส่วนใหญ่จะยิ่งจนลง การพนันทำให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นในชุมชน และไม่ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน (ฐาจุฑา สมประสงค์, 2542) สำหรับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนเมื่อเข้าไปพัวพันกับการพนันนั้น จากการศึกษาของ คงกริช เล็กศรีนาค (2555: 132-146) ที่กล่าวถึงผลกระทบของการเล่นการพนันของเยาวชนว่า ทำให้สูญเสียความมั่นใจ เกิดความเครียด ความสัมพันธ์กับครอบครัวและสังคม ได้แก่ การโกหกคนในครอบครัว เพื่อการไปเล่นพนัน การทะเลาะกับคนในครอบครัวเพราะการพนัน การขโมยเงินของคนในครอบครัว เพราะผลจากการพนันและต้องกู้ยืมเงินมาเพื่อการพนัน ผลลัพธ์ด้านพฤติกรรมเด็กเกรและการศึกษาของเยาวชน ได้แก่ การขาดเรียนเพราะไปเล่นการพนัน การเสียสมาธิหรือหลับในระหว่างเรียน ผลการเรียนตกต่ำ สุดท้ายนำไปสู่การถูกจับกุม การติดยาเสพติด หรือเข้าสู่กระบวนการค้ายาเสพติด ดื่มสุรา หรือสิ่งเสพติดอื่นๆ

ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบทางลบโดยรวมต่อการพัฒนาอย่างมาก เพราะเยาวชนเป็นพลังสำคัญที่จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต หากได้รับการชี้แนะ และปลูกฝังอุดมการณ์ต่างๆ ก็จะมีบทบาทตามความคาดหวังที่พึงปฏิบัติต่อบทบาทของเยาวชน ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคมอื่นๆ ได้มีความพยายามที่จะพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาประเทศ และป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดการพนัน เพราะเป็นปัญหาที่สร้างผลกระทบอย่างกว้างขวาง ดังสำนวนไทยที่ว่า “โจรปล้นบ้าน 10 ครั้งไม่เท่าไฟไหม้บ้านครั้งเดียว แต่ไฟไหม้บ้าน 10 ครั้ง ไม่เท่าเล่นการพนัน” การป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวมีความจำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคม และต้องแก้ไขให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งทางกายภาพ สังคมและวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนแต่ละชุมชนจะมีทุนทางสังคมที่สามารถนำมาต่อยอดเพื่อบูรณาการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหายาเสพติดของชุมชนได้ โดยใช้กรอบนโยบายของ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในการพัฒนาในการพัฒนาคนและสังคมไทยให้สามารถก้าวสู่สังคมความรู้ (Knowledge-Based Society) ได้อย่างรู้เท่าทันท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมโลก เนื่องจากประเทศไทยมีทุนทางสังคมที่ติดอยู่มากมาย สามารถนำมาเกื้อกูลให้คนไทยมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การปกครองของประเทศไทย โดยเฉพาะการนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาซึ่งสังคมมีอยู่มากมายทุกพื้นที่ทั่วประเทศไทย ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่สั่งสมมาเป็นกลไกในการพัฒนาสังคม ทั้งนี้เพื่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมไทยและการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับคนไทยอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของความสมดุลทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

การศึกษาทุนทางสังคม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าที่มากับค่านิยม ความเชื่อ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการศึกษาค้นคว้าจากผู้ทรงภูมิรู้ ซึ่ง ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2557) ได้กล่าวถึง การใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรม คือ เป็นคุณค่าที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่อย่างสมดุล พึ่งพาอาศัยกัน สร้างสินค้าสาธารณะเพื่อใช้ร่วมกันแทนที่จะเป็นสังคมแห่งการแย่งชิง ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ เช่น ศิลปหัตถกรรม งานฝีมือ การแสดง ฯลฯ หรือมีประโยชน์ทางอ้อม เช่น สนับสนุนการท่องเที่ยว กรถ่ายทอดความรู้ในลักษณะ Tacit knowledge ผ่านทักษะและความชำนาญที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง รวมทั้งช่วยในการจัดระเบียบทางสังคม

ดังนั้น การศึกษาทุนทางสังคมของชุมชน จึงเป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนได้เกิดแนวความคิดในการที่จะนำเอาวัฒนธรรมที่สั่งสมมาพัฒนาให้เกิดคุณค่าและมูลค่า อันส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงามในที่สุด

ความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคม

อเนก นาคะบุตร (2545) กล่าวถึง ทุนทางสังคมในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชนว่า มิใช่เป็นเรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทย แต่หากเป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นความมีน้ำใจต่อกัน การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม การรวมกลุ่มเป็นองค์กร หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่ายโรงสีชุมชน เป็นต้น ทุนทางสังคมนี้ คือ พลังที่จะขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทุนทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหาและมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้มากขึ้น และท้ายที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาวส่วนประเวศ วะสี (2542) มองว่า ทุนทางสังคมเป็นพลังทางสังคมในการแก้ปัญหาวิกฤตของสังคมได้ โดยให้ความหมายทุนทางสังคมว่า “การที่คนมารวมกัน เอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เพื่อแก้ปัญหาของสังคม”

นอกจากนี้ ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2557) รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2546) และอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2558) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมในทำนองเดียวกัน คือ **ทุนทางสังคม** หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ ตัวอย่างของทุนทางสังคมที่มักถูกกล่าวถึงคือ ความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) สถาบัน (Institution) ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมรูปแบบใดที่เป็นทุนทางสังคมนั้น เราอาจพิจารณาได้ง่ายๆว่า ง่ายที่สุดแล้วมันสามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับเราได้หรือไม่นั่นเอง

ดังนั้นทุนทางสังคมเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน กิจกรรมร่วมมือกัน ยังมีมากเท่าไรก็อาจเป็นผลดีในแง่ที่ว่า เกิดการเรียนรู้ รับรู้ และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถยึดโยงและยอมรับร่วมกัน ซึ่งคุณค่าอันนั้นนั่นเองที่ส่วนหนึ่งเราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากมันได้ยกตัวอย่างเช่น ชาวบ้านในชุมชนแห่งหนึ่งมีกิจกรรมร่วมมือกันอยู่เป็นประจำ ทำให้ชาวบ้านต่างเรียนรู้และเข้าใจ หรือ "รู้จัก" กันเป็นอย่างดี เป็นผลให้เมื่อชาวบ้านต้องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาเพื่อระดมเงินออมและปล่อยกู้เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนราคาถูกให้คนในชุมชน มันก็จะเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะเมื่อมีความไว้วางใจกัน ก็ไม่ต้องกลัวว่าจะมีการโกงกันหรือเชิดเงินหนีไป พูดอีกอย่างก็คือ เป็นเพราะความไว้วางใจกันนี้เองที่ทำให้ชาวบ้านได้มีแหล่งเงินทุนเพิ่มขึ้น เป็นเพราะทุนทางสังคมนี้เอง (ความไว้วางใจกัน) ที่ทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น (แหล่งเงินทุน)

นอกจากนี้ สุพรรณิ ไชยอำพร (2547: 86) ยังได้สรุปความหมายของทุนทางสังคมไว้ในบทความเรื่อง “ทุนทางสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ทางเลือกที่รับผิดชอบต่อสังคมของนักบริหารในยุคการเปลี่ยนแปลง” ไว้ว่ามีความเป็นนามธรรมสูง เป็นลักษณะเด่นของสังคมไทยประการหนึ่งที่เอื้อต่อการดูแลปกป้องชุมชนไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลงและยังเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้ตนเอง เกิดการเรียนรู้ต่อการแก้ปัญหาภายในชุมชน และนำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว ทุนทางสังคมประกอบด้วยลักษณะเด่น คือ 1) ความเอื้อเพื่อเกื้อกูลของคนในสังคม 2) สมัคสมาน รักใคร่กลมเกลียวกัน 3) สังคมมีการเรียนรู้ มีเหตุผล และปรับตัวเสมอ 4) คนในสังคมนิยมสร้างที่ดีแก่ส่วนรวม 5) สถาบันชุมชน/องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง 6) มีความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนและ 7) ผู้คนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีจิตสาธารณะ

องค์ประกอบของทุนทางสังคม

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2549) ได้ให้องค์ประกอบหลักของทุนทางสังคม ไว้ 4 องค์ประกอบ ที่มีบทบาทและลักษณะการยึดโยงให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนี้ 1) คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมต่างๆนำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยนก็จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น 2) สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชนและสังคม ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข 3) วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายใน

แต่ละพื้นที่เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยม ความเป็นไทยนอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมที่เป็นในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเองเกิดความหวงแหนภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ และพัฒนาต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเองครอบครัว ชุมชนและประเทศ และ 4) องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ เป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ก็นำมาใช้ในทางปฏิบัติได้มีความหลากหลายปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้

แนวโน้มและโอกาสการพัฒนาทุนทางสังคม

แนวโน้มและโอกาสการพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2546 และวรวิฑูรี โธมรัตน์พันธ์, 2548) พบว่า คนไทยและสังคมไทยมีความตื่นตัว เห็นคุณค่าและประโยชน์ของทุนทางสังคม ว่าสามารถนำมาใช้เสริมสร้างวิถีชีวิตของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขยั่งยืนได้ ประเทศไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีผู้รู้ภูมิปัญญามากมายกระจายทุกพื้นที่ คนไทยมีฝีมือมีความประณีตละเอียดอ่อนในงานศิลปะ ซึ่งถือเป็นจุดแข็งและโอกาสที่จะให้บุคคลเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ร่วมดูแล อนุรักษ์ วัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของสังคม ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ทุนทางสังคมหลายเรื่องมีความเป็นนามธรรมสูง การนำทุนทางสังคมมาพัฒนาและใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างในสังคมหรือชุมชนจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี และตั้งอยู่บนหลักการที่สำคัญ คือ การเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาแบบองค์รวม การสร้างความสมดุลและความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เนื่องจากทุนทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งอาจมีผลมาจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์ของสังคมโลก การเคลื่อนไหลหรือการกระจายทางวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม การปลูกฝังให้เยาวชนได้ตระหนักถึงวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนและของท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็นและเร่งด่วนที่จะต้องอาศัยสถาบันทางสังคมและทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุม ฝึกระวังทางวัฒนธรรมปลูกฝังและส่งเสริมให้มีให้เกิดขึ้นเพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่ดีงามเพื่อสืบสานและพัฒนาต่อเนื่องสืบไป

แนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน

นับเป็นเวลา 50 ปีที่ผ่านมาผู้คนต่างรู้จักและคุ้นเคยกับคำว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและสังคมแห่งชาติซึ่งดำเนินการและจัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจได้ทำตามแนวทางการพัฒนาของธนาคารโลกที่มุ่งจะพัฒนาประเทศให้มีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และพัฒนาให้เกิดความทันสมัย เช่นเดียวกับการวางแผนพัฒนาของพื้นที่ระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ซึ่งนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นแผนพัฒนาชุมชนที่วางตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งจะเป็นการรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนถูกกำหนดจากส่วนกลางทุกเรื่อง ตั้งแต่แนวทางแผนงาน กิจกรรม และงบประมาณที่ต้องถูกจัดสรรจากส่วนกลาง เป็นแผนงานแบบสั่งการจากบนลงล่าง ทำให้ไม่ตรงกับความต้องการและสภาพปัญหาของชุมชนและท้องถิ่นส่งผลกระทบให้การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน การทำตามกระแส ขาดการสร้างความรู้สึกรู้ถึงการเป็นเจ้าของปัญหา และไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองแม้จะเป็นเรื่องที่สามารถดำเนินการเองได้จนนำมาสู่แนวทางการพัฒนาจากฐานราก คือ การให้ชุมชนรู้จักการสร้างแผนการพัฒนาชุมชนของตนเองขึ้นมาบนฐานข้อมูลจากชุมชนดำเนินการโดยคนในชุมชนเองทั้งสิ้น จนเกิดเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่เรียกว่า “แผนแม่บทชุมชน” ขึ้น

แผนแม่บทชุมชน คือ กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา และเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง โดยการสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพ เป็นเครื่องมือทำให้เกิดการทบทวนตนเองโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเองโดยยึดคนในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มีความสัมพันธ์กับภาคีการพัฒนาแบบเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาสังคมและเอาชนะความยากจน ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประยงค์ วรรณรงค์ (อ้างในธีรศรีมัทธกุล, 2555) ที่กล่าวว่า แผนแม่บทชุมชน คือ ผลผลิตของการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา กระบวนการของแผนแม่บทชุมชนจึงเป็นเครื่องมือประเภทหนึ่งที่จะทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกัน แต่การเรียนรู้จากกระบวนการนี้เพียงทำให้เกิดแนวคิด ได้ทิศทางที่ถูกต้อง ได้ข้อมูลใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุดแต่การจะทำให้เกิดผลเกิดการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีการนำไปปฏิบัติ

นอกจากที่กล่าวข้างต้น วิจิต นันทสุวรรณ(2545) ยังได้เสริมว่า แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชุมชนที่กำหนดแผนพัฒนาหรือทิศทางในการแก้ปัญหาในแต่ละเรื่องเอาไว้ โดยที่ไม่ได้ระบุงบประมาณเอาไว้ ดังนั้นแผนแม่บทชุมชนจึงไม่ได้หมายถึงแผนของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า แผนแม่บทชุมชนหมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชุมชนที่เป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ เป็นแผนแกนกลางของชุมชนที่มีการกำหนดกรอบและแนวทางในการพัฒนาเอาไว้ แผนแม่บทชุมชนเป็นเสมือนเส้นทางที่จะนำชุมชนไปสู่เป้าหมายตามที่ชุมชนต้องการ หรือ

อาจจะกล่าวว่า **แผนแม่บทชุมชน** เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นแผนชีวิตแผนยุทธศาสตร์ที่กำหนดเป้าหมายว่า “ชุมชนจะไปทางไหน และจะไปให้ถึงที่นั้นได้อย่างไร” ไปด้วยกัน ไปพร้อมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างไป จึงต้องทำแผนร่วมกัน เพราะเป็นแผนของชุมชนไม่ใช่ของผู้ใด เป็นระบบการเรียนรู้ที่เรียนรู้ไปด้วย ทำแผนไปด้วย จึงเป็นกระบวนการที่ใช้เวลาจากนั้นก็เรียนต่อไป คือ การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ทำให้เกิดผลต่อชีวิตชุมชน ทำให้ชุมชนพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง อันเป็นเป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้

ทั้งนี้แผนแม่บทชุมชนก่อให้เกิดการศักยภาพของคนในชุมชน 3 ประการ ดังนี้ 1) คนในชุมชนได้เรียนรู้จากความรู้ที่มีและพัฒนาความรู้เป็นความรู้ใหม่ โดยมีกระบวนการ วิธีการเครื่องมือและข้อมูล 2) คนในชุมชนได้มีการจัดการทรัพยากรของตนเองและชุมชน และมีความยั่งยืนและ 3) คนในชุมชนได้ใช้ความรู้/ประสบการณ์มาพัฒนา (ธีรศรี พูลนวล, 2555)

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ธีรศรี พูลนวล (2555) ได้นำเสนอกระบวนการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การค้นหาคน/คณะทำงาน 2) ปรับกระบวนการทัศน์/วิธีคิดวิธีปฏิบัติวิธีให้คุณค่า 3) การเรียนรู้เพื่อให้รู้จักตนเอง 4) การเรียนรู้เพื่อให้รู้จักโลกและสังคมภายนอกชุมชน และ 5) การกำหนดทิศทางในการพัฒนาด้านตนเองนอกจากนี้ การศึกษาของ รัตนติกาล ศิริ และคณะ (2558) พบว่า กระบวนการในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชนศึกษา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) ต้องรู้จักตนเอง 2) ต้องรู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์ 3) ต้องรู้จักศักยภาพและทุน 4) ต้องรู้รายรับ รายจ่าย หนี้สิน และปัญหาต่างๆ 5) ต้องเรียนรู้จักตัวอย่างและความสำเร็จของชุมชนอื่น 6) ต้องวิเคราะห์ข้อมูลค้นหาทางเลือกใหม่ความต้องการแท้จริง และ 7) จัดทำร่างแผนแม่บทและประชาพิจารณ์แบบมีส่วนร่วม

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่เหมาะสมกับการพัฒนา และการดำเนินการเป็นไปตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้ขั้นตอนที่ 1 สร้างวิทยากรการจัดทำแผนชุมชน ขั้นตอนที่ 2 เวทีการสร้างใจของทีมนักวิชาการ ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมข้อมูลขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลชุมชน ขั้นตอนที่ 5 ยกร่างแผนชุมชน ขั้นตอนที่ 6 ประชาพิจารณ์แผนชุมชน ขั้นตอนที่ 7 นำแผนไปสู่การปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 8 ติดตามประเมินผลและสรุปบทเรียน และขั้นตอนที่ 9 ส่งต่อการพัฒนา เป็นการทำให้ชุมชนเกิดความยั่งยืนในการพัฒนา

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นรากฐานที่สำคัญในกระบวนการตัดสินใจด้านการพัฒนาและเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีโดยผ่านการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในสังคม ชุมชนหรือองค์กร ได้มีระดับการรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น การหาวิธีการแก้ปัญหาโดยต้องร่วมคิด ตัดสินใจและวางแผน ตลอดจนการปฏิบัติตามกิจกรรมการพัฒนาหรือโครงการพัฒนาต่างๆ มีการติดตามและประเมินผลตลอดจนการบำรุงรักษา ในการพัฒนาสังคม ชุมชนหรือองค์กรให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สุวิภา ไพรีพินาศ, 2546) ส่วน นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) ได้กล่าวเสริมว่า การมีส่วนร่วมจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนแรก

จนถึงขั้นตอนสุดท้ายของโครงการพัฒนา ส่วนข้อค้นพบจากงานวิจัยของ ธรรมจรรย์ ตูลย์อำรง (2546) ได้เสริมว่า การมีส่วนร่วมยังเป็นกระบวนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ชุมชนหรือองค์กร ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ทุกภาคส่วนในสังคม ชุมชนหรือองค์กรและยังเป็นการลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2545) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนอกจากจะเป็นการร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาและการมีส่วนร่วมแล้ว ยังต้องมีส่วนในการระดมทุนหรือทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในส่วนนี้อาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ในการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและการได้รับผลกระทบการกิจกรรมการพัฒนา ทั้งผลกระทบเชิงบวกและผลกระทบเชิงลบ โดยผลกระทบเชิงลบอาจจำเป็นต้องได้รับการชดเชย ด้วยเหตุนี้จึงสนับสนุนกับคำกล่าวในข้างต้นที่ว่า การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความพึงพอใจกับทุกภาคส่วนในสังคม ชุมชนหรือองค์กรและช่วยลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้

นอกจากนี้ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) ยังกล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่ง นันทวัฒน์ บรมานันท์ และ แก้วคำ ไกสรพงษ์ (2544) ได้กล่าวเสริมว่า การมีส่วนร่วมจะช่วยทำให้ประชาชนและภาคส่วนต่างๆ รู้สึกว่าตนเองมีส่วนที่เป็นประโยชน์และมีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนา และยังถือว่าเป็นส่วนประกอบของกระบวนการประชาธิปไตยด้วย สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วน วันชัย วัฒนศัพท์ (2544: 25-28) และ สำนักมาตรฐานการศึกษาและสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา (2545) ก็มีความเห็นสอดคล้องกับทั้งสามท่านที่กล่าวข้างต้น โดยสรุปและขยายความความสำคัญของการมีส่วนร่วมออกเป็น 8 ประการ คือ 1) เป็นการเพิ่มคุณภาพและน้ำหนักรของการตัดสินใจ เพราะมาจากความคิดเห็นของทุกภาคส่วน 2) ช่วยสร้างฉันทามติในสังคม ชุมชนหรือองค์กร เพราะการมีส่วนร่วมสามารถช่วยสร้างข้อตกลงที่มั่นคงและยั่งยืนได้ 3) ช่วยลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมจะมีขั้นตอนที่ชัดเจนในการระดมทุนและทรัพยากรธรรมชาติ 4) เพิ่มความง่ายต่อการนำกิจกรรมการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ เพราะทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมรับรู้รายละเอียดของกิจกรรมตั้งแต่ต้น 5) ช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่มีความขัดแย้งที่รุนแรง ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมได้คำนึงถึงความพึงพอใจของทุกภาคส่วนในสังคม ชุมชนหรือองค์กร ทั้งผู้ที่ได้รับประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ที่ควรได้รับการชดเชย 6) ช่วยดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและชอบธรรม เพราะการมีส่วนร่วมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประชาธิปไตย จึงน่าจะทำให้เชื่อถือได้ว่าเป็นผลมาจากคนส่วนใหญ่โดยไม่ละเลยคนส่วนน้อย 7) ช่วยคาดคะเนความห่วงกังวลของประชาชนและความคาดหวังของสาธารณชน และ 8) ช่วยพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ชุมชนหรือองค์กร ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมนับได้ว่าเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆทุกกิจกรรมของโครงการพัฒนา ทุกภาคส่วนจึงสามารถเข้ามามีบทบาทตามศักยภาพของตนเองได้ในทุกขั้นตอนหรือกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการพัฒนา

จากที่กล่าวในข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมมีความสำคัญ คือ เป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ชุมชนหรือองค์กร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดการที่ดี นำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ภาคส่วนต่างในสังคม ชุมชนหรือองค์กรคาดหวังได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ทุกภาคส่วนและช่วยลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมวิถีแห่งประชาธิปไตย และท้ายที่สุดจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมหากมองในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา จะเป็นกระบวนการที่ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น หากมองในลักษณะที่เป็นนัยทางการเมือง นับเป็นการเปลี่ยนแปลงกลไกในการพัฒนา จากการพัฒนาโดยภาครัฐมาเป็นการพัฒนาที่ภาคประชาชนในชุมชนมีบทบาทหลัก การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการกำหนดการพัฒนาให้ชุมชน นับเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ Rose (อ้างใน สานิตย์ บุญชู, 2527: 7) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้การมีส่วนร่วมต้องอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะเลือกในการมีส่วนร่วมหรือไม่ที่สำคัญคือจะต้องไม่มีใครเป็นนายใครหรือเป็นนายแห่งชีวิตใครและกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและสามารถพึ่งพาตนเองซึ่งจะทำให้เกิดความรับรู้ในความสำคัญของการมีส่วนร่วมของตนเอง

รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ นั้น มีรูปแบบการมีส่วนร่วมที่พบเห็นทั่วไป 3 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่า 2) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้จักความต้องการของประชาชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น และ 3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การค้นหาและกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหาและความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย (สำนักมาตรฐานการศึกษา และสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา, 2545: 112-115) ซึ่งคล้ายคลึงกับที่ Cohen and Uphoff (1980: 324-328) ได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมแบบเป็นกันเอง (spontaneous) ซึ่งเป็นการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันเองเพื่อแก้ปัญหาของตนเองเป็นการกระทำที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งนับเป็นรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย 2) การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการความเห็นชอบหรือการสนับสนุนโดยรัฐบาลซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นลักษณะทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนา และ 3) การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (coercive) เป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการ

ตามนโยบายของรัฐภายใต้การจัดการของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือโดยการบังคับโดยตรงรูปแบบ จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า เราสามารถพบรูปแบบการมีส่วนร่วมทั้งสามรูปแบบในหน่วยงาน องค์กรหรือชุมชนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละหน่วยงาน องค์กรหรือชุมชน แต่รูปแบบที่น่าจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นไปตามหลักประชาธิปไตยแล้วน่าจะเป็นรูปแบบ การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) และการมีส่วนร่วมแบบเป็นกันเอง (spontaneous) หรืออาจจะเป็นรูปแบบเชิงบูรณาการ

จากที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่า ในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจะต้องเริ่มต้นโดยทุกภาคส่วน ในชุมชนในรูปแบบพหุภาคีตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้ายของโครงการพัฒนา สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นได้มีนักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมได้นำเสนอไว้คล้ายคลึงกัน คือ อคิน รพีพัฒน์ (2547); บัณฑิต อ่อนคำ (2539); วันชัย วัฒนศัพท์ (2544) และนรินทร์ ชัยพัฒน์พงศา (2547) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนการกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนา โดยทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้ ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน เข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ทุกภาคส่วนในชุมชนพึงได้รับการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ และขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่สำคัญ คือ ทุกภาคส่วนในชุมชนต้องร่วมกันประเมินว่าการพัฒนาที่ได้ปฏิบัติไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

การขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากพัฒนาการปรัชญาขั้นตอนวิธีการและบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ได้ทบทวนวรรณกรรมต่างๆสามารถวิเคราะห์เพื่อให้แนวคิดถูกเชื่อมโยงสู่ภาคปฏิบัติมากขึ้นโดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ปรัชญา และแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) เป็นฐานปรัชญาของกระบวนการทัศน์สังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ โดยเป้าหมายของวิจัยเน้นที่กระบวนการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความเสมอภาค ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติ ความคิด-ความเชื่อ การพัฒนาสังคม จนถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิรูป เพื่อหลุดพ้นจากกรอบความคิดความเชื่อ และวิธีปฏิบัติเดิมในสังคมความขัดแย้ง จนเกิดกลุ่มวิจัยที่อิงฐานคิดสังคมเชิงวิพากษ์ ซึ่งเรียกชื่อโดยรวมว่า “การวิจัยเชิงวิพากษ์ (critical research) หรือ การวิจัยแบบเสรีนิยม (liberatory research, emancipator research) หรือการวิจัยเพื่อสร้างจิตสำนึก

(conscientizing research) โดยครอบคลุมการวิจัยในชื่อต่างๆ ตามจุดเน้นของการวิจัย เช่น การวิจัยแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์, 2555: 286)

การวิจัยปฏิบัติการมีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับคุณค่าของประชาธิปไตย (value of democracy) คุณค่าของความจริง ความยุติธรรม และการใช้เหตุผลการวิจัย ปรัชญาพื้นฐานที่เป็นแนวทางการทำวิจัยปฏิบัติการ คือ แนวคิดเชิงปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับความจริงว่าความจริงแท้แน่นอนไม่จำเป็นต้องไปตามกฎธรรมชาติที่เป็นสากลเสมอไป แต่จะมีการเปลี่ยนแปลง (dynamic) เพราะธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดจากมนุษย์มีการรับรู้ให้ความหมาย และแสดงออกตามความเชื่อ และเหมาะสมกับบริบทที่อาศัยอยู่ ณ เวลานั้นๆ และผู้ที่รู้ความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีที่สุด คือ ผู้ที่อยู่ในสถานการณ์นั้น เป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ (กนกอร สมปราชญ์, 2547) ทฤษฎีที่ชี้แนะแนวทางการทำวิจัยปฏิบัติการ คือ ทฤษฎีการวิเคราะห์วิพากษ์ (critical theory) ซึ่งเชื่อว่าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปฏิบัติตามศีลธรรมถูกกำหนดโดย สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม กลุ่มชน ความเชื่อ ค่านิยม เพศ และการให้คุณค่า ซึ่งมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สังคมจะมีความขัดแย้ง การที่จะให้สังคมมีความสุขต้องเข้าใจ และเอาชนะความขัดแย้งนั้นๆ (Denzin and Lincon, 1994)

แนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ได้ถูกพัฒนามาจากปัญหาของการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาดังกล่าวในสังคมที่ดำเนินการมายาวนานแต่ดูเหมือนว่าปัญหาต่างๆ ในสังคมยิ่งสลับซับซ้อนยุ่งยากมากขึ้น (บุญนาค ตีวกุล, 2543: 93) ในขณะเดียวกันปัญหาทางองค์ความรู้ที่เคยเชื่อว่าเป็นมาจากการวิจัยที่ผูกขาดโดยนักวิจัยที่มีทฤษฎีระเบียบวิธีวิจัยที่เชื่อถือได้ทางวิทยาศาสตร์องค์ความรู้บางส่วนได้ถูกนำไปช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (อย่างน้อยทางวัตถุ) แต่หลายส่วนที่องค์ความรู้กับปรากฏการณ์จริงที่หลากหลายโดยเฉพาะทางด้านสังคมศาสตร์กลับมีช่องว่างมากขึ้นยิ่งไปกว่านั้น คือความรู้ในด้านเทคโนโลยีส่วนมากจะเป็นเรื่องเฉพาะด้านก็จะแก้ปัญหาได้เฉพาะจุดและบางครั้งตัวเทคโนโลยีนั้นก็ได้สร้างปัญหาใหม่ขึ้นมาอีกวนเวียนแบบนี้ตลอดไปจึงไม่ได้ช่วยให้การแก้ปัญหาต่างๆ เป็นไปอย่างมีผลหรือกล่าวอีกนัยยะหนึ่งคือช่องว่างระหว่างความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติดูเหมือนว่ากว้างขึ้นทั้งหมดนี้อาจเป็นเพราะว่าที่ผ่านมาเราได้มองข้ามธรรมชาติของความเป็นจริงเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์หลายประการดังนี้ (Mikkelsen, 1995: 26-36) ประการแรก ธรรมชาติของความเป็นจริงมันมีความสลับซับซ้อนสัมพันธ์กันไปหมดทั้งในระดับกว้างและระดับลึก ประการที่สอง ทั้งในวงการวิจัยและวงการการพัฒนาที่เกี่ยวกับชุมชนได้มีข้อถกเถียงระหว่างความเป็นคนนอกกับคนในในกระแสความคิดแบบเดิมที่เชื่อมั่นในอำนาจหรือพลังของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการจัดการจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญผู้ที่มีทรัพยากรมากกว่าทั้งหมด และประการที่สาม “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ต่างมีนักวิชาการสนใจศึกษากันอย่างกว้างขวางและเกิดข้อโต้แย้งถึงการมีส่วนร่วมในหลายระดับ/หลายประเด็นทั้งในเรื่องการตั้งคำถามเริ่มแรกง่ายๆ เพียงว่าใครเป็นเจ้าของการพัฒนานั้นใครเป็นผู้ลงมือกระทำการพัฒนาและใครเป็นผู้มีส่วนร่วมบ้างและร่วมอย่างไรซึ่งปรัชญาจำกัดความลอยๆ ว่า “มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน” นั้นมีการตั้ง

คำถามต่อการมีส่วนร่วมและศึกษาหาคำตอบทำให้เกิดการจำกัดความการตีความที่หลากหลายโดยต่างก็พยายามเน้นย้ำว่าจะต้องสอดคล้องกับปรากฏการณ์จริงมีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับปรัชญาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแต่โดยแท้จริงแล้วความอ่อนไหวของปัจจัยเงื่อนไขแต่ละพื้นที่/แต่ละชุมชนซึ่งต่างก็ไม่สามารถยึดติดทฤษฎีและแนวคิดอย่างตายตัวแล้วยิ่งไม่สามารถดำเนินการตามขั้นตอนที่เป็นสูตรสำเร็จจุดแตกหักของข้อโต้แย้งจึงอยู่ที่เงื่อนไขที่เป็นไปได้ของแต่ละชุมชนดังนั้นความแตกต่างหลากหลายของรูปแบบการมีส่วนร่วมจึงทำให้วิธีการวิจัยยืดหยุ่นสูงและรวมไปถึงการใช้ระเบียบวิธีวิจัยก็ต้องยืดหยุ่นตามไปด้วย

แนวคิดที่กล่าวในข้างต้นสอดคล้องกับข้อเสนอของ สุรางค์ จันทวานิช (2551: 71-73) ที่กล่าวถึงการวิจัยกับการทำงานพัฒนาในชุมชนว่าจำเป็นต้องปรับวิธีคิดและวิธีปฏิบัติใหม่โดยให้ **“คนที่อยู่กับปัญหาในชุมชนเป็นศูนย์กลาง”** ต้องทำให้การรวมกลุ่มรวมพลังดำเนินการแก้ไขปัญหาย่อยเป็นระบบอาศัยความร่วมมือจากนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอกชุมชนดังนั้นจะเลือกเครื่องมือชนิดหนึ่งที่เรียกว่า **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม** ซึ่งเป็นวิธีการที่น่าจะเหมาะสมที่สุดสำหรับการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของคนที่อยู่กับปัญหาในบริบทของชุมชนโดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ฝ่ายแรก คือ ชาวบ้านอันประกอบด้วย แกนนำกลุ่มผู้อยู่กับปัญหาฝ่ายที่สองนักพัฒนาที่มีภารกิจในชุมชนทั้งที่มาจากหน่วยงานของรัฐหน่วยงานพัฒนาเอกชนหรือจากองค์กรศาสนาการกุศลต่างๆฝ่ายที่สามนักวิชาการที่เป็นนักวิจัยผู้ต้องการแสวงหาองค์ความรู้แบบใหม่เพื่อแก้ปัญหาต่างๆในชุมชนโดยมีกระบวนทัศน์ที่เฉพาะเจาะจง (Specific Paradigm) กับปัญหาหนึ่งและเชื่อว่าเป้าหมายคือการแก้ไขปัญหและการพัฒนาใหม่หรือปรับปรุงข้อค้นพบหรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดทฤษฎีที่เหมาะสมกับปัญหารวมทั้งมีวิธีการวิจัยและจริยธรรมทางการวิจัยที่เหมาะสมทั้งสามฝ่ายร่วมใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทำให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถในการวิเคราะห์และจัดการปัญหาของกลุ่มผู้อยู่กับปัญหาให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

โดยสรุปวิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่น่าจะสะท้อนความจริงที่มีความแตกต่างหลากหลายซับซ้อนและมีพลวัตได้ดีที่สุดโดยไม่มีรูปแบบตายตัวไม่มีสูตรสำเร็จแต่ต้องมีวิธีวิทยาที่เปิดกว้าง-ยืดหยุ่นและความลงตัวอย่างที่สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งถ้าหากพิจารณาตามข้อสมมติฐานในการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่ทำร่วมกันโดยนักวิจัยนักพัฒนา และผู้ปฏิบัติถึงแม้ดูเหมือนทั้งสองฝ่ายจะมีบทบาทและแนวทางในการพัฒนาที่แตกต่างกันก็จะอธิบายได้ว่าความแตกต่างหลากหลายที่ผสมผสานอย่างลงตัวนั้นเกิดจากการผสมผสานทฤษฎีและแนวคิดที่ต่างกันของนักวิจัยและพัฒนาให้สอดคล้องกับเงื่อนไขที่เป็นไปได้ในการปฏิบัติของผู้ที่ปฏิบัติหรือผู้ดำเนินงาน (ชาวบ้าน) ที่เริ่มต้นจากผู้คนที่รอบรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของพวกเขาเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาความรู้และทักษะในการปฏิบัติเป็นวิธีการที่มีอยู่แล้วในมือของพวกเขาที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้จุดนี้จึงจะนับว่าเป็นจุดแข็งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและส่งผลให้เป็นความสำเร็จในการพัฒนาด้วย

หลักการและองค์ประกอบที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Mikkelsen (1995: 37-40) ได้กล่าวถึงหลักการและองค์ประกอบที่สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้ 3 ประการ ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วม (Participation) ของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา และการแสวงหาองค์ความรู้ 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจำเป็นต้องมีการกระทำ (Action) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้ความสำคัญกับ“กระบวนการ” หรือตามที่เรียกกันทั่วไปว่า“ถอดประสบการณ์” ซึ่งในตัวของมันก็เป็นองค์ความรู้อีกประเภทหนึ่งที่สำคัญมากเช่นกันถ้าบริบทของการใช้วิธีการคือการสร้างศักยภาพให้กับคนที่อยู่กับปัญหาในชุมชน และ 3) เป็นเรื่องของ“กระบวนการเรียนรู้” การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นกระบวนการเรียนรู้จากการทบทวนวรรณกรรมพอจะสังเคราะห์ได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของนักวิชาการนักพัฒนาและชาวบ้านผ่านการวิเคราะห์ปัญหาการวางแผนการปฏิบัติการและการติดตามผล

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงได้ถูกนำไปใช้ในหลายบริบท อาทิ ในองค์กร ในโรงเรียน โดยเฉพาะในชุมชน โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่ชุมชนเป็นเจ้าของ สร้างทฤษฎี หาทางแก้ปัญหาของตนเองและผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้ความจริง ซึมซับความรู้ วิถีคิดและในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจทำงานวิจัยใช้การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) โดยผู้วิจัยสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการและจุดเน้นของการวิจัยได้ (Mikkelsen, 1995)

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ Wadsworth (1998 อ้างใน โสมสกา พชรานนท์, 2546) ที่กล่าวถึง กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในวิถีวิทยาการวิจัยซึ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและสมาชิกชุมชนอย่างเต็มที่ เพื่อที่จะได้รับทราบข้อเท็จจริงของชุมชนโดยเน้นการยอมรับหรือเห็นพ้องจากชุมชน ในการกำหนดปัญหา การเลือกปฏิบัติใดๆ ก็ตามจะเริ่มมาจากคนในชุมชน ดังนั้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ใช้การจัดการให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ทั้งนี้คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มวางแผนและตัดสินใจที่จะร่วมในกิจกรรม รวมทั้งรูปแบบการจัดกิจกรรมต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ ปัญหาและความต้องการของชุมชน การวิจัยนี้จึงเป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีของนักวิจัยกับความต้องการและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การเกิดองค์ความรู้ ความตระหนักและการปฏิบัติในกลุ่มประชากรเป้าหมายเพื่อนำความรู้ที่เกิดขึ้นไปช่วยแก้ปัญหาในชุมชน (สิทธิธัญ ประพุทธินิธิตสาร, 2546)

ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยได้เลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เห็นว่าเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนและสอดคล้องกับสภาพปัญหาจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ภายหลังดำเนินการทดลองปฏิบัติและประเมินดูความเหมาะสมในความเป็นจริง ควบคุมแนวทางปฏิบัติการ แล้วนำผลมาปรับปรุงปฏิบัติการเพื่อนำไปทดลองใช้ใหม่จนกว่าจะได้ผลเป็นที่พอใจ

แล้วจึงนำไปใช้และเผยแพร่ โดยในทุกกระบวนการหรือทุกขั้นตอนของการดำเนินการนั้นอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม และการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน พบว่า ทุนทางสังคมของชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและสามารถนำมาต่อยอดเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างมากมาย เช่น ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนท่าคา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม (สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ชะอุ่ม, 2553: 47-59) นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ทุนทางสังคม สามารถนำมาบูรณาการภายใต้กลไกความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีสร้างความสันติสุข ทั้งนี้เนื่องจากทุนทางสังคมช่วยสนับสนุนและเป็นตาข่ายรองรับทางสังคมที่มีประสิทธิภาพและเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อรองรับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการนำทุนทางสังคมเป็นจุดเริ่มต้นและพัฒนาไปสู่การช่วยให้ชุมชนเกิดพลังในการขับเคลื่อนงานและแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน ภายใต้การหนุนเสริมของหน่วยงานภาครัฐและสถาบันทางสังคมอื่นๆ (สุนทร นนทเกษ, 2559) และสอดคล้องกับงานวิจัยของอุทิศ ทาหอม และคณะ (2558) ที่พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาใช้เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ทั้งในรูปแบบของการจัดการน้ำ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างธนาคารปูหมึกและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน พร้อมมีข้อเสนอแนะว่า ทุนทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่สะสมอยู่ในระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วัตถุสิ่งของ รวมไปถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านตามาที่ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมและช่วยกันสืบทอด และนำความรู้เผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้นำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ส่วนการศึกษาของวุฒิชชาติ ทองศรี และคณะ (2556 และ 2557) ที่พบว่า การใช้ทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ในการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดได้จริง และได้นำเสนอแนวทางในการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดโดยชุมชนนั้นชุมชนไม่สามารถพึ่งพากระบวนการดำเนินงานของภาครัฐเพียงด้านเดียวได้ หากแต่ชุมชน จำเป็นต้องสร้างกระบวนการภายในชุมชนโดยการบูรณาการระบบการดำเนินงานภายในชุมชนคือ ระบบการสั่งการของผู้นำทางการในชุมชน และระบบประเพณี วัฒนธรรมชุมชนเข้าด้วยกัน โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ระบบผู้นำทางการจำเป็นต้องใช้บทบาท ของผู้นำในชุมชนเป็นตัวเชื่อมประสานทั้งคนในชุมชน และนโยบาย ภาครัฐให้กับคนในชุมชนได้รับทราบ แล้วนำมาบูรณาการกับระบบวัฒนธรรมชุมชนภายในให้สามารถสร้างรูปแบบกิจกรรมในการป้องกัน และแก้ปัญหายาเสพติดได้ ซึ่งระบบวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถนำมาสร้างแนวทางการป้องกันและแก้ปัญหายาเสพติดได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคม การพึ่งพาอาศัย การมี

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการติดต่อสื่อสารโดยส่วนมากจะยังคงอยู่ในกลุ่มระบบเครือญาติ ระบบผู้นำทางธรรมชาติ ผู้อาวุโสในชุมชน และวัฒนธรรมความเชื่อของคนในชุมชน

นอกจากนี้ การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับมูลเหตุที่ทำให้คนเล่นหรือติดการพนัน สามารถสรุปได้ดังนี้ (ฐาจุฑา สมประสงค์, 2542; ธนวรรณ ไพนุงศ์, 2544; พินิต วงษ์ยี่กุล, 2544 และเสริม ปุณณะหิตานนท์, 2531) 1) อายากร่ำรวย 2) เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน 3) เป็นการเสี่ยงโชคทำให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้นเร้าใจ 4) การสร้างแรงจูงใจเกี่ยวกับรางวัลที่จะได้รับ 5) การเข้าถึงการพนันของประชาชนทำได้ง่าย และ 6) การชักจูงจากเพื่อน หรือคนรู้จัก

ส่วนผลกระทบทางลบที่เกิดจากการติดการพนัน พบว่า คนที่เล่นการพนันส่วนใหญ่จะยิ่งจนลง การพนันทำให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นในชุมชน และไม่ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน (ฐาจุฑา สมประสงค์, 2542) สำหรับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนเมื่อเข้าไปพัวพันกับการพนันนั้น จากการศึกษาคงกรีซ เล็กศรีนาค (2555: 132-146) ที่กล่าวถึงผลกระทบของการเล่นการพนันของเยาวชนว่า ทำให้สูญเสียความมั่นใจ เกิดความเครียด ความสัมพันธ์กับครอบครัวและสังคม ได้แก่ การโกหกคนในครอบครัว เพื่อการไปเล่นพนัน การทะเลาะกับคนในครอบครัวเพราะการพนัน การขโมยเงินของคนในครอบครัว เพราะผลจากการพนันและต้องกู้ยืมเงินมาเพื่อการพนัน ผลลัพธ์ด้านพฤติกรรมเด็กเกรและการศึกษาของเยาวชน ได้แก่ การขาดเรียนเพราะไปเล่นการพนัน การเสียสมาธิหรือหลับในระหว่างเรียน ผลการเรียนตกต่ำ สุดท้ายนำไปสู่การถูกจับกุม การติดยาเสพติด หรือเข้าสู่กระบวนการค้ายาเสพติด ต้มสุรา หรือสิ่งเสพติดอื่นๆ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงพิษภัยของปัญหาการติดการพนัน โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชน ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ และแสดงให้เห็นผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรมของทศวรรษความสำคัญของทุนทางสังคมหรือทุนชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนที่ทรงพลังที่ชุมชนสามารถนำมาบูรณาการเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยนำแนวคิดทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการพนัน แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม แนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น เป็นฐานคิดในการกำหนดกรอบแนวคิดในการลงพื้นที่เพื่อศึกษา **“กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน”** โดยมีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการพัฒนาของการมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องศึกษาตั้งแต่กระบวนการก่อเกิดของการมีส่วนร่วม การขยายตัว ตลอดจนการดำรงอยู่ของการมีส่วนร่วม เป็นการศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในหน่วยของสังคมเพื่อปรับสภาพทางอำนาจของคนในระบบโครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่ให้สูงขึ้นเพื่อเป็นการรวมพลังของคนจำนวนหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่หรือร่วมกันกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ได้รับประโยชน์ตามที่ต้องการ มีการกำหนดเป้าหมายและการดำเนินการร่วมกัน ซึ่งการร่วมมือกันทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนและต่อรองเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ให้หมดไป ทั้งนี้เพื่อเอื้อต่อความสามารถในการแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในกระบวนการพัฒนาของการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ยึดหลักการที่สำคัญ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่การค้นหาปัญหาหรือความต้องการ การวางแผนและจัดลำดับความสำคัญ การดำเนินงาน การกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและการติดตามประเมินผล และการมีส่วนร่วมมีกระบวนการขยายผล และสามารถดำรงอยู่ มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องและสามารถพัฒนาศักยภาพของการมีส่วนร่วม เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจนชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยในการศึกษาดังกล่าวใช้แนวคิดการก่อเกิดหรือก่อรูปเพื่อพัฒนาเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงพลวัตของการมีส่วนร่วมในชุมชนในเชิงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การศึกษาดังกล่าวทำให้เข้าใจถึงลักษณะเฉพาะและเห็นพลังต่างของชุมชนเพื่อตอบสนองหรือมีบทบาทในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและสถาบันทางสังคมต่างๆ ในชุมชนทำหน้าที่สนับสนุนและเชื่อมประสานกันอย่างเหมาะสมลงตัวภายใต้วัฒนธรรมหรือบริบทชุมชนและพัฒนาศักยภาพของการมีส่วนร่วมให้มีความเข้มแข็งบรรลุสู่การพึ่งตนเองของชุมชนในที่สุด

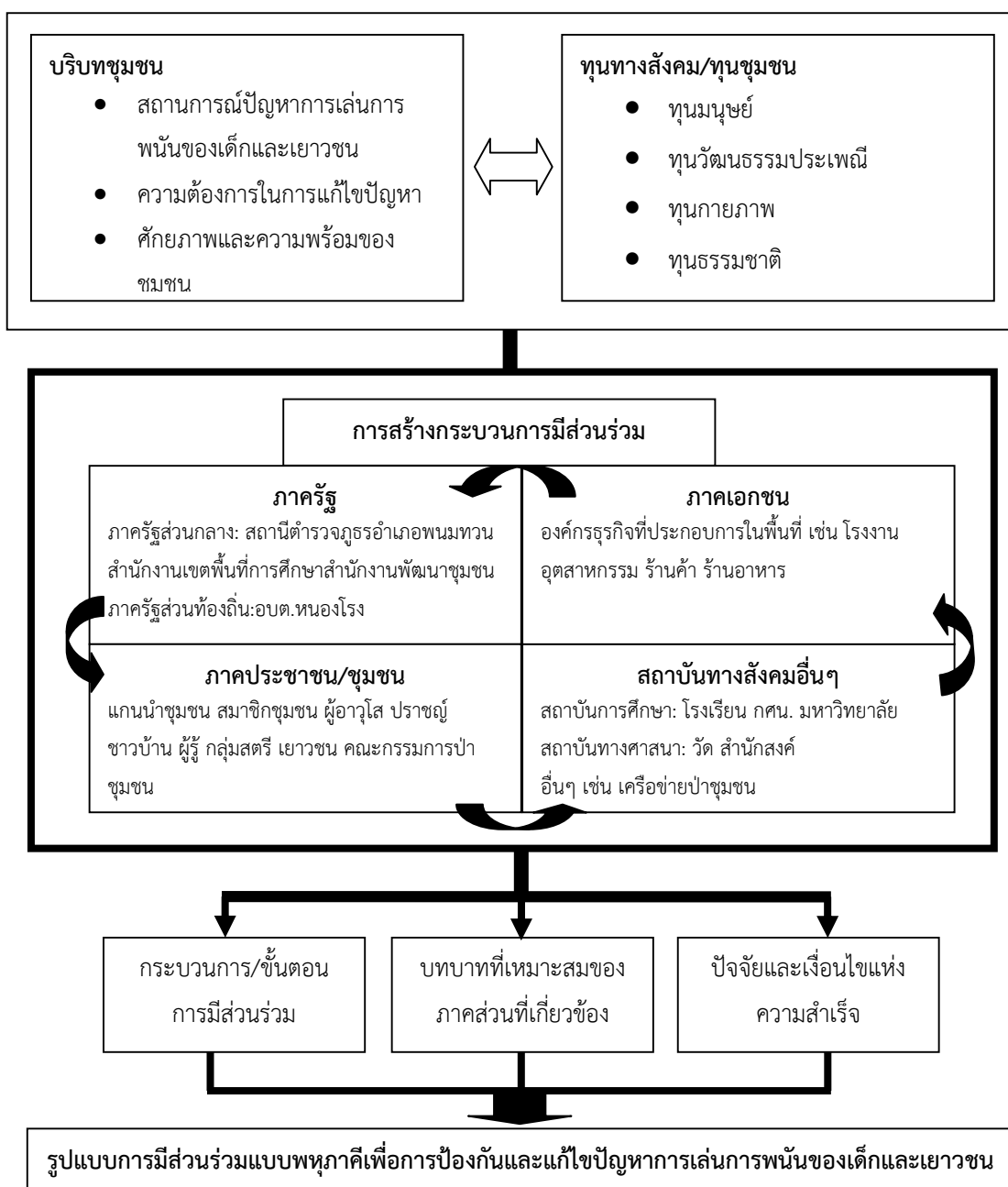
2. การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่ช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนให้สามารถร่วมกันแก้ปัญหาและทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนและต่อรองเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ให้หมดไปได้นั้นจะพิจารณาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายในจะพิจารณาจากความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนปัจจัยด้านผู้นำชุมชนและคณะกรรมการบริหารองค์กรชุมชน ปัจจัยด้านสมาชิกและกระบวนการมีส่วนร่วมในองค์กร ปัจจัยด้านกระบวนการพัฒนาและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ปัจจัยด้านการสร้างเครือข่าย ในส่วนปัจจัยภายนอกพิจารณาจากการได้รับการสนับสนุนทรัพยากรจาก

ภายนอกชุมชนทั้งต้นงบประมาณ ด้านวิชาการและบุคลากร ตลอดจนนโยบายของภาครัฐหรือกระแสแนวคิดจากภายนอก

3. การศึกษาการป้องกันและแก้ไขปัญหาลักษณะการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี จะเน้นไปที่การร่วมกันระดมความคิดของทุกภาคส่วนเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการสร้างโครงการหรือกิจกรรม โดยเริ่มต้นที่การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพนัน และเด็กและเยาวชน เพื่อมุ่งทำความเข้าใจเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันที่จะมีผลทั้งต่อตัวเด็กและเยาวชน และการพัฒนาโดยภาพรวมของชุมชนเอง และที่สำคัญที่สุด คือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมตามช่วงวัยของเด็กและเยาวชน และแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นทุนของชุมชนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการจัดการกับปัญหาและการพัฒนาชุมชนได้แล้วนำโครงการที่ร่วมกันสร้างขึ้นมากำหนดการแก้ไขปัญหโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อไป จนนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง

กรอบแนวคิดข้างต้น เป็นเพียงแนวทางในการศึกษาในพื้นที่เท่านั้น อาจจะมีการปรับเปลี่ยนตามสภาพความเป็นจริงของแต่ละพื้นที่ที่ศึกษาทางกายภาพ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการเมืองจากภายนอกชุมชน เป็นต้น

จากข้อสรุปที่กล่าวมาในข้างต้นสามารถแสดงกรอบแนวคิดการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนกรณีศึกษา เพื่อมุ่งค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการก่อเกิดของการมีส่วนร่วม การขยายตัว ตลอดจนการดำรงอยู่ของการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม บทบาทที่เหมาะสมของแต่ละภาคีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ และขั้นตอนการดำเนินการตามประเด็นปัญหาที่เป็นความต้องการของชุมชน

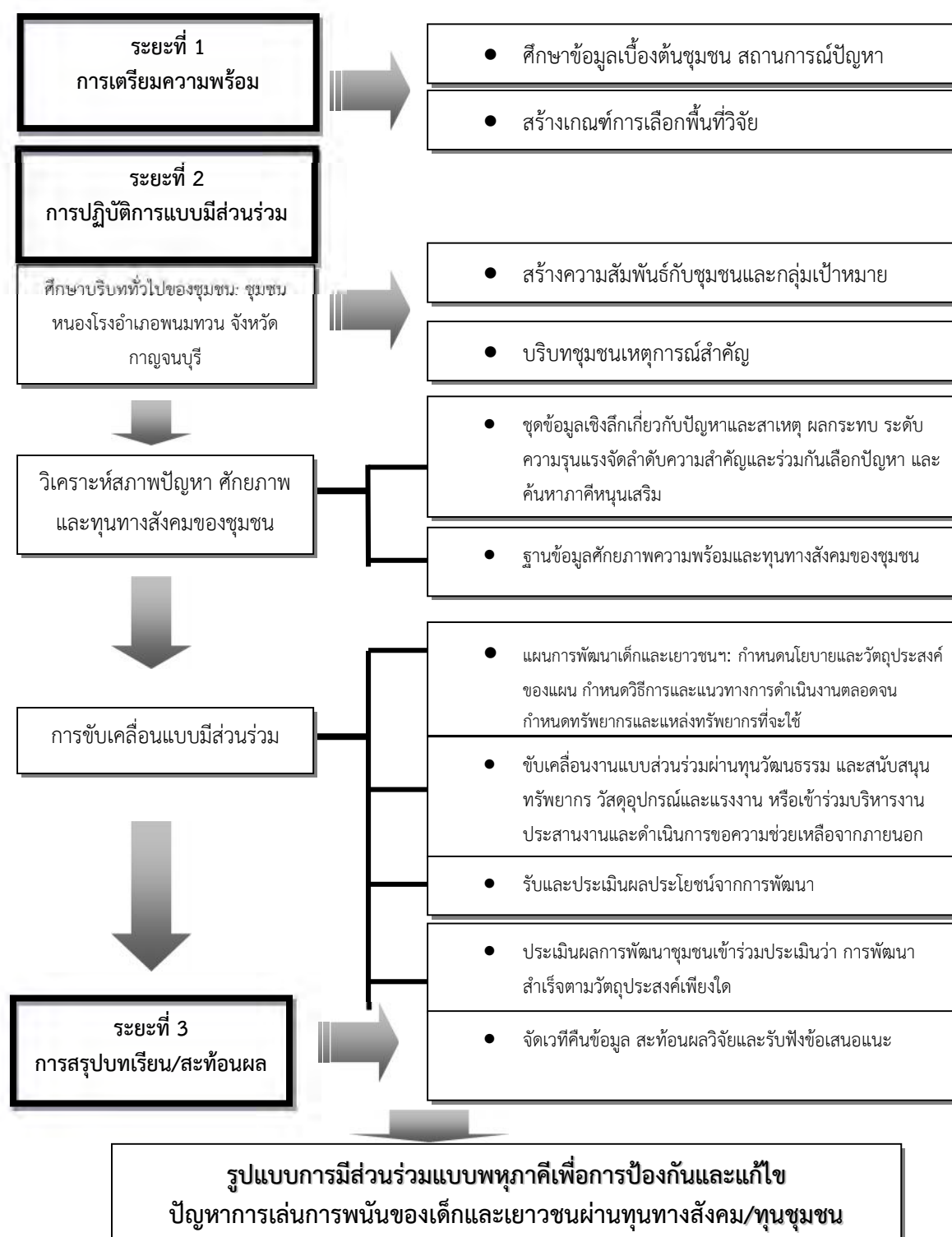
ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยตามรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วม ตลอดจนเงื่อนไขในการมีส่วนร่วมของชุมชนออกเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมความพร้อม ศึกษาสภาพบริบททางสังคมเบื้องต้นของชุมชน สถานการณ์ด้านปัญหาเด็กและเยาวชนเล่นการพนันและระดับความรุนแรง และความร่วมมือของชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ แล้วประมวลข้อมูลที่ได้เพื่อสร้างเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษา

ระยะที่ 2 การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย ค้นหาทีมวิจัยในชุมชน วิเคราะห์บริบทชุมชน ค้นหาปัญหา เหตุของปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน ค้นหาภาคีการหนุนเสริม วิเคราะห์ศักยภาพและทุนสังคมของชุมชน พัฒนา ศึกษาและติดตามผลแผนการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมแบบมีส่วนร่วม

ระยะที่ 3 การสรุปบทเรียน สังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม

หัวใจของงานวิจัยนี้ คือ ชาวบ้านได้ศึกษาข้อมูลด้วยตนเองและเห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กระตุ้นให้ชาวบ้านมีความตื่นตัวมากขึ้นในการเข้ามามีส่วนร่วมกันวางแผนการพัฒนาและการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง นับเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานที่เป็นระบบ มีการนำข้อมูลและความรู้ของท้องถิ่นมาพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้ดียิ่งขึ้นไป

ภาพที่ 2 กรอบวิธีการวิจัย

พื้นที่วิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจงเพื่อเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้เพราะชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ เนื่องจากเป็นทางผ่านของเส้นทางการท่องเที่ยวจึงทำให้มีนักท่องเที่ยวหรือบุคคลจากนอกพื้นที่เข้ามาในพื้นที่จำนวนหนึ่ง และมีการพัฒนาระบบการสื่อสารไร้สายรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะเป็นมูลเหตุให้เด็กและเยาวชนในชุมชนเกิดพฤติกรรมเลียนแบบ และเกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมเข้าสู่เส้นทางการพนันผ่านสังคมออนไลน์จากเว็บไซต์ต่างๆ และเริ่มมีการร่วมตัวของแกนนำชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน ตลอดจนมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เป็นอย่างดี และมีปัจจัยเชิงบริบทที่เอื้อต่อความสำเร็จในการทำงานแบบมีส่วนร่วมดังนั้นผลการศึกษากล่าวว่า ผู้วิจัยคาดว่าจะได้ข้อสรุปร่วมกันในการหารูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน

นอกจากที่กล่าวในข้างต้นเกี่ยวกับเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่วิจัยแล้ว ตัวผู้วิจัยยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี เนื่องจากผู้วิจัยและภาควิชาการพัฒนาศักยภาพชุมชนและชุมชนได้ใช้พื้นที่ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาญจนบุรีเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชน สำหรับนิสิตทั้งระดับปริญญาตรี โท และเอก

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลหลัก

ประชากร ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่อย่างถาวร และปรากฏชื่ออยู่ในทะเบียนราษฎรตำบลหนองโรง ทั้ง 17 หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 6,488 คน

ผู้ที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มคน ตัวแทนและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมชุมชนพื้นที่ศึกษาที่ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง และใช้เทคนิค Snowball ในการค้นหาผู้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาและข้อมูลวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำชุมชน คือ กำนันตำบลหนองโรง ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัด อบ.ต. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนกลุ่มเยาวชน ผู้อาวุโส และผู้รู้ของชุมชน ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตัวแทนครูจากโรงเรียนในพื้นที่ ตัวแทนอาจารย์จากสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ตัวแทนภาคเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ คือ บริษัท สยามเฟอเวอร์สที จำกัด (SCG) และตัวแทนภาครัฐบาลอื่นๆ คือ เจ้าหน้าที่อนามัย รพ.สต.บ้านหลุมหิน และเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ ตัวแทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ตัวแทนจากองค์กรอิสระ คือ ตัวแทนเครือข่ายเยาวชนจังหวัดกาญจนบุรี เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ในการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมและทัศนคติต่อการเล่นการพนัน ได้แก่ เด็กและเยาวชน อายุระหว่าง 12 – 18 ปี ด้วยการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 84 คน จากจำนวนเด็กและเยาวชน ที่มีอายุ 12-18 ปี จำนวน 482 คน

กลุ่มตัวอย่าง ในกิจกรรมการขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมแบบมีส่วนร่วม นั้น ผู้วิจัยร่วมกับทีมวิจัยชุมชนและภาคีเครือข่าย จะคัดเลือกตัวแทนและรับอาสาสมัครเด็กและเยาวชนที่มีอายุอยู่ระหว่าง 12-18 ปี ที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 40 คน เข้าร่วมกิจกรรมการขับเคลื่อน ตลอดจนการศึกษาค้นคว้า การติดตามและประเมินผล หลังการเข้าร่วมกิจกรรม

บทบาทหน้าที่ของผู้วิจัย

ผู้วิจัยถือเป็นผู้ที่มีแนวคิดทางวิชาการ มีความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัย เนื่องจากเป็นผู้ที่เจริญเติบโตจากบริบทที่แตกต่างจากพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย รวมทั้งไม่ใช่ผู้ที่จะใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ศึกษาตลอดไป ดังนั้นในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม **จึงถือว่าผู้วิจัยเป็นคนนอกการศึกษาวิจัยนี้** ใช้ระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน กับภาคีการพัฒนาต่างๆในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมการที่จะทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เข้าใจความหมายและพฤติกรรมที่แสดงออกมาของคนในชุมชน ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชนด้วย ดังนั้นการรับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของผู้วิจัยจึงมีผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วม และพฤติกรรมการให้ความหมายของผู้ให้ข้อมูลที่จะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั่นเอง ซึ่งในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แสดงออกในบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย คือ “คุณอำนวย” นักวิจัยในชุมชน อาจารย์ และสมาชิกคนหนึ่งคนในชุมชน (เป็นลูก-หลานของผู้ใหญ่ในชุมชน เป็นน้องของคนวัยกลางคน เป็นพี่ของคนวัยหนุ่มสาวและเยาวชนในชุมชน)

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัย เมื่อจำแนกตามประเภทของข้อมูลที่เก็บผู้วิจัยขอเสนอ ดังนี้

เครื่องมือวิจัย ที่ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน สภาพปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน ทุนทางสังคมของชุมชน ประสพการณ์การแก้ไขปัญหาการพนันแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือที่ใช้กับวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับ

1.1 บริบทของชุมชนที่เอื้อต่อการเข้าไปพัวพันกับการพนันของคนในชุมชนและเยาวชน

1.2 ปัญหา มูลเหตุของปัญหา ผลกระทบ ระดับความรุนแรงของปัญหา และพฤติกรรมพฤติการณ์การเล่นการพนันของเยาวชน

1.3 ทุนทางสังคมที่โดดเด่นของชุมชน

1.4 ประสพการณ์การแก้ไขปัญหาคารพนันแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสร้างขึ้นตามฐานคิดปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนใน 3 ด้าน คือ ด้านบุคคล ด้านการบริหารและด้านโครงสร้างชุมชน

โดยผู้วิจัย และทีมวิจัยชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัยข้างต้น หลังจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขและนำไปใช้ในภาคสนาม และทำการแก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ทุกครั้งที่ใช้เก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทที่ศึกษาและตอบคำถามการวิจัย แบบสัมภาษณ์ที่ปรับแก้เพิ่มเติมแล้วจะมีการนำกลับไปสัมภาษณ์ซ้ำเฉพาะข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์

2. ข้อคำถามในเวทีระดมความคิดเห็น การจัดประชุมกลุ่มย่อย และเวทีสะท้อนคิดและรับฟังข้อเสนอแนะ

3. แบบวัดระดับทัศนคติต่อการเล่นการพนันและพฤติกรรมการเล่นการพนัน เพื่อใช้วัดระดับทัศนคติต่อการเล่นการพนันของเยาวชนในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการดำเนินงาน โดยผู้วิจัย และทีมวิจัยชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นเป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) ตามรูปแบบของ Likert's scale จำนวน 12 ข้อ รวมทั้งได้สอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการเล่นการพนันด้วย

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และเข้าสู่ขั้นตอนการหาคุณภาพของเครื่องมือ เพื่อหาค่า IOC จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเยาวชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (นิสิตชั้นปีที่ 1) จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นต่อไป ผลการหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัยเป็นดังนี้ แบบวัดระดับทัศนคติต่อการเล่นการพนันและพฤติกรรมการเล่นการพนัน ได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0-67-1.00และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.77

เครื่องมือวิจัย ที่ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการขับเคลื่อนแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน

1. แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจโทษและผลกระทบของการเล่นการพนัน เป็นแบบทดสอบชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ จากข้อคำถามที่เป็นลักษณะการกำหนดสถานการณ์จำลอง โดยผู้วิจัย และทีมวิจัยชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น

2. แบบสอบถามความพึงพอใจของเยาวชนที่มีต่อกิจกรรมการขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดการพนันผ่านทุนทางวัฒนธรรม ที่ผู้วิจัย และทีมวิจัยชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) ตามรูปแบบของ Likert's scale จำนวน 40 ข้อ

ทั้งนี้เครื่องมือเก็บข้อมูลทั้ง 2 ชิ้น ซึ่งผู้วิจัย และทีมวิจัยชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัย หลังจากนั้นนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และเข้าสู่ขั้นตอนการหาคุณภาพของเครื่องมือ เพื่อหาค่า IOC จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเยาวชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (นิสิตชั้นปีที่ 1) จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นต่อไป ผลการหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัยเป็นดังนี้

- แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจโทษและผลกระทบของการเล่นการพนันได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0-67-1.00 มีระดับความยาก-ง่าย เท่ากับ 0.30-0.75 ค่าอำนาจการจำแนก เท่ากับ 0.20-0.80 ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.69
- แบบสอบถามความพึงพอใจของเยาวชน ได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0-67-1.00 และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.89

นอกจากเครื่องมือวิจัยทั้ง 2 ชุด ที่นำเสนอข้างต้น ผู้วิจัยยังได้มีเครื่องมือวิจัยที่ใช้เก็บข้อมูลเสริม เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความถูกต้องครบถ้วน ดังนี้

1. แบบสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ซึ่งจะใช้เก็บข้อมูลพฤติกรรมทั้งของผู้ให้ข้อมูลหลัก และเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในระหว่างการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดเวทีระดมความคิด การประชุมกลุ่มย่อย เป็นต้น ตลอดจนใช้ในการเก็บข้อมูลการติดตามผลกับกลุ่มเยาวชนหลังร่วมกิจกรรม
2. บันทึภาคสนาม เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการบันทึกจากการสังเกตในภาคสนามและใช้บันทึกเสริมจากการสัมภาษณ์ บันทึกลักษณะนี้จะช่วยในการสภาพการณ์ในภาคสนามทั้งทางกายภาพและชีวภาพ รวมถึงบันทึกปรากฏการณ์ในภาคสนามที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยผู้วิจัยจัดระบบการบันทึกภาคสนามออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ บันทึกสั้น (jotted noted) บันทึกความคิดเห็นนักวิจัย (researcher inference notes) และบันทึกภาคสนาม (field noted)
3. เครื่องมือบันทึกเสียงและภาพเหตุการณ์ เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การใช้แบบสัมภาษณ์มีความสมบูรณ์มากขึ้นและการบันทึกภาคสนามมีความชัดเจนมากขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เทคนิคการเก็บข้อมูลในการวิจัย ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารและหลักฐานต่างๆ ในชุมชน (documentary analysis) การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากคำบอกเล่า (oral history) การเดินสำรวจสภาพแวดล้อมในชุมชน (transect walk and guide field walk) การทำแผนที่ชุมชนจากการสัมภาษณ์ (community mapping) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interviewing) การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth interview) การจัดกลุ่มสนทนา (Focus-Group Discussion) การสังเกตและการจดบันทึก (observation and field-note) การวิเคราะห์ปฏิทินชุมชน (community calendar) การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน การทำแบบสอบถาม การทำแบบทดสอบ นอกจากนี้ ในขณะสัมภาษณ์และทำกิจกรรมต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเกตและบันทึกพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัยอยู่ร่วมในสถานการณ์นั้น เพื่อการเก็บและรวบรวมข้อมูลนี้จะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลว่าสอดคล้องกันกับการให้สัมภาษณ์หรือร่วมกิจกรรม รวมทั้งใช้เทคนิคการสนทนาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความตรงของข้อมูลระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมความพร้อม

ผู้วิจัยทำการศึกษา วิเคราะห์บทเรียนแห่งความสำเร็จจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งลงพื้นที่เพื่อทำการสำรวจสภาพจริงและสัมภาษณ์แกนนำชุมชนเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาการพนันในพื้นที่และความร่วมมือของชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ แล้วประมวลข้อมูลที่ได้เพื่อสร้างเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจงเพื่อเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้เพราะชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลของการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ เนื่องจากเป็นทางผ่านของเส้นทางการท่องเที่ยว จึงทำให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลจากนอกพื้นที่เข้ามาในพื้นที่จำนวนหนึ่ง และมีการพัฒนาระบบการสื่อสารไร้สายรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะเป็นมูลเหตุให้เด็กและเยาวชนในชุมชนเกิดพฤติกรรมเลียนแบบ และเกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมเข้าสู่เส้นทางการพนันผ่านสังคมออนไลน์จากเว็บไซต์ต่างๆ และเริ่มมีการร่วมตัวของแกนนำชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ตลอดจนมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เป็นอย่างดี และมีปัจจัยเชิงบริบทที่เอื้อต่อความสำเร็จในการทำงานแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นผลการศึกษาชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยคาดว่าจะได้ข้อสรุปร่วมกันในการหารูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน

นอกจากที่กล่าวในข้างต้นเกี่ยวกับเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่วิจัยแล้ว ตัวผู้วิจัยยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี เนื่องจากผู้วิจัยและภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชนได้ใช้พื้นที่ชุมชนหนองโรง ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชน สำหรับนิสิตทั้งระดับปริญญาตรี โท และเอก

ระยะที่ 2 การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยทำการเลือกพื้นที่ศึกษาตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้วลงพื้นที่เพื่อศึกษาหารูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม โดยดำเนินการ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมชุมชน ขั้นตอนนี้เป็นการเตรียมความพร้อมสู่กระบวนการทำงานร่วมกันและสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยมีแนวทางดังต่อไปนี้

1.1 สร้างความสัมพันธ์กับแกนนำชุมชนและกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ในชุมชน เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในชุมชน ซึ่งต้องมีความเชื่อถือและให้ความร่วมมือในการวิจัยอย่างเต็มที่ จึงจะทำให้งานวิจัยประสบผลสำเร็จ โดยการทำหนังสือประสานงานและขอความร่วมมือจากทางมหาวิทยาลัยถึงนายกองค์การบริหารส่วนตำบล หลังจากนั้นผู้วิจัยได้จัดประชุมเพื่อแนะนำตัว

นำเสนอรายละเอียดของโครงการวิจัยและปรึกษาหารือ กับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง รองนายก ปลัด อบ.ต. เจ้าหน้าที่ สมาชิก อบ.ต. สมาชิกสภา แกนนำชุมชน และตัวแทนประชาชนในชุมชน ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง

1.2 การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความร่วมมือจากทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยสะพาน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนกลุ่มเยาวชน ผู้อาวุโส และผู้รู้ของชุมชน ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตัวแทนคณะกรรมการป่าชุมชน บริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) และตัวแทนภาครัฐบาลอื่นๆ คือ ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เจ้าหน้าที่อนามัย รพ.สต.บ้านหลุมหิน ตัวแทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัด ตัวแทนจากองค์กรอิสระ คือ ตัวแทนเครือข่ายเยาวชนจังหวัดกาญจนบุรี เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อเตรียมความพร้อมของทีมและเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย

1.3 ประชุมร่วมระหว่างนักวิจัยและภาคีต่างๆ ที่กล่าวในข้างต้น ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย การดำเนินการวิจัยภายในพื้นที่และขอความร่วมมือจากชุมชนเพื่อที่จะร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางการแก้ไขปัญหา วางแผนการแก้ไขปัญหา ลงมือปฏิบัติตามแผน ติดตามและประเมินผลร่วมกัน

1.4 ค้นหาทีมวิจัยในพื้นที่ โดยการขออาสาสมัครจากสมาชิกชุมชนเพื่อเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยในพื้นที่ ซึ่งได้อาสาสมัครเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยที่มาจากทั้ง ผู้นำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนเยาวชน ตัวแทนชาวบ้าน ครูโรงเรียนวัดห้วยสะพาน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ตำรวจจาก สกอ.พนมทวน และเจ้าหน้าที่จาก รพ.สต.บ้านหลุมหิน ซึ่งในที่ประชุมได้เสนอชื่อบุคคล 13 ท่าน คือ

- นายสุวรรณวิเศษ เปรมปรีดีนายก อบต.หนองโรง
- ว่าที่ร้อยโทนครินทร์ ปรกแก้ว ปลัด อบต.หนองโรง
- นางบุญทริก แซ่มซ้อย รองปลัด อบต.หนองโรง
- นายนิยม สาริวงศ์ คณะกรรมการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/อสม.
- นายสงวนชำนาญกำหนด คณะกรรมการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/อสม.
- นายอินทร์ ไคลมี คณะกรรมการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/อสม.
- นางสมหมาย แก้วประดิษฐ์ตัวแทนกลุ่มสตรี/คณะกรรมการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน
- นางสาวยุพิน สมพรหมทิพย์ รพ.สต.บ้านหลุมหิน
- ดาบตำรวจชาติ สมพรหมทิพย์ สกอ.พนมทวน
- คุณครูบุญธรรม สาริวงศ์ ครูชำนาญการโรงเรียนวัดห้วยสะพาน/แม่เพลงเหย่ย
- นางสาวกรรณิการ์ บุญธรรม ตัวแทนเด็กและเยาวชน

- ตัวผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการในการชวนคิดชวนคุยเพื่อจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการชุมชนบ้านหนองโรง

2. การวิเคราะห์บริบททั่วไปชุมชน เป็นการศึกษาประวัติชุมชน ลักษณะทางนิเวศวิทยาและด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านการเมืองการปกครองในท้องถิ่น เหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน บริบทชุมชนที่เชื่อมโยงกับการเกิดปัญหาการพนัน โดยสามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชากร เศรษฐกิจ สถานที่ตั้งชุมชนทางด้านกายภาพ ใช้การวิเคราะห์เอกสารและหลักฐานจากหลายแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เช่น แผนแม่บทชุมชน เป็นต้น

2.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ประวัติการก่อตั้งชุมชน ข้อมูลทั่วไปด้านสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ การเมืองการปกครองในท้องถิ่น เหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและแนวทางการดำรงชีวิตในชุมชน บริบทชุมชนที่เชื่อมโยงกับการเกิดปัญหาการพนันได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้างกับผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน บุคคลสำคัญและแกนนำชุมชนแบบเจาะลึก จำนวน 15 คน ร่วมกับการสังเกต การสัมภาษณ์กลุ่มและการลงพื้นที่สำรวจชุมชน

ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการร่วมมือกันของชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมของชุมชน ความต้องการการสนับสนุนหรือบริการ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ

3. การค้นหาปัญหา เหตุของปัญหา ผลกระทบ และค้นหาภาคีหนุนเสริม โดยร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่พบทั้งหมดในชุมชน จัดลำดับความสำคัญและความต้องการและร่วมกันเลือกปัญหาที่ชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมหรือชุมชนมีความต้องการในการแก้ไขภายใต้ความร่วมมือของภาคีการพัฒนาหนึ่งปัญหา เพื่อนำไปวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับสถานภาพปัจจุบันของปัญหาหรือความต้องการและร่วมกันวางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป โดยการประยุกต์ใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control: AIC) เพื่อระดมสมองค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ค้นหาสาเหตุ ร่วมกันเลือกปัญหา และค้นหาภาคีหนุนเสริม และทำให้เกิดความเข้าใจและรับทราบสภาพปัญหา ชัดจำกัดความต้องการและศักยภาพของชุมชน ตลอดจนทราบแนวทางการของความช่วยเหลือจากภาคีการพัฒนาเพื่อหนุนเสริมด้วย โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาปัญหาของชุมชน กับแกนนำชุมชน ตัวแทนชุมชน ตัวแทนผู้สูงอายุ ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาคีต่างๆ คือ ตัวแทนครูจากโรงเรียน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านหลุมหิน ตัวแทนจากคณะกรรมการป่าชุมชน บริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จำนวน 60 คน ในวันที่ 23 – 24 พฤษภาคม 2560 ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง และที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมเวทีซักถามประเด็นสงสัย และให้ข้อมูลเพิ่มเติม

นอกจากนี้ผู้วิจัยและทีมวิจัยชุมชนยังได้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับทัศนคติ และพฤติกรรมการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน และเจาะลึกไปที่การเล่นพนันฟุตบอล โดยการสอบถามด้วยแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กและเยาวชน อายุระหว่าง 12 – 18 ปี ด้วยการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 84 คน จากจำนวนเด็กและเยาวชนที่มีอายุ 12-18 ปี จำนวน 482 คน

จากนั้นจึงทำหนังสือเชิญภาคีการพัฒนาที่คาดว่าจะสามารถหนุนเสริมกิจกรรมในชุมชน แล้วจัดประชุมชี้แจงรายละเอียดของกิจกรรม นำเสนอข้อมูลสรุปสภาพปัญหาปัจจุบันที่พบทั้งหมดในชุมชน ปัญหาและ อุปสรรค ผลกระทบและความต้องการของชุมชน พร้อมร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และรับฟังข้อเสนอแนะในการทำงานจากภาคีหนุนเสริม เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง

4. การวิเคราะห์ศักยภาพ และทุนทางสังคมของชุมชนที่เอื้อต่อการทำงานแบบมีส่วนร่วม เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) โดยการลงพื้นที่สำรวจร่วมกันและจัดเวทีระดมความคิดร่วมกับผู้นำชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แกนนำ คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน ผู้อาวุโสของชุมชน ตัวแทนครู ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 60 คน ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ประเมินศักยภาพ และทุนทางสังคมของชุมชนที่เอื้อต่อการทำงานแบบมีส่วนร่วม ประเมินศักยภาพการพัฒนาในปัจจุบันและโอกาสการพัฒนาในอนาคต และวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนหนองโรงในการทำงานแบบมีส่วนร่วม หากต้องการดำเนินการไปสู่ความยั่งยืนจำเป็นต้องมีการหนุนเสริมด้านใดบ้างและจากหน่วยงานไหน ร่วมกับการทำ SWOT เพื่อร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของชุมชน

เมื่อได้ข้อมูลดังที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาร่วมกันวิเคราะห์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาคีการพัฒนา (นักวิจัย)และผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม แล้วจัดทำเป็นฐานข้อมูลศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน พร้อมนำเสนอข้อมูลทั้งหมดแก่ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อรับทราบ

5. การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนำข้อมูลทั้งหมดในขั้นตอนที่ 1-4 มาสร้างเป็นแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนชุมชนหนองโรงเชิงบูรณาการ เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นการพนันผ่านทุนทางสังคม ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

5.1 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับทีมวิจัยในพื้นที่ ตัวแทนชาวบ้านร่วมกับภาคีการพัฒนาทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี จำนวน 2 วัน เพื่อร่วมกันสร้าง “แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนชุมชนหนองโรงเชิงบูรณาการผ่านทุนทางสังคม” กำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของแผน โครงการหรืองาน กรอบงาน วิธีการปฏิบัติงาน ทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้ผู้รับผิดชอบและบทบาทหน้าที่ ตัวดัชนีชี้วัดและผลสัมฤทธิ์ขั้นสุดท้ายที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ในขั้นตอนนี้จะทำให้ทราบแนวทาง กลวิธีการแก้ไขปัญหายโดยชุมชนและภาคีการพัฒนาาร่วมกันคิดขึ้นมาเอง ทราบบทบาทที่ชัดเจนของแต่ละภาคีการพัฒนา

5.2 จัดเวทีนำเสนอรายละเอียดต่างๆ ของแผนฯ ทำประชาพิจารณ์และลงประชามติ เพื่อนำแผนแม่บทดังกล่าวไปใช้ดำเนินงานได้จริง โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง เป็นประธานในการทำประชาพิจารณ์และลงประชามติ ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง ซึ่งมีชาวบ้านเข้าร่วมรับฟังรายละเอียด เสนอแนะและลงประชามติแผนแม่บทการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จำนวนทั้งสิ้น 60 คน

5.3 จัดประชุมกลุ่มย่อยกับทีมวิจัยในพื้นที่ ร่วมกับตัวแทนชาวบ้าน และตัวแทนภาคีการพัฒนา เพื่อร่วมกันจัดทำโครงการการแก้ไขปัญหฯ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน และการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเด็กและเยาวชน โดยที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันที่จะจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกลุ่มเด็กและเยาวชนให้มีความตระหนักและรู้เท่าทันพิษภัยของการเล่นการพนัน รวมทั้งตระหนักถึงบทบาทของตนเองต่อการพัฒนาชุมชน โดยใช้ชื่อโครงการ **ค่ายเยาวชน...รักษ่วงไพร ห่วงไกลการพนัน** มีแนวคิดหลักในการดำเนินการ คือ การบูรณาการทุนชุมชนได้แก่ ทุนมนุษย์ คือ ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ทุนภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรม และทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง ให้มีความตระหนักและห่วงไกลจากการเล่นการพนัน

5.4 หลังจากที่ได้โครงการการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเยาวชนฯ โครงการ **ค่ายเยาวชน...รักษ่วงไพร ห่วงไกลการพนัน** ก็จะร่วมกันในการจัดทำแผนปฏิบัติการหรือโครงการย่อยต่างๆ โดยประชุมกลุ่มด้วยการประยุกต์ใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในทีมวิจัยในพื้นที่ ร่วมกับกลุ่มแกนนำชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน และตัวแทนภาคีการพัฒนาต่างๆ ร่วมกันกำหนดแผนปฏิบัติการ โดยในแผนปฏิบัติการจะประกอบด้วยโครงการย่อยหรือกิจกรรม กลวิธีในการดำเนินงาน ระยะเวลาการดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบ งบประมาณทรัพยากร ความสามารถของชุมชน ความต้องการของชุมชนและการหนุนเสริมจากภาคีที่ชัดเจน

6. การขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วม ในขั้นตอนนี้เป็นการนำเอาแผนปฏิบัติการของโครงการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเยาวชนฯ ที่ร่วมกันกำหนดอย่างชัดเจนแล้วมาปฏิบัติจริงตามแผนการที่ได้กำหนดไว้ทางผู้วิจัย ชุมชนและภาคีการพัฒนาอาจมีส่วนร่วมในการสนับสนุนในด้านต่างๆ ที่ผู้เข้าร่วมโครงการต้องการ ในหลายลักษณะ เช่น สนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน เข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นต้น

โดยลักษณะของกิจกรรมโครงการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเยาวชนฯ จะเป็นกิจกรรมค่ายเยาวชน ซึ่งผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาไว้ คือ 2 วัน ส่วนรูปแบบของกิจกรรมจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบ และหลังจากที่เยาวชนร่วมกิจกรรมค่ายฯ แล้ว ทางผู้วิจัย ทีมวิจัยชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้องจะเปิดโอกาสให้แกนนำเยาวชนร่วมกันคิดและวางแผนในการทำกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับเยาวชน และเป็นกิจกรรมที่เยาวชนได้แสดงศักยภาพของตนเองออกมา

การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเยาวชนฯ โครงการ ค่ายเยาวชน...รักษพงไพร ห่วงไกลการพนัน ในการดำเนินการสามารถแบ่งได้ 3 ขั้นตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Planning) ในการเตรียมการพัฒนากิจกรรมโครงการค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ทีมวิจัยทำหนังสือเชิญคณะครูจากโรงเรียนวัดห้วยสะพาน แกนนำชุมชน ตัวแทนเยาวชน ประชาชนชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำโครงการค่ายเยาวชน และรายละเอียดการจัดการค่ายเยาวชน ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี จำนวน 1 ครั้ง

ขณะเดียวกันผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพนัน โทษและพิษภัยของการพนัน แนวทางการป้องกันแก้ไขการเล่นการพนัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดค่ายพักแรม หลักการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกิจกรรมค่ายเยาวชน

เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้น ทีมวิจัยได้ทำใบสมัครเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในใบสมัครจะมีข้อมูลเบื้องต้นของเด็กและเยาวชน เช่น กีฬาที่ชอบเล่น กิจกรรมยามว่าง เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ พร้อมแบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการในการเข้าค่าย (Training Need Assessment) นำไปสอบถามเด็กและเยาวชน ผ่านสมาชิกสภาตำบลทั้ง 17 หมู่บ้าน และจัดประชุมหารือกับแกนนำชุมชนตัวแทนเยาวชน ประชาชนชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเข้าเพื่อสำรวจความคิดเห็นและความต้องการในการจัดค่ายเยาวชน สำหรับเป็นแนวทางประกอบร่วมกับข้อมูลด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน หลักการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่กำหนดเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบของโครงการค่ายเยาวชน

ขั้นตอนที่ 2 ปฏิบัติการ (Action) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

พัฒนาหลักสูตรโครงการค่ายเยาวชนผู้วิจัยและทีมวิจัยชุมชนประมวลข้อมูลที่ได้รับจากขั้นตอนที่ 1 มาใช้เป็นแนวทางการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ร่วมกับแกนนำชุมชน ตัวแทนเยาวชน ประชาชนชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเข้า จำนวน 15 คน เพื่อสร้างหลักสูตรค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ภายใต้ชื่อ “โครงการค่ายเยาวชน...รักษพงไพร ห่วงไกลการพนัน” ที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก คือ 1) วัตถุประสงค์ 2) ความคิดรวบยอด 3) กิจกรรมการเรียนรู้ และ 4) การวัดและประเมินผล

จัดทำโครงการ เอกสารประกอบการจัดค่ายเยาวชน และเครื่องมือในการวัดและประเมินผล คือ แบบทดสอบวัดความรู้ และแบบประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรมและการดำเนินการของค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง

หลังจากสร้างหลักสูตร และเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้ว ทีมวิจัยได้จัดเวทีนำเสนอหลักสูตรกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมด้านเนื้อหา ด้านสำนวนภาษาของหลักสูตรทั้ง 4 องค์ประกอบ และเครื่องมือวัดและประเมินผลและการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน นำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง

ดำเนินการจัดค่ายเยาวชน ประสานงานกับสมาชิกสภาตำบลหนองโรง และแกนนำชุมชน ทั้ง 17 หมู่บ้าน รวมทั้งผู้บริหารและคณะครูโรงเรียนวัดห้วยสะพาน เพื่อตรวจสอบข้อมูลพื้นฐานของเด็ก และเยาวชนที่สมัครตามความสมัครใจโดยผ่านการพิจารณาทั้งด้านความพร้อมและการยินยอมจากผู้ปกครองเข้าร่วมโครงการและทำเอกสารขออนุญาตผู้ปกครองเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตร “โครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไกลการพนัน” จำนวน 69 คน

ประสานงานกับคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อขอใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรม และจัดเตรียมสถานที่จัดค่ายเยาวชนประสานงานกับวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ ที่ให้การอนุเคราะห์ประชุม ชักจูงทำความเข้าใจกับทีมงาน ดำเนินการจัดค่ายเยาวชนตามตารางที่วางแผนไว้ณที่ทำการป่าชุมชนบ้าน ห้วยสะพานสามัคคี และพื้นที่ป่าชุมชน โดยใช้ระยะเวลาในการจัดค่าย จำนวน 2 วัน ในลักษณะ Day Camp หลังจากนั้นได้สรุปและประเมินผลการจัดฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 3 การสะท้อนผล (Reflection) จัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาทั้งในส่วนของ หลักสูตรโครงการค่ายเยาวชน และผลของการใช้หลักสูตรแก่ชุมชนที่ประกอบด้วย แกนนำและตัวแทน ชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน คณะครูอาจารย์ ตัวแทนเยาวชนและตัวแทนภาคีที่เกี่ยวข้อง พร้อมรับฟัง ข้อเสนอแนะ ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

เมื่อดำเนินการปฏิบัติตามแผน ไประยะหนึ่งได้ทำการติดตามและสะท้อนผลการดำเนินงาน เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและประเมินว่าการดำเนินงานสามารถบรรลุวัตถุประสงค์หรือนำไปการแก้ปัญหาได้หรือไม่ หากยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ก็ร่วมกันหาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน สาเหตุและปรับปรุง พัฒนาแผนปฏิบัติการหรือโครงการ เพื่อนำไปปฏิบัติใหม่จนสามารถแก้ไขปัญหาได้จริงโดยการประเมินจะ ใช้การสนทนากับกลุ่มแกนนำและตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ ทุกสิ้นเดือนและเมื่อสิ้นสุดโครงการจะทำการ ประเมินครั้งสุดท้าย พร้อมสรุปผลการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานให้แก่ชุมชนร่วมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ

การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา เป็นการดำเนินการโดยการใช้แนวทางการแก้ไขปัญหา ในข้างต้นมาพัฒนาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยให้ชุมชนและภาคีการพัฒนามีส่วนร่วมในการ พัฒนาและดำเนินการวัดประสิทธิผลของการพัฒนาโดยมีดัชนีวัดความสำเร็จดังนี้ 1) ตัวชี้วัดด้านการมี ส่วนร่วม ได้แก่ จำนวนภาคีเครือข่าย จำนวนสมาชิกชุมชนที่เข้าร่วม ทีมวิจัยชุมชน ศักยภาพและทุน วัฒนธรรมชุมชน 2) ตัวชี้วัดด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่าน ทุนทางสังคม ได้แก่ แผนแม่บทชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชนติดการพนัน ความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักเกี่ยวกับโทษและผลกระทบของการพนัน แกนนำเยาวชน

ระยะที่ 3 การสรุปบทเรียนและสะท้อนผลวิจัย

จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้รับในขั้นเตรียมความพร้อมและการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในระหว่างการลงพื้นที่ศึกษาและหลังจากการดำเนินเสร็จสิ้นแล้วมาสรุปเป็นบทเรียนแห่งความสำเร็จในพื้นที่แล้วจึงสังเคราะห์เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม แล้วนำเสนอข้อค้นพบในรูปแบบของการจัดเวทีสาธารณะคืนข้อมูลวิจัย พร้อมรับข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงการขยายผลงานวิจัยและเชิงนโยบายในระดับพื้นที่และจังหวัดต่อไป โดยมีกำนันตำบลหนองโรง ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัด อบ.ต. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนกลุ่มเยาวชน ผู้อาวุโสและผู้รู้ของชุมชน ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตัวแทนครูจากโรงเรียนวัดห้วยสะพาน ตัวแทนอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ตัวแทนภาคเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ คือ บริษัท สยามเฟอเรสทีรี จำกัด (SCG) และตัวแทนภาครัฐบาลอื่นๆ คือ เจ้าหน้าที่อนามัย รพ.สต.บ้านหลุมหิน เจ้าหน้าที่ตำรวจจาก สกอ.พนมทวน เจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัด เข้าร่วม จำนวน 71 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้ของข้อมูลและข้อค้นพบ ผู้วิจัยใช้เทคนิคสามเส้า (triangulation technique) เพื่อให้เกิดการอ้างอิง การเชื่อมโยงและความสัมพันธ์สอดคล้องกันของข้อมูลจากต่างแหล่งข้อมูล (triangulation of sources) และต่างวิธีการ (methods triangulation) ซึ่งจะเสริมให้ผลการวิเคราะห์มีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น รวมทั้งใช้วิธีการสะท้อนผลจากเวทีชุมชนหลังจากการสรุปข้อค้นพบเบื้องต้น (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์, 2555) วิธีการเก็บข้อมูลได้ประยุกต์เทคนิคของการวินิจฉัยชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal; PRA) โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ (ปาริชาติ วัลย์เสถียร และ คณะ, 2548: 104-110)

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลรายวันและรายสัปดาห์ภายหลังที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่มและการสังเกตการจดบันทึก แล้วจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่เพื่อให้ทราบว่าได้ข้อมูลอะไรที่ครบถ้วนแล้วและจะต้องเก็บข้อมูลอะไรเพิ่มเติมอีกและวิเคราะห์เนื้อหาหลังจากเก็บข้อมูลแล้ว เป็นการวิเคราะห์สรุปรวมโดยนำข้อมูลทั้งหมดมาผสมผสานกันเพื่อวิเคราะห์สรุปผลเพื่ออธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในลักษณะพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ทั้งกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี คือ การก่อเกิด การขยายตัวและการดำรงอยู่ ปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนและเงื่อนไขต่างๆ บทบาทที่เหมาะสมของภาคีพัฒนาและขั้นตอนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมดังนี้

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ

1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะประชากร/กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ครัวเรือน เป็นต้น วิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย

1.2 การวิเคราะห์ผลของการจัดค่ายเยาวชน ประเมินผลด้านความรู้ความเข้าใจ และความพึงพอใจ โดยใช้สถิติพรรณนา ดังนี้ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เกณฑ์การแปลผลตามวิธีการของ (Best, 1997: 190) แบบจำแนกแต่ละช่วงย่อยออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

คะแนน	ระดับความพึงพอใจ
1.00 - 1.49	ความพึงพอใจน้อยที่สุด
1.50 - 2.49	ความพึงพอใจน้อย
2.50 - 3.49	ความพึงพอใจปานกลาง
3.50 - 4.49	ความพึงพอใจมาก
4.50 - 5.00	ความพึงพอใจมากที่สุด

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกการสำรวจ ข้อสรุปจากการประชุมกลุ่มย่อยและการจัดเวที และการสังเกตพฤติกรรม ข้อมูลเหล่านี้นำมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การจัดหมวดหมู่ตามประเด็นปัญหาและทำการตีความจากข้อมูลที่ได้ ตามกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล (Content Analysis) เพื่อสรุปประเด็นตามกลุ่มข้อมูลและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มข้อมูล ข้อมูลที่ใช้วิธีการเชิงคุณภาพจำแนกตามเนื้อหา มีดังนี้

2.1 บริบทของชุมชน ประกอบด้วย ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ชุมชน ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา สุขภาพอนามัย สังคม วัฒนธรรมและความเชื่อ ปัญหา สาเหตุของปัญหา ผลกระทบของปัญหา และความต้องการในการแก้ไขของชุมชน ประสพการณ์การทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2 ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน

2.3 การจัดกิจกรรมการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วม

2.4 รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ชุมชนหนองโรง: ชุมชนอุดมด้วยวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ

การศึกษาเกี่ยวกับบริบททางสังคมของชุมชนหนองโรงผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับสมาชิกชุมชนเป็นหลัก โดยเริ่มต้นด้วยการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชน เช่น ประวัติการก่อตั้งชุมชน ข้อมูลทั่วไปด้านสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ การเมืองการปกครองในท้องถิ่น เหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและแนวทางการดำรงชีวิตในชุมชน ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสในชุมชน การเดินสำรวจชุมชน การศึกษาจากเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชน การใช้เทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อวิเคราะห์สภาพและศักยภาพของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเยาวชนแบบมีส่วนร่วม และประยุกต์ใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์เพื่อค้นหาปัญหา เหตุของปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและค้นหาภาคีหุ้นส่วนเสริม ตลอดจนการสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำเสนอข้อค้นพบเป็น 3 ตอนตามลำดับดังนี้

ชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนเก่าแก่ขนาดเล็กที่เกิดมีการบอกเล่าและรายงานไว้ในเอกสารตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และต้นรัตนโกสินทร์ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ชุมชนหนองโรง: ชุมชนเก่าแก่อุดมด้วยวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชนหนองโรง ประกอบด้วยหมู่บ้าน 17 หมู่บ้าน โดยทั้ง 17 หมู่บ้านมีอาณาเขตติดต่อกันและเคยเป็นชุมชนเดียวกันมาในอดีต เป็นชุมชนเก่าแก่ ที่ปรากฏหลักฐาน และคำบอกเล่าของชาวบ้านมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นักโบราณคดีของกรมศิลปากรสันนิษฐานว่า บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนสมัยยุคโลหะ มีการขุดพบภาชนะสำริด ขวานหินขัด เครื่องปั้นดินเผา และวัตถุโบราณอื่นๆ ตลอดจนที่มีวิวัฒนาการร่วมกันมาในด้านการพัฒนาและการเติบโตของชุมชน จนมีการประกาศแยกตัวออกเป็นตำบลอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2490

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนหนองโรง

ตำบลหนองโรง เดิมเป็นหมู่บ้านในเขตปกครองของตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน ต่อมาในปี พ.ศ. 2490 ได้มีการแบ่งเขตตำบลเพิ่มเติม เป็นตำบลหนองโรง โดยมีหมู่บ้านคือ บ้านห้วยสะพาน บ้านหนองโรงและบ้านหลุมหิน เพียง 3 หมู่บ้าน และสาเหตุที่ชื่อว่าตำบลหนองโรงก็เพราะว่า มีการแต่งตั้งกำนัน ชื่อนายนาต วิเศษสิงห์ ซึ่งเป็นคนบ้านหนองโรง และเนื่องจากหมู่ที่ 2 เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาสามหมู่บ้านเมื่อแยกตำบลจึงตั้งชื่อว่า “ตำบลหนองโรง” ตามชื่อหมู่บ้านที่กำนันอาศัยอยู่

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบว่า ในอดีตชุมชนหนองโรง แบ่งเป็น 3 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองโรง บ้านห้วยสะพาน และบ้านหลุมหิน และได้ก่อตั้งขึ้นเป็นตำบลหนองโรงเมื่อ พ.ศ. 2452 ขยายเป็น 7 และ 17 หมู่บ้านตามลำดับ มีประวัติ คำกลอน ที่มาของชื่อทุกหมู่บ้านตามลักษณะภูมิประเทศ ต้นไม้ เช่น บ้านหนองโรงมีที่มาจากการที่มีหนองน้ำเยอะ และในทุ่งนาจะมีต้นสำโรงอยู่เยอะบ้านห้วยสะพาน มีชื่อมาจากการที่มีน้ำไหลผ่านระหว่างสองหมู่บ้านจึงทำสะพานเชื่อมระหว่างสองหมู่ อันเป็นที่มาของชื่อห้วยสะพาน เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ชุมชนหนองโรงมีประวัติอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยรัชการที่ 4 ข้อมูลจากวัดวิสุทธาราม ในอดีต เมื่อวัดต้องการสร้างอุโบสถ พระเจ้าแผ่นดินจะเป็นผู้พระราชทานที่ดินสำหรับสร้างอุโบสถให้โดยตรงและมีการบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์ไว้ ซึ่งลักษณะอุโบสถในสมัยนั้นจะเป็นอุโบสถทรงมหาอุตม์ คือจะมีลักษณะประตูทางเข้าทางเดียว ในอดีตมีวัดทั้งหมดจำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดหนองโรง วัดเขาจำศีล วัดคงคา วัดบ้านดงและวัดบ้านคิ ซึ่งปัจจุบันมีการบูรณวัดใหม่จำนวน 3 วัด ได้แก่ วัดหนองโรง วัดเขาจำศีล และวัดคงคา ส่วนอีก 2 วัด คือ วัดบ้านดงและ วัดบ้านคิ กลายเป็นวัดร้าง หมดสภาพ ไม่มีพระสงฆ์จำวัดและไม่ได้รับการบูรณะ กลายเป็นไร่มันสำปะหลังและทุ่งนามีประวัติว่าชาวบ้านขุดพบของมีค่าจากซากวัด เช่น งาช้าง

นอกจากนี้ตำบลหนองโรงยังเป็นตำบลในประวัติศาสตร์ไทยอีกตำบลหนึ่ง มีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าต่อกันว่าเป็นตำบลที่เป็นทางผ่านการเดินทาง แต่ไม่ทราบว่าเป็นทางเดินเท้าเป็นทางรถไฟหรือทางรถม้าและยังเป็นที่ตั้งพักอาศัยของพวกเสนาไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. 2484 และยุติในปี พ.ศ. 2488) ปัจจุบันยังมีอนุสรณ์ซึ่งเป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเป็นจำนวนมาก เช่น โบสถ์ เจดีย์ ฯลฯ

การเกษตรสมัยก่อนจะเป็นการเกษตรแบบไม่ใช้สารพิษ เพราะดินและป่ามีความอุดมสมบูรณ์ดี แมลงศัตรูพืชมีน้อย ฝนตกตามฤดูกาล ข้าวอุดมสมบูรณ์ ข้าว 10 กว่าไร่ ก็ได้ผลผลิต 10 กว่าเกวียนผลผลิตมีเต็มยุ้งข้าวตลอดจนไม่มีที่เก็บ จนต้องแบ่งขายเป็นเงิน แห่ลงน้ำต่างๆในชุมชนสามารถตกกินได้ไม่มี บ้านแต่ละหลังมีหนองประจำบ้าน มีปลาที่ไม่มีสารพิษให้จับกิน เมื่อ พ.ศ. 2514-2517 มีโรงงานน้ำตาล และโรงงานมันสำปะหลังเข้ามาในชุมชนใกล้เคียง 10 กว่าไร่ เข้ามาบุกเบิกการทำอ้อย จากป่าผืนใหญ่เริ่มลดลง จากที่เลี้ยงสัตว์ กลายเป็นขายที่ปลูกอ้อย โรงงานกระดาษ และโครงการปลูกยูคา เข้ามา ก็ทำให้ดินเลวพื้นดินมีความแห้งแล้งมาก จึงทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป เช่นการปลูกข้าวที่มีการลงแขกลงแรง

ช่วยเหลือกัน กลายเป็นต้องใช้เงินจ้างแรงงาน และค่าสารเคมีตลอดระยะเวลาการผลิต พันธุ์ข้าวท้องถิ่นนับสิบชนิดชนิด ก็ได้สูญหายไปหมด จากแต่ก่อนที่เน้นการดำเนินชีวิตกับป่าแบบไม่ใช้เงินก็หันมาทำการเกษตรแบบเชิงพาณิชย์มากขึ้น ส่งลูกเรียนสูงๆต่างถิ่นทำให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนหายไป

ในปัจจุบันคนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตร่วมกับป่า จึงได้ฟื้นฟูป่าชุมชนขึ้นมาใหม่ โดยมีการยึดหลักกฎของธรรมชาติในการดำเนินงาน ชุมชนหนองโรงมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ลุ่มและดอน ประสบปัญหาน้ำท่วมและน้ำแล้งทุกปี ชุมชนจึงมีการขอฎีกาจากในหลวงรัชการที่ 9 เกิดเป็นโครงการพระราชดำรินองโรง 2556 เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้ง ซึ่งก่อประโยชน์กับพื้นที่ ประมาณ 1000 ไร่ แต่อาจจะยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด แต่ก็ถือว่าเป็นโครงการที่มีผลตอบรับดี ชุมชนได้ประโยชน์ ต้องรอการขยายและพัฒนาในอนาคต

ตำบลหนองโรงได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลและมีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2539 แบ่งพื้นที่การปกครองเป็น 17 หมู่บ้าน มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรงตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ พ.ศ.-พ.ศ.
1	กำนันเสริม ไคลมี	ประธานสภาตำบล พ.ศ. 2532 – พ.ศ. 2534
2	นายเลิศ ทองกะไลย	ประธานสภาตำบล พ.ศ. 2535 – พ.ศ. 2539
3	นายสมศักดิ์ ภิญโญ	ประธานกรรมการบริหาร อบ.ต. พ.ศ. 2539 – พ.ศ. 2543
4	นายนันท์วัฒน์ สัมมาทิตฺติ	ประธานกรรมการบริหาร อบ.ต. พ.ศ. 2543 – พ.ศ. 2547
5	นายสุวรรณ เปรมปรีดี	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2547 – พ.ศ. 2551
6	นายสุวรรณวิรัช เปรมปรีดี	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2551 – ปัจจุบัน

2. อาณาเขต ที่ตั้งชุมชน

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง มีเนื้อที่ 152 ตารางกิโลเมตร หรือมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 95,931 ไร่ มีอาณาเขตด้านต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลห้วยกระเจา อำเภอห้วยกระเจา และ ตำบลหนองกุ่ม อำเภอปอพลอย จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากสันเขาที่พิกัด NR 611718 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตามแนวสันเขา ถึงเขาใหญ่ที่พิกัด NR 631743 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวสันเขาใหญ่ ผ่านเขาผื่นที่พิกัด NR 660729 ผ่านเขาพลอง สิ้นสุดที่เขาสะบาย้อย ที่พิกัด NR 675717 รวมระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากเขา สะบ้าย้อย ที่พิกัด NR 675717 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเขาละป่า ผ่านพิกัด NR 682707 NR 696692 NR 702673 ถึงเขากำแพงช่องสลิกา ที่พิกัด NR 704656 จากนั้นตัดตรงผ่านป่าแล้วตามแนวรั้ว ศูนย์ป้องกันและรักษาแนวป่าภาคกลางกับวิทยาลัยการอาชีพแล้วเลี้ยวขวาตามถนนบริเวณที่ดินมหาดไทย ตามแนวรั้วสำนักงานขนส่งจังหวัดกาญจนบุรี - อุทอง ถึงทางแยกเข้าไปดอนสระไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามถนน รพช. เข้าบ้านดอนสระ บริเวณถึงบ้านดอนสระบริเวณที่ดินนายเสียมแล้วตามถนนตัดตรง ผ่านทุ่งนาถึงคลองไส้ไก่รวมระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันตกผ่านคลองซอยชลประทาน 1 ข้ามคลอง 1 ซ้าย ผ่านถนนสายกาญจนบุรี - อุทอง

ทิศใต้ติดต่อกับตำบลทุ่งสมอ อำเภอพนมทวน ตำบลหนองขาว อำเภอท่าม่วงและ ตำบล แก่งเสี้ยน อำเภอเมือง โดยมีแนวเขตเริ่มต้นคลองไส้ไก่ชลประทาน ไปทางทิศตะวันตกตามคลองไส้ไก่ ถึง คลองซอยชลประทาน 1 ข้ามคลอง 1 ซ้าย ตัดผ่านถนนสายกาญจนบุรี - อุทอง ระหว่างกิโลเมตร ที่ 17+500 เมตร ผ่านพิกัด NR 700574 ถึงจุดทางเกวียนสายทุ่งสมอ - หนองฝ้าย ตัดกันที่พิกัด NR 686578 ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามทางเกวียนสายหนองฝ้ายผ่านคลองชลประทานโครงการหนองโรง ที่พิกัด NR 676590 ไปทางทิศตะวันตก ตามลำห้วยนาโชติหนองมะค่า ตามลำห้วยกะเพราสิ้นสุดที่เขาสอยดาว ที่ พิกัด NR 620586รวมระยะทางประมาณ 15.5 กิโลเมตร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลแก่งเสี้ยน อำเภอเมือง และ ตำบลหนองกุ่ม อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากสันเขาสอยดาวที่พิกัด NR 620586 ทางทิศเหนือตามสันเขา ผ่านเขาพนมยอ ผ่านถนนสายบ้านห้วยด้วน ที่พิกัด NR 621651 ผ่านบ้านห้วยชักพระ ไปตามทางเกวียน ผ่านเขาทุ่งขี้วัว ที่พิกัด NR 618687 ตามแนวสันเขาสันสุดที่สันเขา ที่พิกัด NR 611718 รวมระยะทาง 15 กิโลเมตร (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 อาณาเขตและที่ตั้งชุมชนหนองโรง
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง (2559)

3. ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ราบและที่ราบเชิงเขา สลับเนิน พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนทราย เหมาะแก่การทำไร่มันสำปะหลัง และเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ราบมีการทำนา แต่เนื่องจากตำบลหนองโรงไม่มีระบบคลองชลประทาน การทำเกษตรกรรมจึงต้องอาศัยน้ำธรรมชาติ ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ ผลผลิตการเกษตรเสียหายเป็นประจำทุกปี(ภาพที่ 4-6)

ภาพที่ 4-6 ลักษณะทางภูมิประเทศชุมชนหนองโรง

ลักษณะภูมิอากาศ

ชุมชนหนองโรง มีสภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปร้อนชื้น มี 3 ฤดูกาลเหมือนกับภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย โดยจากสถิติอุณหภูมิต่ำสุดโดยเฉลี่ย 22.39 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 39.0 องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน ระหว่าง กลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนพฤษภาคม มีลมฝ่ายใต้พัดมาปกคลุม ทำให้มีอากาศอบอ้าวทั่วไป โดยมีอากาศร้อนจัดอยู่ในเดือนเมษายน

ฤดูฝน ระหว่างกลางเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน ในระยะนี้เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุม ทำให้มีฝนตกชุก

ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ โดยในช่วงนี้ ความกดอากาศสูงจากประเทศจีนและลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุมทำให้อากาศหนาวเย็นและความแห้งแล้ง

3. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ชุมชนหนองโรงมีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองกาญจนบุรีประมาณ 80 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอบางบัวทอง ประมาณ 30 กิโลเมตร มีถนนสายหลักหมายเลข 346 บางบัวทอง - กาญจนบุรี ตัดผ่านกลางชุมชนเมื่อประมาณ พ.ศ. 2450 และมีถนนที่ไ้ภายในหมู่บ้านเป็นคอนกรีต และถนนลูกรัง

3.1 อาชีพและสภาพเศรษฐกิจของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง ผักสวนครัวอายุสั้น พืชเศรษฐกิจอื่นๆ และเลี้ยงสัตว์ เช่น โค และไก่พื้นเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพเสริม เช่น การขายของป่า เช่น เห็ดโคน เป็นต้น การขายผลิตผลทางการเกษตร สินค้าแปรรูปทางการเกษตร และอาชีพรับจ้างทำไร่-ทำสวน และรับจ้างทำงานในหน่วยงานราชการที่ตั้งในพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบในชุมชน คือ การสานเปลไม้ไผ่ การแปรรูปและการถนอมผลผลิตทางการเกษตร เช่น การแปรรูปตาล การทำเห็ดโคนดองน้ำเกลือ การเจียรระโนพลอย

เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนหนองโรงที่มีสภาพทางกายภาพเป็นที่ราบเชิงเขา มีต้นน้ำลำธาร ป่าไม้ และทัศนียภาพที่สวยงาม มีถนนสายหลักหมายเลข 346 บางบัวทอง - กาญจนบุรี ซึ่งเป็นเส้นทางที่ใช้เดินทางเพื่อการท่องเที่ยว ในเขตอำเภอพนมทวนและอำเภอใกล้เคียง ทำให้ชาวบ้านมีการสร้างเพิงแบบง่ายๆ สำหรับนำผลผลิตทางการเกษตรมาจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ชาวบ้านบางรายยังได้ปรับปรุงสภาพบ้านของตนเองเพื่อประกอบกิจการโฮมสเตย์เพื่อบริการนักท่องเที่ยว และผู้ที่มาเรียนรู้ดูงานในชุมชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน

ภาพที่ 7-8 เพิงขายผลผลิตทางการเกษตร และของป่าริมสองข้างทางหมายเลข 346

3.2 ประชากร

จากการรายงานข้อมูลประชากรของสำนักงานสถิติจังหวัดกาญจนบุรี ประจำปี พ.ศ. 2559 ชุมชนหนองโรงประกอบด้วย 17 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,526 ครัวเรือน ประชากรทั้งสิ้นจำนวน 6,754 คน แยกเป็นชาย 3,327 คน แยกเป็นหญิง 3,427 คน มีความหนาเฉลี่ย 44.43 คนต่อตารางกิโลเมตร และหมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนและประชากรมากที่สุด คือ หมู่ที่ 2 บ้านห้วยสะพาน คือ มี 684 ครัวเรือน ประชากร 1,168 คน (ร้อยละ 17.29) หมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ หมู่ที่ 17 บ้านหนองสำโรง จำนวน 146 คน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่

ตารางที่ 1 จำนวนครัวเรือน และประชากรชุมชนหนองโรงจำแนกตามหมู่บ้านและเพศ

หมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)		
		ชาย	หญิง	รวม
หมู่ที่ 1 บ้านหนองกระจันทร์	117	190	200	390
หมู่ที่ 2 บ้านห้วยสะพาน	684	591	577	1,168
หมู่ที่ 3 บ้านหนองโรง	89	140	153	293
หมู่ที่ 4 บ้านหลุมหิน	200	270	305	575
หมู่ที่ 5 บ้านห้วยด้วน	132	193	184	377
หมู่ที่ 6 บ้านนาพระยา	116	180	190	370
หมู่ที่ 7 บ้านวังรัก	117	202	202	404
หมู่ที่ 8 บ้านรางยอม	80	132	120	252
หมู่ที่ 9 บ้านใหม่	120	178	179	357
หมู่ที่ 10 บ้านหลุมหินเหนือ	238	378	429	807
หมู่ที่ 11 บ้านดอนเจริญ	150	160	165	325
หมู่ที่ 12 บ้านรางขบ	83	146	142	288
หมู่ที่ 13 บ้านบ่อหว่าน้อย	88	148	132	280
หมู่ที่ 14 บ้านดงพัฒนา	81	107	144	251
หมู่ที่ 15 บ้านหนองเสาธง	62	95	100	195
หมู่ที่ 16 บ้านบำรุงรักษ์	92	135	141	276
หมู่ที่ 17 บ้านหนองสำโรง	77	82	64	146
รวม	2,526	3,327	3,427	6,754

*ข้อมูลทะเบียนราษฎรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ณ เดือน กันยายน พ.ศ. 2559

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนหนองโรงในปี พ.ศ. 2559 มีประชากรเพศชาย 3,322 คน และเพศหญิง 3,424 คน จะเห็นว่ามีประชากรเพศหญิงสูงกว่าเพศชาย ซึ่งส่งผลให้ในชุมชนมีผู้นำที่เป็นเพศหญิงค่อนข้างเยอะ และยังพบว่า ชุมชนหนองโรงมีแนวโน้มของประชากรที่ไม่สูงนัก ในบางปีจำนวนประชากรลดลงด้วย (ตารางที่ 2)

เมื่อพิจารณาประชากรตามช่วงวัย พบว่า ชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนผู้สูงอายุ ในปี พ.ศ. 2559 มีผู้สูงอายุ 1,148 คน คิดเป็นร้อยละ 17.00 ของประชากรทั้งหมด มีประชากรวัยแรงงาน คือ อายุ 18 - 59 ปี จำนวน 4,315 คน คิดเป็นร้อยละ 63.89 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งยังถือว่ามีคนในวัยทำงานที่

ค่อนข้างมาก มีจำนวนประชากรในวัยเด็กปฐมวัย วัยเด็กวัยเรียนและวัยทำงานในพื้นที่ตำบลหนองโรง มีจำนวนทั้งสิ้น 5,448 คน สอดคล้องกับข้อมูลมูลนิธิ สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) ที่กล่าวว่า สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 20 ขึ้นไป หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปที่อยู่จริงในพื้นที่ต่อประชากรทุกช่วงอายุในพื้นที่เดียวกัน ในอัตราเท่ากับหรือมากกว่าร้อยละ 14 ขึ้นไป (มูลนิธิ สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), 2556) นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนหนองโรง แม้จะมีจำนวนค่อนข้างมาก แต่ยังจัดเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ สามารถดูแลตนเองได้ สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้

“..ชุมชนเราโชคดีครับ ถึงแม้จะมีผู้สูงอายุมาก แต่ผู้สูงอายุแข็งแรง..บางคนยังลงมือทำนาเกี่ยวข้าวเองได้ บางคนปั่นต้นไม้ได้..อาจเป็นเพราะพวกเราทำงานหนักมาตั้งแต่เด็ก กินพวกผักหญ้าที่มีในชุมชน ร่างกายเลยยังแข็งแรง..”

“..ผมอายุ 82 ละ แต่ผมก็ยังทำอะไรเองได้ทุกอย่าง ลูกเฒ่าไม่ต้องมาดูแลอะไรมากมาย..ผมกินกล้วย กินสมุนไพรเป็นอาหาร ไม่ค่อยเจ็บป่วย..ทุกวันนี้ก็ยังไปสำรวจป่า ช่วยเป็นวิทยากรพาเดินชมป่าชุมชน..”

“..ตอนนี้ทาง อบ.ต. กำลังทำโครงการโรงเรียนผู้สูงอายุครับ..เราก็รวมผู้สูงอายุจากกลุ่มผู้สูงอายุที่กระจายกันอยู่ตามหมู่บ้าน ให้มารวมกันวางแผน และทำกิจกรรมภายใต้โรงเรียนผู้สูงอายุ..เมื่อเข้านี้ท่านรองผู้ว่าฯ ก็เพิ่งลงมาดูครับ..เราก็หวังว่าโครงการนี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุของชุมชนเรามีสุขภาพที่แข็งแรงและมีความสุขครับ..”

“..อาจารย์ดูคณะพันปีของเราสิ ทุกคนอายุเกิน 70 ปี รวมกันมากกว่าพันปีอีก ท่านยังสามารถออกมาทำกิจกรรมร่ายรำพรหม สำหรับคณะศึกษาดูงาน และเรียไรเงินทำบุญช่วงออกพรรษาได้อยู่เลย..โดยเฉพาะยายหมาเลย 90 กว่าแล้ว..”

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรชุมชนหนองโรงจำแนกตามช่วงวัย

ลำดับที่	ช่วงอายุ	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)
1.	น้อยกว่า 1 ปีเต็ม	45	38	83
2.	1ปีเต็ม – 2 ปี	95	103	198
3.	3ปีเต็ม – 5 ปี	105	97	202
4.	6ปีเต็ม – 11 ปี	189	137	326
5.	12ปีเต็ม – 14 ปี	109	88	197
6.	15ปีเต็ม – 17 ปี	183	102	285
7.	18ปีเต็ม – 25 ปี	389	372	761
8.	26ปีเต็ม – 49 ปี	1,659	1,683	3,342
9.	50ปีเต็ม – 60 ปี	95	117	212
10.	มากกว่า 60ปีเต็มขึ้นไป	458	690	1,148
รวม		3,327	3,427	6,754

ภาพที่ 9-10 คณะพันปี กลุ่มผู้สูงอายุชุมชนหนองโรงที่ยังคงสืบสานประเพณีร้อยพรรษา

กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทยพื้นราบ ซึ่งปัจจุบันถือได้ว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่มีจำนวนมากที่สุด ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนา รองลงมา คือ ทำไร่ เมื่ออพยพเข้ามาในพื้นที่ในช่วงแรก พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นป่าเขาไม่สามารถทำนาและการเกษตรได้ จึงได้ยึดอาชีพหาของป่า ลำสัตว์ ตัดไม้ขาย เพื่อเป็นรายได้เลี้ยงชีพ ในเวลาเดียวกันก็ได้จับจองที่ดินหักล้างถางป่าใช้ไม้เป็นวัสดุก่อสร้างที่อยู่อาศัยและกันพื้นที่ไว้สำหรับปลูกพืช เช่น ปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด เป็นอาชีพหลัก บางรายประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปตามโรงเลื่อย รับจ้างเฝ้าไร่ รับจ้างทำไร่ของผู้อพยพเข้ามาอยู่ก่อน เมื่ออยู่ไปนานๆ สามารถสะสมเงินทองหาซื้อที่ดินได้ก็จะปลูกพืชไร่ในที่ดินของตน อาชีพเสริมอีกอาชีพ คือ ค้าขายจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านให้ข้อมูลสรุปว่าเมื่อมีถนนหลวงสาย 346 ก็มีผู้ยึดอาชีพขายของริมทาง เช่น

ขายผลิตจากตาล ข้าวหลามและสินค้าอื่นๆ เป็นต้น ต่อมากลายเป็นศูนย์กระจายสินค้าเกษตรของชุมชนที่ตั้งบริเวณหน้าวัดห้วยสะพานริมถนนหลวงสาย 346 ได้แก่ ข้าวสาร อาหารแห้งและของใช้จำเป็นต่างๆ ขณะเดียวกันก็มีพ่อค้าขายของป่าและผลิตผลทางการเกษตรโดยไปรับซื้อมาจากเกษตรกรในพื้นที่นำมาส่งต่อเข้าไปขายในตัวเมืองกาญจนบุรี ส่งผลให้ชุมชนขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ

ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตและงานประเพณีของกลุ่มคนไทยพื้นราบ ส่วนใหญ่จะเป็นการสืบสานงานประเพณีตามเทศกาลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นวิถีชีวิตแบบเดียวกับชาวไทยพื้นราบภาคกลางทั่วไป รวมทั้งประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การบวชนาค การแต่งงานและการละเล่นต่างๆ เช่น รำวง กลองยาว ร้อยพรวน ฆ้อง เป็นต้น ก็มีการปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอในงานบุญเช่นเดียวกับชาวไทยพื้นราบภาคกลางนั่นเอง

นอกจากกลุ่มคนไทยพื้นราบแล้ว ยังมีกลุ่มชาวจีนอาศัยอยู่ด้วย จากข้อมูลการสัมภาษณ์ พบว่า คนเชื้อสายจีนอพยพเข้ามาค้าขายในชุมชนตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง แต่มีจำนวนไม่มากนักส่วนแรงงานต่างด้าว เช่น พม่า เขมร ลาว ยังไม่ปรากฏว่าเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เลย ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนยังเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีการพึ่งพาแรงงานจากคนในชุมชนสูง

การที่ชุมชนหนองโรงประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่ไม่หลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน ได้ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาชุมชน คือ การเป็นเครือญาติกัน จึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด รู้จักนิสัยใจคอกันเป็นอย่างดี และมีประสบการณ์ร่วมกันในการก่อตั้งชุมชน การแก้ปัญหาต่างๆ ในการประกอบอาชีพ จนเกิดเป็นความผูกพันกัน ร่วมมือร่วมใจ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ในการอยู่ร่วมกันฉันมิตร

“..ชุมชนเราเป็นเครือญาติกันทั้งหมด รู้จักกันแทบทุกคน..เอาเข้าจริงๆ ตระกูลเก่าแก่มี 3 ตระกูล ก็เปรมปรีดี ไคลมี และสารวิงษ์..”

3.3 วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนเก่าแก่ มีการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องบนฐานศักยภาพและทุนชุมชน จนได้รับการยอมรับให้เป็นชุมชนต้นแบบที่มีกระบวนการในการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และกระบวนการขับเคลื่อนเกี่ยวกับมิติสุขภาวะของคนในชุมชนแต่ในช่วงระยะเวลา 30 ปีหลังที่ประเทศไทยมีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว โดยจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรท่องเที่ยว จึงมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาดังกล่าวด้วยเหตุผลดังกล่าวลักษณะวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนหนองโรงจึงเป็นไปในลักษณะของการผสมผสานจากวัฒนธรรมและประเพณีเดิมของคนในชุมชน กับวัฒนธรรมจากนอกพื้นที่ที่มาจากนักท่องเที่ยวแต่เนื่องจากลักษณะการประกอบอาชีพที่ส่วนใหญ่ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงเกิดมีวัฒนธรรมเด่นที่นับเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ **วัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม** คือ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มตามบริเวณแหล่งน้ำในชุมชน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกัน

แบบพี่น้องที่มีประสบการณ์ร่วมกันมา และนับถือกันแบบเครือญาติ มีความเคารพผู้อาวุโสในชุมชน มีความผูกพันกับป่าและทรัพยากรธรรมชาติมาก่อนในอดีต เพราะหาอยู่หากินอยู่กับผืนป่ามาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีความกตัญญูรู้คุณในสิ่งที่มีคุณ

นอกจากนี้ ชาวบ้านหนองโรงทุกครัวเรือนนับถือศาสนาพุทธ มีวัด 9 แห่ง (ตารางที่ 3) มีการจัดกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมไทยในทุกปี เช่น ประเพณีสงกรานต์ การทำขวัญข้าว การเลี้ยงยาย การทำบุญกลางบ้าน วันแม่แห่งชาติ วันเด็กแห่งชาติ งานกีฬาต้านยาเสพติด เป็นต้นนอกเหนือจากคำสอนของคนเฒ่าคนแก่ในเรื่องของการดำรงชีวิต และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำไปประยุกต์ใช้และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่แล้วชาวหนองโรงยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ตลอดจนองค์ความรู้ในเรื่องของอาหารและพืชสมุนไพร ที่นำไปสู่การพัฒนากระบวนการผลิตอาหารเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตให้แก่ชุมชน

ตารางที่ 3 วัดในพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนหนองโรง

ลำดับที่	ชื่อวัด	ปีที่ก่อตั้ง
1	วัดห้วยสะพาน	พ.ศ. 2329
2	วัดคงคา	ประมาณปี พ.ศ. 2483 และบูรณใหม่ พ.ศ. 2548
3	วัดหนองโรง	พ.ศ.2482
4	วัดเขาจำศีล	พ.ศ.2231
5.	วัดหลุมหิน	พ.ศ.2484
6	วัดห้วยเจริญธรรม	พ.ศ.2483
7	วัดวังรักษากรุณาบำรุง	30 กรกฎาคม พ.ศ. 2519
8	วัดนาพระยา	19 สิงหาคม พ.ศ. 2517
9	สำนักสงฆ์บ้านรางยอม	พ.ศ. 2556

ภาพที่ 11-12 วัดห้วยสะพานและวัดคงคา

3.4 ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนที่มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มบ้าน ตามแหล่งน้ำ เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค การสัญจรและประกอบอาชีพ หลังจากมีการพัฒนาเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน คือ ถนนทั้งในชุมชน และระหว่างชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนเปลี่ยนจากการปลูกบ้านติดกับแหล่งน้ำมาเป็นติดกับถนน เพื่อความสะดวกในการเดินทางและการประกอบอาชีพ

ภาพที่ 13-14 ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนหนองโรงในปัจจุบัน

ส่วนลักษณะการปลูกบ้านเดิมเป็นการปลูกบ้านไม้ชั้นเดียวยกสูงเสาไม้ หลังคาจั่วแหลม พอลูกชายหรือลูกสาวแต่งงานจะปลูกเรือนเชื่อมต่อบ้านเดิม (ถือเป็นบ้านหลักหรือบ้านพ่อแม่บ้านแม่) โดยมีระเบียบเชื่อมต่อบ้านเดิม หน้าต่างเป็นไม้แผ่นเดียว มีการเก็บยุงข้าวไว้ในบ้าน มีห้องโถงหรือลานนอกประสงค์ไว้เป็นรวมคนในครอบครัว นั่งกินข้าวพูดคุย การปลูกสร้างไม่ตอกตะปู ใช้การขัดไม้ทั้งหลังแทน มักไม่ล้อมรั้วกันอาณาเขต แต่ปัจจุบันเป็นบ้านกึ่งไม้กึ่งปูน พื้นติดถนน ไม่ยกสูง ตั้งเป็นบ้านเดี่ยว เป็นหลังๆ ล้อมรั้วกันอาณาเขต

ลักษณะการสร้างบ้านเรือนแบบดั้งเดิมโดยเป็นการปลูกบ้านไม้ชั้นเดียวยกสูง เสาไม้ หลังคา
จั่วแหลม พ่อลูกชายหรือลูกสาวแต่งงาน จะปลูกเรือนเชื่อมต่อบ้านเดิม (ถือเป็นบ้านหลักหรือบ้านพ่อแม่
แม่) โดยมีระเบียงเชื่อมต่อกับบ้านเดิม หน้าต่างเป็นไม้แผ่นเดียว มีการเก็บยุงข้าวไว้ในบ้าน มีห้องโถงหรือ
ลานอเนกประสงค์ไว้เป็นรวมคนในครอบครัว นั่งกินข้าวพูดคุย การปลูกสร้างไม่ตอกตะปู ใช้การขัดไม้ทั้ง
หลังแทน มักไม่ล้อมรั้วกันอาณาเขต(ดังภาพที่ 15-20)

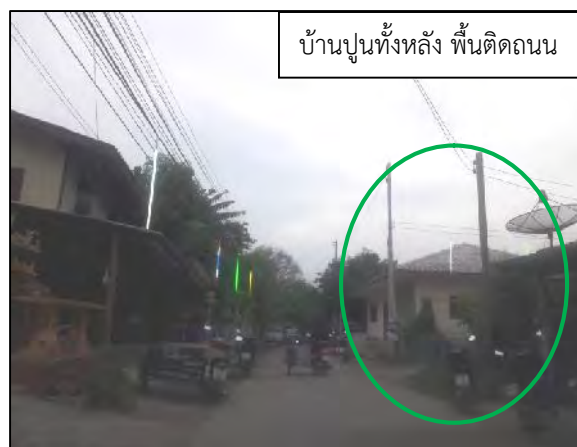
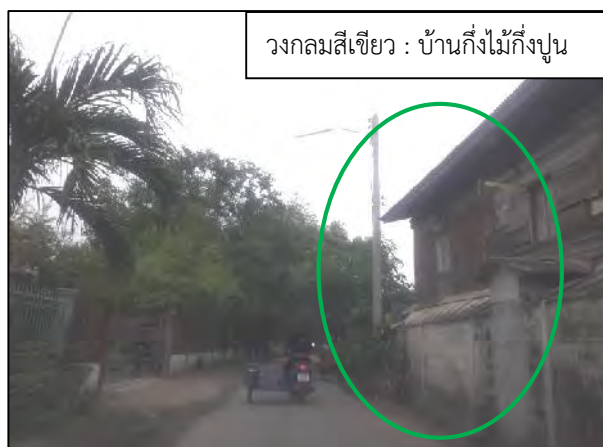
ภาพที่ 15-20 ลักษณะการสร้างบ้านเรือนในยุคดั้งเดิม

ลักษณะบ้านเรือนที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม พ.ศ. 2555 – 2559 (เริ่มเปลี่ยนแปลง) โดยจะเป็นบ้านเรือนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ปี พ.ศ. 2555 แสดงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะบ้านเรือน เริ่มเป็นกึ่งไม้หลังคาสังกะสี ใต้ถุนไม่สูงมาก ตั้งเป็นบ้านเดี่ยว เป็นหลังๆ ล้อมรั้วกันอาณาเขต

ภาพที่ 21-22 ลักษณะการสร้างบ้านเรือนในยุคที่ 2

ลักษณะบ้านเรือนในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2560-ปัจจุบัน)โดยจะเป็นบ้านเรือน ปลุกเป็นบ้านปูน ตั้งเป็นบ้านเดี่ยว เป็นหลังๆ ล้อมรั้วกันอาณาเขต

ภาพที่ 23-25 ลักษณะการสร้างบ้านเรือนในยุคปัจจุบัน

3.5 การศึกษาและการสาธารณสุข

ชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนที่สนับสนุนและส่งเสริมให้บุตรหลานได้ศึกษา โดยพบว่า เด็กในวัยเรียนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาทั้งสถานศึกษาในพื้นที่ และนอกพื้นที่ โดยมีสถาบันศึกษาในสังกัดขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง มีอยู่ 3 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอนุบาล 3 ขวบ นอกนั้นเป็นสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 2 จำนวน 6 แห่ง และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 1 แห่ง จากการศึกษา พบว่า สำหรับครอบครัวที่ค่อนข้างมีฐานะดีจะส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในตัวอำเภอพนมทวน และตัวจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งจะเดินทางไป-กลับ เพราะอยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชน โดยเฉพาะในช่วงมัธยมศึกษาตอนปลาย เพราะโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ไม่มีโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเลย และเมื่อสำเร็จการศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่ก็จะศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาเป็นส่วนใหญ่

ตารางที่ 4 สถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนหนองโรง

ลำดับที่	สถานศึกษา	จำนวนนักเรียน	จำนวนครู	อัตราส่วนครู : นักเรียน
1	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดห้วยสะพาน	23	1	1:23
2	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหลุมหิน	23	1	1:23
3	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านนาพระยา	29	1	1:29
4	โรงเรียนวัดห้วยสะพาน	95	14	1:7
5	โรงเรียนบ้านวังรัก	55	4	1:13
6	โรงเรียนบ้านหลุมหิน	166	16	1:11
7	โรงเรียนบ้านรางยอม	21	5	1:5
8.	โรงเรียนบ้านห้วยด้วน	44	5	1:9
9	โรงเรียนวัดนาพระยา	52	5	1:11

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง สํารวจข้อมูล ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2559(2559)

สาธารณสุข

ชุมชนหนองโรง นับเป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับแพทย์พื้นบ้าน เช่น หมอพื้น หมอเป่า หมอเหยียบ หมอนวด และสมุนไพร และชาวบ้านก็ดูแลรักษาภัยด้วยแพทย์พื้นบ้านมาอย่างต่อเนื่อง ร่วมกับการรักษาตามหลักแพทย์แผนปัจจุบัน โดยมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทุ่งสมอ ที่รับผิดชอบดูแลชาวบ้าน หมู่ที่ 1, 2, 9 และ 11 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหิน ที่รับผิดชอบดูแล

ชาวบ้าน หมู่ที่ 3 4 5 6 8 10 12 13 14 15 16 และ 17 นอกจากนี้ยังมีศูนย์สาธารณสุขข้อมูลฐานประจำหมู่บ้าน จำนวน 17 หมู่บ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 17 หมู่บ้าน

ภาพที่ 26 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหิน

ส่วนการดูแลทางด้านอาชญากรรมและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้าน ในชุมชนมีที่ทำการสายตรวจตำบลหนองโรง จำนวน 1 แห่งศูนย์ อปพร. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง จำนวน 1 แห่งศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง (ศป.ปส.อบต.หนองโรง) จำนวน 1 ศูนย์ และศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนตำบลหนองโรง จำนวน ๑ แห่ง

3.6 ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ชุมชนหนองโรง มีพื้นที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร สภาพพื้นที่ป่าไม้รอบบริเวณหมู่บ้านเป็นป่าเบญจพรรณที่มีพันธุ์ไม้ขึ้นอยู่อย่างหลากหลายเพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไปชุมชนได้ช่วยกันจัดตั้งป่าชุมชนขึ้น รวมถึงจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

แหล่งน้ำ

ตำบลหนองโรง มีลำห้วยธรรมชาติที่สำคัญ 6 สาย ดังนี้

- ลำห้วยด้วน	ระยะทาง	5,500 เมตร
- ลำห้วยวังตาเพลีย	ระยะทาง	6,350 เมตร
- ลำห้วยชักพระ	ระยะทาง	3,500 เมตร
- ลำห้วยท่าตะแก	ระยะทาง	3,030 เมตร
- ลำห้วยรางยอ	ระยะทาง	5,200 เมตร
- ลำห้วยวังยายกวย	ระยะทาง	1,220 เมตร

นอกจากลำห้วยสาธารณะตามที่กล่าวข้างต้นแล้ว ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ยังพบแหล่งน้ำซึมหรือพุน้ำขนาดเล็ก ที่ชาวบ้านเรียกว่า น้ำตกหินหลุกหลิก ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติ UNSEEN ของชุมชนหนองโรง

“..น้ำตกหินหลุกหลิก มีมาตั้งแต่ผมเป็นเด็กๆ เข้าไปวิ่งเล่นในป่าแล้ว มันไม่เหมือนน้ำตกที่เราเห็นทั่วไปนะครับ..มันเป็นจุดที่พุน้ำซึมออกมา แล้วไหลเป็นทางยาวลงไปในลำห้วยห้วยสะพาน..ที่เรียกว่า น้ำตกหินหลุกหลิก เพราะบริเวณนั้นมีก้อนหินขนาดเล็กเยอะ เมื่ออยู่ในน้ำมันสะท้อนกับแสง เห็นระยิบระยับสวยงามมาก..แต่ทุกวันนี้ด้วยความที่มันแห้งแล้งบางปีเราก็ไม่เห็นน้ำซึมขึ้นมาครับอาจารย์..เราก็มองว่าถ้าเราร่วมมือกันดูแลป่าของเราดีดี น้ำตกจะกลับมา..”

คำบอกเล่าจากประธานป่าชุมชน

ทรัพยากรป่าไม้

ตำบลหนองโรง มีพื้นที่ราบเชิงเขา ดังนั้นจึงมีทรัพยากรธรรมชาติ ประเภทป่าไม้ครอบคลุมพื้นที่จำนวนมาก ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดทำแนวเขตป่า จัดตั้งขึ้นเป็นป่าชุมชน

ตารางที่ 5 แสดงเขตพื้นที่ป่าในเขตตำบลหนองโรง

ลำดับที่	ชื่อป่า	จำนวนพื้นที่ (ไร่)
1	ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี	2,247
2	ป่าชุมชนบ้านรางยอ	300
3	ป่าเขาใหญ่	1,600
4	ป่าทุ่งใหญ่	7,500
5	ป่าชุมชนบ่อห้วยน้อย	300

ภูเขา

ด้วยสภาพภูมิประเทศของชุมชนที่เป็นที่ราบห้อมล้อมด้วยภูเขา ดังนั้น เขาสอยดาวเขาใหญ่ เขากำแพงเขาทุ่งเขี้ยวเขามะปรางค์เขาสะบ้าเขาเต่าและเขาพระ

ภาพที่ 27-28 สภาพภูมิประเทศของชุมชนหนองโรงที่เป็นที่ราบห้อมล้อมด้วยภูเขา

ย้อนรอยอดีต: บทเรียนแห่งความสำเร็จการแก้ปัญหาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ของชุมชนในการแก้ปัญหาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับแกนนำชุมชนซึ่งเป็นคณะกรรมการโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมความยากจนเชิงบูรณาการ และการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับที่ปรึกษาโครงการดังกล่าว จำนวน 3 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์วัล สัจจันทร์ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อาจารย์จักรกฤษณ์ โพธิ์แพ่งพุ่มจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และนายยุทธภณธ์ เตชะแก้ว นักวิชาการอิสระ ร่วมกับการศึกษาจากเอกสาร 2 ฉบับ คือ แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลหนองโรง และสรุปข้อมูลพื้นฐานโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมความยากจนเชิงบูรณาการและการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี สามารถสรุปบทเรียนการแก้ปัญหาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ได้ดังนี้

บทเรียนการแก้ปัญหาสังคมความยากจนเชิงบูรณาการ

ชุมชนหนองโรง ประสบปัญหาเกี่ยวกับการทำกินมาอย่างต่อเนื่อง ปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาภัยแล้ง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด พืชผัก และเลี้ยงสัตว์ เช่น โคเนื้อ กระบือ ไก่พื้นเมือง เป็นต้น และมีอาชีพเสริมนอกภาคเกษตร เช่น การค้าขายไม้ดอกไม้ประดับ ผลผลิตทางการเกษตร และรับจ้างคนในชุมชนมีรายได้มาจากผลผลิตทางการเกษตรและการจำหน่ายไม้ดอกไม้ประดับแก่นักท่องเที่ยวเป็นหลักแต่ชาวบ้านก็ยังประสบปัญหาด้านการตลาด ราคาพืชผลทางการเกษตรไม่แน่นอน ต้นทุนการผลิตสูง จึงทำให้รายได้กับรายจ่ายไม่สมดุลกัน ภาระหนี้สินจึงตามมา ประกอบกับไม่มีเงินออม และขาดหลักประกันในชีวิต

แม้จะมีปัญหามากมายคนในชุมชนก็ไม่ได้ยอมจำนนต่อปัญหาที่รุมเร้า โดยผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นแกนนำในการทำกิจกรรมการรวมกลุ่มค้นหาปัญหา แนวทางในการแก้ปัญหาของตนเอง โดยผสมผสานความรู้ที่มีอยู่ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน จนประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ทำให้มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนการทำงานทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านต่างๆ ได้ เช่น การรวมกลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ เกษตรอินทรีย์ การจัดทำแผนแม่บทชุมชน เป็นต้น สามารถเป็นศูนย์การเรียนรู้ในทุกด้าน ซึ่งมีคณะศึกษาดูงานจากหน่วยงานต่างๆ มาศึกษา และนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง โดยบทเรียนแห่งความสำเร็จหนึ่งที่นับเป็นจุดเริ่มต้นการทำงาน จนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ คือ **“การแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน”** โดยมีกระบวนการดำเนินงาน และผลลัพธ์ ดังนี้

1. กระบวนการดำเนินงาน

แกนนำชุมชน นำโดย นายเสริม ไคลมี อดีตกำนันตำบลหนองโรง นายสุวรรณ เปรมปรีดี นายก อบต. นายประยงค์ แก้วประดิษฐ์ ประธานป่าชุมชน และตัวแทนชาวบ้านได้จัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน โดยมีการปรึกษาหารือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีการศึกษาดูงานจากหลายพื้นที่ จนได้แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองตำบลท่าเสาและแผนชุมชนแต่ละหมู่บ้านที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและทุนทางสังคมโดยกระบวนการมีส่วนร่วม หลังจากนั้นได้ดำเนินการตามแนวทางการแก้ไขปัญหามีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนมีการจัดตั้ง **ศูนย์สาธิตการเกษตรและร้านค้าชุมชนตำบลหนองโรง** โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อลดรายจ่าย สร้างรายได้ให้ชุมชนเป็นแหล่งเงินออมและการจัดสวัสดิการชุมชน รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการอีกด้วย แต่การดำเนินงานในช่วงเริ่มต้นยังไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากขาดการให้ความร่วมมือจากชาวบ้านและการหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องปัจจุบันได้พัฒนาเป็นร้านค้าประชารัฐเพื่อชุมชน และศูนย์กระจายสินค้าชุมชนโซนพนมทวน ตามนโยบายของภาครัฐ

ภาพที่ 29-30 ศูนย์สาธิตการเกษตรและร้านค้าชุมชนตำบลหนองโรง

ในปี พ.ศ. 2546 ชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนงานวิจัยแห่งชาติ (สกว.) ในการแก้ปัญหาความยากจน ภายใต้งานวิจัยเรื่อง **การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นและแก้ปัญหาสังคมและความยากจน** โดยมีจุดเริ่มต้นที่สมาชิกในชุมชนทำการจัดเก็บข้อมูลรายรับ รายจ่าย เงินออมและหนี้สินครัวเรือน โดยพบว่า รายจ่ายส่วนใหญ่จะเป็นค่าต้นทุนการผลิต ค่าอาหารและของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวัน ค่าเชื้อเพลิงและค่าเดินทาง แต่พบประเด็นที่น่าสนใจนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนในที่สุด คือ **ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบัตรเติมเงินและค่าโทรศัพท์** ที่ค่อนข้างสูงมากหลังจากนั้นได้นำเสนอข้อมูลทั้งหมดแก่สมาชิกชุมชน ทำให้ชาวบ้านได้รับทราบข้อมูลของแต่ละหมู่บ้าน และร่วมกันพิจารณาประเด็นหลักๆ ที่พบจากข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายจ่ายบางประเภทที่สูงเกินความจำเป็น และรายจ่ายบางประเภทที่สามารถลด ละ เลิกได้หากมีการวางแผนการใช้จ่ายที่ดี และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภค

การชี้แจงข้อมูลแก่ชุมชน ส่งผลให้ชุมชนตื่นตัว อยากเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งเริ่มตระหนักถึงปัญหาการใช้จ่ายมากขึ้น ซึ่งเป็นผลดีต่อการกำหนดทิศทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ต่อไป เมื่อได้นำเสนอข้อมูลวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนแล้ว หลังจากนั้นได้นำข้อมูลดังกล่าวไปจัดทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแบ่งเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้ 1) แผนการลดรายจ่าย สร้างรายได้ 2) แผนสร้างอาชีพเพิ่มรายได้แก่ชุมชน 3) แผนสร้างเงินออม-แหล่งทุน 4) แผนสวัสดิการชุมชน สร้างความมั่นคงแบบเอื้ออาทร และ 5) แผนฟื้นฟูสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

2. ผลลัพธ์ที่ชุมชนได้รับ

คณะกรรมการโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมความยากจนเชิงบูรณาการ (2551) ได้สรุปผลจากการดำเนินกิจกรรม พบว่า กิจกรรมดังกล่าวทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนเอง โดยมีแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ชุมชนได้พัฒนาตนเอง ปรับแนวคิด และได้เรียนรู้กระบวนการจัดเก็บข้อมูล และทำงานอย่างมีระบบ เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชีวิตของชุมชน สามารถแก้ปัญหาได้ตรงประเด็น และได้เกิดกลุ่มองค์กรชุมชนตามมาอีกหลายกลุ่ม เช่น สถาบันการเงินชุมชนพุทธวิมุตินิคมสวัสดิการชุมชน กลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา กลุ่มไม้ดอกไม้ประดับและสมุนไพร เป็นต้น

กิจกรรมและกลุ่มต่างๆ อยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ที่เกิดจากความร่วมมือของชาวชุมชนก่อตั้งขึ้นภายใต้การหนุนเสริมด้านวิชาการ งบประมาณ และบุคลากรจากกองการเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานวิจัยและพัฒนาการเกษตรที่ 5 กรมวิชาการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดกาญจนบุรี สำนักงานเกษตรอำเภอพนมทวน สำนักงานปศุสัตว์อำเภอพนมทวน สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดกาญจนบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สหพันธ์

เกษตรกรเพื่อการพัฒนาภาคตะวันตก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

นอกจากนี้ คณะกรรมการโครงการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมความยากจนเชิงบูรณาการ (2551) ได้รายงานสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่ผ่านมา พบว่า สามารถแบ่งกลุ่มตามความเข้มแข็ง ได้ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เข้มแข็งและกำลังเจริญเติบโต กลุ่มเหล่านี้มีจุดเด่น คือ มีคณะกรรมการที่ซื่อสัตย์ และเสียสละ สมาชิกมีความสามัคคีให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน มีระบบการบริหารงานที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ มีการกระจายอำนาจ มีการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับทิศทางการทำงานตามสถานการณ์ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญ คือ มีการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง ช่วยสร้างความเข้าใจตรงกันของเหล่าสมาชิก 2) กลุ่มที่คงที่และกำลังพัฒนา ลักษณะของกลุ่มนี้ คือ เป็นกลุ่มที่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากการกำหนดของภาครัฐ มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน ไม่สามารถปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์และมีคณะกรรมการตามระเบียบที่กำหนดไว้ และ 3) กลุ่มที่ไม่เข้มแข็งต้องได้รับการพัฒนา ลักษณะของกลุ่มนี้ คือ มีคณะกรรมการทำงานจำนวนน้อย และขาดความเสียสละ มีระเบียบไม่รัดกุม สมาชิกเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่ให้ความร่วมมือ เข้าร่วมกิจกรรมไม่สม่ำเสมอ ขาดการเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการและขาดการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิก

บทเรียนการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

ผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวต่อกันมาว่าตำบลหนองโรงเป็นเส้นทางเดินทัพและที่ตั้งค่ายของทหารสมัยกรุงศรีอยุธยา แสดงหลักฐานแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อได้ว่าตำบลหนองโรง เป็นส่วนหนึ่งของการทำสงครามยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และชนะศึกในครั้งนี้ ทำให้พม่าต้องพ่ายแพ้ไป สิ่งที่ค้นพบได้แก่ วัตถุโบราณที่ใช้ในการทำสงครามดังกล่าว ทั้งเครื่องศาสตราวุธ เครื่องประดับช้างม้า ลูกประคำม้า รวมทั้งกะโหลกช้าง กระดูกช้างม้าจำนวนมาก

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ตำบลหนองโรง ยังเป็นที่ตั้งค่ายทหารญี่ปุ่น โดยมีอนุสรณ์ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ในคอนกรีตหลังได้ศึกษาเรียนรู้ เช่น โบสถ์และเจดีย์นอกจากนี้ มีการสร้างทางรถไฟ ตัดไม้ทำหมอนรองรถไฟ ต่อมา มีการตั้งโรงงานกระดาษ และมีการขอใช้พื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ตัดไม้รวก ไม้ไผ่มาทำกระดาษ ในปี พ.ศ. 2515 – 2516 มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานแปงมันสำปะหลัง โดยมีนายทุนเข้ามาสนับสนุนเงินทุนให้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง ชาวบ้านจึงเริ่มปลูกพืช 2 ชนิดนี้เป็นจำนวนมาก และเริ่มบุกรุกเข้าไปในป่าสาธารณะของชุมชน โดยมีการนำเครื่องจักรกล เช่น รถแทรกเตอร์เข้ามาทำลายป่า สัตว์ป่าไม่มีที่อยู่อาศัย ส่งผลกระทบที่ตามมา คือความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ อากาศร้อนจากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นที่มาที่คนในชุมชนนำโดย นายเสริม ไคลมี อดีตกำนันตำบล

หนองโรง นายประยงค์ แก้วประดิษฐ์ อดีตประธานป่าชุมชน (เสียชีวิตแล้ว) และตัวแทนชาวบ้านได้มีการรวมตัวกันเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2517 เพื่อรักษาพื้นที่ป่าชุมชน โดยมีกระบวนการในการดำเนินการ ดังนี้

1. กระบวนการดำเนินงาน

ปี พ.ศ. 2517 มีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีนายประสงค์ แก้วประดิษฐ์ (ลุงเปี้ยก) ซึ่งขณะนั้นดำรงเป็นสารวัตรกำนัน เป็นประธานคณะกรรมการหมู่บ้านดังกล่าว และเชิญผู้บุกรุกทำลายป่าเข้าประชุมเพื่อหาข้อตกลงในการยุติการบุกเบิกพื้นที่ป่าชุมชน ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงพระราชทานโครงการตามแนวพระราชดำริป่ารักษาน้ำให้กับชุมชน ในปี พ.ศ. 2520 นายประสงค์ แก้วประดิษฐ์ (ลุงเปี้ยก) ได้ดำเนินการปลูกป่าและทำเขตแนวป้องกันไฟป่า ควบคู่ไปกับการดูแลรักษาป่า ในปี พ.ศ. 2529 มีการอบรมอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) เข้าไปดูแลรักษาป่าที่ถูกทำลาย ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 มีการอบรมหลักสูตรป่าชุมชน และร่วมกันประชุม โดยที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์และเห็นชอบร่วมกันให้เป็นป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

ในปี พ.ศ. 2542 ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากกรมป่าไม้ให้เป็น “ป่าพื้นบ้าน อาหารชุมชนดีเด่นระดับเขต” เป็นบทพิสูจน์ของความร่วมแรงร่วมใจ ชาวบ้านและชุมชนบ้านห้วยสะพานได้ข้อสรุปว่า กระบวนการจัดการป่าชุมชน เน้นแท้แล้วก็เพื่อที่จะให้เกิดการใช้ประโยชน์ทั้งในมิติทางด้านนิเวศ สังคม และเศรษฐกิจของชุมชนไปพร้อมๆ กัน

ในปี พ.ศ. 2543 ชุมชนส่งชาวบ้านเข้าอบรมในโครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า และกลับมาตั้งกลุ่ม รสทป. ขึ้นในหมู่บ้าน ดูแลรักษาป่าทั้งป่าชุมชนและป่าสงวนแห่งชาติ (ป่าหนองโรง) ที่อยู่ติดกัน มีการระดมทุนสำหรับการดำเนินงานจำนวนหนึ่ง จนกระทั่งปี 2543 ก็ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกาญจนบุรีให้เป็น “พื้นที่ตำบลเขียวขจีดีเด่น” ระดับจังหวัด

ในปี พ.ศ. 2544 ร้อยตำรวจตรี พัฒนา สัมมาทิตฐิ ราษฎรภูมิลำเนาอำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ได้มีหนังสือขอให้หน่วยงานรบบังคมทูลพระกรุณา ขอให้ทางราชการชุดคลองชลประทานต่อเชื่อมจากคลองชลประทานเดิมที่รับน้ำจากเขื่อนแม่กลอง (เขื่อนวชิราลงกรณเดิม) เพื่อส่งน้ำให้ราษฎรในเขตตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน ซึ่งประสบปัญหาขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและทำการเกษตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับโครงการชลประทานเมืองกาญจนบุรี-พนมทวนไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2544

ในปี พ.ศ. 2546 – 2549 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) พอช. และ สสส. เป็นต้น ไปศึกษาดูงานการสร้างศูนย์เรียนรู้ป่าชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนที่สำคัญ คือ ปี พ.ศ. 2553 – ปัจจุบันบริษัทเครือข่ายซีเมนต์ไทย (SGC) สนับสนุนงบประมาณต่อเนื่องชุมชนพัฒนาฐานการเรียนรู้ต่างๆ ที่เกิดจากป่าจนสามารถขยายเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานไปยังหน่วยงานอื่นๆ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง โรงเรียน

วัดห้วยสะพาน มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และกรมป่าไม้ จนกลายเป็นแหล่งอาหาร แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญอย่างยิ่งต่อคนในชุมชนและนอกชุมชน

2. ผลลัพธ์ที่ชุมชนได้รับ

จากการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาว่า 40 ปี ชุมชนสามารถทวงคืนผืนป่า จากความพยายามของแกนนำในการต่อสู้และอนุรักษ์ให้ได้มาซึ่งผืนป่าผืนเล็กๆ พันกว่าไร่ของชุมชน นำไปสู่พื้นที่ป่าที่เพิ่มขึ้นอีก 3 พันกว่าไร่ นำมาซึ่งความภาคภูมิใจที่หาค่ามิได้ และกลายเป็นพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมการอนุรักษ์ต่อไปจนพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่ทำงานในเชิงบูรณาการทั้งในเชิงวิชาการและหน่วยงานทุกภาคส่วนในสังคมในระดับชาติและนานาชาติ มีประชาชน นิสิตนักศึกษา นักเรียน นักการเมือง ผู้นำชุมชน และนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศมาเรียนรู้ดูงานอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญชุมชนยังคงรักษาแหล่งอาหารของชุมชนจนสามารถสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้แก่คนในชุมชนอย่างมหาศาล โดยในแต่ละปีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากป่าชุมชนแห่งนี้มหาศาลมาก เพราะเป็นหาของป่าของคนในชุมชน เช่น เห็ดโคน ไม้ฝาง แยม เป็นต้น

ภาพที่ 31-33 ผลผลิตจากป่าชุมชนแหล่งสร้างรายได้
แก่คนในชุมชนและความมั่นคงด้านอาหาร

“...ป่าชุมชนเป็นทุกอย่างของพวกเราครับอาจารย์...เป็นโรงเรียน เป็นสวนสนุก เป็นห้วงสรรพสินค้า เป็นลมหายใจ...ป่าทำให้คนในชุมชนหันกลับมาทำงานร่วมกัน ทำให้เราตั้งเยาวชนเรากลับมา เพราะสมัยก่อนเด็กๆ จะขับมอเตอร์ไซด์เสียงดัง สร้างความรำคาญเล่นเกมส์ พอเราตั้งเขามาร่วมทำป่า เขาดีขึ้นครับอาจารย์...”

เสียงสะท้อนถึงประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการร่วมมือร่วมใจกันทำป่าชุมชน

นอกจากนี้ ปี พ.ศ. 2546 ชาวบ้านเกิดแนวคิดในการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของป่า เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนให้สืบทอดยาวนานโดยใช้ชื่อ **กลุ่มเยาวชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี** และด้วยความโดดเด่นในด้านการแสดงรำเหย่ย ซึ่งเป็นศิลปพื้นบ้านของชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ที่ได้ถ่ายทอดไปสู่กลุ่มเยาวชน นำไปสู่การผสมผสานเรื่องราวของการอนุรักษ์ป่า และการแสดงศิลปพื้นบ้านได้อย่างน่าสนใจ และได้รับเชิญให้ไปแสดงตามงานวันสำคัญต่างๆ ด้วยกระบวนการทำงานของกลุ่มมีวิธีที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมประชุมผู้ใหญ่บ้าน และนำเสนอความคิดเห็นให้ผู้ใหญ่ได้รับทราบ และเกิดความเข้าใจ ในสิ่งที่กลุ่มเยาวชนกำลังดำเนินการ จนทำให้ปี พ.ศ. 2548 ทั้งป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และกลุ่มเยาวชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ได้รับคัดเลือกให้ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว

“...หลายครั้งที่พวกเราได้เห็นความพยายามของผู้ใหญ่ในชุมชนที่ต้องเสียสละทั้งเงิน ทั้งแรง และเวลาในการออกไปสำรวจป่า ทำให้พวกหนูเกิดความภาคภูมิใจในป่าผืนนี้ และอยากเข้ามาช่วยงานสานต่อไป พวกเราจึงมีการประชุมกันทุกวันเสาร์ที่ 1 และ 3 ของทุกเดือน เพื่อวางกิจกรรมที่จะทำกันในแต่ละเดือน...”

เสียงสะท้อนที่ปากเล่าความภูมิใจอันยิ่งใหญ่ของเยาวชน

ความสำเร็จของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน คือ ปี พ.ศ. 2554 กรมป่าไม้ ได้อนุมัติและขึ้นทะเบียนป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีเป็นป่าชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมายในปี พ.ศ. 2555 กรมป่าไม้ ร่วมกับบริษัทผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้งจำกัด (มหาชน) จัดโครงการอนุรักษ์ป่าป่ารักชุมชนประจำปีพ.ศ. 2555คัดเลือกป่าชุมชนที่มีผลงานด้านการดูแลรักษาป่าชุมชนจากทั่วประเทศเข้าชิงรางวัลถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีโดยมีป่าชุมชนจากทั่วประเทศเข้าร่วมประกวดเกือบ 1,000 แห่ง ผลการตัดสินปรากฏว่า **ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี หมู่ที่ 2 ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี**คว้ารางวัลชนะเลิศระดับประเทศ เนื่องจากมีโครงสร้างและแผนการจัดการป่าที่ชัดเจน สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมการดูแลป่าได้อย่างเป็นระบบใช้ผืนป่าเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน

ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

แผนที่ 2 ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี มีเนื้อที่ประมาณ ๑๐ ไร่ ๑ งาน ๐๒ ตารางวา ได้รับการอนุมัติโครงการจากกรมป่าไม้ เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๔ มีสภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง ซึ่งลักษณะป่าต้นไม้มิโตงัก เนื่องจากอดีตถูกตัดโค่นหมด และต้นไม้ได้เจริญเติบโตงอกงามขึ้นแล้ว ลักษณะป่าจึงเป็นป่าโปร่ง มีไม้ขนาดเล็กจำนวนมาก เนื่องจากเคยผ่านการถูกบุกรุกตัดฟันไม้มาแล้ว พันธุ์ไม้ที่พบในป่านี้ เช่น เต็ง, รัง, พลอง, มะขามป้อม

สำหรับผู้คนในชุมชนนี้การปฏิบัติตนตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมถือเป็นเรื่องสำคัญ วังประเพณี ที่ชุมชนได้ปฏิบัติต่อกันมา ได้แก่ ๑. เพลงเหยย ๒. วงมโหรี ปีพาทย์ ๓. ประเพณีทำขวัญแมงไฟศพ ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ๔. พิธีทำบุญสาม ทำบุญยั้งข้าว แขนงแวง แขนงขุ่นดำน ประเพณีทำบุญ ถ้ำตาปู ๕. ประเพณีสงกรานต์ มีการละเล่นพื้นเมือง เช่น โหม่ง มอญซ่อนผ้า เขี้ยวเขี้ยวลูกโป่ง เสือกินวัว ลูกช่วง เป็นต้น ๖. เพลงร่ายพรรณษา

การน้อมนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เป็นแนวทางการบริหารจัดการป่าและนำไปใช้ในวิถีประจำวัน โดยได้จัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ขึ้นในหมู่บ้าน โดยนำ วัตถุประสงค์ในป่ามาใช้ เช่น ต่อไม้ประติษฐ์ นำพืชอาหารป่าไปแปรรูปชุมชนมาบริโภค และจำหน่ายเป็นรายได้เสริมของครอบครัว การปลูกผักสวนครัวไว้บริโภค การผลิตปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในการเกษตร แทนการใช้ปุ๋ยเคมี

ศูนย์การเรียนรู้เรื่องป่าชุมชน

- มีกิจกรรมจัดการอบรมเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านห้วยสะพานและชุมชนใกล้เคียงปลูกฝังจิตสำนึกในการรักต้นไม้ รักป่า และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งศึกษาของผู้นำนักศึกษาธรรมชาติ

สนใจเยี่ยมชมป่าชุมชน
บ้านห้วยสะพาน
ติดต่อ
โทร.
สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๑๐ (ราชบุรี)
กรมป่าไม้

ภาพที่ 34 ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีบทเรียนแห่งความสำเร็จของชุมชนหนองโรงในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ที่มา: สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 10 (ราชบุรี) กรมป่าไม้

จากที่กล่าวข้างต้น คือ บทเรียนแห่งความสำเร็จการแก้ปัญหาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหนองโรง ที่แสดงให้เห็นว่า คนในชุมชนมีประสบการณ์ในการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคมอื่นๆ นอกจากนี้ชุมชนยังให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชน โดยได้เคยมีความพยายามในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนมาทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนโดนใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐาน ด้วยการผสมผสานเรื่องราวของการอนุรักษ์ป่าและการแสดงศิลปพื้นบ้าน ออกมาในรูปแบบกิจกรรม ได้แก่ การเพาะต้นกล้า ร่วมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่างๆ เข้ารับการฝึกอบรมวิทยากร เพื่อแนะนำผู้เข้ามาเยี่ยมชมงาน มีการเพ้นท์ยาม ย้อมผ้าเช็ดหน้า เพื่อจำหน่ายรายได้ตั้งกองทุนออมทรัพย์ป่าชุมชนขึ้น รวมไปถึงการแสดงรำเหย่ยตามสถานที่ต่างๆ ในสำคัญ ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ได้ส่งผลถึงการปรับตัวของเด็กในชุมชน จากเมื่อก่อนที่ไม่เคยพูดคุยกัน แม้ที่บ้านจะอยู่ติดกันก็ตาม หรือบางครั้ง เด็กบางคนเดินผ่านผู้ใหญ่ ก็ไม่ยกมือไหว้ แต่เดี๋ยวนี้ เด็กๆ รู้จักกันเกือบหมด มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันตลอด รวมไปถึงการปรับพฤติกรรมให้เป็นผู้เคารพบนอบ

แต่ปัจจุบันกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนได้ลดความสำคัญลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากกิจกรรมที่ปฏิบัติขาดความต่อเนื่อง ขาดแกนนำเด็กและเยาวชน เพราะเด็กและเยาวชนในพื้นที่ส่วนใหญ่จะออกไปศึกษานอกชุมชน และเมื่อจบการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานก็ออกจากชุมชนไปเรียนในตัวเมืองหรือต่างจังหวัด บางส่วนเมื่อสำเร็จการศึกษาก็ยังคงอยู่ทำงานนอกพื้นที่ชุมชน

“...จริงๆ เราก็ยังให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนอยู่นะ แต่พอเราสร้างรุ่นหนึ่งมาไม่กี่ปีก็ออกจากชุมชนไป บางคนไปเรียนไปทำงานแล้วไม่กลับมาก็มี...มันเลยขาดความต่อเนื่อง..เด็กที่อยู่ในชุมชนก็ฐานะทางบ้านยากจน ไม่สามารถไปเรียนในเมืองได้ ต้องช่วยครอบครัวทำงาน จะให้มาทำงานเพื่อชุมชนก็ไม่เต็มใจครับ...ตอนนี้มีนโยบายให้ตั้งสภาเด็กและเยาวชนมา พอดีกับโครงการของอาจารย์และครับ เป็นโอกาสของชุมชนในการหันกลับมาร่วมมือกันพัฒนาศักยภาพเด็กๆ กันอีกรอบ...เริ่มที่การพนันเลยก็ดีครับ เพราะตอนนี้เริ่มพบว่ามีการเล่นพนันฟุตบอลกันพอสมควร...”

เสียงสะท้อนจากผู้นำชุมชน

จะเห็นได้ว่าที่กล่าวมา ถือเป็นประสบการณ์ที่ดีต่อการทำงานแบบมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนของชุมชนหนองโรง

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนหนองโรง

จากการจัดเวทีระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนและตัวแทนชาวบ้าน รวมทั้งศึกษาจากเอกสารต่างๆ เช่นแผนแม่บทชุมชน แผนชุมชนหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน และสรุปข้อมูลทุนทางสังคม เป็นต้นเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่พบในพื้นที่ชุมชนและความต้องการในการแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนา ผลการศึกษา เป็นดังต่อไปนี้

สภาพปัญหาที่พบในพื้นที่ชุมชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ด้านใหญ่ๆ คือ

1. ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานในการดำรงชีวิต

1.1 ปัญหาเรื่องน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและสำหรับกิจกรรมทางการเกษตร โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง น้ำจืดไม่เพียงพอต่อการทำนา และการเกษตรอื่นๆ จนเป็นที่กล่าวติดตลกของคนชุมชนหนองโรงว่า

“...คนที่นี้ทำนาปีละ 4 ครั้ง แต่ได้ผลผลิตแค่ครั้งเดียว หรือบางปีอาจจะไม่ได้เลย..ทั้งนี้เพราะพอถึงฤดูทำนา ชาวบ้านก็จะไปหว่านข้าวรอน้ำฝน ปรากฏว่าฝนทิ้งช่วงข้าวที่หว่านก็เสียหาย..พอฝนมาใหม่ก็ไปหว่านข้าวอีก เจอฝนทิ้งช่วงอีก เป็นแบบนี้มาอย่างต่อเนื่อง..จนชาวบ้านบางส่วนได้ทำฎีการ้องทุกข์ไปยังสำนักพระราชวัง และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานอ่างเก็บน้ำมาให้คนในชุมชน ซึ่งสร้างแล้วเสร็จเมื่อ ปี พ.ศ. 2556...”

ภาพที่ 35 โครงการสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านหนองโรง 2 อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

1.2 ปัญหาด้านการคมนาคม เนื่องจากส่วนใหญ่ถนนในหมู่บ้านยังเป็นถนนดินอัดและถนนลูกรัง เมื่อใช้งานไปนานๆ และในช่วงฤดูฝนได้สร้างผลกระทบทั้งฝุ่นละอองและการเกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้ง สร้างความเสียหายต่อทั้งคุณภาพชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้าน ดังตัวอย่างข้อมูลที่ได้ ดังนี้

“...ชุมชนเรามีสภาพพื้นที่สูงๆ ต่ำๆ บางช่วงเป็นเนินเขา ถนนในหมู่บ้านทุกเส้นเป็นถนนดินอัด และถนนลูกรัง พอใช้ไปนานๆ ไม่มีการบำรุงดูแล ก็เกิดเป็นหลุมเป็นบ่อ ในช่วงฤดูแล้งฝุ่นดินฟุ้งทำให้บ้านเรือน และเสื้อผ้าที่ตากไว้เปื้อนฝุ่นไปหมด...ยิ่งในฤดูฝนยิ่งได้รับผลกระทบค่อนข้างมาก เวลาชาวบ้านผลิตทางการเกษตรออกมาขาย บางคนรถล้มผลผลิตเสียหายหมด...ปีที่แล้ว ป่าปรมาณูกล้วยออกมาฝากขายที่ร้านค้าชุมชน ถนนลื่นรถล้มได้รับบาดเจ็บ ต้องเสียค่ารักษาตัวไปมาก...”

1.3 ปัญหาด้านการติดต่อสื่อสาร เนื่องจากในพื้นที่ยังไม่มีชุมสายโทรศัพท์ จึงไม่มีโทรศัพท์สำหรับใช้ติดต่อสื่อสารกับภายนอก ต้องใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ที่สร้างรายจ่ายให้กับชาวบ้านค่อนข้างมาก สอดคล้องกับข้อมูลรายรับ รายจ่าย เงินออม และหนี้สินของชุมชน พบว่าค่าใช้จ่ายของชุมชนเกี่ยวกับค่าโทรศัพท์เคลื่อนที่ค่อนข้างสูง

1.4 ปัญหาเกี่ยวกับไฟฟ้า เนื่องจากยังมีบางครัวเรือนที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้สอดคล้องกับผลการสำรวจพื้นที่โดยรอบชุมชน พบว่า ยังมีบ้านเรือนของชาวบ้านประมาณ ร้อยละ 5 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ที่อยู่ค่อนข้างห่างไกลจากตัวชุมชนที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านต้องใช้เครื่องปั่นไฟ และแบตเตอรี่แทน จึงส่งผลให้เสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น

2. ปัญหาคุณภาพชีวิต

2.1 ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย จากการศึกษาพบว่าเด็กและผู้สูงอายุยังมีสุขภาพไม่เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน และการบริการของสถานอนามัยที่มีในพื้นที่เพียงแห่งเดียวการบริการยังไม่ทั่วถึง ชุมชนจึงเห็นควรว่า ควรสร้างประชาคมสุขภาพของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงทางอาหารโดยการทำเกษตรผสมผสานให้มีกินตลอดปีการใช้สมุนไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนการใช้สารเคมีและเพื่อความปลอดภัยของอาหารควบคู่กับการเสริมสร้างให้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและเฝ้าระวังสุขภาพของชุมชนทั้งโรคอุบัติใหม่โรคระบาดซ้ำการมีสุขอนามัยที่ดี และสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ปลอดภัย

2.2 ปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน จากการศึกษา พบว่า เยาวชนในพื้นที่บางส่วนยังได้รับการศึกษาไม่สูงเท่าที่ควร จบการศึกษาเพียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วเข้าสู่ตลาดแรงงาน คือ ช่วยทางบ้านทำการเกษตร รับจ้าง เป็นต้น และที่สำคัญเริ่มพบว่า มีเด็กและเยาวชนในชุมชนส่วนหนึ่งเข้าไปพัวพันกับการเล่นการพนัน โดยเฉพาะการเล่นพนันฟุตบอลออนไลน์ และยาเสพติด

“..เราปฏิเสธไม่ได้ว่าเด็กในชุมชนของเราไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการพนัน เพราะเริ่มเห็นมีคนแปลกหน้าเข้ามาทวงหนี้..”

“..ปัญหานี้มันมาพร้อมกับการพัฒนาระบบอินเทอร์เน็ต..เราผู้ปกครองไม่รู้เลยจริงๆ ว่าลูกหลานเราเข้าไปเล่นการพนัน มันตรวจสอบยาก..แต่ที่แน่ๆ มีการเล่นเกมออนไลน์ แต่จะพนันกันรีปาวไม่ทราบ..”

“..บ้านเรามีเด็กๆส่วนหนึ่งเขาเลี้ยงไก่ชนขาย..แต่ก็แอบเล่นพนันไก่ชนกันบ้าง เพราะถ้าไก่ชนของตนเองชนะ ราคา ก็จะสูงขึ้นเป็นสิบเท่าเลยครับ..แต่ก็ไม่มากหรอกครับ เขาเล่นกันสนุก ดิบดีลาย นวมเล็กๆน้อยๆ...”

“...ตอนนี้ชุมชนเราเริ่มมีคนมาเช่าพื้นที่มาจัดการแข่งขันวัวลาน...เด็กๆ บ้านเรา หรือแต่ผู้ใหญ่เองก็ชอบไปดู และเห็นว่าการพนันขึ้นต่อกันด้วย...นี่ก็นับเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่สุ่มเสี่ยงต่อการที่ได้ของ เราจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับการพนันได้...”

ภาพที่ 36 การจัดการแข่งขันวัวลานที่คนนอกชุมชนเข้ามาเช่าพื้นที่จัดในชุมชนบ้านหนองโรง

2.3 ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าชาวบ้านเห็นความสำคัญของป่า แต่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่ตามมาอันเกิดจากการทำลายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีอีก 5 ปัญหา คือ 1) ชาวบ้านบางที่ยังมีความเชื่อผิดๆ เกี่ยวกับการจุดไฟเผาป่าเพื่อให้พืชผักป่าบางชนิดออกดอกหรือออกดอก 2) ปัญหาการจัดการกับขยะที่เกิดจากกิจกรรมประจำวันและเศษเหลือจากไร่นา โดยพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังจัดการกับขยะดังกล่าวในลักษณะของการเผาเปิดในที่โล่ง ซึ่งบางครั้งได้ส่งให้เกิดไฟป่าด้วย3) ปัญหาการลักลอบเข้าไปตัดไม้และหาของป่าจำพวกพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่หายาก

ใกล้สูญพันธุ์และเป็นไม้เด่นของพื้นที่ป่าชุมชน หรือการเข้าไปหาของป่าในช่วงเวลาและในอัตราที่เกินกำหนดร่วมกันตามกฎหมายระเบียบของป่าชุมชน 4) การขาดผู้ทำหน้าที่สืบสานงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าชุมชนแหล่งทรัพยากรของพื้นที่ และ 5) ปัญหาไม้แปลกปลอมเข้ามาเจริญเติบโตในพื้นที่ป่า โดยเฉพาะผกากรอง ที่ขึ้นและขยายพันธุ์รวดเร็วมาก จนทำให้พันธุ์ไม้ท้องถิ่นไม่เจริญเติบโต

2.4 ปัญหาการขาดความมั่นคงในชีวิต สำหรับปัญหานี้สืบเนื่องมาจากการพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติ และหน่วยงานราชการ ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้ามาจับจองที่ทำมาหากิน จึงทำให้ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินหรือบางรายมีแค่หนังสือรับรองการทำประโยชน์ หรือ น.ส.3 จึงมีความรู้สึกที่ตนเองขาดความมั่นคงในชีวิต

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ(รายได้)

3.1 ปัญหาแหล่งเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพและดำรงชีพ พบว่า ชาวบ้านขาดแหล่งเงินทุนสำหรับกู้ยืมมาใช้ลงทุนในการประกอบอาชีพและดำรงชีพจึงจำเป็นต้องกู้ยืมจากนายทุนทำให้ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูง และเกิดภาวะหนี้สินพอกพูนจึงมีความต้องการการสนับสนุนการระดมทุนในชุมชน เพื่อการออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆเช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์สหกรณ์ออมทรัพย์การออมวันละบาท ฯลฯ เพื่อเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาอาชีพและจัดสวัสดิการขั้นต้นของชุมชนควบคู่กับการสร้างวินัยในการใช้จ่ายรวมไปถึงการส่งเสริมให้มีการออมสินทรัพย์อื่นๆของคนในชุมชนเพื่อช่วยลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตเช่นการออมความอุดมสมบูรณ์ของดินน้ำป่าพืชผักผลไม้และสัตว์เป็นต้น

3.2 ปัญหาด้านอาชีพ สำหรับปัญหานี้สืบเนื่องมาจากการที่ชาวบ้านบางส่วนประกอบอาชีพรับจ้างทั้งประจำและรายวันจึงรู้สึกถึงการขาดความมั่นคงในการประกอบอาชีพ ไม่มีสวัสดิการใดๆ โดยเฉพาะด้านการรักษาพยาบาล นอกจากนี้ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย จนเกิดเป็นภาวะหนี้สินทับซ้อนจากประเด็นปัญหานี้ ทำให้คนในชุมชน จึงมีความต้องการความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการผลิต การตลาด เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนการปลูกพืชให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ลดต้นทุนการผลิต พัฒนาคุณภาพผลผลิตให้ได้มาตรฐานซึ่งคาดว่าจะส่งผลให้ตนเองสามารถจัดการกระบวนการผลิต ลดต้นทุนการผลิต และสามารถจัดจำหน่ายผลผลิตของตนเองได้อย่างยุติธรรม

3.3 ปัญหาผลผลิตทางการเกษตร สำหรับปัญหานี้สืบเนื่องมาจากการขาดการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ ของภาครัฐ ประกอบกับลักษณะทางภูมิประเทศที่เป็นที่สูงและคุณภาพของดินค่อนข้างต่ำกล่าวส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรที่ออกมาค่อนข้างต่ำและไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ขายไม่ได้ราคารวมถึงการไม่มีตลาด

รองรับที่แน่นอน จำเป็นต้องจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง หากนำไปส่งและหาตลาดเองจะทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นไปอีก

ปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน: ปัญหาที่ชุมชนมีความต้องการ และความคาดหวังในการแก้ปัญหาโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

1. วิธีการศึกษาความต้องการ และความคาดหวังในการแก้ปัญหาของชุมชน

1.1 ผู้วิจัยจัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาปัญหาของชุมชน กับแกนนำชุมชน ตัวแทนชุมชน ตัวแทนผู้สูงอายุ ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาคีต่างๆ คือ ตัวแทนครูจากโรงเรียน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพหนองโรงและบ้านหลุมหิน จำนวน 60 คน ในวันที่ 23 – 24 พฤษภาคม 2560 ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง และที่ทำการประชุมชนบ้านห้วยสะพาน สามัคคีเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมเวทีซักถามประเด็นสงสัย และให้ข้อมูลเพิ่มเติม

1.2 ทีมวิจัยนำป้ายแสดงปัญหาของชุมชนบนกระดาน และให้ผู้ร่วมเวทีนำสติ๊กเกอร์สีแดงไปติดบนป้ายปัญหาที่ตนเองเห็นว่าสร้างผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนและมีความต้องการในการแก้ไขปัญหานั้นๆ มากที่สุด (ผลการศึกษาจะกล่าวในลำดับต่อไป)

1.3 นำเสนอผลการจัดลำดับต่อผู้ร่วมเวที เพื่อสอบถามถึงความถูกต้อง

1.4 มติของที่ประชุมให้ทีมวิจัย และตัวแทนชุมชน ให้ศึกษาเชิงลึกถึงเกี่ยวปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน ด้วยการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อค้นหาประเด็นปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน โดยให้เน้นที่เด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 12 – 18 ปี เนื่องจากเยาวชนที่มีอายุ 18-25 ปี ในชุมชนส่วนใหญ่จะออกจากชุมชนไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา และทำงานนอกพื้นที่ ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนได้อย่างแท้จริง จึงขอกำหนดให้ศึกษาจากเด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 12-18 ปี ซึ่งส่วนใหญ่ยังอาศัยและเรียนอยู่ในพื้นที่ ที่ชุมชนมีความต้องการแก้ไข หรือจัดการภายใต้กรอบแนวคิดการแก้ไขปัญหาด้วยศักยภาพและความพร้อมของชุมชน และนำผลการศึกษามานำเสนอต่อเวที เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะต่อไป

2. ผลการศึกษา

ปัญหาที่สร้างผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และความต้องการในการแก้ปัญหาของชุมชนมีดังต่อไปนี้

2.1 ปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน: ปัญหาที่ชุมชนต้องการแก้

ปัญหาที่ชุมชนเห็นว่าสร้างผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต และต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนชุมชน และมีความต้องการในการแก้ไขปัญหามากที่สุด คือ **ปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน** รองลงมา คือ ปัญหาเรื่องน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและสำหรับกิจกรรมทางการเกษตร ปัญหาด้านอาชีพ และปัญหาแหล่งเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพ ตามลำดับ (ตารางที่6)

ตารางที่ 6 การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการแก้ไขปัญหาชุมชนที่สร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน และชุมชนมีศักยภาพ/ความพร้อมในการแก้ไขภายใต้การมีส่วนร่วมได้

ปัญหาของชุมชน	ความต้องการ (คน/ร้อยละ)	
1.ปัญหาเรื่องน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและสำหรับกิจกรรมทางการเกษตร	14	23.3
2.ปัญหาด้านการคมนาคม	3	5.0
3.ปัญหาด้านการติดต่อสื่อสาร	2	3.3
4.ปัญหาด้านการศึกษา	1	1.7
5.ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย	1	1.7
6.ปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน	24**	40.0**
7.ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1	1.7
8.ปัญหาการขาดความมั่นคงในชีวิต	2	3.3
9.ปัญหาแหล่งเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพ	4	6.7
10.ปัญหาด้านอาชีพ	6	10.0
11.ปัญหาผลผลิตทางการเกษตร	2	3.3
รวม	60	100

2.1.1 บริบทชุมชนหนองโรงที่เชื่อมโยงกับการเกิดปัญหาการเล่นการพนันในเด็กและเยาวชน

จากการวิเคราะห์ร่วมระหว่างทีมวิจัย และกับแกนนำชุมชน ตัวแทนชุมชน ตัวแทนผู้สูงอายุ ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาคีต่างๆ เกี่ยวกับบริบทชุมชนหนองโรงที่เชื่อมโยงกับการเกิดปัญหาการเล่นการพนันในเด็กและเยาวชน ผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

- 1) สภาพพื้นที่ชุมชนหนองโรงเป็นพื้นที่เปิดติดต่อกับพื้นที่ชุมชนอื่นๆ และพื้นที่ธรรมชาติ ตลอดจนเป็นพื้นที่ทางผ่านของเส้นทางการท่องเที่ยวทั้งเส้นทางไป อำเภอเมือง อำเภอปอพลอย

จังหวัดกาญจนบุรี อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ซึ่งประเด็นนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเห็นว่า เป็นทั้งข้อดีและข้อเสียในคราเดียวกัน ข้อดี คือ ทำให้สะดวกต่อการเดินทาง และติดประสานงานภายนอกชุมชน ส่วนข้อเสียมองว่า สภาพพื้นที่ที่เปื่อยยากต่อการควบคุมดูแลเด็กและเยาวชนอย่างใกล้ชิด โดยมีตัวอย่างเหตุการณ์ที่ชุมชนเคยพบ คือ เด็กและเยาวชนชายในชุมชนนัดหมายกันไปแข่งขั้วรถวิบากในพื้นที่ป่าชุมชน โดยมีการเล่นพนันไปด้วย หรือการนัดหมายกันไปเล่นไฟในป่าชุมชน เป็นต้น

“...เมื่อ 2 ปีที่แล้วคณะกรรมการป่าชุมชนออกลาดตะเวนแล้วไปพบว่ามีเด็กของเราและเด็กจากที่อื่นนัดกันมาแข่งรถ MSX ในป่าชุมชน...ปรากฏว่าไม่ได้แค่แข่งกันสนุกๆ แต่มีการพนันกันด้วยครับ ...”

เสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

2) การพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรงมีการจัดตั้งศูนย์อินเทอร์เน็ตชุมชน เพื่อให้บริการสัญญาณอินเทอร์เน็ตไร้สายแก่คนในชุมชน เพื่อให้สมาชิกชุมชน เด็กและเยาวชนได้เข้าถึงแหล่งเรียนรู้จากเว็บไซต์ต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพและการพัฒนาตนเอง เป็นการให้บริการฟรี ซึ่งการพัฒนาส่วนนี้อาจจะมีช่องว่างทำให้เด็กและเยาวชน ส่วนหนึ่งใช้สัญญาณอินเทอร์เน็ตในการเล่นการพนันออนไลน์ หรือแม้กระทั่งเข้าถึงแหล่งอบายมุข และเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสม

“...อบต. ทำการพัฒนาระบบอินเทอร์เน็ตชุมชน เราต้องการให้เด็กๆ ของเราใช้เพื่อการศึกษา...แต่ก็อย่างว่าครับอาจารย์ มันควบคุมยากมาก ว่าเด็กๆของเราใช้ทำอะไรบ้าง เพราะส่วนใหญ่เขาเล่นผ่านโทรศัพท์มือถือ เขาไปเล่นที่ไหน เวลาไหนก็ได้...มันอาจเป็นดาบสองคม เป็นช่องโหว่ที่เด็กๆใช้เป็นช่องทางเข้าไปเล่นการพนันออนไลน์ได้...เราเคยเจอนะครับ...ไปเล่นเกมออนไลน์ ถูกหักเงินไปเยอะเลย...”

เสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

3) ชุมชนหนองโรงไม่มีโรงเรียนมัธยมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตั้งอยู่ในพื้นที่ ทำให้เด็กและเยาวชนของชุมชนส่วนหนึ่งสำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ต้องเดินทางไปศึกษาต่อในโรงเรียนประจำอำเภอ โรงเรียนประจำจังหวัด และโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในตัวจังหวัด นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้ปกครองในชุมชนส่วนหนึ่งที่มีฐานะและกำลังทรัพย์มีความเชื่อเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนที่ไม่เท่ากัน จึงส่งบุตรหลานของตนเองไปศึกษายังโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงในตัวจังหวัด เพราะเชื่อว่าบุตรหลานของตนเองจะมีโอกาสเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาที่ดีในอนาคตและมีชีวิต และหน้าที่การงานที่ดี โดยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้เด็ก

และเยาวชนได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศจากภายนอกชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก ซึ่งอาจถูกชักชวนให้เข้าถึงหรือเข้าไปพัวพันกับการเล่นการพนันหรือ สิ่งอบายมุขต่างๆ

“...อีกส่วนหนึ่งที่สำคัญ คือ เด็กที่ไปเรียนนอกชุมชน มักจะรับเอาพฤติกรรมแปลกๆ มาแสดงให้เห็น เช่น การแต่งกาย ท่าทาง คำพูด รวมทั้งการเล่นเกมออนไลน์ หรือการเล่นพนันฟุตบอลออนไลน์...ทำให้เด็กในชุมชนดูว่าเท่ๆ ทันสมัยจึงทำตาม..เพราะเด็กกลุ่มนี้ควบคุมยาก เนื่องจากไม่ค่อยใกล้ชิดกับผู้ปกครอง และผู้ใหญ่ในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนค่อนข้างน้อย...ออกไปเรียนแต่เช้ามืด กลับก็เย็น เสาร์-อาทิตย์ก็ต้องเรียนพิเศษอีก...”

เสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

4) พฤติกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการเสี่ยงโชคของผู้ใหญ่ในชุมชน ผู้ปกครองส่วนใหญ่ในชุมชนยังคงเล่นหวยใต้ดิน หวยรายวัน และลอตเตอรี่ เนื่องจากส่วนหนึ่งชอบการเสี่ยงโชคและหวังรวยจากการเสี่ยงโชค จึงทำให้เด็กและเยาวชนยังเห็นพฤติกรรมการเล่นการพนันของผู้ปกครอง และมีการเรียนแบบพฤติกรรมและปรับเปลี่ยนรูปแบบการเล่นการพนันให้มีความทันสมัยขึ้น คือ การเล่นหวยออนไลน์

“...บางทีพวกเราเองนี่ละ อาจจะเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีกับเด็ก...เราต้องยอมรับว่าส่วนใหญ่คนในชุมชนยังเล่นหวย ซื้อลอตเตอรี่กันทั้งนั้น...เด็กๆ เขาอาจจะเลียนแบบเราก็ได้...”

เสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

2.1.2 ปัญหาการพนันและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน จากการศึกษาปัญหาการเล่นการพนันในชุมชนบ้านหนองโรง พบว่า มีการเล่นการพนันทั้งในผู้ใหญ่เอง โดยเฉพาะการเล่นหวยใต้ดิน ลอตเตอรี่ และหวยรายวัน ซึ่งมีการเล่นมาอย่างยาวนาน แต่ไม่ได้สร้างผลกระทบต่องิณการดำเนินชีวิตมากนัก ทั้งนี้เพราะคนในชุมชนไม่ได้ทุ่มเงินเล่นเพื่อหวังรวย รวมทั้งชุมชนเคยมีประสบการณ์ในการวิเคราะห์ตนเองและทำบัญชีครัวเรือนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนมาแล้ว ส่วนที่พบอีกส่วนหนึ่ง คือ การเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน ถึงแม้ชุมชนจะมองว่ายังไม่อยู่ในขั้นวิกฤต เพราะเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ยังไม่เคยเล่นการพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวด้วย แต่จากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง พบว่า มีเด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งที่ยังคงเล่นการพนันอยู่ทั้ง หวย ไฟ่ ชนไก่ พนันฟุตบอล และพนันเกม จากสถานการณ์ดังกล่าว แม้จะยังไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนักในชุมชน แต่จากการพัฒนาระบบอินเทอร์เน็ตของชุมชน และร้านอินเทอร์เน็ตที่เปิดในชุมชน ได้ส่งผลให้รูปแบบการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนปรับเปลี่ยนเป็นการเล่นพนันออนไลน์ ทั้งพนันฟุตบอลออนไลน์ เกมสออนไลน์ ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปกครองตรวจสอบได้ยาก และสำคัญที่สุด พบว่า พฤติกรรมของเด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งเปลี่ยนไป ดังนี้

- 1) การใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการเล่นเกมออนไลน์ หรือสื่อออนไลน์ต่างๆ ในโทรศัพท์มือถือ
- 2) ความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายน้อยลง เช่น ลืมทำการบ้าน ช่วยงานทางบ้านน้อยลง เป็นต้น
- 3) การโต้เถียงกับผู้ปกครอง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการขาดความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย จึงทำให้ผู้ปกครองว่ากล่าวตักเตือน และนำมาสู่การโต้เถียงและความขัดแย้งกัน ในที่สุด
- 4) การโกหก เมื่อต้องการใช้เงินเพื่อการเล่นการพนัน หรือเสียการพนัน เด็กและเยาวชนบางส่วนเริ่มที่จะโกหกผู้ปกครอง เพื่อให้ได้เงินมาเล่นการพนันมากขึ้น

นอกจากนี้ยังพบว่า มีคนนอกชุมชนเข้ามาเช่าพื้นที่ของคนในชุมชนจัดการแข่งขันวัวลาน ซึ่งการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้คนในชุมชนบ้านหนองโรงต่างวิตกว่าเด็กและเยาวชนในชุมชนจะถูกชักชวนให้เข้าไปเล่นการพนันมากขึ้น โดยที่ประชุมมีความคิดเห็นร่วมกันว่าเด็กและเยาวชนจะเป็นกำลังในการพัฒนาชุมชนในอนาคต และปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับการเล่นเด็กและเยาวชนถึงแม้ว่าจะไม่ได้มีความรุนแรงหรืออยู่ในภาวะวิกฤต แต่เป็นปัญหาที่คนในชุมชนต้องให้ความสำคัญหากชุมชนไม่จัดการกับปัญหาดังกล่าว คาดว่าจะส่งกระทบเป็นลูกโซ่และก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การฉกชิงวิ่งราว การลักขโมย การโกหกคดโกง และที่จะเลวร้ายที่สุด คือ การเข้าสู่เส้นทางการค้ายาเสพติด หรือการก่ออาชญากรรม

“...ปัญหาการพนันของชุมชนเรา ส่วนใหญ่ก็จะว่าผู้ใหญ่ที่เล่นกัน โดยเฉพาะห่วยใต้ดิน ลอตเตอรี่ แต่ไฟน์แทบไม่มีเลย เพราะมันผิดกฎหมาย ที่อื่นอาจจะพบว่ามีการเล่นไพ่ไฮโลตามงานศพ แต่ชุมชนของเราไม่มีเลยครับ ท่านเจ้าอาวาสห้ามเด็ดขาด และทุกคนในชุมชนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี...โดยรวมแล้วถือว่าปัญหาฯ ยังไม่ถึงขั้นวิกฤต ยังไม่ปรากฏการลักเล็กขโมยน้อย หรือฉกชิงวิ่งราวเอาเงินไปเล่นการพนัน...ในเด็กๆ ก็อาจจะมีย่างที่โกหกพ่อแม่เพื่อขอเงินไปเล่นเกมส์ ซึ่งก็มีไม่มาก เพราะเราขอความร่วมมือไปยังร้านเกมให้ช่วยดูแลให้ด้วย ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี...”

สรุปเสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

“..จริงๆ ปัญหาที่ชุมชนเราเป็นห่วงและเฝ้าระวังมากที่สุด คือ ปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด ทั้งการเสพและการขาย แต่เป็นปัญหาที่แก้ไขยากมากๆ..คาดว่าจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และต้องใช้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องค่อนข้างเยอะ เช่น ตำรวจ...พวกเราเฝ้าระวังกันความสามารถชุมชนในการจัดการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง...ทีนี้นอกจากปัญหาเรื่องการทำกินแล้ว

ชุมชนของเราให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนมากๆ เราถือว่าเขาจะกลายมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนในอนาคต..ในอดีตที่ผ่านมาเราเคยสร้างทีมเด็กและเยาวชนมาช่วยกันทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน แต่ตอนนี้เด็กๆกลุ่มนั้นก็โตเป็นหนุ่มสาวกันหมดแล้ว บางคนก็ไปเรียนต่อที่อื่น บางคนก็มีครอบครัวต้องทำมาหากินไม่มีเวลามาทำงานเพื่อส่วนร่วม..ที่ผ่านมามีเด็กในชุมชนส่วนหนึ่งไม่ได้เรียนต่อ..และเริ่มเห็นเด็กของเราส่วนหนึ่งไปยุ่งเกี่ยวกับการพนัน โดยเฉพาะฟุตบอลที่กำลังพัฒนามากๆ ในประเทศไทย ตลอดจนการพัฒนาเกี่ยวกับระบบอินเทอร์เน็ต..พวกเราเห็นด้วยว่า ถ้าชุมชนของเราร่วมมือกันป้องกันและแก้ไขปัญหาไว้อย่างทันด่วนๆ จะดีกว่าต้องมาตามแก้ไขทีหลัง...ตัดไฟเสียแต่ต้นลม..."

สรุปเสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

นอกจากนี้ผู้วิจัยและทีมวิจัยชุมชนยังได้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับทัศนคติ และพฤติกรรมการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน และเจาะลึกไปที่การเล่นพนันฟุตบอล โดยการสอบถามด้วยแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กและเยาวชน อายุระหว่าง 12 – 18 ปี ด้วยการสุ่มอย่างง่าย จำนวน 84 คน (จากจำนวนเด็กและเยาวชนที่มีอายุ 12-18 ปี จำนวน 482 คน) ผลการศึกษา พบว่า

พฤติกรรมการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน ประสพการณ์การเล่นพนัน พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนมาก ไม่มีประสบการณ์ในการเล่นพนัน โดยร้อยละ 57.1 ไม่มีประสบการณ์เล่น หวายนดิน/ใต้ดิน/ลอตเตอรี/หวยรายวัน ร้อยละ 66.3 ไม่มีประสบการณ์ พนันประเภทไพ่ ลูกเต๋า และร้อยละ 92.8 ไม่มีประสบการณ์เล่นพนันฟุตบอล

การเล่นพนันของคนในครอบครัว พบว่า พ่อ-แม่ ของเด็กและเยาวชน ส่วนมาก ร้อยละ 53.0 เล่นพนันนานๆ ครั้ง พี่น้องของเด็กและเยาวชน ส่วนมากร้อยละ 63.0 ไม่ได้เล่นการพนัน และญาติของเด็กและเยาวชน ส่วนมากร้อยละ 47.6 ไม่ได้เล่นการพนันประเภทการเล่นพนันของคนในครอบครัว พบว่า คนในครอบครัวของเด็กและเยาวชน ส่วนมากเล่น หวายนดิน/ใต้ดิน/ลอตเตอรี/หวยรายวันคิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมาคือไม่ได้เล่นการพนัน คิดเป็นร้อยละ 25.0 และการพนันที่พบน้อยที่สุดคือการพนันฟุตบอล คิดเป็นร้อยละ 3.6

ความสนใจในฟุตบอล พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนมาก ร้อยละ 58.3 มีความสนใจในฟุตบอลการติดตามการแข่งขันฟุตบอล พบว่า เด็กและเยาวชน ร้อยละ 42.9 จะติดตามการแข่งขันฟุตบอลเฉพาะคู่ที่ตนเองสนใจ และร้อยละ 27.4 เฉพาะคู่ที่มีการถ่ายทอดสดความชื่นชอบต่อทีมฟุตบอล พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนมาก ไม่มีทีมฟุตบอลที่ชื่นชอบ คิดเป็นร้อยละ 75.0 แต่มีผู้จัดการทีมฟุตบอลที่ชื่นชอบ คิดเป็นร้อยละ 54.2 และร้อยละ 59.8 ไม่มีดาราฟุตบอลที่ชื่นชอบ โดยร้อยละ 53.0 รู้จักการพนันฟุตบอลแต่ไม่ได้เล่นพนัน

เพื่อนที่เล่นการพนัน พบว่า เด็กและเยาวชน ร้อยละ 73.8 มีเพื่อนที่เล่นการพนันฟุตบอล นอกจากนี้ พบว่า การมีส่วนกับการเล่นพนันฟุตบอล พบว่า เด็กและเยาวชน ร้อยละ 78.6 มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพนันฟุตบอล ด

การลำดับความสำคัญของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการแข่งขันฟุตบอล พบว่า สื่อที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ โทรทัศน์ รองลงมา คือ อินเทอร์เน็ต เพื่อน หนังสือพิมพ์ และวิทยุ ตามลำดับ

ทัศนคติของเด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงต่อการเล่นการพนัน

ทัศนคติต่อการเล่นพนัน พบว่า เด็กและเยาวชนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเล่นการพนันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$, S.D.= 0.21) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า เด็กและเยาวชนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเล่นการพนันในระดับมาก 2 ข้อ คือ การพนันทำให้คนขาดความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.62$, S.D.= 1.09) และคนที่เล่นพนันมีปัญหาเรื่องเงินไม่พอใช้เป็นประจำ ($\bar{X} = 3.52$, S.D.= 1.23) และระดับปานกลาง 3 ข้อ คือ การพนันทำให้มีสุขภาพจิตและสุขภาพร่างกายแย่ลง ($\bar{X} = 3.29$, S.D.= 1.15) การพนันเป็นกิจกรรมที่สังคมรังเกียจ ($\bar{X} = 3.24$, S.D.= 1.08) และการเล่นพนันทำให้ไม่ค่อยมีคนให้ความเคารพนับถือ ($\bar{X} = 3.11$, S.D.= 1.15) ตามลำดับดังตารางที่ 7

ส่วนทัศนคติเชิงลบต่อการเล่นการพนันโดยรวมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.12$, S.D.= 0.19) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เด็กและเยาวชนมีทัศนคติเชิงลบต่อการเล่นการพนัน อยู่ในระดับน้อยทุกข้อ ดังตารางที่ 7

ผลการศึกษาในส่วนนี้สะท้อนให้เห็นว่า เด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงมองเห็นว่าการพนันเป็นสิ่งที่ไม่ดีต่อตนเองและสังคม แสดงว่าสถานการณ์การเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนยังไม่ถือว่ารุนแรง จนยากต่อการแก้ไข ซึ่งทีมวิจัยจะได้นำเอาข้อมูลส่วนนี้ไปใช้ในการวางแผนการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่อไป

ตารางที่ 7 ทักษะของเด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงต่อการเล่นการพนัน

n=84

ทัศนคติต่อการพนัน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ทัศนคติเชิงบวก			
1. การเล่นพนันทำให้ไม่ค่อยมีคนให้ความเคารพนับถือ	3.11	1.15	ปานกลาง
2. การพนันทำให้คนขาดความรับผิดชอบ	3.62	1.09	มาก
3. คนที่เล่นพนันมีปัญหาเรื่องเงินไม่พอใช้เป็นประจำ	3.52	1.23	มาก
4. การพนันเป็นกิจกรรมที่สังคมรังเกียจ	3.24	1.08	ปานกลาง
5. การพนันทำให้มีสุขภาพจิตและสุขภาพร่างกายแย่ลง	3.29	1.15	ปานกลาง
รวม	3.36	0.21	ปานกลาง
ทัศนคติเชิงลบ			
1. การพนันทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น	1.89	0.93	น้อย
2. การพนันทำให้ได้รับการยกย่องนับถือจากเพื่อนหรือคนใกล้ชิดและสร้างจุดเด่นให้กับตนเอง	1.92	0.93	น้อย
3. การพนันทำให้เข้าสังคมได้ง่ายขึ้น	2.13	1.00	น้อย
4. การพนันช่วยผ่อนคลายจากความเครียด	2.37	1.06	น้อย
5. การพนันเป็นกิจกรรมทางกีฬาและนันทนาการอีกลักษณะหนึ่งไม่เป็นการกระทำผิด	2.05	0.97	น้อย
6. การพนันทำให้มีความกล้ามากขึ้น	2.13	0.99	น้อย
7. การพนันทำให้รู้สึกที่ไม่ตกยุคหรือเชย	2.37	0.89	น้อย
รวม	2.12	0.19	น้อย

2.2 ความคาดหวัง: ภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน

จากการนำเสนอข้อมูลพฤติกรรมและทัศนคติในเวที ร่วมกับการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนและแนวทางการจัดการปัญหาผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีความคาดหวังต่อการแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมดังนี้

2.2.1 สร้างแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนของชุมชนหนองโรงอย่างเป็นรูปธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และแผนแม่บทชุมชนตำบลหนองโรง

“...ณ ตอนนี้เราต้องยอมรับกันแล้วว่า ปัญหาการเล่นการพนันในเด็กๆของชุมชน เป็นปัญหาที่เราจะมองข้ามไม่ได้ เพราะข้อมูลที่อาจารย์ศึกษามาแสดงให้เห็นว่า มีเด็กในชุมชนของเราส่วนหนึ่งเริ่มเข้าไปพัวพันกับการเล่นการพนัน โดยเฉพาะฟุตบอลออนไลน์ ซึ่งเราตรวจสอบกันค่อนข้างยาก...ถ้าพวกเขายังเห็นว่าเด็กและเยาวชนของเรานับเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนในอนาคต พวกเราที่เป็นผู้ใหญ่ต้องลุกขึ้นมาขับเคลื่อนเรื่องนี้อย่างจริงจัง ต้องเปิดโอกาสให้กับเขา มองข้ามเรื่องในอดีต...เราต้องวางแผนการพัฒนาเด็กๆ ของเรา กำหนดให้อยู่ในแผนชุมชนเลย...”

สรุปเสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

2.2.2 สร้างกระบวนการการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนทั้งนี้ เพราะชาวบ้านมีความเห็นสอดคล้องกันว่าการทำงานแบบมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนช่วยสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นนำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองและเข้มแข็งสามารถตั้งรับและสู้กับปัญหาต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นเองในชุมชนและปัญหาจากภายนอกที่สร้างผลกระทบถึงชุมชน ดังเช่นความคิดเห็นที่สะท้อนผ่านเวที ดังนี้

“...กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงรากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงยอมรับและเรียนรู้ที่จะคิดแก้ปัญหาาร่วมกันของชุมชนหนองโรงช่วยให้ปัญหาที่คิดว่าใหญ่ กลับดูเล็กลงได้ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนหันกลับมาทบทวนถึงอดีต มองปัจจุบัน และสร้างอนาคตที่สดใสร่วมกันและ ควรจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอร่วมคิดร่วมทำร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพทรัพยากรภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นโดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุค้นหาทางออกนำไปทดลองปฏิบัติจริงมีเครือข่ายการศึกษาคุณงามแลเปลี่ยนเรียนรู้มีการต่อยอดปรับใช้ประโยชน์โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน อาทิ กองทุนต่างๆของหมู่บ้าน/ชุมชนเป็นต้นพัฒนาความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่นแผนยุทธศาสตร์จังหวัดและแผนอื่นๆตามความเหมาะสม..”

สรุปเสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

2.2.3 สร้างคนและเครือข่าย โดยชุมชนมีความคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการค้นหาทุนชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกัน และการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนเล่นการพนันบนพื้นฐานของทุนชุมชนและศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) สร้างความตระหนักรู้ของชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของเด็กและเยาวชนในฐานะทุนมนุษย์ที่จะเป็นกำลังสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต และความตระหนักถึงโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันทั้งต่อตนเองและส่วนรวม

2) สร้างความร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนเล่นการพนันบนพื้นฐานของทุนชุมชนและศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เป็นต้น

3) สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนรอบข้างในการป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนเล่นการพนันบนพื้นฐานของทุนชุมชนและศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญ

4) เสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนเล่นการพนันบนพื้นฐานของทุนชุมชนและศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญให้เป็นภาคีหลักร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องโดยมีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม

“...การขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นเรื่องสำคัญ เพราะการพนันมันผิดกฎหมายอย่างน้อยๆ เราต้องขอความช่วยเหลือจาก สภอ.พนมทวน...และที่สำคัญอาจต้องทำความเข้าใจกับชุมชนรอบข้างด้วย ต้องทำงานร่วมกันด้วยวิธีป่าว...บางที่ชุมชนข้างๆ มีพนันวัวลาน เด็กเราก็เข้าไปเล่น...”

สรุปเสียงสะท้อนจากเวทีชุมชน

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการค้นหาปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุและผลกระทบของปัญหา และสำรวจความต้องการในการจัดการกับปัญหาของชุมชนภายใต้ศักยภาพของชุมชนเองร่วมกับนับเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของการแก้ปัญหาลูกและเยาวชนเล่นการพนันด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน และทำให้ชุมชนทราบถึงข้อจำกัดของชุมชนในด้านต่างๆ ต่อการพัฒนาชุมชนด้วย

ตอนที่ 3 ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชนเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วม

ศักยภาพของชุมชนเป็นศักยภาพในระดับกลุ่มเป็นองค์รวมของศักยภาพที่เกิดจากสมาชิกแต่ละคนหรือศักยภาพในระดับปัจเจกร่วมมือกันเมื่อเกิดผลลัพธ์หรือผลประโยชน์ขึ้นมาทุกคนย่อมมีสิทธิมีส่วนในการเป็นเจ้าของ ดังนั้น การที่ชุมชนตระหนักรู้ถึงปัญหาสามารถวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขดำเนินการแก้ปัญหาด้วยชุมชนเองและติดตามประเมินผลเพื่อนำมาซึ่งปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จจึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนหนองโรงในการทำงานแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการจัดเวทีระดมความคิดกับแกนนำชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แกนนำ คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ ในชุมชนและตัวแทนชาวบ้าน เพื่อประเมินศักยภาพการพัฒนาในปัจจุบันและโอกาสการพัฒนาในอนาคต และวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนหนองโรงในการทำงานแบบมีส่วนร่วม ผลการดำเนินการเป็นดังนี้

การวิเคราะห์ชุมชนหนองโรงแบบมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและภัยคุกคาม (SWOT Analysis) ของชุมชนหนองโรงผู้วิจัยได้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากคนในชุมชนทุกระดับรวมทั้งการวิเคราะห์บริบทการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อาทิ นโยบายการพัฒนาชุมชนตามแผนแม่บทชุมชนตำบลท่าเสา การเชื่อมโยงกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมและสถานะแวดล้อมที่เปลี่ยนไปเป็นต้นซึ่งจะมีผลกระทบทั้งด้านบวกและลบต่อการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. จุดแข็งของชุมชนหนองโรง

1.1 ชุมชนหนองโรงจัดเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และสวยงาม ทั้งทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์ป่า และแหล่งน้ำเพื่อกิจกรรมการเกษตรและการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีป่าชุมชนและป่าหัวไร่ปลายนาที่ชาวบ้านร่วมกันดูแลอย่างเป็นทางการ มีสภาพภูมิศาสตร์หลากหลายโดยประกอบด้วย ภูเขาหินปูนป่าไม้แหล่งน้ำพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวที่นิยมของชาวไทยและต่างชาติ

1.2 ชุมชนตั้งอยู่ในภูมิภาคที่การคมนาคมสะดวก มีถนนหลวงชนบทเชื่อมต่อระหว่างอำเภอพนมทวน อำเภอเมือง และอำเภอบ่อพลอย รวมทั้งเชื่อมโยงสู่อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

1.3 เป็นที่ตั้งของแหล่งประวัติศาสตร์โบราณสถาน และโบราณวัตถุที่โดดเด่นแห่งหนึ่งของเมืองไทย กล่าวคือ เป็นพื้นที่ศิลปวัฒนธรรมโดดเด่นมีหลากหลายทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติมีภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่น

1.4 ชุมชนหนองโรงนับเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมของชุมชนค่อนข้างเยอะและหลากหลาย ได้แก่ ทุนทรัพยากร ได้แก่ ป่าชุมชน ทุนวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญา ที่โดดเด่น ได้แก่ การทำนา การทำขวัญข้าว เพลงเหย่ย ร้อยพรรณษา ทำบุญกลางบ้าน ทุนมนุษย์ ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ได้รับการยอมรับ ทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนทุนกายภาพอาจจะไม่โดดเด่นมากแต่ก็มีให้เห็น คือ ศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน

2. จุดอ่อนของชุมชนหนองโรง

2.1 ที่ดินส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านครอบครองไม่มีเอกสารสิทธิ์ซึ่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตและอาชีพของคนในชุมชน และขาดโอกาสในการหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

2.2 บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลบางส่วนขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติงาน ขาดการแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อนำมาปรับใช้ในการปฏิบัติงาน ขาดการกระตือรือร้นและจิตสำนึกในการทำงาน แสวงหาความสะดวกสบายและขาดความรับผิดชอบ

2.3 ประชาชนยังขาดการรวมกลุ่ม และการส่งเสริมอาชีพยังมีระบบความคิด หรือการประกอบอาชีพแบบเดิมๆ เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยวและเกษตรกรยังนิยมใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

2.4 ปัญหาเด็กและเยาวชน พบว่า เด็กและเยาวชนในชุมชนบางส่วนไม่ได้ศึกษาต่อ และว่างงาน จึงจับกลุ่มมั่วสุม มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เช่น ขับมอเตอร์ไซด์เสียงดังรบกวน เล่นเกมออนไลน์ การพนันฟุตบอล ยาเสพติด และลักขโมย เป็นต้น

2.5 ประชาชนบางส่วนยังไม่ตระหนักและสนใจการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย สิ้นเปลือง ขาดจิตสำนึกในการหวงแหน ขาดแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีผลในทางปฏิบัติจริง ขาดความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างครบวงจร

3. โอกาสในการพัฒนาชุมชน

3.1 นโยบายรัฐบาลในการปฏิรูประบบราชการเช่นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นปกครองและพัฒนาตนเอง เป็นต้น รวมทั้งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเปิดโอกาสและเอื้อประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาตนเอง

3.2 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศนโยบายดังกล่าวได้สร้างโอกาสที่ดีแก่คนในชุมชนที่จะนำเอาผลผลิตทางการเกษตรของตนเอง นำเอาของป่าที่หาได้จากป่า เช่น หน่อไม้ เห็ดโคน น้ำผึ้ง เป็นต้น มาวางขายบริเวณ 2 ริมฝั่งถนน นอกจากนี้ยังพบว่าคนในชุมชนส่วนหนึ่งเริ่มมีการลงทุนในการปรับปรุง และก่อสร้างบ้านของตนเองขึ้นมาเป็นโฮมสเตย์ ร้านอาหารร้านกาแฟ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่

3.3 มีส่วนราชการหลายองค์กรตั้งอยู่ในพื้นที่ เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 2 สำนักงานการศึกษานอกระบบตำบล กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 133 สหกรณ์การเกษตรอำเภอพนมทวน เป็นต้น ส่งผลให้มีภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรภาครัฐและองค์กรอิสระที่เข้ามาหนุนเสริมการทำงานของชุมชน

3.4 ชุมชนบ้านหนองโรงยังคงสภาพเป็นสังคมชนบทอยู่มาก มีรูปแบบความความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ซึ่งถือเป็นโอกาสที่ดีต่อการส่งเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วม เพราะมีความขัดแย้งในพื้นที่ค่อนข้างน้อย

4. อุปสรรคของชุมชนในการพัฒนา

4.1 การเชื่อมโยงการคมนาคมในหมู่บ้าน และระหว่างชุมชนพบว่า เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านของชุมชนยังเป็นทางลูกรัง และทางดิน ซึ่งในฤดูฝนจะสร้างปัญหาในการสัญจรไปมาของคนในชุมชน และการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรเป็นอย่างมาก

4.2 ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังไม่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นทำให้การปฏิบัติงานขาดความคล่องตัว

4.3 ปัญหายาเสพติด แหล่งอบายมุขเป็นการมอมเมาเยาวชนก่อให้เกิดปัญหาสังคมปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ รวมทั้งการตอบรับกระแสบริโภคนิยมและวัฒนธรรมตะวันตกของประชาชน

4.4 ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องปากท้องมากกว่าการพัฒนา
ด้านการศึกษา

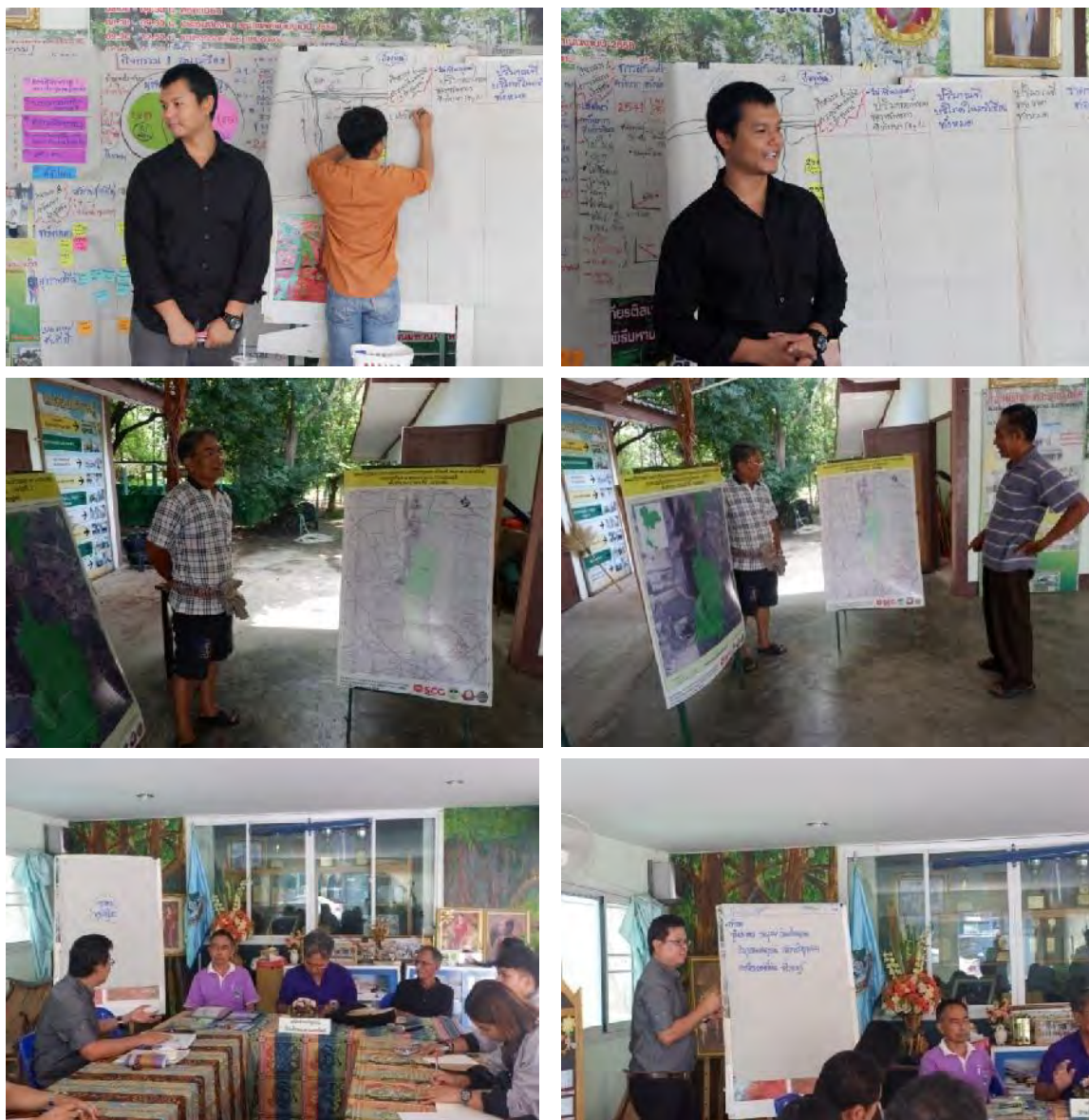
4.5 เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่สนใจสื่อและสังคมออนไลน์มากเกินไป ทำให้ขาดแรงจูงใจในการ
เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา และเข้าสู่เส้นทางการเล่นเกมและพนันออนไลน์มากขึ้น

ตารางที่ 8 การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและภัยคุกคาม (SWOT Analysis) ของชุมชนหนองโง

จุดแข็ง (Strength)	จุดอ่อน (Weakness)
1. สภาพพื้นที่ของตำบลเหมาะสมแก่การทำเกษตร 2. มีทรัพยากรป่าไม้ที่สมบูรณ์ และมีป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ตั้งอยู่ในพื้นที่หลายแห่ง จนเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน รวมทั้งมีกระบวนการจัดการป่าที่ดี จนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ 3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในตำบลมีหลากหลายสามารถนำมาต่อยอดใช้ในชีวิตประจำวันและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้ เช่น การทำข้าวเกรียบ การทำเห็ดโคนทอง การทำขนมตาล เป็นต้นรวมทั้งมีแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในตำบล แต่แหล่งโบราณสถานมีขนาดเล็ก ยังไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการทำนุบำรุงรักษา อย่างจริงจัง 4. เส้นทางคมนาคมส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนา และพื้นที่ตำบลมีถนนสายหลักผ่าน เช่น ถนนสายกาญจนบุรี – อุทัย	1. บุคลากรของ อบต.บางส่วนขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติงาน ขาดการแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อนำมาปรับใช้ในการปฏิบัติงาน ขาดการกระตือรือร้นและจิตสำนึกในการทำงาน แสวงหาความสะดวกสบาย และขาดความรับผิดชอบ 2. ประชาชนยังขาดการรวมกลุ่ม และการส่งเสริมอาชีพยังมีระบบความคิด หรือการประกอบอาชีพแบบเดิมๆ เช่น การปลูกพืชเชิงเดี่ยวและเกษตรกรยังนิยมใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร 3. ปัญหาวัยรุ่น เยาวชน ว่างาน จับกลุ่มมั่วสุม มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ 4. ประชาชนบางส่วนยังไม่ตระหนักและสนใจการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย สิ้นเปลือง ขาดจิตสำนึกในการหวงแหน ขาดแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีผลในทางปฏิบัติจริง ขาดความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างครบวงจร 5. การถือครองที่ดินของชาวบ้าน ส่วนใหญ่ชาวบ้านครอบครองไม่มีเอกสารสิทธิ์ซึ่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตและอาชีพของคนในชุมชน และขาดโอกาสในการหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

ตารางที่ 8 (ต่อ)

โอกาส (Opportunity)	อุปสรรค (Threat)
1. มีส่วนราชการหลายส่วนตั้งอยู่ในพื้นที่ส่งผลให้มีภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรภาครัฐและองค์กรอิสระที่เข้ามาหนุนเสริมการทำงานของชุมชน 2. นโยบายภาครัฐกระจายอำนาจสู่การพัฒนาท้องถิ่น เช่น การพัฒนาเกษตรกรรม เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดกาญจนบุรี โอกาสที่จะขอรับการสนับสนุนงบประมาณจึงมีภาครัฐบาลส่งเสริมและให้ความสำคัญการพัฒนาผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ ผู้พิการ สตรี และเด็กรัฐบาลกำหนดให้การแก้ไขและป้องกันปัญหาเสพติดเป็นวาระแห่งชาติ 3. สภาพสังคมชนบท มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย	1.ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังไม่เอื้อต่อการพัฒนาการศึกษาของท้องถิ่นทำให้การปฏิบัติงานขาดความคล่องตัว 2. ปัญหาเสพติด แหล่งอบายมุขเป็นการมอมเมาเยาวชนก่อให้เกิดปัญหาสังคมปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ รวมทั้งการตอบรับกระแสบริโภคนิยมและวัฒนธรรมตะวันตกของประชาชน 3.ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องปากท้องมากกว่าการพัฒนาด้านการศึกษา 4. เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่สนใจสื่อและสังคมออนไลน์มากเกินไป ทำให้ขาดแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา และเข้าสู่เส้นทางการเล่นเกมและพนันออนไลน์มากขึ้น 5. การคมนาคมในหมู่บ้าน และระหว่างชุมชนพบว่า เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านของชุมชนยังเป็นทางลูกรัง และทางดิน ซึ่งในฤดูฝนจะสร้างปัญหาในการสัญจรไปมาของคนในชุมชน และการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 37-42 การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและภัยคุกคาม (SWOT Analysis) ของชุมชนหนองโรง

ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชนเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วม

จากการศึกษาทุนชุมชน หรือทุนที่ไม่ใช่เงินของชุมชนหนองโรง ตามแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมของกรมการพัฒนาชุมชน ที่หมายถึง สิ่งที่เป็นมูลค่าหรือมีคุณค่าที่มีใช้เงินตรา แต่หมายถึงสิ่งอื่นๆ ที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคน เช่น ทุนทรัพยากรที่ก่อให้เกิดผลผลิตที่เป็นความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ของคน ทุนทางสังคม วัฒนธรรมประเพณีปัจจัยบริการทางโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น ได้แก่

- 1) ทุนมนุษย์ หมายถึง คุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของคนทุกเพศทุกวัยในชุมชน ที่มีคุณสมบัติในด้านสุขภาพ

อนามัย อายุชัย/ ด้านการศึกษาภูมิปัญญา ชีตความสามารถ/ ด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ความยากจน ร่ำรวยของคนในครัวเรือน ความรู้ภูมิปัญญา 2) ทนวัฒนธรรมประเพณีหมายถึง ทรัพยากรทางสังคมที่ประชาชนใช้เพื่อการดำรงชีพรวมทั้งความไว้วางใจ การยอมรับซึ่งกันและกัน ความเชื่อถือศรัทธา ตลอดจนวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน 3) ทนกายภาพ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของประชาชน เช่น การคมนาคมขนส่ง ระบบไฟฟ้า ประปา ระบบพลังงาน การสื่อสาร โทรคมนาคม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือสิ่งปลูกสร้างต่างๆ และ 4) ทนธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดศักยภาพในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน แหล่งน้ำธรรมชาติ

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอีกตำบลหนึ่งที่มีทุนชุมชนที่โดดเด่น สามารถนำมาต่อยอดเพื่อพัฒนาชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ชุมชนบ้านหนองโรง มีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาสูง สลับกับที่ราบเชิงเขา และที่ราบริมแหล่งน้ำ มีป่าไม้ล้อมรอบทั้งหมดมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ สร้างอาหารให้กับชุมชนและรายได้เสริมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น หน่อไม้ ผักหวานป่า เห็ดต่างๆ รวมทั้งสัตว์ป่า ประกอบกับชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ถือว่าเป็นต้นแบบของนักท่องเที่ยวเพราะได้ดูแลรักษาความสมบูรณ์ของป่าไม้บริเวณหัวน้ำไว้ พร้อมกับการตื่นตัวของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ ที่มีการจัดกิจกรรมรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง เช่น การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น การปลูกป่าวนเกษตร การทำแนวเขตป่าชุมชน ตั้งกฎระเบียบในการรักษาป่าในรูปแบบป่าชุมชน ทำให้สภาพทรัพยากรในชุมชนหนองโรงยังคงตอบสนองชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้บ้าง โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสสามารถนำรายได้จากป่าสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้

2. ด้านองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน พบว่า ชุมชนหนองโรง มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่หลากหลาย มีผู้เชี่ยวชาญมากมายทั้งด้านสมุนไพร การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและของป่า การจักสาน และงานฝีมือ โดยองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ขึ้นชื่อของชุมชน คือ *ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบนฐานคิดที่ว่าคนจะเข้าไปจัดการให้น้อยที่สุด แต่อนุรักษ์โดยอาศัยธรรมชาติช่วยฟื้นฟูตัวเองภูมิปัญญาการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและป่า* เช่น การสานเปล การทำเห็ดโคนทอง เป็นต้น จนกลายเป็นสินค้าที่มีผู้ต้องการจากภายนอกชุมชนเป็นจำนวนมากและองค์ความรู้ที่สำคัญอีกประการ คือ *องค์ความรู้จากการประสบการณ์ของคนในชุมชนที่ร่วมมือกันแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน โดยการหนุนเสริมจากหน่วยงานภายนอก*

3. ด้านการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนพบว่า ชาวชุมชนหนองโรงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยวัฒนธรรมประเพณีที่โดดเด่นที่สุด คือ การทำนา ซึ่งจะมีพิธีกรรมที่ตามมากมากมาย เช่น การทำขวัญข้าว การเผาข้าวหลาม รวมถึงการเล่น เช่น การร้องเพลงเหย่ย การร่ายพระชา การตีกลองยาว รำวง เป็นต้น หากเป็นพิธีกรรมหรือประเพณีของชุมชนทุกคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดยวัดยังเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของคนในชุมชน เป็นการรวมกลุ่มของเครือญาติและเพื่อนพ้องให้มาพบกัน จึงมีความรักและความสามัคคีในชุมชน

นอกเหนือจากคำสอนของคนเฒ่าคนแก่ในเรื่องของการดำรงชีวิต และการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำไปประยุกต์ใช้และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่แล้วชาวบ้านหนองโรงยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น การทำบุญกลางบ้าน กระบะกระบาล การทำบุญป่าชุมชน ตลอดจนองค์ความรู้ในเรื่องของอาหารและพืชสมุนไพร ที่นำไปสู่การพัฒนากระบวนการผลิตอาหารเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตให้แก่ชุมชนหนองโรงและใกล้เคียงต่อไป

ภาพที่ 43-44 พิธีเสียวกระบาลหรือกระเบะกระบาลที่ชาวชุมชนหนองโรงร่วมกันสืบสาน

จากที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า วัฒนธรรมเด่นของชุมชนบ้านหนองโรง คือ วัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม วัฒนธรรมแบบเครือญาติ ที่ชาวบ้านมีความผูกพัน เคารพผู้ใหญ่ผู้อาวุโส ทุกคนรักและเคารพซึ่งกันและกัน มีความผูกพันกับธรรมชาติ ทั้ง ดิน น้ำ ป่าไม้ มาตั้งแต่อดีต มีความกตัญญูรู้คุณในสิ่งที่มีคุณ มีความเคารพเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกรงกลัวต่อบาป กลัวถูกตำหนิ กลัวถูกลงโทษทางสังคมและกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของชิน ศรีสวัสดิ์ (2543) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมแบบชานาหรือแบบเกษตรกรรม วัฒนธรรมแบบเครือญาติ นับเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน

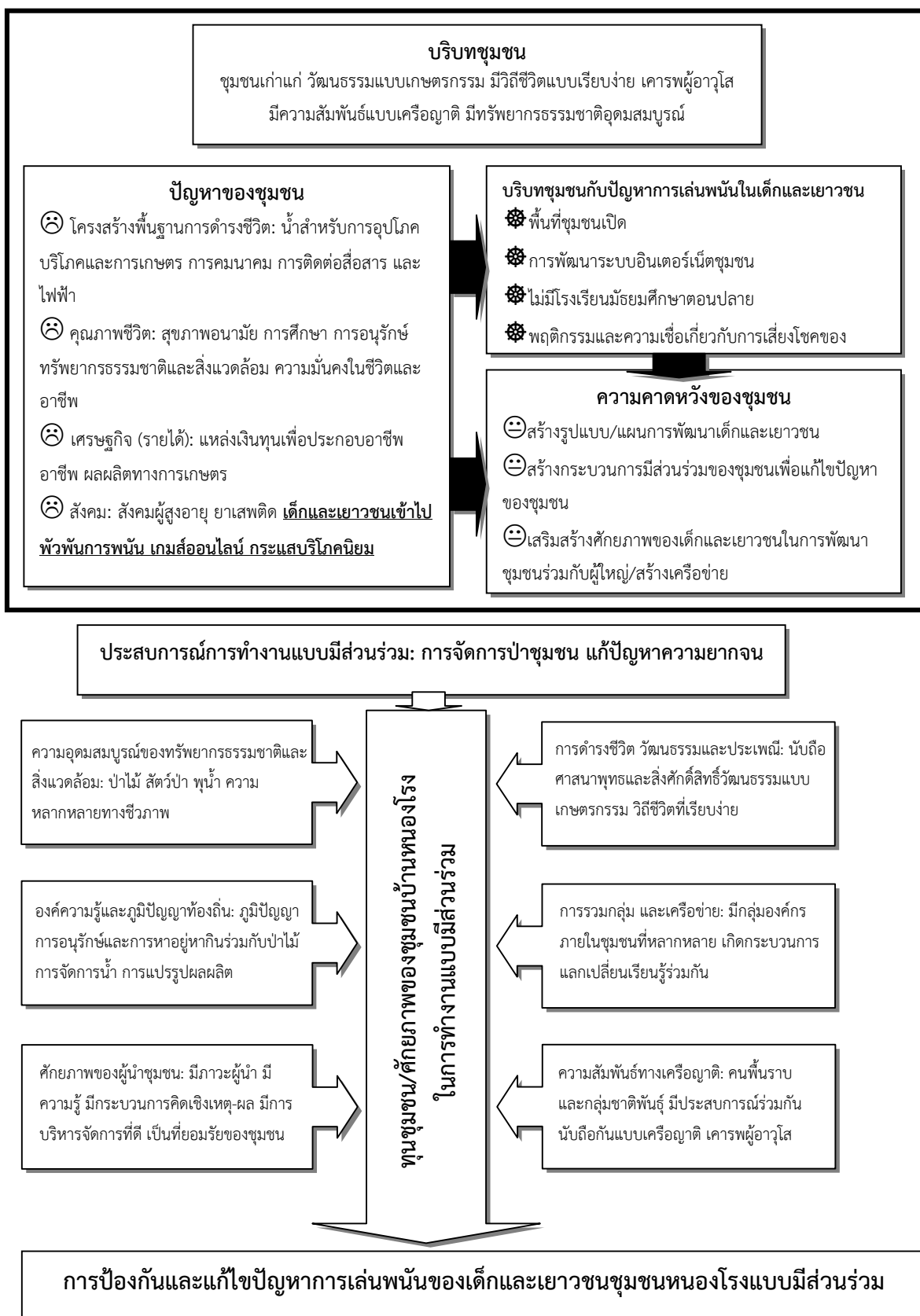
4. ด้านการรวมกลุ่ม เครือข่ายองค์กรชุมชนพบว่า ชุมชนบ้านหนองโรงมีการรวมกลุ่ม และกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น กลุ่มทางด้านอาชีพ กลุ่มทางด้านเกษตรกรรม กลุ่มทางด้านฅาปนกิจ กลุ่ม

ทางด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มระดับชุมชนและระดับตำบลที่ หลากหลายทำให้ชุมชนมีเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้แนวคิดและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีกิจกรรมที่ หลากหลาย รวมทั้งมีการหนุนช่วยจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างหลากหลายเช่นกัน

5. ด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติพบว่า ชุมชนบ้านหนองโรงมีรูปแบบความสัมพันธ์ทางเครือ ญาติ เนื่องจากส่วนใหญ่มีชาติพันธุ์เดียวกัน คือ เป็นคนไทยพื้นราบ ที่อพยพมาจากแห่งหนึ่งเดียวกัน มี ความสัมพันธ์แบบพี่น้องและนับถือกันแบบเครือญาติ นอกจากนี้ยังมีประสบการณ์ในการก่อตั้งชุมชน ร่วมกันมา จึงทำให้ชุมชนไม่ค่อยมีความแตกแยก มีการเกื้อหนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และไปมาหาสู่กัน อย่างต่อเนื่อง เกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิด และพัฒนาชุมชนร่วมกันมีความเชื่อในผู้นำทั้งที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการ มีการยอมรับเชื่อถือในระบบราชการ มีสัมพันธภาพที่ดีกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง มีวิถี ชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย

6. ด้านศักยภาพของผู้นำ พบว่าผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของชุมชนบ้าน หนองโรง เป็นบุคคลที่มีความรู้มีกระบวนการคิดในเชิงเหตุและผลที่ลุ่มลึกชัดเจนเป็นระบบและมี ประสบการณ์ในการเป็นผู้นำและการบริหารจัดการที่ดี รู้จักตนเองและความต้องการของตนเองและ/หรือ ชุมชนโดยรวมตลอดจนรู้เท่าทันนโยบายของภาครัฐสามารถวิพากษ์วิเคราะห์ผลดีผลเสียและหาแนวทางที่ เหมาะสมกับชุมชนของตนเองได้ดังนั้นจึงสามารถเลือกสรรและต่อรองกับภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผล ประกอบกับความสามารถในการบริหารจัดการโดยการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบแก่แกนนำตาม ความสามารถในด้านต่างๆเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ร่วมกันนับเป็นชุมพลังที่สำคัญของชุมชนในการพัฒนาอย่างมีเอกลักษณ์เป็นตัวของตัวเองมุ่งสู่เป้าหมาย ตามที่ชุมชนท้องถิ่นต้องการทำให้ชาวบ้านยอมรับในความสามารถและนับถือผู้นำของตนเอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงเอกภาพในมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนอง โรงและศักยภาพของชุมชนในการสร้างการมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนให้มีความรู้รักสามัคคี เห็นคุณค่าของ ป่าชุมชน เคารพเชื่อฟังผู้นำและกฎระเบียบของชุมชน และมีการรวมพลังเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอีกทั้ง ประสบการณ์ที่ดีของชุมชนในการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ โดยการหนุนเสริมจากหน่วยงาน ภายนอก ซึ่งศักยภาพดังกล่าวของชุมชนนับเป็นปัจจัยเชิงบริบทที่เอื้อต่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนได้ ดังแสดงในภาพที่ 45

ภาพที่ 45 ทุนชุมชนและศักยภาพของชุมชนบ้านหนองโรงในการทำงานแบบมีส่วนร่วม

ตอนที่ 4 พลังชุมชน: การทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยและชุมชนบ้านหนองโรงได้ร่วมมือกันค้นหาปัญหา สาเหตุและผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และค้นหาทุนชุมชนและศึกษาศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองผ่านการจัดเวทีรับฟังและระดมความคิดเห็น จึงได้มีมติในการแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันตามศักยภาพและความพร้อมของทุนชุมชน คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีการพัฒนาต่างๆ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนเนื่องจากเห็นว่าชุมชนมีศักยภาพทั้งทางด้านผู้นำชุมชน คุณลักษณะของสมาชิกชุมชน และปัจจัยทางสังคมของชุมชนที่เอื้อต่อการดำเนินงาน โดยเล็งเห็นว่าการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องมีแผนหรือแนวทางการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนอย่างเป็นรูปธรรม บนฐานทุนชุมชนที่โดดเด่นที่สุด ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ กิจกรรมป่าชุมชนบูรณาการกับองค์ความรู้ทางวิชาการจากหน่วยงานภาคีที่เข้ามาหนุนเสริมและทุนชุมชนด้านอื่นๆ ทุนมนุษย์ คือ ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้าน ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นการร้องเพลงเหย่ย การรำกลองยาว การย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ เป็นต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ไปสู่เยาวชนในพื้นที่ ที่ประชุมได้มีมติให้นำผลการศึกษาในข้างต้น มาจัดทำเป็นแผนหรือแนวทางการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ และนำไปสู่การจัดทำโครงการ ค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไกลการพนันโดยมีแนวคิดหลักในการดำเนินการ คือ การบูรณาการทุนชุมชน ได้แก่ ทุนมนุษย์ คือ ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ทุนภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรม และทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง ให้มีความตระหนักรู้และห่างไกลจากการเล่นการพนัน ภายใต้การทำงานแบบมีส่วนร่วม

ในการขับเคลื่อนงานการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน ที่ผู้วิจัยเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนก่อนที่จะนำไปสู่การสร้างร่วมมือกับภาคีการพัฒนาภายนอกชุมชน สำหรับผลการศึกษาในส่วนนี้ผู้วิจัยขอเสนอ 4 หัวข้อย่อย ดังนี้ 1) การจัดทำแผนหรือแนวทางการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ ที่ประกอบด้วยขั้นตอนการปฏิบัติการทำแผนฯ และผลการดำเนินงาน 7 ขั้นตอน 2) ผลสำเร็จเชิงประจักษ์จากการขับเคลื่อนงานแบบมีส่วนร่วม 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และ 4) บทสรุป: กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีในการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน

โดยมีกระบวนการการทำงานแบบมีส่วนร่วม และผลการศึกษา ดังนี้

การจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ

การบูรณาการแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ เป็นกระบวนการหรือชุดกิจกรรมในชุมชนที่มีลำดับขั้นตอนที่จะสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด และแนวทางในการส่งเสริมให้ประชาชนกลุ่มองค์กรชุมชนและคนในชุมชน แสดงศักยภาพและความสามารถในการจัดการแก้ปัญหาและดำเนินกิจกรรมชุมชนที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความสามารถที่จะค้นหาศักยภาพ รับรู้ปัญหาและร่วมการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืน

ในขณะเดียวกันกระบวนการบูรณาการแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ ก็เป็นตัวบ่งชี้หนึ่งถึงความเข้มแข็งของชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนหนึ่งไม่ได้อยู่ที่ชุมชนนั้นมีความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ผลดี หรืออยู่ที่ชุมชนนั้นไม่มีปัญหาใดๆเลย หากอยู่ที่ว่าชุมชนนั้นมีกระบวนการชุมชน ที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความสามารถที่จะค้นหาศักยภาพรับรู้ปัญหาและร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหา และเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาที่มีอยู่ให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การบูรณาการแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ บ้านหนองโรงมีลักษณะเป็นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชน ซึ่งการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ มีลักษณะเป็นองค์รวม ที่บูรณาการระหว่างทุนชุมชนและวิธีการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาตรการด้านกฎหมาย และวิทยาการใหม่ๆ และครอบคลุมทุกมิติตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีกระบวนการการทำงาน ดังนี้

1. ขั้นตอนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัย ได้จัดเวทีกับแกนนำชุมชน คณะกรรมการองค์กรต่างๆในชุมชน เช่น คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนกลุ่มสตรี ผู้อาวุโส และตัวแทนชาวบ้านเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและค้นหาการหนุนเสริมจากภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชน นำข้อมูลที่ได้รับร่วมกันสร้างเป็น“แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ”ให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของแผนแม่บทชุมชนตำบลหนองโรง และนโยบายของภาครัฐในการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนของชุมชน ซึ่งกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองโรง มีขั้นตอนการปฏิบัติงานและผลการดำเนินงาน 7 ขั้นตอน ดังนี้

1.1.การเตรียมวิทยากรกระบวนการ

วัตถุประสงค์

เพื่อเตรียมวิทยากรกระบวนการ และจัดทำแผนการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำเร็จ

แนวทางดำเนินงาน

1) เตรียมทีมวิทยากรกระบวนการ โดยค้นหาบุคคลที่อยู่ในชุมชนบ้านหนองโรง และจากหน่วยงาน/องค์กร/เครือข่าย โดยจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ เป็นผู้มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ รู้เทคนิคการจัดเวทีกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ ซึ่งในที่ประชุมได้เสนอชื่อบุคคล 13 ท่าน คือ

- นายสุวรรณวิเศษ เปรมปรีดีนายก อบต.หนองโรง
- ว่าที่ร้อยโทนครินทร์ ปรกแก้ว ปลัด อบต.หนองโรง
- นางบุญทริก แซ่มซ้อย รองปลัด อบต.หนองโรง
- นายนิยม สาริวงศ์ คณะกรรมการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน
- นายสงวนอำนาจกำหนด คณะกรรมการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน
- นายอินทร์ ไคลมี คณะกรรมการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน
- นางสมหมาย แก้วประดิษฐ์ตัวแทนกลุ่มสตรี/คณะกรรมการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน
- นางสาวยุพิน สมพรหมทิพย์ รพ.สต.บ้านหลุมหิน
- ดาบตำรวจชาครติ สมพรหมทิพย์ สภ.อ.พนมทวน
- คุณครูบุญธรรม สาริวงศ์ ครูชำนาญการโรงเรียนวัดห้วยสะพาน/แม่เพลงเหย่ย
- นางสาวกรรณิการ์ บุญธรรม ตัวแทนเด็กและเยาวชน
- ตัวผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการในการชวนคิดชวนคุยเพื่อจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการชุมชนบ้านหนองโรง

2) ผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการร่วมกันประชุมออกแบบการจัดเวทีในแต่ละขั้นตอน ด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา ขั้นตอนกระบวนการและเทคนิคที่ใช้ รวมทั้งวิทยากรหลัก และวิทยากรผู้ช่วย

3) ผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการร่วมซักซ้อมแนวคิด กระบวนการ เทคนิค วิธีการ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับวิทยากรกระบวนการแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ

4) ผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการเตรียมประเด็นการพูดคุยในเวที เช่น แนวคิดของแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ เนื้อหาของการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ เตรียมข้อมูลทั่วไปของชุมชนล่วงหน้า เช่น ข้อมูลสภาพของพื้นที่ของชุมชน อาณาเขตของชุมชน ประชากรและครัวเรือน การประกอบอาชีพ รวมทั้งประเด็นปัญหาที่สำคัญๆ ของชุมชนนั้นๆ

5) ผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการเตรียมพื้นที่ เช่น เตรียมคน เตรียมสถานที่ที่มีความพร้อมสำหรับการจัดเวที เตรียมอุปกรณ์และสื่อที่ใช้ในการจัดทำเวที

ผลที่ได้รับ

ได้ทีมวิทยากรกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ ที่ประกอบด้วยบุคลากรจากทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีทักษะและประสบการณ์จัดทำแผน และทำงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนมาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ชุมชนหนองโรง จำนวน 2 ท่าน คือ ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย นางสาวยุพิน สมพรมทิพย์ นักวิชาการสาธารณสุข จาก รพ.สต.บ้านหลุมหินดาบตำราจวกราติ สมพรมทิพย์ สกอ.พนมทวนโดยทั้ง 2 ท่านนับเป็นนักพัฒนาและจิตอาสาที่ทำงานในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองโรงอย่างต่อเนื่องร่วมกับตัวแทนชุมชนอีกจำนวน 9 คน

1.2 การเตรียมชุมชน

วัตถุประสงค์

เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับประชาชน กลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ให้มีความเข้าใจในแนวความคิด กระบวนทัศน์ และกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ บทบาทความรับผิดชอบของฝ่ายต่างๆ ตลอดจนการสร้างความรู้สึกร่วมและการค้นหาบุคคลที่อาสาเป็นกลุ่มแกนในการดำเนินงาน

แนวทางดำเนินงาน

การเตรียมชุมชนนับเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก ทั้งนี้เพราะเป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกันของทีมผู้วิจัย และคนในชุมชน โดยผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการ ได้จัดเวทีทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คือ การเปิดเวทีอย่างเป็นทางการ จำนวน 2 ครั้ง การพูดคุยภายหลังการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การพูดคุยในร้านชุมชน และการพูดคุยในกิจกรรมร่วมต่างๆ ของชุมชนมีรายละเอียดในดำเนินการดังนี้

1) ชี้แจงกับตัวแทนชุมชน แกนนำชุมชน ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความเข้าใจแนวความคิด กระบวนทัศน์ และแนวทางการจัดทำแผนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายและมีการกระทำร่วมกัน

2) จัดเวทีเพื่อค้นหา และกำหนดตัวบุคคล และกลุ่มอาสาสมัครที่จะเป็นผู้นำในการผลักดันการดำเนินงานต่างๆ ตามกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ โดยเน้นความสมัครใจและให้คนในชุมชนเป็นผู้เสนอเอง

ผลที่ได้รับ

กลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้าใจและมีแนวคิดตามกระบวนทัศน์ใหม่ พร้อมที่จะเข้าร่วมในกระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ แนวคิดเกี่ยวกับการพนัน ผลกระทบและการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นการพนัน และบทบาทความสำคัญของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาของชุมชน และมีกลุ่มแกนนำอาสาเข้าร่วมในกระบวนการ

1.3 การประเมินศักยภาพของชุมชน ทูชุมชนและค้นหาภาคี

วัตถุประสงค์

เพื่อประเมินศักยภาพของชุมชนในพัฒนาศักยภาพและการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนในแง่ของโอกาส ภัยคุกคาม จุดแข็งและข้อจำกัดของชุมชน ศึกษาทุนทางสังคมของชุมชน ทั้งทุน วัฒนธรรมประเพณี ทุนกายภาพทุนทรัพยากรและทุนมนุษย์ รวมทั้งค้นหาภาคีภายนอกหนุนเสริมการทำงานของชุมชนแบบมีส่วนร่วม

แนวทางดำเนินงาน

การประเมินศักยภาพชุมชนเป็นกระบวนการที่จะช่วยให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้ว่าชุมชนของตนเองนั้นมีจุดแข็งและข้อจำกัด และมีทุนทางสังคมอะไรบ้างที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน และรู้จักวิธีการขอความร่วมมือเพื่อการหนุนเสริมการทำงานจากหน่วยงานภายนอกชุมชนในลักษณะ “พหุภาคี” ซึ่งผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการ ได้จัดเวทีกับตัวแทนชุมชน แกนนำชุมชน ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยในการจัดเวทีแต่ละครั้งได้เชิญตัวแทนจากหน่วยงานภายนอกชุมชนเข้าร่วมด้วย มีรายละเอียดในดำเนินการดังนี้

1) ชี้แจงให้กับตัวแทนชุมชน แกนนำชุมชน ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจในการประเมินศักยภาพของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนในแง่ของโอกาส ภัยคุกคาม จุดแข็งและข้อจำกัดของชุมชน ศักยภาพทุนทางสังคมของชุมชน จำนวน 1 ครั้ง ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

2) ร่วมกันกำหนดแนวทางขั้นตอนในการดำเนินงานและความเข้าใจร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3) กำหนดประเด็นของข้อมูลที่จะทำการศึกษา ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญได้แก่ ประวัติหมู่บ้านหรือชุมชน บริบททางสังคมของชุมชนบ้านหนองโรง ปัญหาในการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา รวมทั้งค้นหาศึกษาทุนทางสังคมของชุมชน

4) รวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด โดยอาจแบ่งเป็นกลุ่มๆ ทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว บันทึกรายงานของหน่วยงานต่างๆ การสอบถามจากผู้รู้และชาวบ้าน การประชุมกลุ่มย่อย แล้วจึงนำมารวมกัน ช่วยกันตรวจสอบ ปรับปรุงให้สมบูรณ์

5) การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาแยกแยะและหาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ และนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพและการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนทุนทางสังคมของชุมชนและภาคีการพัฒนาจากภายนอกที่จะเข้ามาหนุนเสริมการทำงานซึ่งข้อมูลเหล่านี้ จะเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการทำงานขั้นต่อไป

ผลที่ได้รับ

1) ข้อมูลศักยภาพของชุมชนในการทำงานแบบมีส่วนร่วม เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน ชุดข้อมูลทุนทางสังคมของชุมชน ประสพการณ์การทำงาน ปัญหาและการแก้ไขปัญหาการดำเนินการพัฒนาชุมชนในช่วงเวลาที่ผ่านมและข้อมูลเกี่ยวกับภาคีการพัฒนาจากภายนอก

2) คนในชุมชน กลุ่มแกนนำ องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้าใจถึงสถานภาพที่แท้จริงของชุมชนชุมชนทั้งในแง่ปัญหา ข้อจำกัด และศักยภาพรวมทั้งเกิดความตระหนักรู้และสำนึกร่วมในการที่จะช่วยแก้ปัญหาของชุมชนและมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน และที่สำคัญที่สุด คือ การจัดการกับปัญหาของตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.4 การกำหนดวิสัยทัศน์ แนวทางและจุดมุ่งหมาย

วัตถุประสงค์

เป็นการระดมพลัง ความผูกพัน ความเอื้ออาทร และความรักที่ประชาชน และครอบครัวมีต่อกันและกัน และต่อพื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล มาสร้างหรือกำหนดความมุ่งหวังในการทำงานร่วมกัน

แนวทางดำเนินงาน

ผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการ ได้จัดเวทีกับตัวแทนคนในชุมชน กลุ่มแกนนำ ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและตัวแทนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อนำผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนทุนทางสังคมของชุมชน และภาคีการพัฒนาจากภายนอกที่จะเข้ามาหนุนเสริมการทำงาน เพื่อให้ร่วมกันกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมาย และแนวทางในการพัฒนาเด็กและเยาวชน และการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน

ผลที่ได้รับ

ชุมชนมีวิสัยทัศน์จุดมุ่งหมาย และมีกรอบแนวทางในการพัฒนาเด็กและเยาวชน และการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนที่ให้ทุกฝ่ายยึดมั่นร่วมกัน นอกจากนี้ คณะทำงานที่ประกอบด้วย ทีมวิจัย ตัวแทนชุมชน องค์กรชุมชน กลุ่มแกนนำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และหน่วยงานภาคีต่างๆ มีจุดมุ่งหมายในการทำงานที่ชัดเจนร่วมกัน

แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง

สภาเด็กและเยาวชน ต.หนองโรง
(ก่อตั้งเดือน กันยายน 2560)

แผนการป้องกันและแก้ไขการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง

วิสัยทัศน์

“ใช้ทุนชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อน/พัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงได้ตระหนักรู้เกี่ยวกับพิษภัยของการเล่นการพนัน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน”

วัตถุประสงค์/เป้าหมายของแผน

1. เด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนัน
2. เด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงมีความตระหนักรู้เกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนัน
3. เด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงมีทักษะชีวิตแก่เด็กและเยาวชน เพื่อการรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และพิษภัยของการเล่นการพนัน

1.5 การกำหนดยุทธศาสตร์

วัตถุประสงค์

เพื่อให้การพัฒนาพัฒนาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงเป็นไปตามวิสัยทัศน์ และบรรลุตามจุดมุ่งหมายจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับศักยภาพ ชีตความสามารถ และความพร้อมของชุมชน โดยกลยุทธ์การจัดการจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างวิสัยทัศน์ และจุดมุ่งหมายกับการกำหนดกิจกรรมการจัดการในแง่ของการกำหนดขอบเขตและลักษณะของการใช้ทรัพยากรต่างๆ ของการดำเนินงาน

แนวทางดำเนินงาน

ผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดเห็นกับตัวแทนคนในชุมชน กลุ่มแกนนำ ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและตัวแทนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน เกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานที่จะนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ และจุดมุ่งหมายโดยพิจารณาความเป็นไปได้ของทางเลือกต่อไปนี้

- 1) มีแนวทางใดบ้างที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ตามศักยภาพและทุนที่ชุมชนมีอยู่
- 2) มีแนวทางใดบ้างที่มีปัจจัยหรือการสนับสนุนจากภายนอกเอื้ออำนวยและสนับสนุนให้ชุมชนทำได้ตามศักยภาพและทุนของชุมชนที่มีอยู่
- 3) มีแนวทางใดบ้างที่ชุมชนจะต้องการดำเนินการ แต่ชุมชนยังไม่พร้อม หรือมีข้อจำกัด จะมีทางเสริมความพร้อมหรือลดข้อจำกัดของชุมชนได้หรือไม่ ต้องทำอะไรและต้องขอความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากภาคีการพัฒนาใดบ้าง

ผลที่ได้รับ

ชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก โดยประสบการณ์ในอดีต คือชุมชนเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมป่าชุมชน แต่การดำเนินการยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบล กลุ่มเป้าหมายช่วงนั้นคือ เด็กและเยาวชนในพื้นที่รอบป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานจาก 4 หมู่บ้าน (หมู่ 1 หนองกระจันทร์ หมู่ 2 ห้วยสะพาน หมู่ 9 บ้านใหม่ และหมู่ 11 บ้านดอนเจริญ) โดยเป็นแกนนำเยาวชนรุ่นใหญ่ประมาณ 20 คน และสมาชิกกว่า 42 คน ตั้งแต่วัยประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาซึ่งผลการดำเนินการในช่วงแรกถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง ส่งผลให้กลุ่มเด็กและเยาวชนมีการรวมกลุ่มเป็น “กลุ่มเยาวชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี” ดำเนินกิจกรรมหลักๆ 4 กิจกรรม คือ

- ร่วมฟื้นฟูป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี โดยร่วมกันเพาะกล้าไม้เพื่อใช้ในการปลูกป่า ร่วมทำแนวกันไฟ
- จัดกิจกรรมหาทุนในการดำเนินกิจกรรม เช่น งานมัตย้อมย้อม ผ้าเช็ดหน้า ฯลฯ
- อบรมการเป็นวิทยากรเพื่อให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์กับเยาวชนรุ่นหลัง และร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่างๆ
- แสดงรำเหย่ยเพื่อการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์

จากการดำเนินการที่กล่าวข้างต้นทำให้ กลุ่มเยาวชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ประเภทเยาวชน ในปี พ.ศ. 2548 แต่หลังจากนั้นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนเริ่มซบเซาลงและขาดความต่อเนื่อง เพราะเยาวชนรุ่นแรกบางส่วนออกไปศึกษาในตัวเมือง เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับการศึกษาก็อยู่ทำงานต่อ จึงขาดการส่งต่องานสู่เยาวชนรุ่นต่อมา แม้จะมีปัญหาดังกล่าวแต่ก็แสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านหนองโรงมีกลยุทธ์การพัฒนาเด็กและเยาวชนที่เหมาะสม ชัดเจน คือ ใช้ทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชน เป็นแกนหลัก ร่วมกับทุนมนุษย์ คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และทุนวัฒนธรรมประเพณี คือ เพลงเหย่ยสำหรับใช้ในการรวบรวมทางเลือกดำเนินโครงการ และกิจกรรมต่างๆ

1.6 การกำหนดโครงการ กิจกรรม

วัตถุประสงค์

เพื่อร่วมกันกำหนดโครงการ กิจกรรมที่เหมาะสม เป็นไปได้และสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชนทุนทางสังคมของชุมชนและกลยุทธ์ที่วางไว้ เพื่อสานต่อ เสริมสร้าง สิ่งที่ชุมชนทำได้ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น หรือเพื่อบรรเทาข้อจำกัดและแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ของชุมชน

แนวทางดำเนินงาน

ผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกับทีมงานซึ่งเป็นอาสาสมัครจากชุมชน เพื่อจัดทำโครงการออกแบบกิจกรรม แล้วจึงจัดเวทีระดมความคิดเห็นกับตัวแทนคนในชุมชน กลุ่มแกนนำ ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและตัวแทนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชนทุนทางสังคมของชุมชนและกลยุทธ์ที่วางไว้ โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการดังนี้

- 1) ร่วมกันตรวจสอบว่ามีกิจกรรม และโครงการอะไรบ้างที่ชุมชนทำอยู่แล้วและเป็นประโยชน์นำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมาย/เป้าหมาย และสอดคล้องกับกลยุทธ์ ก็ให้เลือกไว้
- 2) ร่วมกันพิจารณากิจกรรม และโครงการว่ามีเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาหรือบรรลุวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายหรือไม่ ยังมีกิจกรรม โครงการใดอีกหรือไม่ที่ควรทำเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยกิจกรรมที่จะทำเพิ่มเติมนั้นควรจะสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน หรือเป็นไปเพื่อมุ่งแก้ไขจุดอ่อนและข้อจำกัด
- 3) แยกกิจกรรมออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- (1) กิจกรรมที่ชุมชน สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง
- (2) กิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เอง แต่สามารถได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง กำหนดขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล
- (3) กิจกรรมที่ชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรงไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองทั้งหมดหรือบางส่วน ก็กำหนดเสนอขอรับการสนับสนุนทรัพยากรจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนในพื้นที่ หรือองค์กรเอกชนต่างๆ
- 4) พิจารณาและจัดลำดับความสำคัญของโครงการและกิจกรรมให้ชัดเจน

ผลที่ได้รับ

โครงการ และกิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง การป้องกันและแก้ไขการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงที่หลากหลาย โดยใช้ศักยภาพและทุนชุมชนเป็นฐาน และเป็นการผสมผสานระหว่างวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับแนวทางการจัดการแบบใหม่อย่างลงตัว เพื่อการพัฒนาแบบองค์รวมของชุมชน

1.7 การเปิดเวทีประชาพิจารณ์แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ

วัตถุประสงค์

เพื่อให้คนในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาต่างๆ ได้เข้ามาร่วมกันพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการนำไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งให้ความเห็นชอบ และร่วมมือกันส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมในแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ

แนวทางดำเนินงาน

ผู้วิจัย และทีมวิทยากรกระบวนการเปิดเวทีประชาพิจารณ์ ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง เพื่อให้ตัวแทนคนในชุมชน แกนนำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตัวแทนกลุ่มองค์กรชุมชน ตัวแทนสภาเด็กและเยาวชนบ้านหนองโรง นายกอบ.ต.และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 17 หมู่บ้านประธานสภา สมาชิกสภาตำบลหนองโรง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเท่าเสาและตัวแทนจากหน่วยงานภายนอกที่สนับสนุนทั้งหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น และหน่วยงานที่ยังไม่เคยเข้า

ร่วม แต่มีภารกิจและขอบข่ายงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ตัวแทนจากโรงเรียนวัดห้วยสะพาน สถานีตำรวจภูธร อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหิน บริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน จำนวนทั้งสิ้น 54 คน เข้าร่วมร่วมรับฟังรายละเอียดต่างๆของแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ ร่วมแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะหรือเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆ เพื่อให้แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ เป็นแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ ที่สมบูรณ์ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ผลที่ได้รับ

แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการที่ชุมชนจะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเด็กและเยาวชน และป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนของตนเอง รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการใช้เป็นข้อมูลในการสนับสนุนต่อไป

การทำงานแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวมาในข้างต้น ทั้ง 7 ขั้นตอนดังกล่าว สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 46

ภาพที่ 46 ขั้นตอนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการชุมชนบ้านหนองโรง
แบบมีส่วนร่วม

2. ผลสำเร็จเชิงประจักษ์จากการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วม

จากขั้นตอนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการชุมชนบ้านหนองโรง ทีมวิทยากรกระบวนการ ได้ปรับประยุกต์กระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วมตามความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของบริบทชุมชนบ้านหนองโรง และร่วมกันกำหนดเป้าหมายและจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ ให้เป็นไปตามความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

จากการร่วมกันวิเคราะห์ผลการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ แบบมีส่วนร่วมของ ทีมวิทยากรกระบวนการ แกนนำชุมชน ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนคนในชุมชน รวมทั้งตัวแทนจากหน่วยงานภาคีต่างๆ ได้ข้อค้นพบทั้งในเชิงองค์ความรู้ บุคคล และกระบวนการที่เอื้อเกื้อหนุนการทำงานมาอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาเป็นดังนี้

2.1 สร้างแผน: แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ

ผู้วิจัย ทีมวิทยากรกระบวนการ ตัวแทนชุมชน แกนนำชุมชน และตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ตามที่ได้กล่าวข้างต้นได้ร่วมกันวิเคราะห์บริบทชุมชน ปัญหาและความต้องการ ศักยภาพและทุนชุมชนที่เอื้อต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสร้างเป็น “แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ” ภายใต้แนวคิดการพัฒนาบนฐานทุนชุมชนการบูรณาการทุนชุมชนได้แก่ ทุนมนุษย์ คือ ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ทุนภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรม และทุนทรัพยากร เพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน ตำบลหนองโรง ให้มีความตระหนักรู้และห่างไกลจากการเล่นการพนัน ภายใต้รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมและเป็นการบูรณาการระหว่างศักยภาพและทุนชุมชน โดยเน้นที่ทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชนเป็นแกนหลัก ตามด้วยทุนวัฒนธรรมประเพณีและทุนมนุษย์ เข้ากับแนวทางการจัดการสมัยใหม่อย่างลงตัว

1.2 สร้างคนและเครือข่าย: นักพัฒนาชุมชน นักวิจัยชุมชนและแนวร่วมจากชุมชน

กระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่ กระบวนการเตรียมทีมวิทยากรกระบวนการ การเตรียมชุมชน จนถึง การเปิดเวทีประชาพิจารณ์แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ โดยให้ชุมชนได้ร่วมกันตัดสินใจถึงกระบวนการทั้งหมดของการดำเนินงาน ร่วมดำเนินงาน ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของนักวิจัยชุมชนซึ่ง

มาจากความสมัครใจเอง โดยการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนอาสาสมัครเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัย กระบวนการเช่นนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เสนอว่า บุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยต้องเป็นการสมัครใจ ไม่ใช่การบังคับ (Whyte, 1991) นอกจากนี้กาญจนา แก้วเทพ (2552) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันเกี่ยวกับแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research: CBR) ว่า เจ้าของปัญหาต้องเป็นผู้วิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง **กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม**ดังกล่าวนอกจากจะทำให้ได้แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ เชิงบูรณาการแล้ว ยังเป็น**การพัฒนา ศักยภาพของคนและชุมชน**ทำให้เกิด**นักพัฒนาชุมชน และนักวิจัยชุมชนจิตอาสา** ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชนตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ประยุตโต) (2551) ที่กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน ควรเป็นการพัฒนาที่เน้นคน เมื่อการพัฒนาที่คน และคนได้รับการพัฒนาในฐานะที่คนเป็นปัจจัยการกระทำ ก็พึงพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถ รับผิดชอบ เป็นต้น แล้วก็นำเอาการพัฒนาคนและคนได้รับการพัฒนามาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนารูปแบบหรือชุมชนให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป นอกนี้แล้วยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ Thomaset al. (2004) ที่กล่าวว่า การพัฒนา มนุษย์เป็นรายบุคคลต้องจัดกิจกรรมให้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดการเรียนรู้ทั้งในเชิงองค์ความรู้ และทักษะ โดยในการศึกษาวิจัยนี้สามารถสร้างนักวิจัยชุมชนและนักพัฒนาชุมชนรุ่นใหม่ จำนวน 1 คน คือนางสาวกรรณิการ์ บุญธรรม จนสามารถได้รับการคัดเลือกจากเยาวชนตำบลหนองโรงทั้ง 17 หมู่บ้านให้เป็นประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงคนแรก เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2560 และได้พัฒนาศักยภาพนักพัฒนาชุมชนรุ่นเก่าให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยชุมชนที่มีผลงานโดดเด่น และสามารถแสดงออกถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเพิ่มเติม จำนวน 4 คน คือ นายสงว ขำนาญกำหนด รองประธานป่าชุมชน นายนิยม สารวิงศ์ กรรมการและเหรัญญิกป่าชุมชน นางสมหมาย แก้วประดิษฐ์ ประธานกลุ่มสตรี และคุณครูบุญธรรม สารวิงศ์ ครูชำนาญการโรงเรียนวัดห้วยสะพานสามัคคีซึ่งจากการสะท้อนตนเองเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชนของทั้ง 5 ท่าน สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 การสะท้อนคิดของนักพัฒนาชุมชนและนักวิจัยชุมชนเกี่ยวกับการทำวิจัยชุมชน

ประเด็นการเรียนรู้	ตัวอย่างความคิดเห็น
1. องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิจัย	😊 “...ลุงเคยช่วยอาจารย์ทำวิจัยมาบ้าง..พอได้มารื้อฟื้นก็รู้สึกว้า...การทำวิจัยจริงๆ แล้วไม่ได้ยาก เพียงแต่พวกเราไม่เคยรู้ว่าสิ่งที่เราทำอยู่นั้นก็คือ การทำวิจัยนั่นเอง โดยเฉพาะการที่เราร่วมมือกันค้นหาปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหา และลงมือแก้ไขปัญหาด้วยตนเองนี่ก็คืองานวิจัยที่ชุมชนทำเองได้...” 😊 “...การที่หนุ่มร่วมลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์ชาวบ้านกับอาจารย์และลุงๆ... แล้วนำเอาข้อมูลมาจัดกลุ่มตามที่อาจารย์กับแนะนำ หนูก็ทำได้ไม่รู้สึกว่ายากอะไรเลย ถ้าสิ่งนี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำวิจัย...เพียงแต่ต้องมีพี่เลี้ยงอย่างอาจารย์กับคอยแนะนำด้วย...”
2. กระบวนการวิจัย	😊 “...ไม่เคยรู้มาก่อนเลยว่าสิ่งที่เราทำอยู่ทุกวันนี้ มันก็คือกระบวนการวิจัย เพียงแต่เรารวบรวมข้อมูลและสิ่งต่างๆ ไว้ ไม่มีการนำกลับมาร่วมกันวิเคราะห์ หรือหาความสัมพันธ์ของข้อมูลเท่านั้นเอง มีแต่การพูดคุยสรุปกัน ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร...” 😊 “...ตอนแรกอาจารย์กับ บอกว่าขออาสาสมัครทีมวิจัยชุมชน ผมก็เสนอตัวไป เพราะเราเป็นผู้นำชุมชน...ก็กังวลมาก เพราะผมเรียนมาทางพระ ไม่เคยรู้เรื่องพวกนี้มาก่อน เคยช่วยลุงเปี้ยกเก็บข้อมูลตอนเก็บข้อมูลป่า..แต่เมื่อได้ลงมือทำจริงๆ ทำเสร็จทุกครั้งก็จะมานั่งพูดคุยกันเพื่อสรุปเป็นงานออกมา..และให้ทีมช่วยตรวจสอบ เสริมข้อมูล อาจารย์กับก็สรุปให้ฟังเป็นระยะๆ...ซึ่งก็ถือว่าเป็นกระบวนการที่ไม่ยาก ชาวบ้านก็น่าจะทำได้ เพียงแต่ช่วงแรกอาจจะต้องมีพี่เลี้ยงก่อนเท่านั้นเอง...”
3. ผลที่ได้จากการวิจัย	😊 “...การได้มาร่วมทำวิจัย เท่ากับเป็นการมาเรียนหนังสืออีกครั้งของป้า เพราะเวลาไปสัมภาษณ์ชาวบ้านต้องเขียนคำตอบของชาวบ้าน คำบางคำที่เขียนไม่ถูกหรือไม่เคยเขียนมาก่อนก็ต้องกลับมาปรึกษาเพื่อนๆ และอาจารย์ จนทำให้่านออกเขียนได้เพิ่มมากขึ้น...” 😊 “...การที่อาจารย์กับเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของทีมวิจัย ถือเป็นการพัฒนาศักยภาพของคน...ดิฉันเป็นครูก็ถือโอกาสนำความรู้ตรงนี้ไปใช้ได้ด้วย...การทำงานทำให้เกิดการเรียนรู้และยกระดับความคิดของชุมชน แสดงออกไปให้คนนอกชุมชนได้รับรู้ว่าชุมชนของเรามีของดีอะไรบ้าง เราสามารถดูแลป่าของเราได้ด้วยตนเอง โดยไม่มีความขัดแย้งขึ้นทั้งระหว่างคนในชุมชนและกับหน่วยงานภายนอก...”

นอกเหนือจากนักพัฒนาชุมชนรุ่นใหม่ และนักวิจัยชุมชนแล้ว กระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วมยังก่อให้เกิด “กลุ่มแนวร่วม” ซึ่งเป็นผลจากคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ และความตระหนักในคุณค่าของเด็กและเยาวชน ซึ่งถือว่าเป็นทุนมนุษย์ที่

ทรงคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต จึงถูกขึ้นมาเป็นแนวร่วมในการทำงานในหลากหลายรูปแบบ เช่น บางรายยินดีให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรหากมีการจัดกิจกรรมต่างๆ บางรายยินดีให้ความรู้เกี่ยวกับการทำกิจกรรม เช่น การทำผ้ามด้อมจากสีธรรมชาติ เป็นอาสาสมัครทำอาหาร เป็นต้น

1.3 สร้างกระบวนการ: กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม

จากการร่วมกันวิเคราะห์ผลการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วมของทีมนักวิจัยชุมชน ทีมวิทยากรกระบวนการ ตัวแทนคนในชุมชน ผู้อาวุโส ตัวแทนเยาวชน แกนนำชุมชนรวมทั้งตัวแทนจากหน่วยงานภาคีต่างๆแม้จะเป็นช่วงระยะในการทำงานสั้น ระยะเวลาเพียง 5-6 เดือน แต่การทำงานเป็นไปอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง จึงสามารถถอดบทเรียนหรือข้อค้นพบเชิงกระบวนการที่ออกเเงจากการทำงานมาอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาเป็นดังนี้

1) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่เริ่มการค้นหาปัญหาของชุมชน สาเหตุแห่งปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหา การวางแผนและจัดทำแผน และการสรุปผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง อันนำไปสู่การจัดทำแผนแก้ไขปัญหที่สอดคล้องกับความต้องการ ศักยภาพและทุนชุมชนอย่างแท้จริง

2) การศึกษาปัญหาระดับชุมชนตั้งแต่ปัญหาที่ชุมชนสามารถวิเคราะห์ผ่านเวที การศึกษาปัญหาผ่านการลงพื้นที่สำรวจชุมชน เหล่านี้ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและต้องการจัดทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

3) การรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากลงมือแก้ไขปัญหของชุมชนด้วยตนเอง เช่น เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต้อนรับคณะศึกษาดูงานภายในชุมชน รวมทั้งการแสดงวัฒนธรรมชุมชนแก่คณะศึกษาดูงาน เช่น รำเหย่ย ตีกลองยาว รำวงมาตรฐาน รวมทั้งการเป็นมัคคุเทศก์น้อย เป็นต้น

4) การประเมินผลการทำงานอย่างต่อเนื่องจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหได้ ซึ่งกระบวนการวิจัยคือการประเมินผลหลังการจัดเวทีทุกเวทีเพื่อนำการประเมินผลดังกล่าวสู่กระบวนการพัฒนาแผนการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ

5) การทำงานแบบบูรณาการคือการสร้างการมีส่วนร่วมที่หลากหลายระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาคีการพัฒนาต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น ทำให้แนวคิด แนว

ปฏิบัติ และผลที่ได้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับแนวทางแก้ไขปัญหามุมชนได้ พร้อมทั้งมีหลากหลายหน่วยงานที่พร้อมเข้าร่วมการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

3. ปัจจัยที่ส่งผลสู่ความสำเร็จในการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ

แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ บรรลุผลได้ด้วยปัจจัยต่อไปนี้

3.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน องค์กรท้องถิ่น ในพื้นที่ได้เสวนา ถกเถียง ค้นหาสาเหตุ ค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน จึงนำไปสู่ปัจจัยแห่งความสำเร็จได้

3.2 ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากกระบวนการวิจัย เพราะกระบวนการทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ เป็นการศึกษาปัญหาสู่การพัฒนาชุมชน ผ่านแผนการปฏิบัติงาน ทำให้ชุมชนตระหนักถึงผลประโยชน์ที่ได้รับ จึงเข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการวิจัยนำไปสู่ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

3.3 การสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งในพื้นที่ และนอกพื้นที่ที่มีงบประมาณและบุคลากร เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองโรงบริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) ร้านขนมเปี๊ยะครุสมทรง บริษัท วี ที เทพอำนวยสกล จำกัด ธนาคารออมสิน จำกัด เป็นต้น ทำให้กระบวนการวิจัยเกิดความสำเร็จ เป็นไปดังที่ตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ไว้

3.4 การเข้าร่วมกระบวนการวิจัยจากหลากหลายกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำทางธรรมชาติ ผู้นำเครือข่ายด้านการจัดการทรัพยากร ผู้นำด้านอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ นักวิชาการต่าง ๆ ทำให้ได้แนวคิดที่หลากหลาย สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างแท้จริง

นอกเหนือจากปัจจัยสู่ความสำเร็จทั้ง 4 ข้อตามที่กล่าวในข้างต้น ผู้วิจัย พบว่า เงื่อนไขที่อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการวางแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน การป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเด็กและเยาวชน คือ นโยบายการพัฒนาของจังหวัด และรัฐบาล โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านสังคม การศึกษาและทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งนโยบายภาครัฐค่อนข้างให้ความสำคัญกับการพัฒนากิจกรรมผู้สูงอายุเป็นอย่างมากเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าวชุมชนจึงให้ความสำคัญและจัดกิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุจนกลายเป็นวาระของชุมชน เช่น การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ การอบรมอาชีพ การเฝ้าระวังติดตามภาวะซึมเศร้าผู้สูงอายุ เป็นต้น แต่ก็นับเป็นโอกาสที่ดีเป็นอย่างยิ่งที่นโยบายด้านทรัพยากรมนุษย์ตลอดช่วง

ชีวิตของภาครัฐที่ส่งมาในระยะหลัง ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 มาตรา 22 กำหนดให้ดำเนินการจัดให้มีสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาลขึ้น โดยมีสมาชิกประกอบด้วยเด็กและเยาวชนที่อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลนั้น และให้มีคณะบริหารสภาเด็กและเยาวชน/เทศบาล ประกอบด้วย ประธานสภาคนหนึ่ง และผู้บริหารอีกไม่เกิน 24 คน ซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกสภาเด็กและเยาวชนตำบลหรือเทศบาล เพื่อให้คณะบริหารสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาลปรึกษาร่วมกันเพื่อกำหนดแนวทางในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ตำบล/เทศบาล และดำเนินการอื่นที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ในการจัดให้มีสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาลนั้น (ราชกิจจานุเบกษา, 2560)

4.บทสรุป: กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ

กระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ แบบมีส่วนร่วม นำไปสู่ผลทั้งในเชิงกระบวนการ และผลผลิตได้แก่ กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ และนักวิจัย/นักพัฒนาชุมชน ดังสรุปในภาพที่ 47

ภาพที่ 47 กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ
ชุมชนบ้านหนองโรง

ตอนที่ 5 การขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหากล่องเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหากล่องเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเสริมสร้างจิตสำนึก และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันแก่เด็กและเยาวชนเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนและค้นหาจุดเด่นของชุมชนจนส่งผลให้เยาวชนมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชนร่วมกับผู้ใหญ่ การปลูกฝังและสร้างความตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันแก่เด็กและเยาวชน ตลอดจนการเสริมสร้างทักษะชีวิตแก่เด็กและเยาวชน เพื่อการรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และพิษภัยของการเล่นการพนัน ให้กับเด็กและเยาวชนของชุมชนทั้ง 17 หมู่บ้านเป็นกิจกรรมหลักของโครงการวิจัยนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งภาคราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคตจำเป็นที่จะต้องได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีด้วยโครงการวิจัยนี้จึงประสงค์ที่จะให้เยาวชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านหนองโรง ได้พัฒนาตนเองให้สามารถแสดงบทบาทการการเป็นสมาชิกของชุมชนที่จะเป็นอนาคตที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนต่อไปซึ่งกิจกรรมที่ได้จัดให้กับกลุ่มเยาวชนคือ กิจกรรมค่ายเยาวชน การฝึกอบรมเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ รวมถึงการศึกษาดูงานและการสร้างเครือข่ายเยาวชน

1. วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหากล่องเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 2 ประการ ดังนี้

1.1 เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันและสร้างความตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนัน

1.2 เพื่อสร้างเครือข่ายเยาวชนเสริมสร้างทักษะชีวิตแก่เด็กและเยาวชน เพื่อการรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และพิษภัยของการเล่นการพนัน

2. เป้าหมาย

เยาวชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองโรง ทั้ง 17 หมู่บ้าน อายุ 12 - 18 ปีกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5- มัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นเยาวชนที่สนใจกิจกรรมด้านจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชนประมาณ 40 คนตามความสมัครใจ

3. การขับเคลื่อนงานและผลการขับเคลื่อน

สำหรับกระบวนการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัย ทีมวิจัยชุมชนและภาคีการพัฒนาจากภาคส่วนต่างๆ ได้จัดกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน คือ **กิจกรรมที่ 1 การจัดค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง** โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนัน และสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันแล้ว ผู้วิจัย ทีมวิจัยชุมชนและภาคีการพัฒนาจากภาคส่วนต่างๆ ก็สานต่อด้วยการเสริมสร้างประสบการณ์ให้กับเยาวชนด้วย **กิจกรรมที่ 2 การจัดกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพเพื่อพัฒนาศักยภาพ** เยาวชนด้านต่างๆ ของเยาวชนตามแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน ตลอดจนความต้องการของชุมชนและความสนใจของเด็กและเยาวชน โดยในช่วงนี้จะใช้ระยะเวลาในการดำเนินการอย่างต่อเนื่องประมาณ 2 เดือน โดยมีรายละเอียดของกิจกรรมดังนี้

3.1 การจัดค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง

3.1.1 ขั้นตอนการจัดค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Planning) ในการเตรียมการพัฒนากิจกรรมโครงการค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงที่ทีมวิจัยทำหนังสือเชิญคณะครูจากโรงเรียนวัดห้วยสะพาน แกนนำชุมชนตัวแทนเยาวชน ประชาชนชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำโครงการค่ายเยาวชน และรายละเอียดการจัดการค่ายเยาวชน ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี จำนวน 1 ครั้ง

ขณะเดียวกันผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพนัน โทษและพิษภัยของการพนัน แนวทางการป้องกันแก้ไขการเล่นการพนัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดค่ายพักแรม หลักการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกิจกรรมค่ายเยาวชน

เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้น ทีมวิจัยได้ทำใบสมัครเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในใบสมัครจะมีข้อมูลเบื้องต้นของเด็กและเยาวชน เช่น กีฬาที่ชอบเล่น กิจกรรมยามว่าง เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ พร้อมแบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการในการเข้าค่าย (Training Need Assessment) นำไปสอบถามเด็กและเยาวชน ผ่านสมาชิกสภาตำบลทั้ง 17 หมู่บ้าน และจัดประชุมหารือกับแกนนำชุมชนตัวแทนเยาวชน ประชาชนชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเข้าเพื่อสำรวจความคิดเห็นและความต้องการในการจัดค่ายเยาวชน สำหรับเป็นแนวทางประกอบร่วมกับ

ข้อมูลด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน หลักการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่กำหนดเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบของโครงการค่ายเยาวชน

ขั้นตอนที่ 2 ปฏิบัติการ (Action) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

พัฒนาหลักสูตรโครงการค่ายเยาวชน ผู้วิจัยและทีมวิจัยชุมชนประมวลข้อมูลที่ได้รับจากขั้นตอนที่ 1 มาใช้เป็นแนวทางการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ร่วมกับแกนนำชุมชน ตัวแทนเยาวชน ประชาชน ชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเข้า จำนวน 15 คน เพื่อสร้างหลักสูตรค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ภายใต้ชื่อ “โครงการค่ายเยาวชน...รักษ่วงไพร ห่วงไกลการพนัน” ที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก คือ 1)วัตถุประสงค์ 2) ความคิดรวบยอด 3) กิจกรรมการเรียนรู้ และ 4) การวัดและประเมินผล

จัดทำโครงการ เอกสารประกอบการจัดค่ายเยาวชน และเครื่องมือในการวัดและประเมินผล คือ แบบทดสอบวัดความรู้ และแบบประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรมและการดำเนินการของค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง

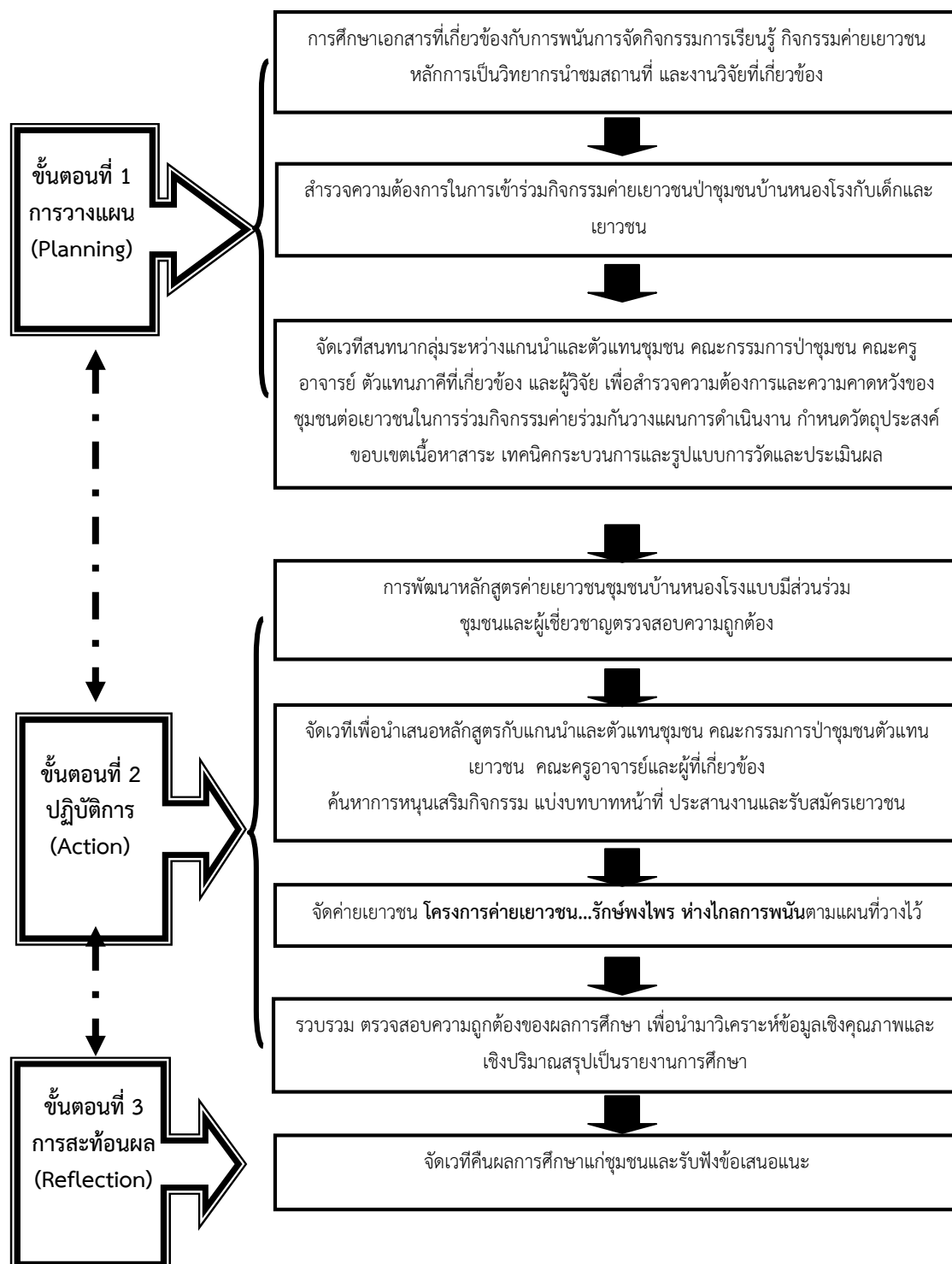
หลังจากสร้างหลักสูตร และเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้ว ทีมวิจัยได้จัดเวทีนำเสนอหลักสูตรกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมด้านเนื้อหา ด้านสำนวนภาษาของหลักสูตรทั้ง 4 องค์ประกอบ และเครื่องมือวัดและประเมินผลและการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน นำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง

ดำเนินการจัดค่ายเยาวชน ประสานงานกับสมาชิกสภาตำบลหนองโรง และแกนนำชุมชนทั้ง 17 หมู่บ้าน รวมทั้งผู้บริหารและคณะครูโรงเรียนวัดห้วยสะพาน เพื่อตรวจสอบข้อมูลพื้นฐานของเด็กและเยาวชนที่สมัครตามความสมัครใจโดยผ่านการพิจารณาทั้งด้านความพร้อมและการยินยอมจากผู้ปกครองเข้าร่วมโครงการและทำเอกสารขออนุญาตผู้ปกครองเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตร “โครงการค่ายเยาวชน...รักษ่วงไพร ห่วงไกลการพนัน” จำนวน 69 คน

ประสานงานกับคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อขอใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรม และจัดเตรียมสถานที่จัดค่ายเยาวชนประสานงานกับวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ ที่ให้การอนุเคราะห์ประชุมซักซ้อมทำความเข้าใจกับทีมงาน ดำเนินการจัดค่ายเยาวชนตามตารางที่วางแผนไว้วันที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และพื้นที่ป่าชุมชน โดยใช้ระยะเวลาในการจัดค่าย จำนวน 2 วัน ในลักษณะ Day Camp หลังจากนั้นได้สรุปและประเมินผลการจัดฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 3 การสะท้อนผล (Reflection) จัดเวทีนำเสนอผลการศึกษาทั้งในส่วนของ หลักสูตรโครงการค่ายเยาวชน และผลของการใช้หลักสูตรแก่ชุมชนที่ประกอบด้วย แกนนำและตัวแทน ชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน คณะครูอาจารย์ ตัวแทนเยาวชนและตัวแทนภาคีที่เกี่ยวข้อง พร้อมรับฟัง ข้อเสนอแนะ ณ ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

ขั้นตอนการจัดค่ายเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงโครงการค่ายเยาวชน...รักษพงไพร
ห้วงไกลการพนัน สรุปล้างภาพที่ 48

ภาพที่ 48 การประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในจัดโครงการค่ายเยาวชน
ชุมชนบ้านหนองโรง

3.1.2 ผลการดำเนินงานค่ายเยาวชน

1) การประชุมปรึกษาหารือเพื่อสรุปผล

คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมปรึกษาหารือเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำโครงการและรายละเอียดการจัด “โครงการค่ายเยาวชน...รักษพงไพร ห่วงไกลการพนัน” ในวันที่ 14 – 15 ตุลาคม พ.ศ. 2560 ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีผู้แทนครูจากโรงเรียนวัดห้วยสะพาน คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทน อบต. ทั้ง 17 หมู่บ้าน ตัวแทนชุมชนและคณะวิทยากรค่ายจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน สกอ. นมทวน รพ.สต. บ้านหลุมหิน และเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้เข้าร่วมประชุม

ผลจากการประชุมมีข้อสรุปว่าคณะครูจากโรงเรียนวัดห้วยสะพาน ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน สมาชิกสภาตำบลและสมาชิก อบ.ต. หนองโรงทั้ง 17 หมู่บ้าน ต่างมีความยินดีและพร้อมให้การสนับสนุนคณะผู้วิจัยที่จะดำเนินการจัดการอบรมเยาวชนในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองโรงด้วยหลักสูตร “โครงการค่ายเยาวชน...รักษพงไพร ห่วงไกลการพนัน” โดยให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับช่วงเวลาการอบรมและระยะเวลาการอบรมที่เหมาะสมคือเห็นว่าช่วงเวลาในการจัดค่ายเยาวชนควรเป็นช่วงปิดภาคเรียนไม่ควรอบรมตรงกับวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ เนื่องจากเด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งต้องช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ เพราะเห็นว่าการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนดังกล่าวถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรียนรู้นอกสถานที่และเสนอให้เชิญครูแต่ละโรงเรียนที่ควบคุมเด็กนักเรียนเข้าร่วมกระบวนการและขอให้ทางทีมวิจัยมอบเกียรติบัตรให้กับครูผู้ควบคุมด้วยและเห็นว่ากำหนดระยะเวลาการอบรม 2 วัน เหมาะสมดีแล้วรวมทั้งสนับสนุนให้มีการอบรมเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาโครงการค่ายเยาวชนร่วมกัน โดยพัฒนาหลักสูตรโครงการค่ายให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และโรงเรียนเป็นหลักหากจะเพิ่มเติมเนื้อหาอะไรที่ทีมวิจัยก็สามารถปรับปรุงเพิ่มเติมได้โดยให้เหตุผลว่าคณะครูไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดค่ายเยาวชนมากนักนอกจากนี้ยังเห็นด้วยที่จะให้มีการจัดค่ายกับเยาวชนที่มีอายุอยู่ระหว่าง 12-18 ปี กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก่อนเพื่อฝึกฝนให้เป็นแกนนำหรือพี่เลี้ยงในการจัดค่ายเยาวชนในรุ่นต่อไปในส่วนของการจัดกิจกรรมทางคณะกรรมการป่าชุมชน พร้อมให้การสนับสนุน และยินดีจัดเตรียมสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมในวัน เวลาดังกล่าว

2) การจัดทำโครงการและวิทยากร

โครงการค่ายเยาวชน...รักษพงไพร ห่วงไกลการพนัน มีเนื้อหาสาระที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรการฝึกอบรม 2 วัน ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรมโดยทีมผู้วิจัยได้จัดทำโครงการค่าย

เยาวชนฯ เพื่อการฝึกอบรมตามแนวทางที่ได้ปรึกษาหารือกันรวมทั้งจัดทำเอกสารประกอบกิจกรรมโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไกลการพนัน มืองค์ประกอบ ดังนี้

(1) **วัตถุประสงค์ของหลักสูตร** เพื่อให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ชุมชนหนองโรงที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ/ค่ายเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัย มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม มีทักษะชีวิตในการรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และพิษภัยของการเล่นการพนันความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชนร่วมกับผู้ใหญ่ และมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ได้รับความรู้ความเข้าใจและมีทักษะในการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ตลอดจนการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

(2) **ความคิดรวบยอด** ขอบเขตเนื้อหาสาระและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไกลการพนัน ได้กำหนดความคิดรวบยอด เพื่อเป็นหลักในการจัดกิจกรรม โดยมีขอบเขตเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ **แนวคิดพื้นฐาน** เกี่ยวกับการพนัน โทษและพิษภัยของการพนัน การพนันออนไลน์เกมออนไลน์ ป่าชุมชนบ้านหนองโรง และบทบาทของเด็กและเยาวชนกับการพัฒนาชุมชน

(3) **กิจกรรมการเรียนรู้หลัก** การถ่ายทอดเนื้อหาผ่านวิทยากร ที่นำเข้าสู่กิจกรรมด้วยสื่อวีดิทัศน์ สื่อธรรมชาติในท้องถิ่น กิจกรรมกลุ่ม บทปฏิบัติการ บทเพลงประจำค่ายและเกมทางการศึกษา ซึ่งกระบวนการที่ใช้ภายในค่ายเยาวชนครั้งนี้มุ่งที่จะส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้งการฟัง การคิด การเห็น และการเรียนรู้จากเนื้อหาและกิจกรรมตลอดระยะเวลา 2 วัน

(4) **การวัดและการประเมินผล** การประเมินผลกิจกรรมค่าย ใช้แบบทดสอบวัดความรู้ ก่อนการเข้าค่ายและหลังการเข้าค่าย และประเมินความพึงพอใจด้วยแบบประเมินความพึงพอใจภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมค่าย ร่วมกับการประเมินผลในเชิงคุณภาพจากการสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วม การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์

วิทยากร ผู้ทำหน้าที่จัดกิจกรรมเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้รู้ของชุมชนในเชิงประวัติศาสตร์ คณะกรรมการป่าชุมชน วิทยากรจาก รพ.สต.บ้านหลุมหินและวิทยากรจาก สภ.อ.พนมทวน และทีมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

3) การประเมินผลของการจัดโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไถการพนัน

ทีมผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน พบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไถการพนันจำนวนทั้งสิ้น 48 คนจากทั้ง 17 หมู่บ้านมีอายุอยู่ระหว่าง 12 – 18 ปี เมื่อผ่านการเข้าค่ายเยาวชนฯ แล้ว เด็กและเยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับการพนัน โทษและพิษภัยของการพนันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย (2541) ที่พบว่า กระบวนการค่ายเยาวชนสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจกับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายให้สูงขึ้นได้ นอกจากนี้ยังได้ทำการศึกษาความพึงพอใจของเด็กและเยาวชนต่อการดำเนินการของโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไถการพนันพบว่า เด็กและเยาวชนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไถการพนันโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกรายด้าน พบว่า ทั้งด้านความรู้และกิจกรรม ด้านการนำไปประยุกต์ใช้ ด้านเจตคติ และด้านการบริหารจัดการอยู่ในระดับมากทั้งหมด

สิ่งที่ประทับใจที่สุดในการเข้าร่วมโครงการ จากการสอบถามเยาวชนด้วยการให้เยาวชนเขียนสิ่งที่ประทับใจที่สุดในการเข้าค่ายในครั้งนี้ พบว่า เยาวชนชอบกิจกรรมค่ายที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีม ทำให้รู้จักเพื่อนใหม่มากขึ้น ได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีความตระหนักถึงโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมการเดินสำรวจป่าชุมชนบ้านหนองโรง ทำให้เด็กและเยาวชนเข้าใจถึงความสำคัญของป่าชุมชนกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนสามารถทำให้ตนเองห่างไกลหรือไม่เข้าไปพัวพันกับการเล่นการพนันได้ เข้าใจถึงบทบาทของตนเองต่อการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังรู้สึกภูมิใจที่ผู้ใหญ่ใจดีที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้โดยไม่มีการปิดบัง และเป็นกันเอง ดังตัวอย่างการสะท้อนความคิดเห็นของเยาวชนในภาพที่ 49

ภาพที่ 49 ตัวอย่างเสียงสะท้อนถึงความประทับใจของเด็กและเยาวชนที่มีต่อโครงการค่ายเยาวชน...
รักษ์พงไพร ห่วงไกลการพนัน

(4) ผลสืบเนื่อง: สภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง

หลังจากการจัดค่ายเยาวชนเป็นเวลา 2 วัน ได้จัดเวทีให้เยาวชนที่เข้าค่ายได้มีโอกาสในการประชุมระดมความคิดร่วมกันตามลำพัง ในประเด็นที่ว่า “หลังจากการเข้าค่ายแล้วเยาวชนต้องการทำอะไรต่อไป” โดยเยาวชนได้ใช้เวลาในการพูดคุยกันประมาณ 2 ชั่วโมง ผลที่ได้ตามมาคือ เด็กและเยาวชนทั้งหมดจะสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิก “สภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง” และพร้อมสนับสนุนการทำงานของ นางสาวกรรณิการ์ บุญธรรม ประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง ทั้งนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรงได้นำข้อมูลพื้นฐานของเด็กและเยาวชนทุกคนที่สมัครเข้าร่วมโครงการค่ายฯ จากใบสมัครจัดพิมพ์ทำเป็นฐานข้อมูลสมาชิกสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงอย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 50-51 บรรยากาศการประชุมระดมความคิดร่วมกันของเด็กและเยาวชนในประเด็นหลังจากการเข้าค่ายแล้วเยาวชนต้องการทำสิ่งใดต่อไป

ภาพที่ 52-53 นางสาวกรรณิการ์ บุญธรรม ประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง และส่วนหนึ่งของเด็กและเยาวชนที่สมัครเป็นสมาชิกประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง

(5) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดค่ายอบรมเยาวชน

Σ เนื่องจากช่วงจัดการอบรมเป็นช่วงฤดูฝนทำให้การจัดกิจกรรมประสบปัญหาบ้างเช่นการเกิดปัญหาฝนตกหนักมากในช่วงเย็นและเกิดพายุฝนส่งผลให้กิจกรรมการอบรมต้องปรับเปลี่ยนวิธีการไปทำให้การอบรมในรุ่นนี้ขาดกระบวนการเรียนรู้บางประเด็นไปบ้าง

- เยาวชนบางส่วนขาดความตื่นตัว และไม่ค่อยกล้าแสดงออกในการทำกิจกรรมเนื่องจากไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมลักษณะนี้ที่มีเด็กและเยาวชนเข้าร่วมจากทั้ง 17 หมู่บ้าน และมีทีมวิทยากรค่อนข้างเยอะ ทั้งวิทยากรในชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุ ตำรวจจาก สภ.อ.พนมทวน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจาก รพ.สต.บ้านหลุมหิน และคณะนิสิตจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(7) ความคิดเห็นของเยาวชนที่เข้าร่วมค่าย

ตลอดระยะเวลา 2 วันของการเข้าค่ายผู้วิจัย และทีมงานได้สังเกตพฤติกรรม และร่วมพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับความคิดเห็นของเยาวชนที่มีต่อการเข้าค่าย สรุปได้ดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ตัวอย่างเสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชนที่มีต่อการเข้าค่ายในด้านต่างๆ

ประเด็นความคิดเห็น	ตัวอย่างความคิดเห็น
1. ความรู้ความเข้าใจ	☺ “...ผมก็จะงงๆหน่อยเกี่ยวกับกฎหมาย..แต่ได้รับความรู้เกี่ยวกับโทษของการเล่นพนันออนไลน์มากขึ้นครับ...” ☺ “...การเข้าค่ายครั้งนี้นอกจากจะได้รู้จักเพื่อนใหม่..ทำให้รู้จักประวัติชุมชน ประโยชน์ของต้นไม้ในป่าได้เดินป่า..ที่สำคัญพี่ตำรวจให้ความรู้เรื่องโทษที่ได้รับจากการเล่นพนันอีกด้วย...”
2. ความตระหนัก	☺ “...ได้ความรู้เพิ่มขึ้น..การพนันน่ากลัวมาก นอกจากจะทำให้เสียเงิน อาจจะดึงเราเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดได้ด้วย...หนูสัญญาว่าจะไม่เล่นการพนันคะ...” ☺ “...การมาเข้าค่ายทำให้ผมรู้สึกภูมิใจในชุมชนตัวเองมาก รู้สึกขอบคุณคุณลุง คุณป้าที่มาช่วยเหลือ...รู้สึกถึงความห่วงใยของผู้ใหญ่ใจดีในชุมชนที่ไม่ต้องการให้พวกเราเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการพนัน การพนันเป็นสิ่งไม่ดี ใครมาชักชวนก็ควรปฏิเสธไปครับ...”
3. ความเพลิดเพลิน	☺ “...รู้สึกสนุกที่ได้เข้าค่าย ได้ทำกิจกรรม เช่น ร้องเพลง เล่นละคร..ผมมีโอกาสดูออกมาแนะนำผลงานของกลุ่มผมด้านหน้าด้วย..ตื่นเต้นมากๆ แต่เป็นประสบการณ์ที่ดีมากๆครับ...” ☺ “...ถูกแม่และอาจารย์ที่โรงเรียนบังคับให้มาแต่เมื่อมาแล้วมีความประทับใจมากคะ...พี่ๆ จัดกิจกรรมสนุกมากๆ ลุงๆป้าก็ดูแลพวกเราดีมาก...หนูชอบเสื้อคะ เสื้อสวยโน้ใจหนูมาก...อาหารก็อร่อย ขนมก็อร่อย ดีไปหมดทุกอย่างเลย.. (หัวเราะ)..หนูคิดว่าจะได้นำความรู้ที่ได้จากการเข้าค่ายไปเผยแพร่ที่โรงเรียน...”

ในภาพรวมเด็กและเยาวชนได้แสดงความรู้สึกที่สอดคล้องกันว่าดีใจที่ได้มีโอกาสมาร่วมโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไกลการพนันและเป็นที่น่าภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองที่ป่าชุมชนของชุมชนได้รับรางวัลมากมาย ได้ความรู้เกี่ยวกับการพนัน โดยเฉพาะโทษของการเล่นการพนัน ข้อเสียของการเข้าไปพัวพันกับการพนัน ได้รู้จักเพื่อนใหม่และกิจกรรมต่างๆที่จัดเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานอยากกลับมาทำกิจกรรมอีกหากมีการจัดครั้งต่อไป

(8) ความคิดเห็นของชุมชนและภาคีต่างๆ ที่เข้าร่วม

นอกจากการเก็บข้อมูลความคิดเห็นจากเยาวชน ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนและภาคีต่างๆ ที่เข้าร่วมเกี่ยวกับความคิดเห็นในด้านเนื้อหาและหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ และความประทับใจในการจัดค่ายเยาวชนสรุปได้ดังตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ตัวอย่างเสียงสะท้อนของตัวแทนชุมชนและภาคีต่างๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน

ประเด็นความคิดเห็น	ตัวอย่างความคิดเห็น
1. ด้านเนื้อหาและหลักสูตร	😊 “...การจัดเข้าค่ายครั้งนี้จะได้ปลูกฝังให้เยาวชนเห็นถึงโทษของการเล่นการพนัน ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาทางสังคมอย่างหนึ่งของชุมชนและประเทศชาติ.. เนื้อหาเหมาะสมดี ครอบคลุมและสอดคล้องกับสภาพปัญหาของพื้นที่ และสถานการณ์ปัจจุบันของโลก ช่วงเวลาที่เหมาะสมเนื้อหาการอบรมและวิทยากรก็ดีแต่อยากจะทำให้เพิ่มเติมเนื้อหาด้านวิชาการลงไปอีกหน่อยเช่น สังคมออนไลน์ การพนันออนไลน์ และอยากจะทำให้เชิญวิทยากรที่มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายมาบรรยายให้เยาวชนที่เข้าอบรมฟังด้วย เพื่อให้ได้รับความรู้ทางวิชาการเพิ่มขึ้น.” (ตัวแทนคุณครูโรงเรียนวัดห้วยสะพาน) 😊 “...ควรเน้นการมีจิตสำนึก ร่วมกันการดูแลรักษาธรรมชาติและป่าไม้คนกับป่ามีชีวิตร่วมกันอย่างสมบูรณ์การลดภาวะโลกร้อนปัญหาต่างๆที่เป็นปัญหาระดับชาติที่จะแก้ไขโดยการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนรุ่นใหม่...” (ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยสะพาน)
2. ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้	😊 “...เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ในการเข้าค่ายนี้สามารถนำไปปรับใช้กับทางโรงเรียนได้มาก..ถ้าครูที่มากับนักเรียนช่วยส่งเสริมกระตุ้นให้นักเรียนได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ที่ได้รับจากวิทยากรนำไปขยายผลกับหมู่เพื่อนหมู่ นักเรียนหมู่ญาติพี่น้องจะเป็นเรื่องที่ดี...” (ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดห้วยสะพาน) 😊 “...การที่อาจารย์ออกแบบหลักสูตรให้มีการบูรณาการเรื่องการพนันกับกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนซึ่งถือเป็นทุนของชุมชนที่โดดเด่นที่สุด วัฒนธรรมชุมชน และใช้ปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งผู้อาวุโสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมถือว่าเหมาะสมมาก...เนื้อหาเชิงบูรณาการแบบนี้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนทำให้เด็กและเยาวชนสามารถเชื่อมโยงปัญหาการเล่นการพนันเข้ากับบริบททางสังคมของชุมชนตนเองได้...” (ผู้แทนจากบริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG))

ตารางที่ 11 (ต่อ)

ประเด็นความคิดเห็น	ตัวอย่างความคิดเห็น
2. ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ (ต่อ)	😊 “...การทำกิจกรรมกลุ่มช่วยให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันรู้จักการแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันช่วยทำให้เด็กๆ เกิดความรู้สึกสามัคคีกันในอนาคตได้เป็นอย่างดี...” (รองปลัด อบ.ต.หนองโรง) 😊 “...การกำหนดสถานการณ์สมมติแล้วให้เด็กช่วยกันระดมความคิดสามารถส่งเสริมให้เด็กเกิดกระบวนการเรียนรู้...เกิดความคิดเชิงสร้างสรรค์รวมทั้งมีความสุขด้วยกิจกรรมการเรียนรู้เหมาะสมดีครับ..เน้นความสนุกสนานมากกว่าที่จะอ่านเนื้อหาทางวิชาการมากเกินไป...” (ตัวแทนจาก มรภ.กาญจนบุรี)
3. ความประทับใจ	😊 “...ขอบคุณมากครับที่จัดกิจกรรมดีดี...เปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ...อาจารย์เชื่อไหมคะว่าเด็กบางคนไม่เคยร่วมทำกิจกรรมแบบนี้เลยวันนี้ดูพวกเขามีความสุขกันมากเลย...” (คุณครูจากโรงเรียนวัดห้วยสะพาน) 😊 “...นึกย้อนไปถึงเมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้วที่พวกเราช่วยกันก่อตั้งกลุ่มเยาวชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีให้มาทำกิจกรรมการจัดการประชุมชนการทำกิจกรรมวันนี้ผมคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเราจะสามารถสร้างพลังของกลุ่มเยาวชนขึ้นมาได้อีกครั้ง...” (ตัวแทนคณะกรรมการประชุมชน)

(9) ความคิดเห็นของทีมผู้วิจัยต่อการจัดค่ายเยาวชนในภาพรวม

ทีมผู้วิจัยมีความเห็นร่วมกันว่ากิจกรรมโครงการค่ายเยาวชน...รักษพงไพรทางไกลการพนันหรือกิจกรรมในลักษณะเดียวกันนี้นับเป็นกิจกรรมที่ดี ควรสนับสนุนให้มีดำเนินการต่อเนื่องเพราะสามารถปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทักษะชีวิต และสิ่งที่ดีงามให้แก่เยาวชน อีกทั้งยังส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง มีทักษะการทำงานแบบมีส่วนร่วม และที่สำคัญมีจิตอาสามากยิ่งขึ้นด้วย รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดทำแผนงานและจัดหางบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านนี้อย่างต่อเนื่อง อาจจะจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนฯ ในด้านอื่นๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้งในช่วงปิดภาคเรียน

ภาพที่ 54 ประมวลภาพกิจกรรมการจัดโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่วงไถ่การพนัน

3.2 การจัดกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพเยาวชนห่างไกลการพนันสร้างสร้งงานพัฒนา โดยมีลำดับ ดังนี้

นอกจากการจัดโครงการค่ายเยาวชน...รักษ์พงไพร ห่างไกลการพนันแล้ว ผู้วิจัยยังจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอีกหลายกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับเด็กและเยาวชนในการทำงานร่วมกันของสภาเด็กและเยาวชนฯ ห่างไกลจากการเล่นการพนัน มีความตระหนักถึงโทษของการพนัน และการมีทักษะในการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 ลักษณะการดำเนินงาน

1) ศึกษาดูงานของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ คือ เทศบาลตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อศึกษาแนวคิดในการดำเนินงานและนำมาปรับประยุกต์เป็นแนวทางในการดำเนินงานของสภาเด็กและเยาวชนต่อไป โดยผู้วิจัยได้รับสมัครเยาวชนที่ผ่านการเข้าค่ายมาแล้ว เป็นสมาชิกสภาเด็กและเยาวชน และไม่มีภารกิจใดๆ ในวันที่ไปศึกษาดูงาน และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ได้เยาวชนที่มีความพร้อม จำนวน 21 คน หลังจากนั้นจึงทำหนังสือขออนุญาตผู้ปกครอง

2) สํารวจและศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ (ชื่อ ลักษณะเด่น และการใช้ประโยชน์) ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ รวมทั้งการกำจัดขยะในป่าชุมชน การกำจัดไม้แปลกปลอม และการทำแนวกันไฟ ระหว่างเดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2560 โดยมีลุงสงวน ชำนาญกำหนด ลุงนิยม สารวิงศ์ ลุงรวม วิเศษสิงห์ ลุงอินทร์ ไคลมี และคุณครูบุญธรรม สารวิงศ์ ผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์

3) ฝึกทักษะการร้องเพลงเหย่ย การรำ การตีกลองยาว เพื่อใช้ร่วมแสดงในงานต่างๆ ของชุมชน เช่น งานออกพรรษา งานลอยกระทง และการแสดงต้อนรับคณะศึกษาดูงาน รวมทั้งการรับงานแสดงทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของหน่วยงานต่างๆ เช่น การแสดงเพลงเหย่ยและตีกลองยาว ในพิธีเปิดการประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน การแสดงรำวงพื้นบ้านในงานวันออกพรรษา และงานวันลอยกระทงของชุมชน โดยมีคุณครูบุญธรรม สารวิงศ์ ป้าชมพู่ ด้วงเดช ลุงไพรินทร์ แซ่มซ้อย ยายสำราญ บัวทอง เป็นผู้ฝึกสอนและถ่ายทอดประสบการณ์

4) การฝึกทักษะการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ โดยคัดเลือกจากเด็กและเยาวชนที่ค่อนข้างกล้าแสดงออก พูดดังฟังชัด และมีบุคลิกภาพดี จำนวน 20 คน ซึ่งการเสริมสร้างทักษะการเป็น

วิทยากรนำชมสถานที่เป็นความต้องการของทางชุมชน ที่มีแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านหนองโรงตามนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดด้วยกิจกรรมนี้ได้รับการสนับสนุนจากชมรมการท่องเที่ยวตำบลหนองโรง และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม โดยผู้วิจัยซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่เป็นจัดประสบการณ์แก่เยาวชนด้วยตนเอง

ดังตัวอย่างกิจกรรมที่เยาวชนปฏิบัติ ตามภาพที่ 55

ภาพที่ 55 ประมวลภาพกิจกรรมเสริมสร้างศักยภาพเยาวชนทางไกลการพนันสร้างสรรค์งานพัฒนา:
สั่งสมความรู้และประสบการณ์

3.2.2 ผลการดำเนินงาน

จากการประเมินผลการทำกิจกรรมในหลากหลายรูปแบบ โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง พบว่าตัวแทนเยาวชนที่ไปศึกษาดูงานทั้ง 21 คน ได้แสดงออกถึงความสนใจในงานต่างๆ ที่กลุ่มเยาวชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีทำเป็นอย่างมาก โดยสังเกตได้จากการพยายามตั้งคำถามเพื่อถามและการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ไม่แสดงอาการเบื่อหน่าย

เยาวชนรู้จักชื่อพรรณไม้ พร้อมอธิบายถึงลักษณะเด่นได้อย่างถูกต้อง ที่สำคัญคือสามารถแสดงบทบาทการเป็นวิทยากรนำชมป่าชุมชนให้แก่คณะศึกษาดูงานได้เป็นอย่างดี การแสดงต้อนรับคณะศึกษาดูงาน รวมทั้งการรับงานแสดงทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของหน่วยงานต่างๆ เช่น การแสดงเพลงเหย่ยและตีกลองยาว ในพิธีเปิดการประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน การแสดงรำวงพื้นบ้านในงานวันออกพรรษา และงานวันลอยกระทงของชุมชนจนได้รับคำชมจากวิทยากรอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนได้แสดงออกถึงความสนใจในกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น คำถามที่เยาวชนมักจะถามอย่างสม่ำเสมอ “วันนี้เราจะไปสำรวจป่าที่ฐานการเรียนรู้ไหน” “อาทิตย์หน้าเราจะได้ทำกิจกรรมอะไร” หรือ “เมื่อไหร่ พวกเราจะได้ทดลองเป็นวิทยากรนำชมสถานที่” นอกจากนี้ยังมีคำถามที่แสดงถึงความพึงพอใจที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น “วันนี้ สนุกจังเลย ได้เห็นปูในร่องน้ำด้วย” “ไม่รู้สึกเหนื่อยเลย แต่ตื่นเต้นมากที่ได้” “ดีใจที่ได้ไปแสดงที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีคนดูเยอะมาก ตื่นเต้น..และดีใจที่ได้คำตอบแทนด้วยจะได้ใช้ไปโรงเรียน”

ส่วนที่มิวิจัยชุมชน ตัวแทนชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวถึงการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนโดยภาพรวมว่า เยาวชนทุกคนมีความตั้งใจและกระตือรือร้นในการศึกษาหาความรู้ โดยสังเกตได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ มีการซักถามประเด็นสงสัยจากผู้ใหญ่ จนทำให้เยาวชนส่วนใหญ่สามารถพัฒนาตนเองมาเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ ร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญเยาวชนส่วนใหญ่จะมีความภูมิใจในตนเองมากขึ้น ไม่เข้าไปร้านเกมส์ ให้ความสนใจทำกิจกรรมของส่วนรวมมากขึ้น มีจิตอาสา และมองว่า การที่หากิจกรรมให้เด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง เป็นกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนสนใจ สนุกสนาน รวมทั้งบางกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้ด้วย เด็กและเยาวชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างมาก สำหรับปัญหาของการขับเคลื่อนกลุ่มเยาวชนเท่าที่พบ คือ เยาวชนบางคนมาร่วมกิจกรรมไม่ค่อยสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นเพราะติดภารกิจที่ต้องช่วยงานทางบ้านในช่วงวันหยุด และผู้ปกครองเยาวชนได้เสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องเวลาในการทำกิจกรรมว่า ไม่ควรใช้ช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ที่บ่อยครั้งจนเกินไปนัก อาจจะจัดเฉพาะวันเสาร์ หรือวันอาทิตย์ อย่างน้อยเยาวชนจะได้มีเวลาช่วยงานทางบ้านได้ด้วย

บทเรียนบางประการจากการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัย ทีมวิจัยชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน แกนนำ คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ผู้อาวุโส ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนจากภาคีการพัฒนา ได้แก่ โรงเรียนวัดห้วยสะพาน สถานีตำรวจภูธรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหิน บริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และภาควิชาการพัฒนาศรีพยกร มนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ได้ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสรุปบทเรียนจากการดำเนินการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วมที่ผ่านมา ได้ข้อค้นพบที่สำคัญ ดังนี้

1. การใช้ศักยภาพ จุดแข็ง และทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยว และเป็นพลังของชุมชนในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อการจัดการและการแก้ไขปัญหาเดียวกัน หรือมีอุดมการณ์เดียวกันจะสามารถทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปได้อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะชุมชนที่มีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือมีประสบการณ์ในอดีตร่วมกันมา

2. การขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ทุนทางสังคม คือ ทุนทรัพยากร ได้แก่ ป่าชุมชนของชุมชนบ้านหนองโรง ซึ่งเป็นทุนที่มีความโดดเด่นที่สุด และเป็นจุดแข็งที่สุดของชุมชน มาใช้เป็นหลักในการบูรณาการการทำงานและการวางแผนการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน ร่วมกับทุนวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และทุนมนุษย์ รวมทั้งการบูรณาการองค์ความรู้ทางกฎหมาย กระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ และการพัฒนาทักษะชีวิตที่เหมาะสมกับสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากกระแสทุนนิยม ซึ่งจำเป็นต้องสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา และภาคประชาสังคมอื่นๆ แล้วพัฒนาเป็นรูปแบบการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วมใหม่ขึ้นมา และมีองค์กรที่มีตัวตนมีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนเพื่อป้องกันการคุกคามจากภายนอกและประสานงานการสนับสนุนและเชื่อมเครือข่ายการเรียนรู้กับภายนอกจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันในการปกป้องพร้อมทั้งยกระดับการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อจัดการปัญหาของชุมชนท้องถิ่นได้ดี

3. กระบวนการสนับสนุนทางด้านวิชาการจากภายนอกคือกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการจัดการความรู้ เป็นต้น สามารถยกระดับการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อ

จัดการปัญหาของชุมชนท้องถิ่นได้และยังสามารถที่จะเชื่อมโยงการเรียนรู้ได้ในหลายระดับทั้งเครือข่ายระดับชุมชน ระดับอำเภอ และระดับประเทศ

4. การที่ชุมชนตระหนักและให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชน สร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพ และเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน นับเป็นแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม เพราะทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และที่สำคัญ คือ ทำให้เด็กมีกิจกรรมทำ และไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ไม่ว่าจะเป็นการพนันหรือยาเสพติด

การพัฒนากระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมกับชาวบ้านทั้งชุมชนที่สอดคล้องกับสถานการณ์ชุมชน ศักยภาพ ทุนทางสังคมของชุมชน วัฒนธรรมประเพณีจะทำให้การวางแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนรวมทั้งข้อตกลงกฎระเบียบปฏิบัติเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันแบบมีส่วนร่วมมีประสิทธิภาพได้รับความร่วมมือและการยอมรับจากชาวบ้านแต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่นนั้นไม่เพียงพอต้องมีการสนับสนุนเชิงบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานหรือสถาบันในระดับที่สูงขึ้นทั้งในระดับตำบลอำเภอจังหวัดและประเทศอย่างเป็นระบบ

ตอนที่ 6 กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเยาวชนของชุมชนหนองโรง

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีเพื่อเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเยาวชนของชุมชนหนองโรง ในประเด็นต่างๆ คือ กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี คือ การก่อเกิด การขยายตัวและการดำรงอยู่ของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี ขั้นตอนการมีส่วนร่วม ภาวการณ์พัฒนาและบทบาทการมีส่วนร่วม และปัจจัยเอื้อต่อความสำเร็จและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีผลการศึกษา ดังนี้

1. กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเยาวชน: การก่อเกิด การขยายตัวและการดำรงอยู่ของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี

การที่ชุมชนให้ความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน โดยเริ่มต้นที่การป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันนั้น สืบเนื่องมาจาก 2 สาเหตุสำคัญ ได้แก่

1) ในอดีตเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง โดยเฉพาะในพื้นที่รอบป่าชุมชนห้วยสะพานจำนวน 4 หมู่บ้าน ได้รับการพัฒนาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลป่าของชุมชนบ้านห้วยสะพาน และการ

ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น คือ การร้องเพลงเหย่ย ส่งผลให้เด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนามาในทิศทางที่ถูกที่ควร ได้รับการยอมรับจากทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ การได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว จากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ในปี พ.ศ. 2548 ประเภทเยาวชน ซึ่งเป็นรางวัลที่มอบให้ชุมชน และเยาวชนที่ทำกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคลและกลุ่มบุคคล ที่ทำด้วยแรงกาย แรงใจ และด้วยความมุ่งมั่น เป็นความดีที่สมควรได้รับการยกย่องและเผยแพร่เป็นแบบอย่างต่อไปซึ่งเด็กและเยาวชนในรุ่นนั้นต่างแยกย้ายกันออกจากชุมชนเพื่อศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น มีครอบครัว มีหน้าที่รับผิดชอบจากการประกอบอาชีพหน้าที่การงาน จึงไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของชุมชน ประกอบกับชุมชนเองก็ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวในระดับชุมชนเช่นเดียวกันในปี พ.ศ. 2548 จนทำให้ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีกลายเป็นต้นแบบของการจัดการป่าชุมชนระดับประเทศ มีคณะศึกษาดูงานอย่างมากมายทั้งในและต่างประเทศ จนทำให้ชุมชนเร่งพัฒนางานการจัดการป่าชุมชนของตนเอง เพื่อรองรับทั้งคณะศึกษาดูงาน คณะนักวิจัย รายการสารคดี รายการท่องเที่ยว จนส่งผลให้การพัฒนาเด็กและเยาวชนของชุมชนขาดความต่อเนื่อง อีกทั้งการกระจายการพัฒนาอย่างไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบลและได้รับรางวัลระดับประเทศอีกครั้งในปี พ.ศ. 2555 รางวัลป่าชุมชนดีเด่นชนะเลิศระดับประเทศ โดยโครงการกล้ายิ้ม "คนรักป่า ป่ารักชุมชน" อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมป่าไม้ และบริษัทผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง

ภาพที่ 56 รางวัลป่าชุมชนดีเด่นชนะเลิศระดับประเทศ พ.ศ. 2555 โครงการกล้ายิ้ม "คนรักป่า ป่ารักชุมชน" อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมป่าไม้ และบริษัทผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด

2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงพัฒนาเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร ที่ส่งผลให้เกิดการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วผ่านทางโลกเสมือนจริงทำให้เด็กและเยาวชนในชุมชนมีการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยและการสื่อสารได้อย่างสะดวกรวดเร็วทุกที่ทุกเวลา แต่มีเด็กและเยาวชนในชุมชนบางส่วนที่ไม่มีภูมิคุ้มกันและไม่สามารถเลือกสิ่งดีๆ ได้ด้วยตนเอง จะเป็นกลุ่มที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ขาดการกลั่นกรองในการเลือกรับและนำไปปฏิบัติและถูกชักนำเข้าสู่วงจรการพนันในหลากหลายรูปแบบ เช่น การ

พนันฟุตบอลออนไลน์ เกมสล็อตออนไลน์ หว่ยใต้ดิน เป็นต้น ตลอดจนกระแสวัฒนธรรม บริโภคนิยม ที่แพร่กระจายเข้ามาในชุมชน ส่งผลให้วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนเริ่มเสื่อมถอยและให้คุณค่ากับความสนุกสนาน และความสะดักสะบวย ละเลยเรื่องวินัย มีความเห็นแก่ตัว และขาดความรับผิดชอบ จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกี่ยวกับการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมอันดีงาม ความก้าวหน้าของการติดต่อสื่อสาร และการขยายตัวของเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ การที่กลุ่มเด็กและเยาวชนบางส่วนเข้าไปพัวพันกับการเล่นเกมพนัน

จากความพยายามในอดีตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 หรือย้อนไปกว่า 14 ปี ที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างและพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน จนก่อให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มเด็กและเยาวชนในนาม “กลุ่มเยาวชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี” แม้จะเป็นเพียงเด็กและเยาวชนเพียง 4 หมู่บ้านไม่ครอบคลุมทั้งตำบล แต่ก็นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี การรวมกลุ่มในครั้งนั้นเพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้ามาทำงานการดูแลรักษาป่าไม้ของชุมชน โดยอาศัยวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเป็นฐานในการดูแลรักษาป่า กลุ่มคนดังกล่าวจึงกลายเป็นแกนนำในการทำงาน และขยายแนวคิดการดูแลป่าผ่านบุคคลใกล้ชิดตัวในเครือญาติ และเพื่อนพ้องที่สนิท ชักชวนให้เข้ามาเป็นแนวร่วมในการดูแลป่า และขยายสู่การสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาที่โดดเด่นของชุมชนตามมา โดยชุมชนได้ให้ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้านถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาที่สั่งงานให้แก่เด็กและเยาวชน คือ การร้องเพลงเหย่ย การรำกลองยาว การทำขวัญข้าว การทำข้าวหลอม การทำดอกไม้จากปอเต่าให้ เป็นต้น จนเด็กและเยาวชนมีทักษะดังกล่าวเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน สามารถทำการแสดงต้อนรับคณะศึกษาดูงาน และรับเชิญไปร่วมแสดงในงานต่างๆ และรายการทีวีมากมายเช่น รายการทุ่งแสงตะวัน ตอน ดอกไม้ป่าห้วยสะพานออกอากาศวันเสาร์ที่ 29 มีนาคม 2557 ทางไทยทีวีสีช่อง 3 รายการสารคดีชุด คนรักป่าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนของนักศึกษาชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน สาขาเทคโนโลยีการโทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียงร่วมกับกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผลงานมีความถูกต้องในด้านเนื้อหาข้อมูล และสามารถนำมาเผยแพร่สู่บุคคลทั่วไป ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น

จากที่กล่าวในข้างต้น นับเป็นการก่อเกิดและการขยายตัวของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อพัฒนาศักยภาพ และป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างเห็นได้ชัดจบจนปี พ.ศ. 2559 นายประยงค์ แก้วประดิษฐ์ ประธานป่าชุมชน และรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน โดยเฉพาะท่านเป็นผู้บุกเบิกการดึงเด็กและเยาวชนของชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนร่วมกับผู้ใหญ่และภาคีที่เข้ามาหนุนเสริมต่าง จนได้รับการยอมรับจากเด็กและเยาวชนเป็นอย่างมาก โดยเด็กและเยาวชนมักจะเรียกท่านว่า “ลุงเปี้ยก” ได้เสียชีวิตลง

อย่างกะทันหันด้วยโรคหัวใจล้มเหลวเฉียบพลัน ส่งผลให้การทำงานอนุรักษ์ป่าของชุมชน รวมทั้งการพัฒนา ศักยภาพเด็กและเยาวชนหยุดชะงักไปพร้อมกัน

สารคดีจิต กลืนชีวิตป่า : ตอน มนุษย์ผ่านพ้นความตายอีกครั้ง

ทุ่งแสงตะวัน ตอน ดอกไม้ทางศรพาม

สารคดีจิต กลืนชีวิตป่า : ตอน มนุษย์ผ่านพ้นความตายอีกครั้ง

ทุ่งแสงตะวัน ตอน ดอกไม้ทางศรพาม

ภาพที่ 57-60 ผลงานของเด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงในการแสดงต้อนรับคณะศึกษาดูงาน
รับเชิญไปร่วมแสดงและรายการทีวี

เมื่อชุมชนมีการพัฒนาศักยภาพ และป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนด้วยตนเองผ่านวิถีวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในระดับหนึ่ง ต่อมาในยุคสมัยที่ภาครัฐมีนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตลอดช่วงชีวิต จึงให้แต่ละตำบลจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนขึ้น และองค์การบริหารส่วนตำบลจึงพยายามปรับเปลี่ยนบทบาทตนเองมาเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน รวมทั้งการค้นหาภาคีจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคมอื่นๆ ให้เข้ามาบูรณาการการทำงานร่วมกันและหนุนเสริมการทำงานของชุมชน และสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นในรูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการพัฒนา ศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชน ได้แก่การบูรณาการทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชน ร่วมกับทุนวัฒนธรรมและทุนมนุษย์ ผสมผสานกับมาตรการทางกฎหมายและแนวทางการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สมัยใหม่

จากที่กล่าวมาในข้างต้น สามารถสรุปพัฒนาการในการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนของชุมชนบ้านหนองโรง ได้ดังนี้

ยุคที่ 1 (พ.ศ. 2546-2548)

- ใช้วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเป็นฐานในการดูแลรักษาป่า
- ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว และการยอมรับจากคนในชุมชนและนอกชุมชน

ยุคที่ 2 (พ.ศ. 2549-2559)

- มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาหนุนเสริมมากขึ้น ในลักษณะการให้ความรู้ และจัดกิจกรรมฝึกอบรม
- ขยายขอบข่ายหรือบทบาทหน้าที่สู่การสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาที่โดดเด่นของชุมชน
- มีการแสดงต้อนรับคณะศึกษาดูงาน ถูกเชิญไปร่วมแสดงและรายการทีวี
- ประธานป่าชุมชนเสียชีวิต กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนหยุดชะงักไปพร้อมกัน

ยุคที่ 3 (พ.ศ. 2559 ถึงปัจจุบัน)

- เด็กและเยาวชนบางส่วนหันไปพัวพันกับการพนันออนไลน์ เกมส์ออนไลน์ พนันฟุตบอล
- รื้อฟื้นกิจกรรมเด็กและเยาวชนอีกครั้ง พร้อมกระจายให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งตำบลสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐในการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชน
- องค์การบริหารส่วนตำบลลุกขึ้นมามีบทบาทหลักในการส่งเสริมและพัฒนาเด็กและเยาวชน มีการสร้างความร่วมมือในลักษณะการสร้างเครือข่ายการทำงานกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และองค์กรเอกชน มีองค์ความรู้และกิจกรรมที่หลากหลายขึ้น เกิดเป็นแนวทางการจัดการป่าชุมชนของชุมชน คือ รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน ได้แก่ การบูรณาการทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชน ร่วมกับทุนวัฒนธรรมและทุนมนุษย์ ผสมผสานกับมาตรการทางกฎหมายและแนวทางการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สมัยใหม่

จากการสังเคราะห์ข้อมูลพัฒนาการในการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการพัฒนา ศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนพบว่า ชุมชนบ้านหนองโรงได้ ค้นพบรูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการพัฒนา ศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนได้แก่การบูรณาการทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชน ร่วมกับทุน วัฒนธรรมและทุนมนุษย์ ผสมผสานกับมาตรการทางกฎหมายและแนวทางการส่งเสริมกระบวนการ เรียนรู้สมัยใหม่

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนกับภาคีการพัฒนาต่างๆ เพื่อการพัฒนา ศักยภาพ และการ ป้องกันและแก้ไข ปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนโดยอาศัยหลักการ/แนวคิดการมีส่วนร่วม และทุน ทางสังคมของชุมชนเป็นฐาน ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์เป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในเชิงพื้นที่ ได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 เตรียมความพร้อมชุมชน และค้นหาภาคี

การพัฒนา ศักยภาพของชุมชน และค้นหาภาคี เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการเริ่มต้นทำงาน เพื่อพัฒนาชุมชน หรือแก้ไขปัญหาของชุมชน ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ขั้นตอนย่อย 4 ขั้นตอน คือ 1) **ขั้นการเตรียมชุมชน** คือ การเตรียมทีมวิจัยชุมชนสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนผ่านการจัดเวทีชี้แจง รายละเอียดของโครงการ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วมรวมทั้งการศึกษาดูงานในชุมชน ที่ประสบความสำเร็จและอยู่ในบริบทที่ใกล้เคียงกัน 2) **ร่วมวิเคราะห์บริบททั่วไปชุมชน** คือ การสำรวจ และวิเคราะห์บริบทชุมชนอย่างมีส่วนร่วมรวบรวมประมวล วิเคราะห์ และทำฐานข้อมูลชุมชน จัดเวที นำเสนอข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชน ที่ได้เห็นว่าชุมชนของ ตนเองมีสิ่งที่ดีงามอย่างไรบ้าง 3) **ร่วมค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญและค้นหาภาคี** เป็นการรวบรวม ปัญหาของชุมชน และสาเหตุ นำเสนอข้อมูลกับชุมชนจัดลำดับความสำคัญ และให้ชุมชนเป็นผู้เลือกปัญหา ที่ตนเองต้องการแก้ไขและสามารถแก้ไขได้ภายใต้ ศักยภาพของชุมชน และที่สำคัญ คือ การค้นหาภาคีหนุน เสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และ 4) **ร่วมวิเคราะห์ศักยภาพ และทุนทางสังคมของชุมชนที่ เอื้อต่อการทำงานแบบมีส่วนร่วม** เมื่อชุมชนต้องการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการป่าชุมชน ขั้นตอนการ ทำงานลำดับต่อมา คือ การประเมินสถานภาพปัจจุบันของป่าชุมชน โดยจัดทำเกณฑ์และลงพื้นที่สำรวจป่า ชุมชน

ผลที่ได้จากขั้นตอนการพัฒนา ศักยภาพ คือ 1) ชุดข้อมูลบริบทชุมชน ปัญหา สาเหตุ และ ผลกระทบของปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนประสบอยู่ ภาคีการหนุนเสริมชุมชน ศักยภาพและทุนทางสังคมของ

ชุมชน 2) ทีมวิจัยชุมชน ผู้นำและองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองมากขึ้น รวมทั้งคนในชุมชนมีความรู้ มีความภาคภูมิใจในชุมชน และ 3) ภาคีหุ้นส่วนเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วมทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา และภาคประชาสังคมอื่นๆ

2.2 เสริมสร้างศักยภาพชุมชน และพหุภาคี

การสร้าง ความเข้มแข็ง เป็นขั้นตอนการของการนำเอาข้อมูลที่ได้รับจากขั้นตอนแรกมาวิเคราะห์เพื่อวางแผนการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและภาคีการพัฒนาจากภายนอก โดยสร้างเป็นแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเป็นฐาน ในกระบวนการนี้ผู้วิจัยดำเนินการด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การจัดเวที การประชุมกลุ่มย่อย การอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น โดยเริ่มต้นที่การจัดเวทีระหว่างชุมชน กับภาคีการพัฒนาเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างชุมชนและภาคีการพัฒนาในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคี และวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการทั้งในมิติองค์ความรู้และหน่วยงาน สู่การขับเคลื่อนแผนการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วม ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการเป็นนักวิจัยชุมชน และนักพัฒนาชุมชน รวมทั้งจัดกิจกรรมให้ความรู้ และสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญของขั้นตอนนี้ คือ การทำประชาพิจารณ์ เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากคนในชุมชน

ผลที่ได้รับจากขั้นตอนนี้ คือ ได้ภาคีหุ้นส่วนเสริมการทำงานของชุมชน แผนการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วม ได้กระบวนการเรียนรู้การทำงานแบบมีส่วนร่วม และได้วิทยากรกระบวนการ นักวิจัยชุมชน และแนวร่วมชุมชนในการการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน

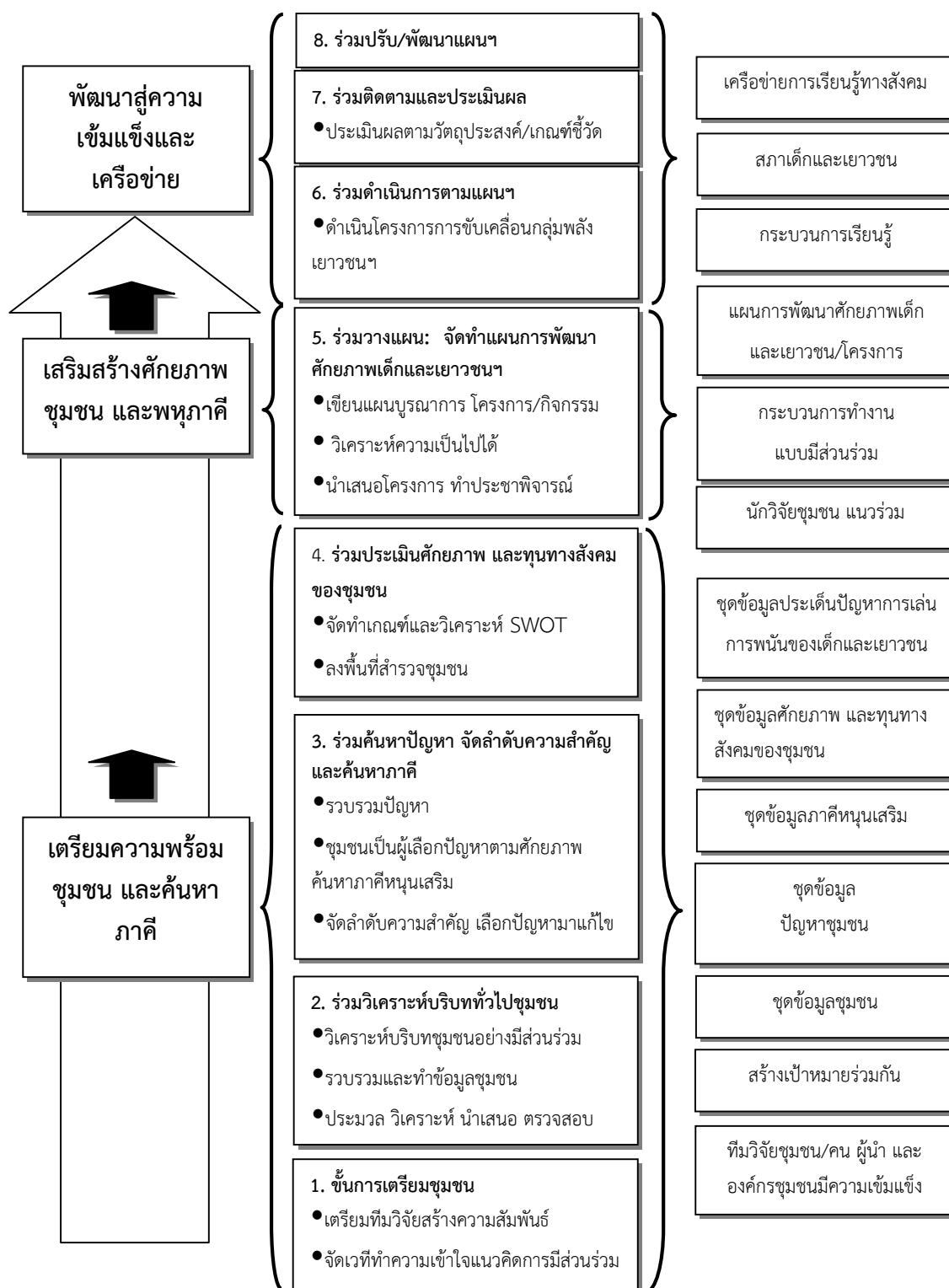
2.3 พัฒนาสู่ความเข้มแข็งและเครือข่าย

ในการพัฒนาสู่ความเข้มแข็ง ชุมชนและภาคีการพัฒนาร่วมกันขับเคลื่อนงานตามแผนที่วางไว้ ด้วยการระดมทรัพยากรชุมชนมาดำเนินการทั้งทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และทุนทางสังคมอื่นๆ ภายใต้การหนุนเสริมของภาคีการพัฒนาในขั้นตอนนี้ถือเป็นการปลดปล่อยแนวคิดของคนในชุมชน การขับเคลื่อนงานชุมชนจะต้องเรียนรู้การประเมินและการติดตามผลการดำเนินงานด้วยตนเอง ผ่านการค้นหาเกณฑ์ชี้วัดที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ สุดท้ายคือการนำไปสู่การทบทวนแผนการดำเนินงานว่ามีจุดอ่อนในส่วนใด และการปรับให้เหมาะสมลงตัวในที่สุด ซึ่งบางครั้งจำเป็นที่จะต้องออกไปเรียนรู้นอกชุมชน เช่น ชุมชนต้นแบบในการพัฒนาเด็กและเยาวชน ชุมชนต้นแบบด้านการท่องเที่ยว ชุมชน

ต้นแบบด้านการจัดการขยะชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ถือเป็นการเรียนรู้ที่รวดเร็ว เป็นการเปิดโลกทัศน์ของชุมชน และที่สำคัญเป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมด้วย โดยความเข้มแข็งภายใต้การตีความของชุมชน จะเน้นไปที่ประเด็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชน ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าของชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าในตัวเอง และไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข ทั้งการพนันและยาเสพติด อันเป็นภัยที่คุกคามมากของชุมชน และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และทักษะชีวิตที่รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสารสนเทศ ดังนั้นในขั้นตอนนี้จึงเป็นการพัฒนาความเข้มแข็งทั้งของคนในชุมชนเอง และการสร้างทรัพยากรมนุษย์รุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนคนรุ่นเดิม

ผลที่ได้จากขั้นตอนนี้ คือ ชุมชนได้กระบวนการเรียนรู้การทำงานแบบมีส่วนร่วมเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคม ที่สำคัญ คือ ได้กลุ่มเยาวชนที่มีความรู้ มีทักษะ และมีจิตสำนึกหรือมีความตระหนักในโทษและพิษภัยของการพนัน มีความตระหนักถึงบทบาทของตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีหน้าที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งมีความภาคภูมิใจตนเอง

โดยสรุป การขับเคลื่อนการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) เตรียมความพร้อมชุมชน และค้นหาภาคี 2) เสริมสร้างศักยภาพชุมชน และพหุภาคีและ 3) พัฒนาสู่ความเข้มแข็งและเครือข่าย เป็นการทำงานอย่างเป็นระบบ และผลที่เป็นรูปธรรม ดังภาพที่ 61

ภาพที่ 61 กระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนการแผนการพัฒนาศักยภาพ และการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการแบบมีส่วนร่วม

3. รูปแบบภาคีการพัฒนาและบทบาทการหนุนเสริม

3.1 รูปแบบการมีส่วนร่วม

การสร้างการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน คือ แกนนำชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มสตรี ตัวแทนเยาวชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ภายใต้ความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหินเจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีภาคเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ คือ บริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) สถาบันอุดมศึกษา คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ภาควิชาการพัฒนาศรีพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์ และพัฒนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน องค์การอิสระและองค์กรอื่นๆ คือ เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี จากการศึกษาแบบการมีส่วนร่วม พบว่า **ลักษณะการมีส่วนร่วมไม่ได้เกิดขึ้นตลอดเวลา โดยในแต่ละกิจกรรมจะมีระดับการมีส่วนร่วมไม่เท่ากัน** เช่น กิจกรรมการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ ส่วนใหญ่เป็นบทบาทของชุมชนและนักวิชาการเป็นผู้ดำเนินการ โดยภาคส่วนอื่นๆ เป็นผู้รับฟังข้อมูลและให้ข้อเสนอแนะ ส่วนกิจกรรมที่ต้องลงมือปฏิบัติแทบทุกภาคส่วนจะมีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น การจัดค่ายเด็กและเยาวชน ที่ภาคเอกชน ร้านค้า และสถาบันทางการเงินมีบทบาทในการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ สถาบันการศึกษาและภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนทางวิชาการและงบประมาณ เช่นวิทยากรให้ความรู้ งบประมาณในการจัดกิจกรรม เป็นต้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมเป็นไปในลักษณะ **ชุมชนหรือภาคประชาชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน** ภายใต้แนวคิดการบูรณาการการทำงานแบบมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ โดยใช้ศักยภาพและทุนทางสังคมเป็นฐานทั้งนี้ภาคีการพัฒนาที่หนุนเสริมการทำงานของชุมชนล้วนต่างยึดหลักการที่สำคัญ คือ **การเคารพชุมชนและผู้คนในชุมชน** และ **“ปัญหาของชุมชน...ชุมชนต้องลงมือแก้ไขด้วยตนเอง”**

3.2 ภาคีการพัฒนา และบทบาทของผู้มีส่วนร่วม

จากการศึกษา พบว่า ภาคประชาชนหรือชุมชน ผู้ที่มีเข้ามามีส่วนร่วมหลักเป็นกลุ่มผู้นำชุมชน ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีสถานะเป็นผู้มีความรู้หรือเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนว่ามีความรู้ จะมีบทบาทเป็นอย่างมากในการตัดสินใจ ส่วนคนในชุมชนอื่นๆ จะมีบทบาทในการรับรู้รับฟังข้อมูล ให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน การร่วมบริจาคและระดมทรัพยากรในการดำเนินงาน สำหรับผู้สนับสนุนจากภายนอก มีบทบาทหลักในการหนุนเสริมทางวิชาการ การบริหารงานตามหลักวิชาการ ให้

ข้อมูล ข้อเสนอแนะและคำปรึกษา สนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ แนะนำแหล่งทุน ให้สถานที่ในการดำเนินงาน การจัดหาและบริหารทรัพยากร

1) **ชุมชน** ในการวิจัยนี้ **ชุมชน** ประกอบด้วย ผู้นำอย่างเป็นทางการ ผู้นำตามธรรมชาติ หรือไม่เป็นทางการ ผู้อาวุโส คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น สมาชิกชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนเยาวชน ซึ่งถือว่าเป็นภาคส่วนที่อยู่ใกล้ชิดกับปัญหาของชุมชนมากที่สุด ชุมชนจึงเป็นภาคส่วนที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของเด็กและเยาวชน และต้องสร้างโอกาสในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนจนพวกเขาเกิดการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดี และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จนสามารถรู้เท่าทันปัญหาการเล่นการพนันและปัญหาทางสังคมอื่นๆ ภาครัฐมีใจในตนเอง ภาครัฐมีใจในชุมชนของตนเอง และจะกลายเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชนในอนาคต สำหรับบทบาทของชุมชน มีดังนี้

(1) รวมกลุ่มสมาชิกในชุมชนทุกระดับ เพื่อร่วมคิดร่วมทำร่วมพัฒนาโดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ภายใต้ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนโดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุค้นหาทางออกนำไปทดลองปฏิบัติจริงบนฐานองค์ความรู้และศักยภาพของชุมชน

(2) สร้างการยอมรับจากภายนอก ด้วยการลงมือปฏิบัติ รวบรวม และจัดการองค์ความรู้ชุมชนให้เป็นระบบและรูปธรรม เพื่อแสดงให้เห็นหน่วยงานภายนอกเห็นและยอมรับแนวทางการทำงานของชุมชน โดยอาศัยศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนผสมผสานกับหลักทางวิชาการผ่านการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับคณะศึกษาดูงาน

(3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ปลุกฝังเจตคติที่ดีสู่เยาวชนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นคนรุ่นต่อไปที่จะเข้ามาเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาชุมชนต่อไป

2) **หน่วยงานภาครัฐ** ปัจจุบันภาครัฐได้พยายามปรับเปลี่ยนบทบาทตนเองจากเดิมที่เป็นการกำกับดูแลการปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน และโครงการมาเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะภาคีการพัฒนาโดยให้ชุมชนเป็นผู้จัดการด้วยตนเอง ภายใต้กลไกที่เอื้อต่อการจัดการโดยชุมชนมากขึ้น ทั้งการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การกำหนดเป็นนโยบาย แผนงาน รวมทั้งการกระจายอำนาจการจัดการสู่ท้องถิ่น

บทบาทของภาครัฐในการหนุนเสริมการมีส่วนร่วม มีดังนี้

หน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง ผู้วิจัยและทีมวิจัยชุมชนได้ทำเอกสาร และเข้าพบนายก อบต. สมาชิก อบต. ปลัด อบต. และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นทางการเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับโครงการ โดยในช่วงแรกได้รับการสนับสนุนเพียงการให้ข้อเสนอแนะในการทำงาน หลังจากผู้วิจัย ชุมชนและภาคีต่างๆ ได้ดำเนินการขับเคลื่อนแผนฯ และกิจกรรมกลุ่มเยาวชน เมื่อสรุปบทเรียน จึงได้นำแผนฯ และบทเรียนเชิงประสบการณ์ที่ได้รับไปนำเสนอกับองค์การบริหารส่วนตำบลทางองค์การบริหารส่วนตำบลสนใจในการดำเนินงานเป็นอย่างมาก พร้อมกับบรรจุกิจกรรมของแผนแม่บทตำบลเข้าสู่แผนการดำเนินงานในระดับตำบล เพื่อรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และทรัพยากรการดำเนินงานต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางพบว่า การหนุนเสริมของหน่วยงานภาครัฐส่วนกลางแต่ละหน่วยงานจะมีลักษณะไม่แตกต่างกัน คือ การสนับสนุนทางด้านวิชาการ โดยให้ข้อเสนอแนะต่างๆ ในการทำงาน ให้องค์ความรู้และวิทยาการใหม่ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ รพ.สต. บ้านหลุมหินและเจ้าหน้าที่ตำรวจจาก สภ.อ. พนมทวน เจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการการจัดกิจกรรมเยาวชนและหนุนเสริมทั้งด้านงบประมาณ ทรัพยากร องค์ความรู้ และบุคลากร

3) ภาคเอกชนหน่วยงานภาคเอกชนถือเป็นหน่วยทางสังคมหนึ่งที่จำเป็นต้องแสดงบทบาทตนเองในการหนุนเสริมชุมชน เพื่อสร้างความร่วมมือในการจัดการกับปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะองค์กรเอกชนที่มีการเคลื่อนตัวด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ภายใต้แนวคิด CRS สำหรับงานการพัฒนาชุมชนบ้านหนองโรงได้พันธมิตรที่สำคัญ คือ บริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) ที่เข้ามาสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณและร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนรอบสถานประกอบการในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน และทุกกิจกรรมของชุมชนทั้งที่ชุมชนร้องขอและไม่ได้ร้องขอการสนับสนุน

4) องค์กรพัฒนาเอกชน คือองค์กรหนึ่งของสถาบันทางสังคมที่ทำงานโดยไม่แสวงหากำไร เป็นองค์กรที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชน และเป็นที่ยอมรับของชุมชนเป็นอย่างมาก จากการสังเคราะห์จากการทำงาน จากการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านหนองโรงได้รับการหนุนเสริมจากองค์กรพัฒนาชุมชน ดังนี้ เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี โดยมีบทบาทในการหนุนเสริม คือ การหนุนเสริมด้านวิชาการ และคำปรึกษา โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนให้แก่ชุมชน สนับสนุนการทำงานของเด็กและเยาวชนเพื่อการดูแลป่าไม้ เป็นพี่เลี้ยงที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริหารจัดการป่าชุมชน

5) สถาบันการศึกษา (นักวิจัย และนักวิชาการ) นับเป็นหน่วยงานที่เป็นชุมพลังทางปัญญา ประกอบไปด้วยนักวิชาการและนักวิจัยเป็นจำนวนมาก การที่สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะใน

ระดับอุดมศึกษาลงมาทำวิจัยร่วมกับชุมชนจะช่วยทำให้เกิดนักวิจัยชุมชนที่สามารถพัฒนา และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ด้วยตนเอง เกิดกระบวนการต่อยอดองค์ความรู้ นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้ในที่สุด โดยการวิจัยนี้ ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ซึ่งบทบาทสนับสนุน มีดังนี้

(1) หนุนเสริมการทำวิจัยร่วมกับชุมชนผลักดันให้เกิดนักวิจัยชุมชนเพื่อถอดรหัสองค์ความรู้ที่อยู่ในภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยและมีความเข้มแข็งทางวิชาการมากขึ้นรวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลและที่ปรึกษาของชุมชน

(2) เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้สามารถจัดการความรู้และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และกระบวนการสืบสานงานสู่คนรุ่นหลังรวมทั้งต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ความยั่งยืนและความเข้มแข็งของชุมชน

(3) ให้คำปรึกษา และถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการจัดการป่าชุมชนและทรัพยากรท้องถิ่น เช่น การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อกล้วยไม้ การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น เป็นต้น

นอกจากสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 3 แห่งแล้ว โรงเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ตั้งอยู่ในชุมชน และสำนักงานศึกษานอกกระบบตำบลหนองโรง ได้แสดงบทบาทการหนุนเสริมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านวิชาการ และการให้คำปรึกษาที่ดี

6) สถาบันศาสนาถือเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะชุมชนบ้านหนองโรงที่วิถีชีวิตของคนในชุมชนผูกพันกับวัดเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นวัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้เป็นปึกแผ่น ทั้งยังช่วยหล่อหลอมเรื่องคุณธรรม จริยธรรมด้วย จากการศึกษา พบว่า วัดมีบทบาทในการขับเคลื่อนงานไม่เด่นชัดนัก บทบาทที่เด่นชัดที่สุด คือเป็นศูนย์รวมใจเชื่อมโยงสายใยของคนในชุมชน

7) สถาบันทางการเงิน ผู้วิจัยและชุมชนได้เล็งเห็นความสำคัญของสถาบันทางการเงิน โดยเฉพาะธนาคาร ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในการเป็นแหล่งเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพ ตลอดจนการส่งเสริมด้านอาชีพและการออม การเข้ามาหนุนเสริมกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน นับเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการสนับสนุนชุมชนได้ จากการศึกษา พบว่า ธนาคารเพื่อ

การเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารออมสิน ได้สมัครใจเข้าหนุนเสริมชุมชนในด้านงบประมาณ และทรัพยากร สำหรับจัดกิจกรรม ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะในการทำงาน

4. บริบทของชุมชนที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน

บริบททางสังคมของชุมชน นับเป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผลการศึกษาเป็นดังนี้

4.1 ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการเคารพผู้อาวุโส เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อเกิดความสัมพันธ์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันโดยมีความรักและความหวังดีต่อกันเป็นพื้นฐานของความร่วมมือในการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน

4.2 ลักษณะภูมิประเทศและที่ตั้งของชุมชน ชุมชนหนองโรงเป็นชุมชนที่มีเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ชุมชนอื่นๆ อำเภอและจังหวัดค่อนข้างสะดวกนับเป็นผลดีต่อการติดต่อประสานงานของหน่วยงานภาคีต่างๆ ที่จะเข้ามาหนุนเสริมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

4.3 ผู้นำที่มีความรู้และการบริหารจัดการที่ดี ผู้นำชุมชนหรือแกนนำที่สำคัญในชุมชนที่รู้จักตนเองและความต้องการของตนเองและ/หรือชุมชนโดยรวมตลอดจนรู้เท่าทันนโยบายของภาครัฐสามารถวิพากษ์วิเคราะห์ผลดีผลเสียและหาแนวทางที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเองได้ดังนั้นจึงสามารถเลือกสรรและต่อรองกับภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพประกอบกับความสามารถในการบริหารจัดการโดยการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบแก่แกนนำตามความสามารถในด้านต่างๆ เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันนับเป็นชุมพลที่สำคัญของชุมชนในการพัฒนาอย่างมีเอกลักษณ์เป็นตัวของตัวเองมุ่งสู่เป้าหมายตามที่ชุมชนท้องถิ่นต้องการ

4.4 การเกิดกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ โดยสังเคราะห์จากบทเรียนและประสบการณ์ที่ชุมชนประสบร่วมกันมากล้นเป็นความรู้ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาอย่างถูกวิธีเป็นไปตามศักยภาพที่ตนมีโดยไม่หวังพึ่งภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพียงฝ่ายเดียวมุ่งแสวงหาความร่วมมือและส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เป็นจริงและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการสืบสานให้แก่เด็กและเยาวชน ปลุกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าในตัวเองและชุมชน

4.5 ทูทางสังคมพบว่า ชุมชนที่มีทุนทางสังคม โดยเฉพาะทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ และทุนวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาที่มาก จะส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน และการป้องกันและแก้ไขปัญหากล่องเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน รวมทั้งการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ในชุมชนสูงมาก ทั้งนี้เนื่องจากก่อให้เกิดการระดมทุนเพื่อใช้ในการดำเนินการที่พร้อม

5. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหากล่องเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้นำชุมชนคณะกรรมการป่าชุมชน และผู้รู้ในชุมชน และการจัดเวทีระดมความคิดเห็น สามารถสังเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนได้ดังนี้

5.1 ปัจจัยภายในชุมชน

1) คุณสมบัติของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนจะมากหรือน้อยนั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้นำชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนที่เป็นลักษณะเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมีดังนี้ เข้าถึง รู้ปัญหาของหมู่บ้านเข้าใจความต้องการของลูกบ้านมีความสนใจในงานมีความสามารถ มีศักยภาพเป็นจุดรวมของชาวบ้านเห็นความสำคัญของปัญหามีคุณธรรมและมีความซื่อสัตย์ เสียสละ

จากการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนบ้านหนองโรงเป็นผู้นำที่ดีมีคุณธรรม ทำงานอย่างซื่อสัตย์ รับผิดชอบเป็นที่พึ่งให้กับคนในชุมชนได้ แต่ยังขาดศักยภาพในการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขและไม่รู้จักแหล่งขอความช่วยเหลือมากนักอย่างไรก็ตาม จากการประเมินในภาพรวม พบว่าผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองโรงมีศักยภาพทั้งในด้านคุณธรรมและความสามารถนอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนโดยเห็นว่าการพัฒนาชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นหน้าที่ มิใช่การเสียเวลาเพราะกิจกรรมพัฒนาก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและในส่วนของการบริหารจัดการป่าไม้ไม่เห็นว่าการเป็นหน้าที่ของภาครัฐร่วมกับชุมชนเพราะชุมชนไม่มีความรู้ในการบริหารจัดการส่วนการที่ผู้นำจะทราบถึงความต้องการของประชาชนนั้นส่วนใหญ่มักจะทราบจากการประชุมร่วมกันกับสมาชิก

2) คุณสมบัติของสมาชิกชุมชนที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมคือ(1) ความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนของชุมชน รวมทั้งเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชนในฐานะทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นขุมกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนในอนาคต (2) มีความเสียสละ มีจิตสาธารณะหรือจิตอาสา (3) พร้อมเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน (4) ความเข้าใจใน

กิจกรรมของชุมชนและการประกอบอาชีพ อาชีพที่แตกต่างกันย่อมมีผลต่อการมีส่วนร่วม โดยเห็นว่าอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพที่ทำให้สมาชิกไม่ค่อยมีเวลาว่างเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม (5) การให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญแก่ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสในชุมชนตลอดจนการมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และ (5) การเห็นคุณค่าของชุมชน

จากการศึกษาคุณลักษณะของสมาชิกชุมชนบ้านหนองโรง พบว่าคุณสมบัติที่เด่นชัดที่สุดคือ จิตสำนึกรักท้องถิ่นภาคภูมิใจในท้องถิ่น เห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชนในฐานะทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นขุมกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนในอนาคตรองลงมาคือความตระหนักถึงปัญหาหรือการได้รับผลกระทบร่วมกับการสนใจรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านต่างๆ และสุดท้ายคือความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น มีเวลา มีความสนใจ มีความตั้งใจและความรู้ความเข้าใจต่อความสำคัญ /ประโยชน์ของกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนซึ่งยังมีไม่มากเท่าที่ควร

5.2 ปัจจัยภายนอก

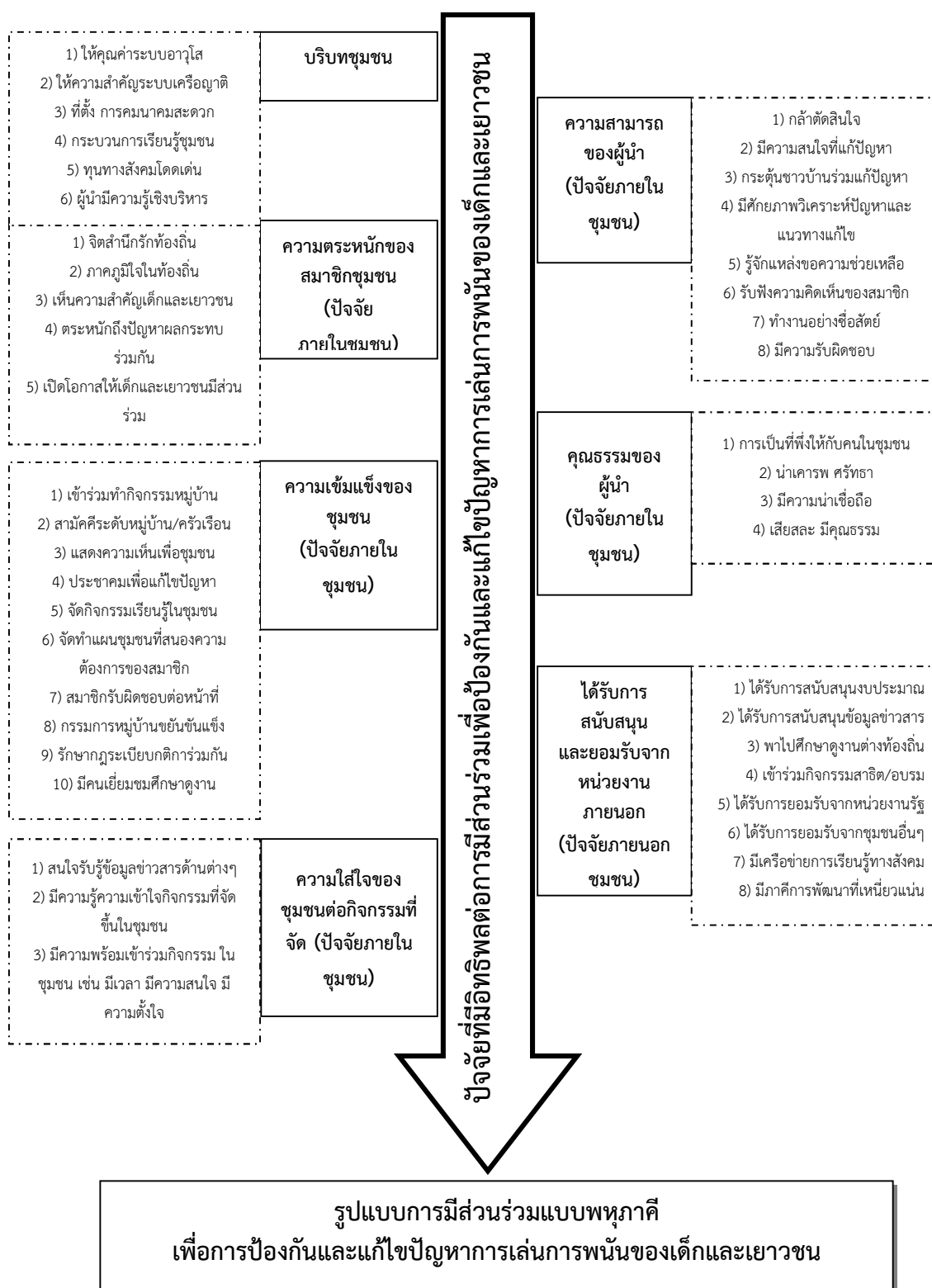
ปัจจัยภายนอกชุมชน ประกอบด้วย การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และการได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐและชุมชนอื่นๆ

1) การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก พบว่า ชุมชนบ้านหนองโรงได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนเพื่อการพัฒนาชุมชนหลายแหล่ง โดยอยู่ในรูปของกองทุนต่างๆ เช่น บริษัท สยามเฟอเวอเรส จำกัด (SCG) สนับสนุนงบประมาณ เพื่อกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี สนับสนุนด้านงบประมาณและวิชาการ การอนุรักษ์พืชท้องถิ่น ภาควิชาการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน สนับสนุนงบประมาณและวิชาการ การจัดค่ายเด็กและเยาวชน เป็นต้น

ส่วนการได้รับข่าวสารมักจะรับรู้ผ่านผู้นำชุมชน ซึ่งได้รับแจ้งข่าวสารในรูปแบบของการประชุมผู้นำชุมชน หรือจดหมายราชการ กลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเด็กและเยาวชน (ปัจจุบันยกฐานะเป็นสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง) กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) กลุ่มผู้สูงอายุ ยังได้รับการส่งเสริมให้ไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมสาคิตต่างๆ เช่น กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ การทำเกษตรอินทรีย์ ฯลฯ อยู่บ้างพอสมควร

2) การได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐและชุมชนอื่นๆ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านหนองโพนเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด รวมทั้งการยอมรับจากชุมชนใกล้เคียงในระดับปานกลาง

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนมีดังต่อไปนี้ คุณธรรมของผู้นำ ความสามารถของผู้นำ การให้ คุณค่าทางสังคมของสมาชิกชุมชน ความตระหนักของสมาชิกชุมชน ความใส่ใจในกิจกรรมของชุมชน ความ เข้มแข็งของชุมชน และการได้รับการสนับสนุนและได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและชุมชนอื่นๆ เป็น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาพรวมของพื้นที่ศึกษา ดังภาพที่ 62

ภาพที่ 62 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน

บทสรุป

ชุมชนบ้านหนองโรงตำบลหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาฬสินธุ์พิสูจน์ให้เห็นว่าเมื่อทุกภาคส่วนทางสังคมมีความจริงจังต่องานการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยเข้ามาเป็นภาคีการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนหันหน้าเข้าปรึกษาหารือกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยภาครัฐที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนบทบาทตนเองมาทำหน้าที่หนุนเสริมชุมชนเป็นเพื่อนของประชาชนจะช่วยให้การดำเนินงานของชุมชนประสบความสำเร็จได้เร็วขึ้น ทุกภาคส่วนต้องไม่มองว่าเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือเข้าไปพัวพันกับการพนันหรือสิ่งชั่วร้ายอื่นๆ เป็นตัวปัญหาต้องกำจัด แต่ทุกภาคส่วนต้องยึดหลักการทำงานได้แก่ เปิดตัวเปิดเผยเปิดใจเปิดมุมมองเปิดโอกาสสู่การพัฒนา โดยนัยยะคือ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านเด็กและเยาวชนต้องปรากฏตัวออกมาหนุนเสริมการทำงานร่วมกับชุมชน หรือให้ความร่วมมือเมื่อชุมชนร้องขอ โดยทุกฝ่ายที่ตกลงร่วมกันขับเคลื่อนงานจะต้องเปิดเผยข้อมูลที่ชัดเจนถูกต้อง เช่น ระดับความรุนแรงของปัญหา ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นทรัพยากรที่สามารถจะหนุนเสริมได้จริง เป็นต้น ด้วยการเปิดใจพูดคุยกัน เพื่อไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่จะตามมาในที่สุด และสุดท้ายต้องเปิดมุมมองยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันละกัน ซึ่งตลอดระยะเวลาการทำงานร่วมกับชุมชนและภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ได้ข้อค้นพบว่ารูปแบบการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ด้วยการบูรณาการทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชน ร่วมกับทุนวัฒนธรรมและทุนมนุษย์ ผสมผสานกับมาตรการทางกฎหมาย และแนวทางการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สมัยใหม่ถือเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชนที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ คนในชุมชนเคารพซึ่งกันและกัน รักในชุมชนของตนเอง เห็นความสำคัญของคนทุกคนที่จะเป็นกำลังสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

“...กระบวนการเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงรากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงยอมรับในปัญหา และเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยอาศัยศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก่อน...ให้ทุกคนตระหนักในปัญหา แล้วร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน ไม่ว่าชุมชนจะเกิดปัญหาอะไร เราก็จะสามารถฝ่าฟันไปได้ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนหันกลับมาทบทวนถึงอดีตมองปัจจุบัน และสร้างอนาคตที่สดใสร่วมกัน...”

เสียงสะท้อนการทำงานที่วิจัยชุมชน

จากการจัดเวทีคืนข้อมูลและรับฟังข้อเสนอแนะวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2560

ณ ที่ทำการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

บทที่ 5

สรุปผลวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนของชุมชนหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนเป็นฐาน และสอดคล้องกับปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จเริ่มตั้งแต่กระบวนการก่อเกิดของการมีส่วนร่วม การขยายตัว ตลอดจนการดำรงอยู่ของการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม บทบาทที่เหมาะสมของแต่ละภาคีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ และขั้นตอนการดำเนินการจนสามารถส่งเสริมความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมตามประเด็นปัญหาที่เป็นความต้องการของชุมชน

ในการศึกษาผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยดำเนินการ 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมความพร้อม ศึกษาสภาพบริบททางสังคมเบื้องต้นของชุมชน สถานการณ์ด้านปัญหาเด็กและเยาวชนเล่นการพนันและระดับความรุนแรง และความร่วมมือของชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ แล้วประมวลข้อมูลที่ได้เพื่อสร้างเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษา

ระยะที่ 2 การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย ค้นหาทีมวิจัยในชุมชน วิเคราะห์บริบทชุมชน ค้นหาปัญหา เหตุของปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน ค้นหาภาคีการหนุนเสริม วิเคราะห์ศักยภาพและทุนสังคมของชุมชน พัฒนา ศึกษาและติดตามผลแผนแม่บทชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมแบบมีส่วนร่วม

ระยะที่ 3 การสรุปบทเรียน สังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคม

หัวใจของงานวิจัยนี้ คือ ชาวบ้านได้ศึกษาข้อมูลด้วยตนเองและเห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กระตุ้นให้ชาวบ้านมีความตื่นตัวมากขึ้นในการเข้ามามีส่วนร่วมกันวางแผนการพัฒนาและการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง นับเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานที่เป็นระบบ มีการนำข้อมูลและความรู้ของท้องถิ่นมาพัฒนาท้องถิ่นของตนเองให้ดียิ่งขึ้นไป

ผู้มีส่วนร่วมในการศึกษา (research participants) ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัด อบ.ต. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนกลุ่มเยาวชน ผู้อาวุโส ปรารักษ์ชาวบ้านและผู้รู้ของชุมชน ตัวแทนครูจากโรงเรียนในพื้นที่ ตัวแทนอาจารย์จากสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ตัวแทนภาคเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ คือ บริษัท สยามเฟอเอร์สเทรี จำกัด (SCG) และตัวแทนภาครัฐบาลอื่นๆ คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหิน และหนองโรง ตัวแทนจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีพัฒนาการอำเภอพนมทวน ตัวแทนจากองค์กรอิสระ คือ ตัวแทนเครือข่ายเยาวชนจังหวัดกาญจนบุรี เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น ส่วน **กลุ่มตัวอย่าง** ในกิจกรรมการขับเคลื่อนแผนการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนผ่านทุนทางสังคมแบบมีส่วนร่วม นั้น ผู้วิจัยร่วมกับทีมวิจัยชุมชนและภาคีเครือข่าย จะคัดเลือกตัวแทนและรับอาสาสมัครเด็กและเยาวชนที่มีอายุอยู่ระหว่าง 12-18 ปี ที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 48 คน เข้าร่วมกิจกรรมการขับเคลื่อน ตลอดจนการศึกษาผล การติดตามและประเมินผลหลังการเข้าร่วมกิจกรรม

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพเป็นหลัก เสริมด้วยวิธีการเชิงปริมาณ ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารและหลักฐานต่างๆในชุมชน การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากคำบอกเล่า การเดินสำรวจสภาพแวดล้อมในชุมชน การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์ระดับลึกการจัดเวทีระดมความคิด การประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดกลุ่มสนทนา การวิเคราะห์ปฏิทินชุมชนการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน การทำแบบสอบถาม การทำแบบทดสอบ ทำบันทึกภาคสนาม บันทึกเสียงและภาพเหตุการณ์ นอกจากนี้ ในขณะที่สัมภาษณ์และทำกิจกรรมต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเกตและบันทึกพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัยอยู่ร่วมในสถานการณ์นั้น เพื่อการเก็บและรวบรวมข้อมูลนี้จะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลว่าสอดคล้องกันกับการให้สัมภาษณ์หรือร่วมกิจกรรม รวมทั้งใช้เทคนิคการสนทนาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความตรงของข้อมูลระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนาเพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานทั้งนี้ มีการยืนยันข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า และทำการตรวจสอบข้อสรุปจากเวทีสะท้อนผล

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ มีดังนี้

สรุปผลวิจัย และอภิปรายผล

ชุมชนหนองโรงมีประวัติอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยรัชการที่ 4 ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าต่อกันว่า ในอดีตเคยเป็นทางผ่านการเดินทาง แต่ไม่ทราบว่าแน่ชัดว่าเป็นทหารไทยหรือทหารพม่าและยังเป็นที่ตั้งพักอาศัยของพวกเสรีไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. 2484 และยุติในปี พ.ศ. 2488) ปัจจุบันยังมีอนุสรณ์ทั้งเป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเป็นจำนวนมาก เช่น โบสถ์ เจดีย์ ฯลฯ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ราบและที่ราบเชิงเขา สลับเนิน พื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนทรายเหมาะแก่การทำไร่ทำนาสำหรับปลูกและเลี้ยงสัตว์ พื้นที่ราบมีการทำนาเพราะดินและป่ามีความอุดมสมบูรณ์ดี ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม วัฒนธรรมเด่นที่นับเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม คือ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มตามบริเวณแหล่งน้ำในชุมชน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันแบบพี่น้องที่มีประสบการณ์ร่วมกันมา และนับถือกันแบบเครือญาติ มีความเคารพผู้อาวุโสในชุมชน มีความผูกพันกับป่าและทรัพยากรธรรมชาติมาก่อนในอดีต เพราะหาอยู่หากินอยู่กับผืนป่ามาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีความกตัญญูรู้คุณในสิ่งที่มิคุณ

สภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหนองโรง

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน โดยเล็งเห็นว่าเด็กและเยาวชนจะเป็นกำลังในการพัฒนาชุมชนในอนาคต สำหรับสภาพปัญหาและระดับความรุนแรงของปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนหนองโรง พบว่า มีเด็กและเยาวชนในชุมชนบางส่วนเข้าไปพัวพันกับการเล่นการพนัน เช่น การพนันฟุตบอลออนไลน์ การเล่นเกมออนไลน์ หว่ยใต้ดิน ชนไก่ เป็นต้น และจากการสอบถามพฤติกรรมการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนรวมทั้งสมาชิกในครอบครัว พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์การเล่นการพนัน ส่วนเด็กและเยาวชนที่มีประสบการณ์การเล่นการพนันจะเล่นทั้งหว่ยใต้ดิน ไฟ ชนไก่ ฟุตบอล เกมตู้ และยังมีเด็กส่วนหนึ่งยังคงมีพฤติกรรมการเล่นการพนันอยู่โดยเฉพาะหว่ยใต้ดิน และฟุตบอล นอกจากนี้ พ่อแม่และญาติของเด็กและเยาวชน ส่วนมากเล่นพนันนานๆ ครั้ง ประเภทการเล่นพนันของคนในครอบครัวเล่นมากที่สุดคือ หว่ยบนดิน/ใต้ดิน/ลอตเตอรี่/หว่ยรายวันน้อยที่สุดคือการพนันฟุตบอล ทศนคติต่อการเล่นพนัน พบว่า เด็กและเยาวชนมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเล่นการพนันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนทัศนคติเชิงลบต่อการเล่นการพนันโดยรวมอยู่ในระดับน้อย สะท้อนให้เห็นว่า เด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงมองเห็นว่าการพนันเป็นสิ่งที่ไม่ดีต่อตนเองและสังคม แสดงว่าสถานการณ์การเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนยังไม่ถือว่ารุนแรงจนยากต่อการแก้ไข และชุมชนประเมินว่าปัญหาดังกล่าวยังไม่ถือว่ามีความรุนแรงหรืออยู่ในภาวะวิกฤต แต่เป็นปัญหาที่คนในชุมชนต้องให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากชุมชนเล็งเห็นว่าหากชุมชนไม่จัดการกับปัญหาดังกล่าว คาดว่าจะส่งกระทบเป็นลูกโซ่และก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การฉกชิงวิ่งราว การ

ลักษณะ การโกหกคดโกง และที่จะเลวร้ายที่สุด คือ การเข้าสู่เส้นทางการค้ายาเสพติด หรือการก่ออาชญากรรมในที่สุด ภาพลักษณ์ที่ติงามของชุมชนจะเสื่อมเสียไปในที่สุด ทั้งนี้เนื่องมาจากรูปแบบการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนเริ่มเปลี่ยนไป คือ เป็นการเล่นพนันออนไลน์ผ่านโทรศัพท์มือถือที่มีแนวโน้มมากขึ้น เพราะพ่อ-แม่ผู้ปกครองตรวจสอบการใช้โทรศัพท์มือถือของลูกหลานตนเองได้ยาก รวมทั้งไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ด้วย รวมทั้งในชุมชนมีการพัฒนาระบบการสื่อสารไร้สาย มีร้านอินเทอร์เน็ตมาเปิดในชุมชนจำนวนหนึ่ง ส่งผลให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงเครือข่ายสังคมออนไลน์สะดวกมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2558: 6-14) ที่กล่าวว่า ปัญหาหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกี่ยวกับการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมอันดีงาม ความก้าวหน้าของการติดต่อสื่อสาร และการขยายตัวของเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ **ปัญหาการติดการพนันในกลุ่มเด็กและเยาวชนและการวิจัย "โครงการเฝ้าระวังรักษาคุณภาพอนาคตเยาวชนไทย"** ของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ และสถาบันรามจิตติ (2548) พบว่า ปัญหาการพนันในกลุ่มเยาวชนอายุระหว่าง 12 ถึง 24 ปี โดยเฉพาะการเล่นการพนันผ่านโทรศัพท์มือถือและเว็บไซต์เป็นปัญหาที่สร้างผลกระทบรุนแรงของประเทศไทย และการศึกษาของมธุรดา สุวรรณโพธิ์ (2557) พบว่า สาเหตุที่วัยรุ่นติดการพนันได้ง่ายมี 4 ประการ ดังนี้ 1) สื่ออินเทอร์เน็ตออนไลน์ มีการโฆษณามากมายบนโลกอินเทอร์เน็ต สามารถเข้าไปใช้บริการได้อย่างง่ายดาย 2) เพื่อนแนะนำให้เล่น และวัยรุ่นมีแนวคิดลองเล่นดูดีกว่า 3) ร้อนเงิน หรือมีความต้องการวัตถุตามสมัยนิยมสูง และ 4) ปัญหาครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ที่เล่นการพนันอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยการพนัน เช่น ร้านสนุกเกอร์ใกล้บ้าน ที่มักมีตู้ม้าอยู่ด้วยเสมอ ร้านสะดวกซื้อมักมีนิตยสารฟุตบอลที่มีอัตราแต้มต่อสำหรับเล่นพนันฟุตบอล ตามมหาวิทยาลัยมีโต๊ะบอลตั้งอยู่รอบๆ มีเด็กเดินไปบอลไปชวนเล่นพนันถึงในมหาวิทยาลัย

ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม

ชุมชนบ้านหนองโรง เป็นชุมชนประวัติศาสตร์ตั้งอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาและภูเขาสูงที่มี**ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์** มีความหลากหลายของพรรณไม้และสัตว์ป่า โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ที่ชาวบ้านเรียกชื่อตามพันธุ์ไม้เด่นที่ขึ้นในพื้นที่และลักษณะภูมิประเทศว่า **ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน** ลักษณะประชากรทั้งหมดคนไทยพื้นราบคนในชุมชน**มีความเห็นอกเห็นใจ และรู้รักสามัคคีกันเป็นอย่างดี** มีรูปแบบ**ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ** เคารพผู้อาวุโส และเชื่อฟังผู้นำชุมชน โดย**ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ**ของชุมชน ถือเป็นผู้ที่มีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม จนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและภายนอกชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากต่างมี**ประสบการณ์ที่ผ่านความยากลำบากร่วมกัน**ในการดำรงชีวิต แก้ปัญหาร้ายแรงและผลผลิต

ทางการเกษตรราคาตกต่ำ ยังมีประสบการณ์ความสำเร็จในการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน และการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเกษตรและภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในชุมชน โดยมีอาชีพเสริมในการหาของป่าขายแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะเห็ดโคน และผักหวานป่า นอกจากนี้ยังพบว่า คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลาย

ชุมชนหนองโง้งนับเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมของชุมชนค่อนข้างเยอะและหลากหลาย ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ที่โดดเด่นที่สุด คือป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ทุนวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่โดดเด่น คือวัฒนธรรมเครือญาติ วัฒนธรรมเกษตร วัฒนธรรมชาวนา โดยเฉพาะการทำนา การทำขวัญข้าว เพลงเหย่ย ร้อยพรรษา ทำบุญกลางบ้าน ทุนมนุษย์ จากที่กล่าวข้างต้น ทุนมนุษย์ของชุมชนที่ได้รับการยอมรับ คือ ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ได้รับการยอมรับ ทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีทั้งองค์ความรู้และประสบการณ์มากมาย เช่น การแพทย์แผนไทย สมุนไพร พืชพันธุ์ท้องถิ่นการจักสาน การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ส่วนทุนกายภาพอาจจะไม่โดดเด่นมากแต่ก็มีให้เห็น คือ ศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในข้างต้น แสดงถึงศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนบ้านหนองโง้งในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมทั้งด้านบริบททางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณสมบัติของผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชน ความเข้มแข็งของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศิริพร พันธุลี (2553: 53) และ ศุภพร ไทยภักดี และ พันธจิตต์ พรประธานสมบัติ (2550: 69-79) ที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ศักยภาพของชุมชนที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ ศักยภาพด้านผู้นำชุมชน การมีปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มองค์กรภายในชุมชน ทรัพยากรท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ

วัฒนธรรมเด่นของชุมชนบ้านหนองโง้ง คือ วัฒนธรรมแบบเกษตรกรรม วัฒนธรรมแบบเครือญาติที่ชาวบ้านมีความรักความผูกพัน เคารพผู้ใหญ่ผู้อาวุโส เคารพซึ่งกันและกัน มีความผูกพันกับธรรมชาติ ทั้ง ดิน น้ำ ป่าไม้ มาตั้งแต่อดีต มีความกตัญญูรู้คุณในสิ่งที่มีคุณ มีความเคารพเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกรงกลัวต่อบาป กลัวถูกตำหนิ กลัวถูกลงโทษทางสังคมและกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของชิน ศรีสวัสดิ์ (2543) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมแบบชาวนาหรือแบบเกษตรกรรม วัฒนธรรมแบบเครือญาติ นับเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน

ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนบ้านหนองโง้งในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมสามารถนำมาบูรณาการภายใต้กลไกความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา

ชุมชนได้ ทั้งนี้เนื่องจากทุนทางสังคมช่วยสนับสนุนและเป็นตาข่ายรองรับทางสังคมที่มีประสิทธิภาพและเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อรองรับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการนำทุนทางสังคมเป็นจุดเริ่มต้นและพัฒนาไปสู่การช่วยให้ชุมชนเกิดพลังในการขับเคลื่อนงานและแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน ภายใต้การหนุนเสริมของหน่วยงานภาครัฐและสถาบันทางสังคมอื่นๆ (สุนทร นนทเกษ, 2559) และสอดคล้องกับงานวิจัยของอุทิศ ทาหอม และคณะ (2558) ที่พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำมาใช้เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ทั้งในรูปแบบของการจัดการน้ำ การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการสร้างธนาคารปูหมึกและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน พร้อมมีข้อเสนอแนะว่า ทุนทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่สะสมอยู่ในระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วัตถุสิ่งของ รวมไปถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านตามาที่ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมและช่วยกันสืบทอด และนำความรู้เผยแพร่ ให้คนรุ่นหลังได้นำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ส่วนการศึกษาของวุฒิชชาติ ทองศรี และคณะ (2556 และ 2557) ที่พบว่า การใช้ทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้จริง และได้นำเสนอแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดโดยชุมชนนั้นชุมชนไม่สามารถพึ่งพากระบบการดำเนินงานของภาครัฐเพียงด้านเดียวได้ หากแต่ชุมชน จำเป็นต้องสร้างกระบวนการภายในชุมชนโดยการบูรณาการระบบการ ดำเนินงานภายในชุมชนคือ ระบบการสั่งการของผู้นำทางการในชุมชน และระบบประเพณี วัฒนธรรมชุมชนเข้าด้วยกัน โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ระบบผู้นำทางการจำเป็นต้องใช้บทบาท ของผู้นำในชุมชนเป็นตัวเชื่อมประสานทั้งคนในชุมชน และนโยบาย ภาครัฐให้กับคนในชุมชนได้รับทราบ แล้วนำมาบูรณาการกับระบบวัฒนธรรมชุมชนภายในให้สามารถสร้างรูปแบบกิจกรรมในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติดได้ ซึ่งระบบวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถนำมาสร้างแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคม การพึ่งพาอาศัย การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการติดต่อสื่อสารโดยส่วนมากจะยังคงอยู่ในกลุ่มระบบเครือญาติ ระบบผู้นำทางธรรมชาติ ผู้อาวุโสในชุมชน และวัฒนธรรมความเชื่อของคนในชุมชน

จากการวิเคราะห์ชุมชน พบว่า ปัญหาหนึ่งที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ และสร้างผลกระทบโดยรวมต่อภาพลักษณ์และการพัฒนาชุมชน คือ **ปัญหาเด็กและเยาวชนบางส่วนในชุมชนเล่นการพนันได้แก่ การพนันฟุตบอลผ่านเว็บไซต์ออนไลน์ และการพนันหวยใต้ดิน** ซึ่งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ หากชุมชนไม่มีการจัดการที่ดี เนื่องมาจากผู้ปกครองไม่สามารถตรวจสอบได้ จากการวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้น พบว่า ชุมชนยังมีแนวทางในการป้องกันและแก้ปัญหาดังกล่าวร่วมกันอย่างไม่เป็นระบบ โดยจะเป็นลักษณะที่ต่างครอบครัวต่างดูแลกันเอง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพและทุนชุมชนด้านวัฒนธรรมที่จะสามารถนำมาบูรณาการเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

พบว่า ชุมชนยังมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงานที่ยังคงสืบสานอยู่ เช่น การทำบุญกลางบ้าน การร้องเพลงเหย่ย การจัดการป่าชุมชน เป็นต้น

การขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม

1. กระบวนการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการ

การจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัย จนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การสรุปทเรียน และจัดเวทีเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชนและภาคีการพัฒนากระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับคุณลักษณะพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เสนอโดย Kemmis และ Wilkinson (1998: 23-24 อ้างใน ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรารณ, 2553: 291) ที่กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัย

กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวทำให้เกิดนักวิจัยชุมชนและนักพัฒนาชุมชน เกิดแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและสามารถนำไปใช้ได้จริงและคนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมคือ กระบวนการร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุแห่งปัญหา ค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาล ดำเนินการแก้ไขปัญหาลและการประเมินและติดตามผลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนวิเคราะห์ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง เน้นการสร้างกระบวนการติดอาวุธทางปัญญาแก่ชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวิจัยแก่คนในชุมชน จนสามารถทำงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาลของชุมชนได้ (สินธุ์ สโรบล, 2552) นอกจากนี้กาญจนา แก้วเทพ (2552) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันเกี่ยวกับแนวคิดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community-based Research: CBR) ว่า เจ้าของปัญหาลต้องเป็นผู้วิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาลของตนเอง กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังกล่าวสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชนตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ประยุตโต) (2551) ที่กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน ควรเป็นการพัฒนาที่เน้นคน เมื่อการพัฒนาที่คน และคนได้รับการพัฒนาในฐานะที่คนเป็นปัจจัยการกระทำ ก็พึงพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถ รับผิดชอบ เป็นต้น แล้วก็นำเอาการพัฒนาคนและคนได้รับการพัฒนามาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนางานหรือชุมชนให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป นอกนั้นก็แล้วยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ Thomus et al. (2004) ที่กล่าวว่า การพัฒนามนุษย์เป็นรายบุคคลต้องจัดกิจกรรมให้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดการเรียนรู้ทั้งในเชิงองค์ความรู้ และทักษะ

2. การขับเคลื่อนกลุ่มพลังเด็กและเยาวชนชุมชน

การดำเนินกิจกรรมด้วยรูปแบบที่หลากหลายโดยเน้นการบูรณาการทุนทางสังคมในชุมชนมาใช้ประโยชน์ สามารถทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้และความตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนันสูงขึ้นมีทักษะการแสดงวัฒนธรรมชุมชนและการเป็นวิทยากรนำชมสถานที่ จนสามารถนำชมสถานที่สำคัญในชุมชนแก่คณะศึกษาดูงานได้เป็นอย่างดี ส่งเสริมความภาคภูมิใจและความมั่นใจในตนเองแก่เยาวชน ที่สำคัญที่สุด เด็กและเยาวชนมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็น “สภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง” ตามนโยบายของภาครัฐที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 มาตรา 22 กำหนดให้ดำเนินการจัดให้มีสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาลขึ้น โดยมีสมาชิกประกอบด้วย เด็กและเยาวชนที่อยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลนั้น และให้มีคณะบริหารสภาเด็กและเยาวชน/เทศบาล ประกอบด้วย ประธานสภาคนหนึ่ง และผู้บริหารอีกไม่เกิน 24 คน ซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกสภาเด็กและเยาวชนตำบลหรือเทศบาล เพื่อให้คณะบริหารสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาลปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อกำหนดแนวทางในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ตำบล/เทศบาล และดำเนินการอื่นที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ในการจัดให้มีสภาเด็กและเยาวชนตำบล/เทศบาลนั้น (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับผลการศึกษาของศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย (2541) ที่พบว่า กระบวนการค่ายเยาวชนสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจกับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายให้สูงขึ้นได้และสอดคล้องกับข้อเสนอเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคนของ สุวรรณ คำนัน (2551: 91-92) ที่กล่าวว่า ควรสร้างและพัฒนาเด็กให้มีความพร้อมด้านสติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม ตลอดจนพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะสูงขึ้น ผ่านการฝึกอบรมและการเรียนนอกระบบ โดยจัดหลักสูตรระยะสั้น สร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา ตัดสินใจ ทำงานเป็นทีม และสามารถรองรับเทคโนโลยีต่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผลที่ได้รับจากการขับเคลื่อนงานการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมโดยภาพรวม

การขับเคลื่อนงานการป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมโดยภาพรวม ในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคีระหว่างชุมชนและภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชน ทั้งการสร้างแผน การสร้างกลุ่มเยาวชน และกิจกรรมในลักษณะอื่นๆ แม้จะเป็นในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ประมาณ 2-3 เดือน ผลที่ได้รับ มีดังนี้

3.1 สร้างองค์ความรู้ คือ รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมและเป็นการบูรณาการระหว่าง ศักยภาพและทุนชุมชน โดยเน้นที่ทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าชุมชนเป็นแกนหลัก ตามด้วยทุน

วัฒนธรรมประเพณีและทุนมนุษย์ เข้ากับแนวทางการจัดการสมัยใหม่อย่างลงตัวที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งประกอบด้วยการใช้ศักยภาพของชุมชนเอง ร่วมกับการเปิดรับแนวทางการจัดการใหม่ๆ จากภาครัฐและหน่วยงานภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนของ ประยงค์ รัตนรงค์ ที่กล่าวไว้ในการสัมมนาวิชาการเกษตร กำแพงแสน ประจำปี พ.ศ. 2550 ว่า การแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยคนในชุมชนลงมือดำเนินการเอง สามารถประสบความสำเร็จได้ แต่จะนำไปสู่ความยั่งยืนไม่ได้ หากชุมชนปฏิเสธการช่วยเหลือจากรัฐบาล และหน่วยงานภายนอกชุมชน

3.2 สร้างแผน คือ แผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนภายใต้แนวคิดการพัฒนากฎหมายทุนชุมชนการบูรณาการทุนชุมชนได้แก่ ทุนมนุษย์ คือ ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ทุนภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรม และทุนทรัพยากร เพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง ให้มีความตระหนักรู้และห่างไกลจากการเล่นการพนันซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของวุฒิชชาติ ทองศรี และคณะ (2556 และ 2557) ที่พบว่า การใช้ทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้จริง และได้นำเสนอแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดโดยชุมชนนั้นชุมชนไม่สามารถพึ่งพากระบวนการดำเนินงานของภาครัฐเพียงด้านเดียวได้ ชุมชนจำเป็นต้องสร้างกระบวนการภายในชุมชน โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แล้วนำมาบูรณาการกับระบบวัฒนธรรมชุมชนภายในให้สามารถสร้างแผนงาน และรูปแบบกิจกรรมในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติดได้ ซึ่งระบบวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถนำมาสร้างแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคม การพึ่งพาอาศัย การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการติดต่อสื่อสารโดยส่วนมากจะยังคงอยู่ในกลุ่มระบบเครือญาติ ระบบผู้นำทางธรรมชาติ ผู้อาวุโสในชุมชน และวัฒนธรรมความเชื่อของคนในชุมชน

3.3 สร้างคนและเครือข่าย คือ กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนเป็นการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ของชุมชน ทำให้เกิดนักวิจัยชุมชน สภาเด็กและเยาวชน แนวร่วมจากชุมชน และภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชนเพื่อหนุนเสริมการทำงาน of ชุมชนในลักษณะพหุภาคี ซึ่งผลดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) (2550) ที่กล่าวว่า เป้าหมายของการพัฒนาคน อยู่บนฐานความเชื่อว่า การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่ช่วยให้คนมีโอกาสในการที่จะปรับปรุงตนเอง และพัฒนาศักยภาพให้สามารถมีชีวิตที่มีคุณภาพ สร้างสรรค์ มีเสรีภาพ และมีศักดิ์ศรี และแนวคิดของ มนัส สุวรรณ (2549: 93) ที่กล่าวว่า การเพิ่มศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ ควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างปัญญาสร้างสติ ความรู้สึกรับผิดชอบ และสร้างทักษะในการแจกแจง วิเคราะห์ปัญหาค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

3.4 สร้างกระบวนการ คือ การป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วม ได้ช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้การทำงานและกระบวนการสืบสานแบบมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี โดยมีชุมชนเป็นหลักด้วยการหนุนเสริมของภาคีการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะ และวิถีวิทยาของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นงานวิจัยที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เพื่อค้นหาวิเคราะห์ วางแผน และแก้ปัญหาด้วยตนเอง เน้นการสร้างกระบวนการติดอาวุธทางปัญญาแก่ชุมชน สร้างกระบวนการสืบสานงานแก่คนในชุมชน จนสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2552)

รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเยาวชนของชุมชนหนองโรง

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคส่วนต่างๆนอกชุมชน เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเยาวชนของชุมชนหนองโรง นับเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการปัญหาด้วยตนเอง เพื่อประโยชน์ของชุมชน ตลอดจนสามารถสนองต่อการกระจายอำนาจการพัฒนาได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง ดังนั้นจุดเริ่มต้นจำเป็นต้องเน้นที่การพัฒนาศักยภาพของชุมชน และคนในชุมชน การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนและศักยภาพและทุนของชุมชนเป็นตัวนำและเป็นฐาน ทั้งนี้ภาครัฐบาล ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการพัฒนาภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนจำเป็นต้องเข้ามาเสริมบทบาทของภาคประชาชนหรือชุมชนซึ่งถือว่าเป็นหัวใจหลักของการทำงานในลักษณะของพหุภาคีเป็นการผนึกกำลังในการพัฒนานำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน จากบทเรียนในกรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองโรง สามารถสรุปรูปแบบการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเยาวชนได้ดังนี้

1. ขั้นตอนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี

จากงานวิจัยค้นพบแนวทางการพัฒนา 3 ขั้นตอน คือ

1.1 เตรียมความพร้อมชุมชน และค้นหาภาคีเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักรู้เกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนัน ความสำคัญของเด็กและเยาวชน บทบาทของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน หลักการการแก้ปัญหาของชุมชน และการทำงานแบบมีส่วนร่วม ด้วยการร่วมค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและค้นหาภาคีหนุนเสริม การค้นหาทางเลือกในการจัดการกับปัญหา และกระบวนการค้นหาพหุภาคีหนุนเสริมกิจกรรมของชุมชน รวมทั้งการข้อตกลงร่วมกันในการทำงานแบบมีส่วนร่วม

1.2 เสริมสร้างศักยภาพชุมชน และพหุภาคีเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สามารถดำเนินการได้โดย การสร้างแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนัน และอื่นๆ ทั้งนี้เพราะในกระบวนการสร้างแผนแบบมีส่วนร่วม คนในชุมชนทุกระดับ และภาคีการพัฒนาจะต้องมากำหนดเป้าหมาย และแนวทางการจัดการร่วมกัน และแผนฯ ดังกล่าวต้องสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

1.3 พัฒนาสู่ความเข้มแข็ง และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ แนวทางที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งและจัดการกับแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนอย่างยั่งยืน คือ การนำแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันเชิงบูรณาการ และอื่นๆ ลงไปร่วมขับเคลื่อนและปฏิบัติจริงด้วยคนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่อยู่กับปัญหา และรู้เกี่ยวกับปัญหาของตนเองเป็นอย่างดี ร่วมกับภาคีการพัฒนา พร้อมทั้งมีการประเมินผลและติดตามผลการดำเนินงานอย่างหลากหลาย มีการทบทวนและสรุปบทเรียนเชิงปฏิบัติการ นำไปสู่การปรับแก้ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงต่อไป โดยการดำเนินการดังกล่าวต้องอยู่ภายใต้ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน และการหนุนเสริมของภาคีการพัฒนา รวมทั้งชุมชนจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมกับชุมชนอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงาน องค์ความรู้และทรัพยากรการทำงานร่วมกัน

2. ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี

จากข้อค้นพบของการศึกษาพบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี เป็นไปในลักษณะชุมชนหรือภาคประชาชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน ภายใต้แนวคิดการพัฒนาโดยอาศัยศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน โดยภาคีการพัฒนาทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนและสถาบันทางสังคมอื่นๆ มีบทบาทในการหนุนเสริมการทำงานของชุมชน บนฐานคิดที่ว่าต้องเชื่อมั่นว่าชุมชนมีศักยภาพเพียงพอในการจัดการกับปัญหาของตนเอง เพราะชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา และที่สำคัญต้องเคารพคนในชุมชน ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดของคนในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง สิทธิชุมชน ที่เสนอโดยโสภารัตน์ จารุสมบัติ (2547: 4-4) ที่กล่าวว่า สิทธิชุมชนเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ต้องให้ความสำคัญในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน การดำเนินการบนพื้นฐานสิทธิในความเป็นเจ้าของและสิทธิในการใช้ทรัพยากรของชุมชนการมีส่วนร่วมมีลักษณะแบบเป็นไปเองตามธรรมชาติตามวิถีของชุมชนไม่มีการบังคับหรือสั่งการจากหน่วยงานใด โดยได้รับการหนุนเสริมจากภาคีการพัฒนาจากภายนอกตามข้อจำกัดของชุมชน และที่สำคัญ คือ อำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานในทุกระดับเป็นของคนในชุมชน ซึ่งมีสองลักษณะ คือ การตัดสินใจผ่านตัวแทน และการตัดสินใจจากคนในชุมชนโดยตรงระดับการมีส่วนร่วมดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Fagence (1977: 122-125 อ้างใน ชีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2544) คือ การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) อำนาจต้องเป็นของประชาชน (Citizen

Power) ให้อำนาจในการตัดสินใจกับประชาชนผ่านตัวแทน (Delegated Poser) หรือประชาชนโดยตรง (Citizen Control) นับเป็นการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุดและสอดคล้องกับผลการศึกษาของสหประชาชาติ (United Nation, 1981: 8) เกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ เป็นการมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) ที่ประชาชนมีการรวมตัวกันเอง เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยได้รับการช่วยเหลือจากภายนอกน้อยที่สุด

3. พหุภาคี และบทบาทการหนุนเสริมที่เหมาะสม

การสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ในลักษณะของพหุภาคีเป็นรูปแบบการกระจายอำนาจ และการให้สิทธิกับชุมชนในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยภาคส่วนต่างๆ ทางสังคม ต้องให้การสนับสนุน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐทั้งจากส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ตลอดจนการสร้างบทบาทที่เหมาะสมในการหนุนเสริมการทำงานของชุมชน จากการศึกษา พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรงภาคประชาชนและชุมชน เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงานทุกระดับตั้งแต่การร่วมค้นหาปัญหา จนถึงการร่วมผลประโยชน์จากการดำเนินงาน ส่วนภาคีการพัฒนาจากภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันทางการเงิน และอื่นๆ มีบทบาทหลักคือ การหนุนเสริมด้านวิชาการ คือ องค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการองค์กร และการให้คำปรึกษาในการดำเนินงาน การสนับสนุนด้านงบประมาณ สถานที่ บุคลากร และทรัพยากรในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งการเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน และหลอมรวมความเป็นปึกแผ่นของคนในชุมชน บทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการเสริมสร้างบทบาทของภาคีการพัฒนาของสุภางค์ จันทวานิช (2551: 71-73) ที่กล่าวถึงการวิจัยกับการทำงานพัฒนาในชุมชนว่าจำเป็นต้องปรับวิธีคิดและวิธีปฏิบัติใหม่โดยให้ “คนที่อยู่กับปัญหาในชุมชนเป็นศูนย์กลาง” ต้องทำให้การรวมกลุ่มรวมพลังดำเนินการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบอาศัยความร่วมมือจากนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอกชุมชนและ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ (2545) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนอกจากจะเป็นการร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาและการมีส่วนร่วมแล้ว ยังต้องมีส่วนในการระดมทุนหรือทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในส่วนนี้อาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ในการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและการได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ทั้งผลกระทบเชิงบวกและผลกระทบเชิงลบ โดยผลกระทบเชิงลบอาจจำเป็นต้องได้รับการชดเชย ด้วยเหตุนี้จึงสนับสนุนกับคำกล่าวในข้างต้นที่ว่า การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความพึงพอใจกับทุกภาคส่วนในสังคม ชุมชนหรือองค์กรและช่วยลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นได้

4. ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ

การวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง มีปัจจัยสนับสนุน ดังนี้ 1) ความสามารถและคุณธรรมของผู้นำชุมชน โดยเฉพาะความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชน ความรับผิดชอบและมีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับ 2) คุณสมบัติของสมาชิกชุมชน เกี่ยวกับการให้คุณค่าทางสังคม ความตระหนักในการเป็นเจ้าของป่าชุมชนและทรัพยากรท้องถิ่น และการเอาใจใส่ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน 3) ความเข้มแข็งของชุมชน ความสามัคคีของสมาชิกชุมชนในการรวมกลุ่ม และเสียสละเพื่อส่วนรวม และ 4) การได้รับการสนับสนุนและยอมรับจากหน่วยงานภายนอก

ตารางที่ 12 รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง

การมีส่วนร่วม	แนวทางการดำเนินงาน
รูปแบบการทำงาน	รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมและเป็นการบูรณาการระหว่างศักยภาพและทุนชุมชน โดยเน้นที่ทุนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าชุมชนเป็นแกนหลัก ตามด้วยทุนวัฒนธรรม ประเพณีและทุนมนุษย์ เข้ากับแนวทางการจัดการสมัยใหม่อย่างลงตัว
ขั้นตอนการมีส่วนร่วม	ขั้นตอนการมีส่วนร่วมมี 3 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมความพร้อมชุมชนและค้นหาภาคี 2) การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและพหุภาคี และ 3) การพัฒนาสู่ความความเข้มแข็งและเครือข่าย
ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วม	ลักษณะการมีส่วนร่วม คือ ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในทุกขั้นตอนหรือกิจกรรม ชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา ผู้มีส่วนร่วมจากภายนอกชุมชนต้องเคารพคนในชุมชน ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกทางความคิดของคนในชุมชน ระดับการมีส่วนร่วม พบว่า ชุมชนและภาคีการพัฒนามีส่วนร่วมทุกระดับ แต่จะไม่เท่ากันในทุกกิจกรรมการขับเคลื่อน เป็นไปตามศักยภาพ บทบาทหน้าที่และความพร้อมของแต่ละภาคส่วน บุคคลทั่วไปที่ไม่ได้เป็นคณะทำงานจะทำหน้าที่ควบคุมผ่านกระบวนการทางสังคม

ตารางที่ 12 (ต่อ)

การมีส่วนร่วม	แนวทางการดำเนินงาน
พหุภาคี และ บทบาทที่ เหมาะสม	ผู้มีส่วนร่วมในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน คือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัด อบ.ต. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนกลุ่มเยาวชน ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้านและผู้รู้ของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจหลักของการขับเคลื่อนงานในทุกระดับการมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนร่วมภายนอกชุมชน หนุนเสริมด้านงบประมาณ วิชาการ และนโยบายได้แก่ ❖ ภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหิน และหนองโรง ตัวแทนจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีพัฒนาการอำเภอพนมทวน มีบทบาทหลักในการหนุนเสริมด้านวิชาการและเชิงนโยบาย ❖ ภาคเอกชนในพื้นที่ ได้แก่ บริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) มีบทบาทหลักในการสนับสนุนงบประมาณและสถานที่ในการดำเนินงาน ❖ สถาบันการศึกษา ได้แก่ ตัวแทนครูจากโรงเรียนในพื้นที่ ตัวแทนอาจารย์จากสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มีบทบาทหลักในการสนับสนุนทางวิชาการและให้คำปรึกษา ❖ สถาบันทางการเงิน ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารออมสิน เป็นต้น มีบทบาทหลักในการสนับสนุนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ ❖ สถาบันทางศาสนา ได้แก่ พระ มีบทบาทหลักในการเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจในงานวิจัยนี้มีบทบาทไม่ชัดเจนนัก ❖ องค์กรอิสระที่ไม่แสวงหากำไร ได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี เครือข่ายเยาวชนจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้นมีบทบาทหลักในการสนับสนุนทางวิชาการ ให้คำปรึกษาและงบประมาณ

ตารางที่ 12 (ต่อ)

การมีส่วนร่วม	แนวทางการดำเนินงาน
ปัจจัยสนับสนุน	ปัจจัยภายใน 1.คุณสมบัติของผู้นำ 1.1 คุณลักษณะด้านคุณธรรมของผู้นำได้แก่ การเป็นที่พึ่งให้กับคนในชุมชนนำเคารพศรัทธามีความน่าเชื่อถือเสียสละ มีคุณธรรม 1.2 คุณสมบัติด้านความสามารถของผู้นำ ได้แก่ กล้าตัดสินใจมีความสนใจที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา มีศักยภาพในการวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขรู้จักแหล่งขอความช่วยเหลือรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทำงานอย่างซื่อสัตย์มีความรับผิดชอบ 2. คุณสมบัติของสมาชิกชุมชน 2.1 การให้คุณค่าทางสังคมของสมาชิก ได้แก่ ให้คุณค่าระบบอาวุโสให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติให้ความสำคัญต่อสิทธิชุมชนเห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น 2.2 ความตระหนักของสมาชิกได้แก่ จิตสำนึกรักท้องถิ่นภาคภูมิใจในท้องถิ่น ตระหนักถึงปัญหาหรือการได้รับผลกระทบร่วมกัน เห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชน 2.3 ความใส่ใจในกิจกรรมของชุมชน ได้แก่ สนใจรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านต่างๆ มีความรู้ความเข้าใจต่อความสำคัญของกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน 3. ความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ เข้าร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้านสามัคคีทั้งในระดับหมู่บ้านและครัวเรือนแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนประชาคมเพื่อค้นหาและแก้ไขปัญหาการจัดกิจกรรมเรียนรู้ในชุมชนจัดทำแผนชุมชนสมาชิกชุมชนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่กรรมการหมู่บ้าน/ชุมชนรับผิดชอบยั่งยืนเข้มแข็ง ปัจจัยภายนอก การได้รับการสนับสนุนและการยอมรับจากภาครัฐและหน่วยงานภายนอกชุมชน ได้แก่ ได้รับการสนับสนุนเงินทุนได้รับการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารการไปศึกษาดูงานต่างท้องถิ่นเข้าร่วมกิจกรรมสาธิต/อบรมได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐได้รับการยอมรับจากชุมชนอื่นๆ

ข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบในการวิจัย การจัดเวทีนำเสนอผลการศึกษา และรับฟังข้อเสนอแนะจากภาคีการพัฒนาต่างๆ เกี่ยวกับรูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในลักษณะพหุภาคี เพื่อการป้องกันและแก้ไข ปัญหาการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ความสำเร็จ และข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากปัจจัย การหนุนเสริม ผู้วิจัยสรุปเป็นข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานในชุมชน

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน

การจัดกิจกรรมค่ายเด็กและเยาวชนในงานวิจัยนี้ นอกจากจะทำให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนันมากขึ้นแล้ว ยังช่วยยกระดับความตระหนักในหน้าที่และบทบาทของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน ในฐานะทรัพยากรมนุษย์อันทรงคุณค่าของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นชุมชนควรสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสนควรพิจารณาการนำหลักสูตรค่ายเยาวชนไปใช้ในการจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในด้านอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเน้นความสนุกสนาน เปิดโอกาสให้เยาวชนแสดงความสามารถ และความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดความร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งนี้แต่ละกิจกรรมควรกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง จนสามารถนำไปพัฒนาทักษะชีวิตของตนเองให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และเทคโนโลยีสารสนเทศ กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง อยากอยู่เป็นกำลังในการพัฒนาชุมชนของตนเองในอนาคต ควรมีการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระยะเวลา การประเมินผล ควรประเมินให้ครอบคลุมกระบวนการในการจัดกิจกรรมค่าย เช่น เทคนิควิธีการในการนำเสนอผลงานของเยาวชน ผลงานของเยาวชน การทำงานกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ชัดเจนและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมค่ายในโอกาสต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

จากการจัดเวทีคืนผลการศึกษาและรับฟังข้อเสนอแนะจากภาคีที่เกี่ยวข้องต่อประเด็นการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีข้อเสนอแนะต่อบทบาทที่เหมาะสมของภาคีภายนอก ดังนี้ หน่วยงานภายนอกชุมชนควรมีการพัฒนาเทคนิควิธีการสร้างการมีส่วนร่วมที่หลากหลายบนฐานคิด *การเป็นผู้หนุนเสริมหรือผู้สนับสนุนไม่ใช่ผู้สั่งการ และการเคารพชุมชนและคนในชุมชน และชุมชนเป็นเจ้าของ*

ปัญหาและทรัพยากรท้องถิ่น โดยกระบวนการมีส่วนร่วมต้องเริ่มจากชุมชนและพัฒนาศักยภาพและความพร้อมของชุมชน

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหน่วยงานที่ควรทำหน้าที่หรือบทบาทหลักในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน ดังนี้ หน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรงต้องแสดงบทบาทหลักในการชักนำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และขับเคลื่อนการพัฒนา ศักยภาพเด็กและเยาวชนในทุกด้านๆ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้เด็กและเยาวชนบ้านหนองโรงเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทุกชนิด ผลักดันแผนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน และสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรงให้มีความชัดเจนในการดำเนินงานและงบประมาณ ส่วนหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เป็นต้น ส่วนภาคส่วนอื่นๆ ทางสังคมที่แสดงบทบาทหลักมาอย่างต่อเนื่อง คือ บริษัท สยามเฟอเรสทรี จำกัด (SCG) สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน และเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี ที่หนุนเสริมด้านวิชาการและงบประมาณ ในการพัฒนาชุมชนหนองโรงมาอย่างต่อเนื่องโดยชุมชนและภาคีการพัฒนาต้องร่วมกันค้นหาวิธีการที่จะนำไปสู่การพัฒนาพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนให้มีความเป็นรูปธรรม เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดสร้างความตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนัน ตระหนักในหน้าที่และบทบาทของเด็กและเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ประโยชน์สูงสุดจะเกิดแก่ท้องถิ่นและชุมชนของตนเองในที่สุด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

จากข้อค้นพบในประเด็นที่ว่าการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถส่งเสริมให้เกิดนักวิจัยชุมชน นักพัฒนาชุมชน และทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการทำงานแบบมีส่วนร่วม ถือเป็นการเริ่มต้นที่ดีในการวางรากฐานการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ที่สอดคล้องกระบวนการวิจัยเข้าไปด้วย ซึ่งสามารถยกระดับคุณภาพการทำงานของชุมชนให้เป็นที่ยอมรับได้ ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาหรือหน่วยงานที่ทำงานในลักษณะที่คล้ายคลึงกันในพื้นที่ควรมีการวิจัยและพัฒนาพื้นที่ชุมชนบ้านหนองโรงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายที่ผ่านกระบวนการพัฒนาในระยะเริ่มแรกสามารถดำเนินการต่อไปได้เองอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ควรมีการขยายผลในเชิงกระบวนการ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการวิจัยท้องถิ่นให้กว้างขวางมากขึ้น และการครอบคลุมความต้องการและสอดคล้องกับปัญหาของชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้ชุมชนเป็นแกนหลักภายใต้การหนุนเสริมของนักวิชาการ และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นทางวิชาการให้กับงานวิจัยท้องถิ่น เพราะงานวิจัยท้องถิ่นนั้นเปรียบเสมือน

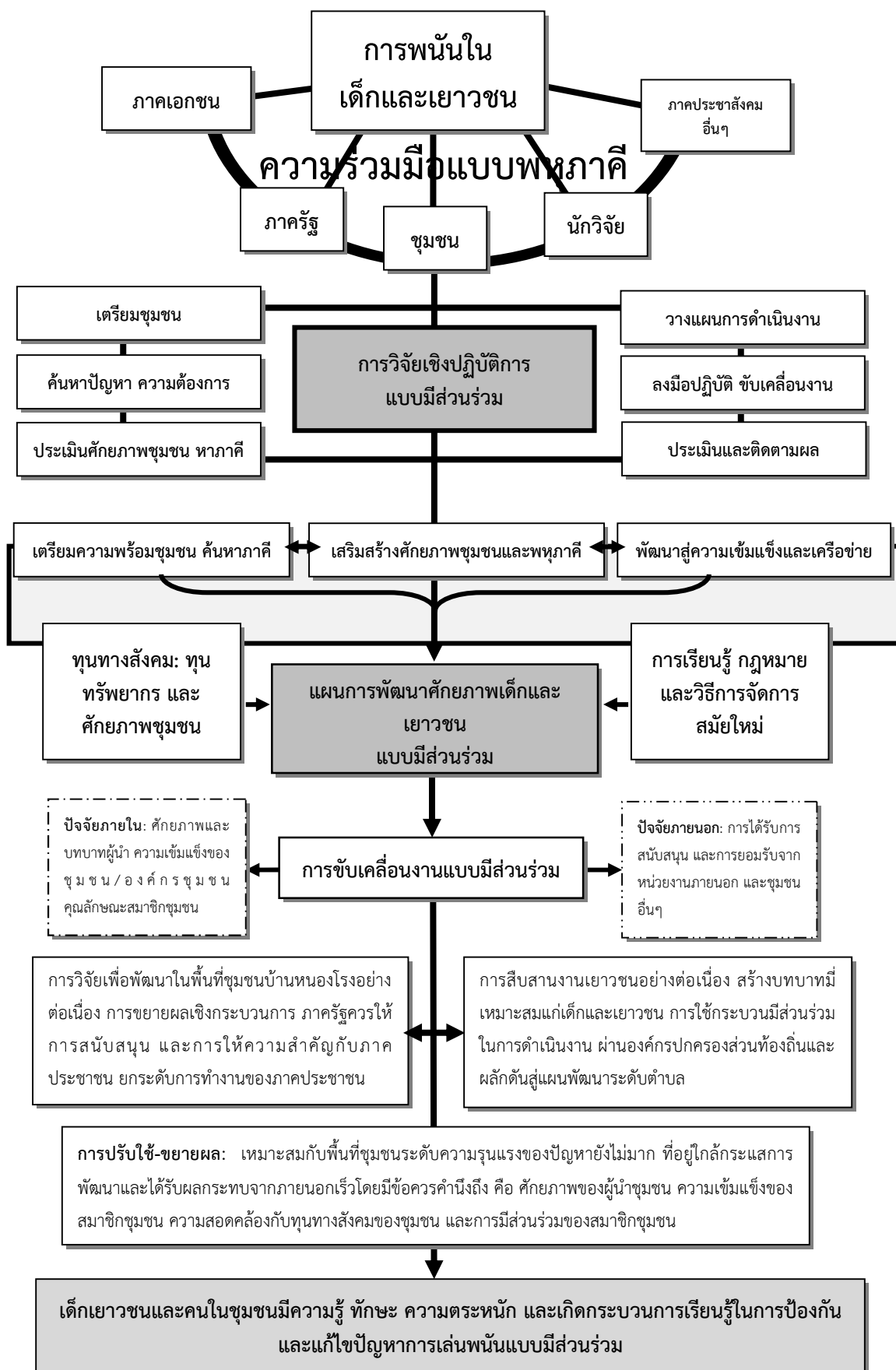
การติดอาวุธทางปัญญาให้แก่ชุมชน รู้จักการวิเคราะห์ศักยภาพ และแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง และผลของการวิจัยนั้นนำมาซึ่งแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ เนื่องจากระบวนการวิจัยเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ของทุกคน การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

ข้อเสนอแนะในการปรับใช้ขยายผล

จากผลการขับเคลื่อนการขับเคลื่อนงานการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนบ้านหนองโรง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นตัวอย่างรูปแบบการสร้างการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการขับเคลื่อนงานการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชน สำหรับการนำรูปแบบดังกล่าวไปปรับใช้ อาจจะมีข้อจำกัดบางประการ เนื่องจากผลการวิจัยมาจากกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่อย่างเจาะจงกล่าวคือ เป็นพื้นที่มีประสบการณ์การเริ่มต้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมมาบ้างแล้ว และเป็นพื้นที่ที่เคยประสบความสำเร็จในการพัฒนาเด็กและเยาวชนมาในอดีต อีกทั้งยังมีปัจจัยทางบริบทด้านสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้ออำนวย ดังนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการปรับใช้ ดังนี้

การปรับใช้-ขยายผล ควรพิจารณาเลือกพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกับชุมชนบ้านหนองโรง คือ ระดับความรุนแรงของปัญหายังไม่มากนัก คนในชุมชนเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชน พร้อมเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน ไม่มองว่าเด็กและเยาวชนเป็นปัญหาเป็นภาระที่คนในชุมชนต้องรับผิดชอบ อีกทั้งเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กระแสการพัฒนาและได้รับผลกระทบจากภายนอกค่อนข้างเร็วแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนคือ การดำเนินการเองโดยชุมชนด้วยศักยภาพและทุนทางสังคมที่โดดเด่นของชุมชน และการหนุนเสริมวิทยากรใหม่จากหน่วยงานภายนอก โดยมีข้อควรคำนึงถึง คือ ศักยภาพของผู้นำชุมชน ความเข้มแข็งของสมาชิกชุมชน ความสอดคล้องกับทุนทางสังคม และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน พื้นที่ที่จะนำรูปแบบไปปรับใช้ ผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพในการหลอมรวมสมาชิกชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ยอมรับข้อจำกัด และข้อเสนอแนะจากภายนอกชุมชน ชุมชนต้องมีทุนทางสังคม เด่นของชุมชนที่สมาชิกในชุมชนยึดถือปฏิบัติร่วมกันมา ซึ่งจะเป็นการง่ายต่อการรวมคนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานเพื่อชุมชน

ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ประมวลเป็นรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาลเล่นพนันของเด็กและเยาวชนดังภาพที่ 63

ภาพที่ 63 รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันของเด็กและเยาวชน

เอกสารอ้างอิง

- กนกอร สมปราชญ์. 2547. การวิจัยปฏิบัติการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2550. พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 (online). http://www.moe.go.th/moe/nipa/ed_law/p.r.g.edu30.pdf. วันที่ 20 พฤศจิกายน 2559.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2558. **ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ. 2554. **แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2554 – 2559**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งชาติ.
- คงกริช เล็กศรีนาค ณรงค์ พลอยदनัย และวิเชียรโชติ สุกโชติรัตน์. 2555. พฤติกรรมการเล่นการพนันของเยาวชน กรณีศึกษา: เขตกรุงเทพมหานคร. **วารสารวิจัย มข. (บศ.)** 12(4): ต.ค. – ธ.ค. 2555: 132-146.
- จามะรี เชียงทอง. 2549. **สังคมวิทยาการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- จิต เศรษฐบุตร. 2540. **หลักกฎหมายแพ่งลักษณะหนี้**. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา และเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฐาจุฑา สมประสงค์. 2542. **มูลเหตุจูงใจและพฤติกรรมในการเล่นการพนัน: ศึกษาเฉพาะเขตอำเภอปากคาด จังหวัดหนองคาย**. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. 2557. **การคลังท้องถิ่น: รวบรวมความวิจัยเพื่อเพิ่มพลังให้ท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: พี.เอ.อีฟวิ่ง.
- ธนวรรณ ไพนุพงศ์. 2544. **กลยุทธ์การเพิ่มยอดขายหนังสือพิมพ์เดลินิวส์หลังวิกฤตเศรษฐกิจ: ศึกษาข่าวไปห่วย**. กรุงเทพฯ: คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีรศักดิ์ พูลนวล. 2555. **แนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาทรัพยากรชุมชน.
- ธีรรัตน์ พันทวี วงศ์ชนะเอนก. 2556. **พบเด็กติดพนันงอมแงมเกิน 2 ล้านคน นักวิชาการจี้ยกระดับเป็นวาระแห่งชาติ** (online). <http://www.isranews.org/thaireform-other-news/item/>. วันที่ 15 พฤศจิกายน 2559.

- ธรรมจรรย์ ตุลยธารัง. 2546. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม
กรณีศึกษาเทศบาลภายในเขตอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยาศาสตร์-
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2547. การมีส่วนร่วม: หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง.
พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: สิริลักษณ์การพิมพ์.
- นันทวัฒน์ บรรณานันท์ และแก้วคำ ไกสรพงษ์. 2544. การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการบริหารจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- บัณฑิต อ่อนคำ. 2539. ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท: ประสบการณ์ของประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญนาค ตีวกุล. 2543. ชนบทไทย: การพัฒนาสู่ประชาสังคม. นครปฐม: คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประเวศ วะสี. 2550. วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือวิชาการ
จิตตปัญญาศึกษา.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร พระมหาสุหิตย์ อบอุ่น สหัทธยา วิเศษ จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์
ฮาชนนารี. 2548. กระบวนการและเทคนิคของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรภรณ์. 2555. การออกแบบการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 7.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ประยุตโต). 2551. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกล
คิมทอง.
- พินิต วงษ์ยี่กุล. 2543. อุตสาหกรรมการพนันฟุตบอลในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา
เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มธุรา สุวรรณโพธิ์. 2557. โรคติดพนันในวัยรุ่น (Adolescent pathological gambling). เพื่อนรัก
สุขภาพจิต ปีที่ 14 ฉบับที่ 56 (กรกฎาคม-กันยายน 2557).
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2546. *ทุนวัฒนธรรม: วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก เล่มที่ 1*. กรุงเทพฯ: มติชน.
_____. 2546. *ทุนวัฒนธรรม: วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก เล่มที่ 2*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- รัตน์ดิกาล ศิริ ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร ปราโมช ศีตะโกเศศ และจำเนียร บุญมาก. 2558. กระบวนการจัดทำ
แผนแม่บทชุมชนที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา 4 ชุมชน ตำบลช้างเค็ก
อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2551. พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550
(online). http://www.moe.go.th/moe/nipa/ed_law/p.r.g.edu30.pdf, วันที่ 11 พ.ย.
2559.

- วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. 2548. **ทุนทางสังคม**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- วันชัย วัฒนศัพท์. 2544. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- วิชิต นันทสุวรรณ. 2545. **ประชาพิสัยและพัฒนาชุมชนเขาคราม**. วารสารแผนแม่บทชุมชน.
- วุฒิชชาติ ทองศรี ชูพักตร์ สุทธิสา และกนกพร รัตน์สุธีระกุล. 2557. **ทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรมชาติ พันธู้เชื่อมกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดโดยชุมชน**. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1: 93-103.
- วุฒิชชาติ ทองศรี. 2556. **ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรมกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน**. การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน 2556 ครั้งที่ 3 “ชุมชนท้องถิ่นฐานรากการพัฒนา ประชาคมอาเซียน” 9-10 พฤษภาคม 2556, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2550. **ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- सानิตย์ บุญชู. 2527. **การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิทธิธัญญ์ ประพุทธนิตสาร. 2546. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ**. เชียงใหม่: โครงการวิชาการเพื่อเด็กและชุมชน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. 2528. **รายงานผลการวิจัย ตลาดการหมู่บ้าน**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. 2545. **รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทรวานิช. 2553. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิภา ไพรีพินาศ. 2546. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชน**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ชะอุ่ม. 2553. **ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนท่าคา อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม**. วารสารวิจัยและพัฒนา. ปีที่ 2 (2553): 47-59.
- สุนทร นนทเกษ. 2559. **ทุนทางสังคมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้**. (online).
https://www.msociety.go.th/download/article/article_20130716113550.pdf.
 20 ตุลาคม 2559.

- สุวรรณี คำมั่น. 2551. รายงานการศึกษา สภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มการบริหารเปลี่ยนแปลงสังคมโลกและสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ด้านสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- เสริน ปุณณะหิตานนท์. 2531. การศึกษาแนวความคิดและพฤติกรรมเกี่ยวกับการพนันของเด็กและเยาวชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา
ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545. ชุดวิชาการวิจัยชุมชน (Community Research Study).
กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- โสมสกา เพชรานนท์. 2546. รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์: การประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนระดับความตระหนักทางด้านสิ่งแวดล้อมของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในเขตภาคกลางตอนบนของประเทศไทย. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตลพบุรี.
- อคิน รพีพัฒน์. 2547. การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. 2548. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน. เชียงใหม่: เครือข่ายงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- อุทิศ ทาหอม พิชิต วันดี และสำราญ ธุระตา. 2558. ทูทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านตามา จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม. ปีที่ 11 ฉบับที่ 2/2558: 44-59.
- อภิชาติ ใจอารีย์. 2556. สิทธิชุมชน: สิทธิตามรัฐธรรมนูญเพื่อการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น. นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมการพิมพ์ จำกัด.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. 2558. มิติชุมชน วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ

- Best, John W. (1977). **Research in Education**. 3rd ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Cohen, J. M. and N. T. Uphoff. 1980. Participation' s Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity. **World Development**. 8 (January 1980) : 324-328.
- Denzin, N.K. and Y.S. Lincoln. 1994. **Introduction: Entering the field of qualitative research**. New York: Denzin and YS Lincoln (Eds).
- Durkheim, Emile.1951. **Suicide: a study in sociology**. New York: The Free Press.*
- Mikkelsen, B. 1995. **Methods for Development Work and Research: A Guide for Practitioners**. London: SAGE Publications.
- Pierre Bourdieu. 1986. **The Forms of Capital**. Available from [http://bbs.knue.ac.kr/~edupolicy/ lib._brd/_1.116_/education.pdf](http://bbs.knue.ac.kr/~edupolicy/lib/_brd/_1.116_/education.pdf) on Nov. 20, 2016.

ภาคผนวก

เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

แบบวัดระดับทัศนคติต่อการเล่นการพนันและพฤติกรรมการเล่นการพนัน

แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจโทษและผลกระทบของการเล่นการพนัน

แบบสอบถามความพึงพอใจของเยาวชนที่มีต่อกิจกรรมการ

โครงการ

“ค่ายเยาวชน...รักษ่วงไพร ห่างไกลการพนัน”

ชุดที่.....

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง ประวัติความเป็นมา บริบทโดยทั่วไปและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหนองโรง
ภายใต้โครงการวิจัย เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่น
พนันของเด็กและเยาวชนชุมชนหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้สัมภาษณ์

ผู้ช่วยสัมภาษณ์

ผู้บันทึกคำสัมภาษณ์/ผู้บันทึกภาพ

สถานที่สัมภาษณ์

วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์ (เวลา)

ข้อคำถาม

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
2. อายุ (วัน เดือน ปีเกิด)
3. ที่อยู่ปัจจุบัน
4. ประวัติส่วนตัว
 - 4.1 ชื่อบิดา-มารดา.....
 - 4.2 ภูมิลำเนาเดิม.....
 - 4.3 จำนวนพี่น้อง.....
 - 4.4 การนับถือศาสนา.....
 - 4.5 อาชีพปัจจุบัน.....
 - 4.6 ประวัติการศึกษา.....
 - 4.7 สถานภาพปัจจุบัน.....
 - 4.8 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....
 - 4.9 ประวัติการทำงาน/การย้ายถิ่นฐาน/สาเหตุการย้าย.....
5. ท่านรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านหนองโรงว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง

6. ท่านรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนนี้ได้อย่างไร

.....

.....

.....

7. ท่านเคยพบเห็นหรือสำรวจสถานที่ต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเองหรือไม่ และท่านพบเห็นสิ่งใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

8. ในชุมชน/หมู่บ้านที่ท่านอยู่มีคนมากน้อยเพียงใด ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายใด

.....

.....

9. ผู้ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกประกอบอาชีพอะไรกันบ้าง และในปัจจุบันคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไร

.....

.....

.....

.....

10. ผู้นำหรือผู้ปกครองของชุมชน คือใครบ้าง(ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ)

.....

.....

11. ในบริเวณชุมชนของท่านมีวัด หรือศาสนสถานหรือไม่ ชื่ออะไร มีมาตั้งแต่เมื่อไร มีบทบาทอย่างไรต่อชุมชนบ้าง

.....

.....

.....

12. ประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

13. มีการประกาศตั้งหมู่บ้าน ตำบลเมื่อใด ใครเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนันคนแรก

.....

.....

14. ในเขตชุมชนของท่านมีสถานที่ราชการหรือสถานที่สำคัญอะไรบ้าง มีผลต่อวิถีชุมชนอย่างไร

.....

.....

.....

15. ในอดีตมีเหตุการณ์สำคัญอะไรเกิดขึ้นในชุมชนบ้าง และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างกับชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

16. ในชุมชนของท่านเคยมีการร่วมกันของคนในชุมชนทำงานอะไรบ้าง ผลเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

17. ในชุมชนของท่านมีปัญหาอะไรบ้างที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และน่าจะมีสาเหตุมาจากอะไร

.....

.....

.....

18. ในชุมชนของท่านมีปัญหาด้านใดบ้างที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และน่าจะมีสาเหตุมาจากอะไร

.....

.....

.....

19. ท่านมีความคิดเห็นที่เด็กและเยาวชนควรมีบทบาทอย่างไรในชุมชน

.....

.....

20. ชุมชนของท่านมีปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนอะไรบ้าง และปัญหาใดที่ท่านคิดว่าสำคัญที่สุดที่ชุมชนควรเร่งดำเนินป้องกันและแก้ไขก่อนเป็นลำดับแรก

.....

.....

.....

21. ปัญหาดังกล่าวมีผลกระทบอย่างไรทั้งต่อตัวเด็กและเยาวชนเอง ต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และน่าจะมีสาเหตุมาจากอะไร

.....

.....

.....

22. ที่ผ่านมาชุมชนได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาหรือไม่ อย่างไร และผลการแก้ไขเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

23. ตัวท่านเองมีบทบาทอะไรบ้างในชุมชน และเข้าไปมีบทบาทนั้นได้อย่างไร

.....

.....

.....

24. หากต้องการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนอย่างจริงจังและยั่งยืน ท่านคิดว่าควรมีแนวทางอย่างไร

.....

.....

.....

25. ในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ท่านคิดว่าชุมชนของท่านมีศักยภาพเพียงพอหรือไม่ อย่างไร และใครหรือหน่วยงานใดควรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องบ้าง

.....

.....

.....

ขอบคุณครับ

แบบสอบถาม

เรื่อง ทศนคติ และพฤติกรรมการเล่นการพนันของเด็กและเยาวชน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องหน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลของท่านมากที่สุด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ

☐ ชาย☐ หญิง

2. อายุ.....ปี

3. ระดับการศึกษา

☐ มัธยมศึกษาปีที่ 1☐ มัธยมศึกษาปีที่ 2☐ มัธยมศึกษาปีที่ 3☐ มัธยมศึกษาปีที่ 4/ ปวช.1☐ มัธยมศึกษาปีที่ 5/ ปวช.2☐ มัธยมศึกษาปีที่ 6/ ปวช.3☐ ไม่ได้ศึกษา

4. หมู่บ้านที่พักอาศัย หมู่ที่.....

5. รายได้/ค่าขนม (บาทต่อวัน)..... บาท

6. แหล่งรายได้

☐ พ่อ-แม่ หรือผู้ปกครอง☐ ทำงานพิเศษ

7. สมาชิกในครอบครัวของท่านเล่นการพนันหรือไม่ อย่างไร

7.1 พ่อ-แม่

☐ เล่นพนันบ่อยครั้ง☐ เล่นพนันนานๆครั้ง☐ ไม่เคยเล่น

7.2 พี่น้อง

☐ เล่นพนันบ่อยครั้ง☐ เล่นพนันนานๆครั้ง☐ ไม่เคยเล่น

7.3 ญาติ

☐ เล่นพนันบ่อยครั้ง☐ เล่นพนันนานๆครั้ง☐ ไม่เคยเล่น

8. สมาชิกในครอบครัวของท่าน เล่นการพนันประเภทใด [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

- ☐ หายบนดิน/หายใต้ดิน/ลอตเตอรี่/หายรายวัน
- ☐ พนันประเภทไพ่ ลูกเต๋า
- ☐ ชนไก่/ชนวัว/ปลากัด
- ☐ พนันฟุตบอล
- ☐ ไม่เคยเล่นการพนัน

9. ท่านมีประสบการณ์เล่นการพนันหรือไม่ อย่างไร [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

9.1 หายบนดิน/หายใต้ดิน/ลอตเตอรี่/หายรายวัน

- ☐ ไม่เคย
- ☐ เคยเล่นแต่เลิกแล้ว
- ☐ ยังเล่นอยู่

9.2 พนันประเภทไพ่/ลูกเต๋า

- ☐ ไม่เคย
- ☐ เคยเล่นแต่เลิกแล้ว
- ☐ ยังเล่นอยู่

9.3 ชนไก่/ชนวัว/ปลากัด

- ☐ ไม่เคย
- ☐ เคยเล่นแต่เลิกแล้ว
- ☐ ยังเล่นอยู่

9.4 พนันฟุตบอล/พนันมวย/สนุกเกอร์/กีฬาประเภทอื่น

- ☐ ไม่เคย
- ☐ เคยเล่นแต่เลิกแล้ว
- ☐ ยังเล่นอยู่

9.5 พนันเกมตู้

- ☐ ไม่เคย
- ☐ เคยเล่นแต่เลิกแล้ว
- ☐ ยังเล่นอยู่

9.6 อื่นๆ โปรดระบุ.....

10. ท่านสนใจฟุตบอลอย่างไร

- ☐ สนใจมาก (เล่นหรือติดตามชมฟุตบอลเป็นประจำ)
- ☐ สนใจ (ติดตามชมฟุตบอลเฉพาะนัดที่น่าสนใจ)
- ☐ ไม่สนใจ (ไม่เคยติดตามชมการแข่งขันฟุตบอล)

11. ท่านติดตามการแข่งขันฟุตบอลอย่างไร

- ☐ ติดตามการแข่งขันฟุตบอลทุกลีก ทุกประเทศ
- ☐ ติดตามการแข่งขันฟุตบอลเฉพาะคู่ที่มีการถ่ายทอดสด
- ☐ ติดตามการแข่งขันฟุตบอลเฉพาะคู่ที่สนใจ
- ☐ ไม่ติดตามการแข่งขันฟุตบอล

12. ท่านมีความชื่นชอบต่อทีมฟุตบอลที่มีการแข่งขันหรือไม่

12.1 มีทีมฟุตบอลที่ชื่นชอบ

- ☐ มี
- ☐ ไม่มี

12.2 มีผู้จัดการทีมฟุตบอลที่ชื่นชอบ

- ☐ มี
- ☐ ไม่มี

12.3 มีดาราฟุตบอลที่ชื่นชอบ

- ☐ มี
- ☐ ไม่มี

13. ท่านรู้จักการเล่นฟุตบอลหรือไม่

- ☐ รู้จักและเคยเล่นนั้น
- ☐ รู้จักแต่ไม่ได้เล่นนั้น
- ☐ ไม่รู้จัก

14. ท่านมีเพื่อนที่เล่นการเล่นฟุตบอลหรือไม่

- ☐ มี
- ☐ ไม่มี

15. ส่วนมากท่านมีกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเพื่อนที่เล่นพนันฟุตบอล

☐ ใช่

☐ ไม่ใช่

16. ท่านได้ติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการแข่งขันฟุตบอลจากสื่อต่างๆ ต่อไปนี้มาน้อยเพียงใด และให้ท่านจัดลำดับความสำคัญของสื่อนั้น (เรียงลำดับ 1-5 โดยลำดับ 1- สำคัญมากที่สุด ลำดับ 2,3,4 สำคัญรองลงมา และลำดับ 5- สำคัญน้อยที่สุด)

หนังสือพิมพ์ ลำดับความสำคัญ.....

☐ ติดตาม

☐ ไม่ติดตาม

โทรทัศน์ ลำดับความสำคัญ.....

☐ ติดตาม

☐ ไม่ติดตาม

อินเทอร์เน็ต (facebook, line, [instagram](#), twister) ลำดับความสำคัญ.....

☐ ติดตาม

☐ ไม่ติดตาม

เพื่อน ลำดับความสำคัญ.....

☐ ติดตาม

☐ ไม่ติดตาม

วิทยุ ลำดับความสำคัญ.....

☐ ติดตาม

☐ ไม่ติดตาม

ตอนที่ 2 แบบวัดทัศนคติต่อการพนัน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความรู้สึกของท่านเพียงช่องเดียว และกรุณาตอบให้ครบทุกข้อ

เกณฑ์การตอบมีดังนี้

5 เห็นด้วยอย่างยิ่ง หมายถึง ถ้าท่านมีความรู้สึกคล้อยตามข้อความนั้นโดยสิ้นเชิง

4 เห็นด้วย หมายถึง ข้อความนั้นส่วนมากตรงกับความรู้สึกของท่าน

3 ไม่แน่ใจ หมายถึง ยังตัดสินใจไม่ได้ว่าข้อความนั้นตรงหรือไม่ตรงกับ ความรู้สึกของท่านเพียงใด

2 ไม่เห็นด้วย หมายถึง ท่านมีความรู้สึกขัดแย้งกับข้อความนั้นเล็กน้อย

1 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง หมายถึง ท่านมีความรู้สึกขัดแย้งกับข้อความนั้นโดยสิ้นเชิง

ข้อที่	ข้อความ	ระดับ				
		5	4	3	2	1
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1.	การพนันทำให้ท่านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น					
2.	การเล่นการพนันทำให้ไม่ค่อยมีคนให้ความเคารพนับถือ					
3.	การพนันทำให้คนขาดความรับผิดชอบ					
4.	การพนันทำให้ได้รับการยกย่องนับถือจากเพื่อนหรือคนใกล้ชิด และสร้างจุดเด่นให้กับตนเอง					
5.	การพนันทำให้เข้าสังคมได้ง่ายขึ้น					
6.	คนที่เล่นการพนันมีปัญหาเรื่องเงินไม่พอใช้เป็นประจำ					
7.	การพนันเป็นกิจกรรมที่สังคมรังเกียจ					
8.	การพนันช่วยผ่อนคลายจากความเครียด					
9.	การพนันเป็นกิจกรรมทางกีฬาและนันทนาการอีกลักษณะหนึ่งไม่เป็นการกระทำผิด					
10.	การพนันทำให้มีความกล้ามากขึ้น					
11.	การพนันทำให้สุขภาพจิต และสุขภาพร่างกายแย่ลง					
12.	การพนันทำให้รู้สึกที่ไม่ตกยุคหรือเชย					

ตอนที่ 3 แบบสำรวจพฤติกรรม การเล่นพนันของเด็กและเยาวชนชุมชนหนองโรง

คำชี้แจง แบบสอบถามสำหรับผู้ที่มีประสบการณ์การเล่นพนันเท่านั้น

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ และเติมข้อความตามความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

1. ท่านรู้จักการพนัน ทั้งพนันฟุตบอล หวย ไฟ เกมตู้ จากไหน [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

☐ เพื่อนคนรู้จัก

☐ญาติพี่น้องคนในครอบครัว

☐ สื่อมวลชน

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ.....)

2. ท่านเริ่มเล่นพนันครั้งแรกเมื่ออายุ.....ปี

3. ท่านเล่นการพนันมาแล้วกี่ปี.....ปี

4. ท่านเริ่มเล่นพนันเพราะ [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

☐ เล่นตามเพื่อน

☐ อยากลองเสี่ยงโชค

☐ หารายได้พิเศษ

☐ เพื่อความสนุกสนานในการเชียร์ฟุตบอล

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ.....)

5. ท่านเคยเลิกเล่นการพนันหรือไม่อย่างไร ด้วยเหตุใด

☐ เคยเลิกเล่นแล้ว ปัจจุบันเล่นนานๆ ครั้งเพราะ.....

☐ เคยเลิกเล่นแล้ว แต่ปัจจุบันเล่นเป็นประจำเพราะ.....

☐ ไม่เคยกตเลิกเล่น เพราะ.....

6. เหตุผลที่ท่านเล่นพนันในปัจจุบัน [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

☐ คาดหวังว่าจะมีรายได้เพิ่มจากการชนะพนัน

☐ ต้องการความสนุกสนานตื่นเต้นเร้าใจในการเชียร์การแข่งขันหรือลุ้นรางวัล

☐ ทำตามสมัยนิยม

☐ ต้องการเข้าสังคมกลุ่มเพื่อน

☐ ต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากเพื่อนฝูงและคนใกล้ชิด

☐ เห็นว่าเป็นเกมกีฬาไม่เป็นการกระทำผิดที่ร้ายแรง

☐ ต้องการระบายความรู้สึกที่ซ่อนเร้นในจิตใจ

☐ การพนันทุกชนิด โดยเฉพาะฟุตบอลเล่นง่าย เข้าใจง่าย ยากต่อการถูกโกง

☐ มีหนทางในการชนะ พนันได้ง่ายสามารถวิเคราะห์ผลการแข่งขันล่วงหน้าจากข้อมูลข่าวสารที่มี

การนำเสนอผ่านทางสื่อทุกรูปแบบ

☐ อื่นๆ ระบุ.....

คำถามในส่วนนี้จะเจาะลึกเฉพาะการเล่นพนันฟุตบอล

6. ฟุตบอลที่มีการถ่ายทอดสดที่ผลต่อการเล่นพนันฟุตบอลหรือไม่

☐ มีผล เพราะ.....

☐ ไม่มีผล

8. ท่านมีทีมฟุตบอลที่ชื่นชอบหรือไม่ และมีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอลหรือไม่

☐ มีทีมที่ชื่นชอบ มีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอล

☐ มีทีมที่ชื่นชอบ/ไม่มีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอล

☐ ไม่มีทีมที่ชื่นชอบ

9. ท่านมีดาราฟุตบอลที่ชื่นชอบหรือไม่ และมีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอลหรือไม่

☐ มีดาราที่ชื่นชอบ/มีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอล

☐ มีดาราที่ชื่นชอบ/ไม่มีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอล

☐ ไม่มีดาราที่ชื่นชอบ

10. ท่านมีผู้จัดการทีมฟุตบอลที่ชื่นชอบหรือไม่ และมีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอลหรือไม่

☐ มีผู้จัดการทีมที่ชื่นชอบ/มีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอล

☐ มีผู้จัดการทีมที่ชื่นชอบ/ไม่มีผลต่อการเล่นพนันฟุตบอล

☐ ไม่มีผู้จัดการทีมที่ชื่นชอบ

11. ท่านชอบเล่นพนันฟุตบอลระดับใด [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

☐ ระดับสโมสร ต่างประเทศ

☐ ระดับนานาชาติ

☐ ระดับสโมสรภายในประเทศ

12. ที่มาของเงินที่เล่นการพนันฟุตบอลของท่าน [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

☐ เงินจากพ่อ/แม่ ให้ประจำเดือน

☐ เงินสะสม

☐ รายได้จากการทำงานประจำ

☐ รายได้พิเศษ

☐ อื่นๆ ระบุ.....

13. ท่านเล่นพนันฟุตบอลกี่ครั้ง/สัปดาห์.....ครั้ง/สัปดาห์

14. ในการเล่นพนัน 1 ครั้ง ท่านเล่นพนันครั้งละกี่คู่.....คู่

15. จำนวนเงินที่ท่านเล่นพนันฟุตบอลต่อครั้งโดยเฉลี่ย.....บาท

16. วิธีการจ่ายเงินพนันฟุตบอลของท่าน [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

- ☐ เงินสด ☐ โอนเงิน
☐ บัตรเครดิต ☐ อื่นๆ.....

17. ขั้นตอนการจ่ายเงินพนันฟุตบอลของท่าน [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

- ☐ ก่อนแข่ง ☐ หลังแข่ง
☐ ไม่แน่นอน

18. ถ้าแพ้พนันแล้วเงินไม่พอจ่าย ท่านจะทำอย่างไร [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

- ☐ ยืมเพื่อน ☐ ผ่อนชำระ
☐ ไม่จ่าย ☐ อื่นๆ.....

19. ท่านเข้าถึงกับผู้ที่รับพนันฟุตบอลหรือโต๊ะบอลอย่างไร [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

- ☐ ด้วยตนเอง ☐ ผากเพื่อน
☐ โทรศัพท์ ☐ อินเทอร์เน็ต
☐ อื่นๆ ระบุ.....

20. ท่านทราบอัตราต่อรองที่ใช้ในการแทงพนันจากแหล่งใด [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

- ☐ เพื่อน ☐ หนังสือพิมพ์
☐ โทรศัพท์/วิทยุ ☐ อินเทอร์เน็ต
☐ อื่นๆ ระบุ.....

21. แหล่งข้อมูลที่ท่านใช้สำหรับการตัดสินใจในการเล่นพนัน [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

- ☐ หนังสือพิมพ์ทั่วไป ☐ หนังสือพิมพ์รายวัน
☐ รายการโทรศัพท์/วิทยุ ☐ อินเทอร์เน็ต
☐ อื่นๆ ระบุ.....

22. ตั้งแต่เล่นพนันฟุตบอล หรือการพนันอื่นๆ ท่านได้หรือเสียมากกว่า

- ☐ ได้ ☐ เสีย ☐ ไม่แน่ใจ

23. เงินที่ได้จากการเล่นพนันฟุตบอลใช้ทำอะไร [ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ]

- ☐ เก็บออมไว้ ☐ ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น
☐ ใช้จ่ายโดยไม่ได้คำนึง ☐ อื่นๆ.....

24. ท่านเคยถูกโกงเงินพนันจากการเล่นการพนันฟุตบอลหรือการพนันอื่นๆ หรือไม่

- ☐ เคย ☐ ไม่เคย

25. ท่านเคยถูกจับกุมในความผิดเกี่ยวกับการเล่นพนันฟุตบอลหรือการพนันอื่นๆ มาก่อนหรือไม่

☐ เคย

☐ ไม่เคย

26. ท่านเคยได้รับการอบรมสั่งสอนจากบิดามารดา ผู้ปกครอง ครูอาจารย์เกี่ยวกับการพนันว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมายและศีลธรรมหรือไม่

☐ เคย

☐ ไม่เคย

27. ท่านต้องการจะเลิกเล่นพนันฟุตบอลหรือการพนันอื่นๆ หรือไม่

☐ ต้องการ

☐ ไม่ต้องการ

เพราะเหตุใด.....

แบบทดสอบเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการพนัน

คำชี้แจง จงเขียนเครื่องหมาย X ทับข้อที่นักเรียนคิดว่าถูกต้องที่สุด

1. การพนัน ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2543 หมายถึงอะไร
 - ก การเล่นเสี่ยงโชคหรือใช้ฝีมือโดยการวางเงินหรือสิ่งของเป็นเดิมพัน
 - ข การวางแผนที่มีการวางเงินหรือสิ่งของเป็นเดิมพัน
 - ค การเล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่นใดโดยอาศัยความฉลาดหรือความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม
 - ง การกีฬาชนิดหนึ่งที่มีการเล่นเป็นหมู่คณะเพื่อการผ่อนคลาย
2. การพนัน ตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 มีกี่ประเภท
 - ก 2 ประเภท
 - ข 3 ประเภท
 - ค 4 ประเภท
 - ง 5 ประเภท
3. ประเทศไทย เริ่มมีกฎหมายเกี่ยวกับการพนัน ขึ้นบังคับใช้ครั้งแรก ตั้งแต่วันที่เท่าใด
 - ก 1 เมษายน พ.ศ. 2472
 - ข 1 ธันวาคม พ.ศ. 2472
 - ค 1 เมษายน พ.ศ. 2475
 - ง 1 ธันวาคม พ.ศ. 2475
4. ประเทศใดต่อไปนี้ เป็นผู้ริเริ่มนำการพนันเข้ามาในประเทศไทย
 - ก จีน
 - ข เวียดนาม
 - ค พม่า
 - ง ญี่ปุ่น
5. ข้อใดต่อไปนี้ ไม่ใช่ โทษของการพนันทางศาสนา
 - ก ผู้ชนะย่อมก่อเวร
 - ข ถ้อยคำของคนเล่นการพนันไม่น่าเชื่อถือ
 - ค มีโทษจำคุก
 - ง ความเสื่อมในทรัพย์

6. ทรัพย์สินชนิดใดที่กล่าวต่อไปนี้ ไม่ใช่ เครื่องมือในการใช้เล่นการพนัน ตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478

- ก เสื่อที่ใช้ปูรองการเล่น
- ข สร้อยคอที่ผู้เล่นใช้ในการพนัน
- ค โต๊ะบิลเลียดไฟฟ้า
- ง โทรศัพท์ที่พนันการชกมวย

7. ข้อใด เป็นที่มาของการติดการพนัน

- ก เห็นคนในครอบครัวเล่น
- ข การชักจูงจากเพื่อน
- ค อยู่ในชุมชนที่มีการเล่นพนัน
- ง ถูกทุกข้อ

8. ข้อใด ไม่ใช่ สาเหตุเป็นจูงใจของการเล่นการพนัน

- ก เพื่อความบันเทิง
- ข เสี่ยงโชค
- ค หวังจะขยับฐานะ
- ง สร้างความสามัคคี

9. การเปิดบ่อนภายในประเทศ ผู้ฝ่าฝืนมีโทษจำคุกต่ำสุดไม่เกินกี่เดือน

- ก 3 เดือน
- ข 4 เดือน
- ค 5 เดือน
- ง 6 เดือน

10. กิจกรรมตามข้อใด ไม่ใช่ การพนัน

- ก รีรีข้าวสาร
- ข ป็อกเต็ง
- ค น้ำเต้าปูปลา
- ง แข่งวัวลาน

11. ข้อใดคือโทษทางกฎหมายของการพนัน

- ก ไม่มีคนคบค้า เป็นที่รังเกียจ
- ข ถูกขับไล่ออกจากชุมชน
- ค เสียค่าปรับ รับโทษจำคุก
- ง ครอบครัวมีปัญหาแตกแยก

12. ข้อใดคือผลเสียของการพนัน

- ก ทำให้เสียทรัพย์ เป็นหนี้
- ข เป็นที่รักของเพื่อนฝูง
- ค เหงา เครียด โมโหร้าย
- ง สุขภาพทรุดโทรม

13. การพนันผิดศีลข้อใด

- ก ข้อ 5
- ข ข้อ 4
- ค ข้อ 3
- ง ข้อ 2

14. ข้อใดเป็นสถานที่ที่มีการพนัน

- ก โรงเรียน
- ข วัด
- ค คาสีโน
- ง สถานีตำรวจ

15. เมื่อโดนตำรวจจับจากการเล่นการพนันจะได้รับโทษใดบ้าง

- ก จำคุก
- ข เสียค่าปรับ
- ค ทั้งจำทั้งปรับ
- ง ไม่ได้รับโทษใดเลย

16. ข้อใด ไม่ใช่ ลักษณะการเล่นการพนัน

- ก วงไพ่
- ข วิ่งมาราธอน
- ค ฟุตบอลโต๊ะ
- ง แข่งเรือพุง

17. เพราะเหตุใดการพนันจึงผิดกฎหมาย

- ก ทำให้เสียเงิน
- ข ทำให้เสพติด
- ค ทำให้เกิดปัญหาสังคม
- ง ถูกทุกข้อ

18. ปัญหาครอบครัวที่เกิดจากการเล่นการพนันคืออะไร

- ก มีปัญหาทางการเงิน
- ข ติดคุก
- ค ผิดกฎหมาย
- ง ครอบครัวอบอุ่น

19. พฤติกรรมของผู้ติดการพนันคือข้อใด

- ก มีฐานะร่ำรวย
- ข ชอบเสี่ยงโชคทำทาย
- ค ขยันทำงาน
- ง โอบอ้อมอารีมีน้ำใจ

20. ในประเทศไทยสัตว์ชนิดใดมักถูกใช้เพื่อการพนัน

- ก สุนัข แมว
- ข หมู ช้าง
- ค วัว ไก่
- ง หมี เสือ

แบบสอบถามวัดความพึงพอใจการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน

คำชี้แจง

แบบสอบถามวัดความพึงพอใจการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน นั้นแบ่งออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ระดับความพึงพอใจการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้จัดกิจกรรมค่ายเยาวชนจะนำมาวิเคราะห์เพื่อความสำเร็จของกิจกรรมค่ายเยาวชนโดยจะนำไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษาและการจัดกิจกรรมเท่านั้น และขอรับรองว่า ข้อมูลที่ท่านตอบในแบบสอบถามจะถือเป็นความลับและนำเสนอข้อมูลเป็นภาพรวม ผู้จัดกิจกรรมค่ายเยาวชนหวังเป็นอย่างยิ่งในการได้รับความร่วมมือตอบคำถามที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด และผู้จัดกิจกรรมค่ายเยาวชนขอขอบคุณท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องหน้าข้อความที่ตรงกับข้อมูลของท่านมากที่สุด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

2. อายุ.....ปี

3. ระดับการศึกษา

☐ มัธยมศึกษาปีที่ 1

☐ มัธยมศึกษาปีที่ 2

☐ มัธยมศึกษาปีที่ 3

☐ มัธยมศึกษาปีที่ 4/ ปวช.1

☐ มัธยมศึกษาปีที่ 5/ ปวช.2

☐ มัธยมศึกษาปีที่ 6/ ปวช.3

☐ ไม่ได้ศึกษา

ตอนที่ 2 ระดับความพึงพอใจการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย(✓) ในช่องที่ตรงกับความพึงพอใจของท่าน

หัวข้อ	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
ด้านความพึงพอใจด้านความรู้และกิจกรรม					
1. รูปแบบการจัดกิจกรรมและหลักสูตรเกี่ยวกับค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
2. กิจกรรมค่ายเยาวชนมีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้					
3. กิจกรรมค่ายเยาวชนมีเนื้อหาครบถ้วน					
4. เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้มีความน่าสนใจ					
5. เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้สามารถเข้าใจได้โดยง่าย					
6. เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลาย					
7. ข้าพเจ้าได้รับความรู้และทักษะจากการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน					
8. การเรียนรู้ด้านทักษะในกิจกรรมค่ายเยาวชนสามารถปฏิบัติตามได้ง่าย					
9. เนื้อหาการเรียนรู้ในกิจกรรมค่ายเยาวชนมีความสอดคล้องกับเนื้อหาการเรียนการสอนในห้องเรียนและชีวิตประจำวัน					
10. เนื้อหาการเรียนรู้ในกิจกรรมค่ายเยาวชนส่งเสริมการมีส่วนร่วม					
ด้านการนำไปประยุกต์ใช้					
1. ข้าพเจ้าสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากกิจกรรมนี้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้					
2. ข้าพเจ้าสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้รับจากกิจกรรมค่ายเยาวชนไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้					
3. ข้าพเจ้าสามารถนำความรู้จากกิจกรรมค่ายเยาวชนไปใช้ประโยชน์ในการเรียนได้					
4. ข้าพเจ้าสามารถนำทักษะจากกิจกรรมค่ายเยาวชนไปใช้ประโยชน์ในการเรียนได้					
5. ข้าพเจ้าสามารถนำวิธีการถ่ายทอดความรู้ของวิทยากรไปใช้เป็นแบบอย่างสำหรับจัดกิจกรรมของข้าพเจ้าได้					
6. ข้าพเจ้าสามารถนำรูปแบบกิจกรรมค่ายเยาวชนไปใช้เป็นแบบอย่างสำหรับจัดกิจกรรมของข้าพเจ้าได้					

7. ข้าพเจ้าสามารถสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างเพื่อนข้าพเจ้าในการเรียนได้					
8. ข้าพเจ้าสามารถสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างเพื่อนข้าพเจ้าในการทำงานที่อาจารย์มอบหมายได้					
9. ข้าพเจ้าสามารถสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างเพื่อนข้าพเจ้าในกิจกรรมของโรงเรียนได้					
10. ข้าพเจ้าสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้จากกิจกรรมค่ายเยาวชนสามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชนของข้าพเจ้าได้					
ด้านเจตคติ					
1. ข้าพเจ้าคิดว่ากิจกรรมค่ายเยาวชนเป็นกิจกรรมที่ดี					
2. ข้าพเจ้าคิดว่ากิจกรรมค่ายเยาวชนเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์					
3. ข้าพเจ้าคิดว่ากิจกรรมค่ายเยาวชนเป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน					
4. ข้าพเจ้าคิดว่ากิจกรรมค่ายเยาวชนเป็นกิจกรรมที่มีความน่าสนใจ					
5. ข้าพเจ้าเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน					
6. ข้าพเจ้าคิดว่าจะชักชวนเพื่อนๆ เข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชนในครั้งต่อไป					
7. ข้าพเจ้าคิดว่าจะเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชนในครั้งต่อไป					
8. ข้าพเจ้าคิดว่าการประชาสัมพันธ์กิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
9. ข้าพเจ้าคิดว่าตนเองได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมค่ายเยาวชน					
10. ข้าพเจ้าคิดว่ากิจกรรมค่ายเยาวชนสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างข้าพเจ้าและเพื่อนของข้าพเจ้า					

ด้านการบริหารจัดการ					
1. รูปแบบการจัดกิจกรรมกิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
2. ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
3. วิทยากรที่มาบรรยายมีความเหมาะสม					
4. สถานที่จัดกิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
5. สื่ออุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
6. การประชาสัมพันธ์กิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
7. อาหารในกิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
8. การลงทะเบียนเข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
9. การอำนวยความสะดวกของกิจกรรมค่ายเยาวชนมีความเหมาะสม					
10. ข้าพเจ้ามีความพึงพอใจในกิจกรรมค่ายเยาวชน					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

1. สิ่งประทับใจที่สุดเมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน

.....

.....

2. หากมีเพื่อนหรือคนมาชวนให้เล่นการพนันจะทำอย่างไร

.....

.....

3. เมื่อถูกชวนให้ร่วมกิจกรรมต่อต้านการเล่นการพนันท่านจะเข้าร่วมหรือไม่

.....

.....

โครงการ “ค่ายเยาวชน...รักษ่วงไพร ท่างไกลการพนัน”

หลักการและเหตุผล

จากการรายงานสถานะด้านสังคมของประเทศไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พบว่า วัฒนธรรมอันดีงามของไทยเริ่มเสื่อมถอยและสังคมไทยมีแนวโน้มเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้น คนในสังคมให้คุณค่ากับความสนุกสนาน และความสะดวกสบาย ละเลยเรื่องวินัย มีความเห็นแก่ตัว และขาดความรับผิดชอบ กรอบกับความก้าวหน้าในการติดต่อสื่อสาร การขยายตัวของเครือข่ายทางสังคมออนไลน์ ส่งผลให้มีทั้งโอกาสและความเสี่ยง โดยเฉพาะพฤติกรรมกรรมการบริโภคของคน (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558: 6-14) ปัญหาหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกี่ยวกับการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมอันดีงาม ความก้าวหน้าของการติดต่อสื่อสาร และการขยายตัวของเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ **ปัญหาการเล่นพนันในกลุ่มเด็กและเยาวชน** และการศึกษาของมธุรา สุวรรณโพธิ์ (2557) พบว่า สาเหตุที่วัยรุ่นติดการพนันได้ง่ายมี 4 ประการ ดังนี้ 1) สื่ออินเทอร์เน็ตออนไลน์ มีการโฆษณามากมายบนโลกอินเทอร์เน็ต สามารถเข้าไปใช้บริการได้อย่างง่ายดาย 2) เพื่อนแนะนำให้เล่น และวัยรุ่นมีแนวคิดลองเล่นดูดีกว่า 3) ร้อนเงิน หรือมีความต้องการวัตถุตามสมัยนิยมสูง และ 4) ปัญหาครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ที่เล่นการพนันอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยการพนัน เช่น ร้านสนุกเกอร์ใกล้บ้าน ที่มีคนสูบบุหรี่ด้วยเสมอ ร้านสะดวกซื้อที่มีมินิเตยสารฟุตบอลที่มีอัตราแต้มต่อสำหรับเล่นพนันฟุตบอล ตามมหาวิทยาลัยมีโต๊ะบอลตั้งอยู่รอบๆ มีเด็กเดินไปบอลไปชวนเล่นพนันถึงในมหาวิทยาลัย

การพนันส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะด้านสมอง งานวิจัยด้านการแพทย์ระบุชัดเจนว่าการพนันเป็นเกมที่สามารถทำลายสมองของเด็กและเยาวชนได้อย่างถาวร องค์การอนามัยโลกกำหนดให้พฤติกรรมติดการพนันเป็นความผิดปกติทางจิตชนิดหนึ่ง เรียกว่า Pathological Gambling หรือ โรคติดพนัน ซึ่งผู้เล่นการพนันจะมีความทุกข์จากการเล่นพนัน แต่ก็หยุดไม่ได้ยังคงต้องเล่นต่อไปนอกจากนี้พบว่า เยาวชนที่ติดการพนันยังทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมและผิดกฎหมาย ดังนี้ ปล้นชิงทรัพย์ ร้อยละ 60 ทำร้ายคนใกล้ชิด ร้อยละ 12 ขยายทรัพย์สินใช้หนี้ ร้อยละ 9 ขยายบริการทางเพศ ร้อยละ 7 พยายามฆ่าตัวตาย ร้อยละ 6 และค้ายาเสพติด ร้อยละ 5 ตามลำดับ (มธุรา สุวรรณโพธิ์, 2557)

จากที่กล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการสื่อสาร ที่ส่งผลให้เกิดการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วผ่านทางโลกเสมือนจริงทำให้ผู้คนมีความรู้มากขึ้น เกิดเครือข่ายทางสังคมในโลกเสมือนจริงซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน จะมีการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยและการสื่อสารได้อย่างสะดวกรวดเร็วทุกที่ทุกเวลา สำหรับคนที่ไม่มีความรู้และไม่สามารเลือกสิ่งดีๆ ได้ด้วยตนเอง จะเป็นกลุ่มที่ตกอยู่ในภาวะเสี่ยง ขาดการกลั่นกรองในการเลือกรับและนำไปปฏิบัติและถูกชักนำเข้าสู่วงจรการพนันในหลากหลายรูปแบบ เช่น การพนันฟุตบอลออนไลน์

ชุมชนหนองโรง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่เส้นทางการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวและบริการเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและเป็นที่เกษตรกรรมที่สำคัญ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการค่อนข้างมาก จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันในเยาวชนซึ่งเป็นผลพวงที่ตามมาของการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการที่ขาดความสมดุล โดยเฉพาะการอาศัยศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งศักยภาพของชุมชนสะท้อนให้เห็นในรูปแบบของ **ทุนทางสังคม (Social Capital) หรือ ทุนชุมชน**จากการจัดเวทีค้นหาปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเบื้องต้นกับแกนนำชุมชน พบว่า ปัญหาหนึ่งที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ และสร้างผลกระทบโดยรวมต่อภาพลักษณ์และการพัฒนาชุมชน คือ **ปัญหาเยาวชนบางส่วนในชุมชนเล่นการพนัน ได้แก่ การพนันฟุตบอลผ่านเว็บไซต์ออนไลน์ และการพนันหวยใต้ดิน** ซึ่งกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากผู้ประกอบการไม่สามารถตรวจสอบได้ จากการวิเคราะห์ชุมชนเบื้องต้น พบว่า ชุมชนยังมีแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกันอย่างไม่เป็นระบบ โดยจะเป็นลักษณะที่ต่างครอบครัวต่างดูแลกันเอง ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพชุมชนที่จะสามารถนำมาบูรณาการเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา พบว่า มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนยังมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามที่ยังคงสืบสานอยู่ เป็นต้น

จากสภาพปัญหาที่กล่าวข้างต้น จึงเล็งเห็นว่าการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภายในและภายนอกชุมชนในลักษณะการทำงานแบบพหุภาคี ที่มีการประสานความร่วมมือภายใต้ปัจจัยเอื้อและเงื่อนไขของภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น ตลอดจนค้นหาค้นหาบทบาทที่เหมาะสมของแต่ละภาคส่วนในการมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาการเล่นพนันในเยาวชนโดยอาศัยศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนจึงนำมาสู่การจัดทำโครงการ **ค่ายเยาวชน...รักษ่วงไพร ห่วงไกลการพนัน**ในครั้งนี้โดยมีแนวคิดหลักในการดำเนินโครงการ คือ การบูรณาการทุนชุมชนได้แก่ ทุนมนุษย์ คือ ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ทุนภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรม และทุนทรัพยากร คือ ป่าชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนตำบลหนองโรง ให้มีความตระหนักรู้และห่างไกลจากการเล่นการพนัน ภายใต้การทำงานแบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันแก่เด็กและเยาวชน
2. เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนและค้นหาจุดเด่นของชุมชนจนส่งผลให้เยาวชนมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชนร่วมกับผู้ใหญ่
3. เพื่อปลูกฝังและสร้างความตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัยของการเล่นการพนันแก่เด็กและเยาวชน
4. เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตแก่เด็กและเยาวชน เพื่อการรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และพิษภัยของการเล่นการพนัน

หน่วยงานรับผิดชอบ

1. ภาคชุมชน ได้แก่ ตัวแทนชาวบ้าน แกนนำ คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน ผู้อาวุโส
2. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง
3. โรงเรียนวัดห้วยสะพาน
4. สถานีตำรวจภูธรอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
5. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหลุมหิน
6. สภาเด็กและเยาวชนบ้านหนองโรง
7. บริษัท สยามเฟอเรสเทรี จำกัด (SCG)
8. สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี
9. ร้านขนมเปี๊ยะครูสมทรง
10. บริษัท วี ที เทพอำนาจยศเกล จำกัด
11. ธนาคารออมสิน จำกัด
12. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
13. ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน

เป้าหมาย

เชิงปริมาณ

1. เด็กและเยาวชนในพื้นที่ชุมชนหนองโรงทั้ง 17 หมู่บ้าน จำนวน 70 คนมีคุณสมบัติดังนี้
 - 1) อายุ 12 - 18 ปี
 - 2) กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5- มัธยมศึกษาปีที่ 6(จากโรงเรียนวัดห้วยสะพาน และจากชุมชน)
 - 3) เป็นเยาวชนที่สนใจกิจกรรมด้านจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชน
2. เด็กและเยาวชนมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการค่ายเยาวชนในระดับมาก ร้อยละ 80

เชิงคุณภาพ

เด็กและเยาวชนในพื้นที่ชุมชนหนองโรงที่ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ/ค่ายเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักเกี่ยวกับโทษและพิษภัย มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม มีทักษะชีวิตในการรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และพิษภัยของการเล่นการพนันความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของเยาวชนต่อการพัฒนาชุมชนร่วมกับผู้ใหญ่ และมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง

การดำเนินงาน

1. ประชุมคณะกรรมการดำเนินงานชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับรายละเอียดของโครงการ
2. ประชุมกลุ่มย่อยกับทีมคณะกรรมการดำเนินงานชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อจัดทำหลักสูตรค่ายเยาวชน และค้นหาภาคีการพัฒนาในการหนุนเสริมกิจกรรมโครงการทั้งในส่วนของการวิชาการงบประมาณและทรัพยากรอื่นๆ
3. ประสานงานไปยังภาคีการพัฒนาเพื่อขอรับการหนุนเสริม
4. ประชุมวางแผนการดำเนินโครงการ ติดต่อทีมวิทยากร สถานที่
5. ประชาสัมพันธ์โครงการ และรับสมัครเยาวชน
6. ประชุมเตรียมงานทีมงาน
7. ดำเนินงานตามโครงการค่ายเยาวชน ณ ที่ทำการป่าชุมชน และป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี
8. ประเมินผลและติดตามการดำเนินโครงการสรุปผลการดำเนินโครงการ
9. จัดเวทีสะท้อนผลการดำเนินโครงการแก่คณะกรรมการชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และภาคีการพัฒนาที่หนุนเสริม

สถานที่ดำเนินโครงการ

ศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

งบประมาณ

1. ค่าอาหารกลางวันสำหรับเด็ก/เยาวชน และทีมวิทยากร
2. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม
3. ค่าเสื้อ T-shirt
4. ค่าเอกสารประกอบการอบรม
5. ค่าวัสดุในการทำกิจกรรม
6. ค่าตอบแทนวิทยากร/ค่าของที่ระลึก

การวัดและการประเมินผล

การประเมินผลกิจกรรมค่ายเยาวชนฯ ใช้แบบทดสอบวัดความรู้ และแบบวัดทัศนคติ ก่อนการเข้าค่ายและหลังการเข้าค่าย ประเมินความพึงพอใจด้วยแบบประเมินความพึงพอใจภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมค่าย

ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ

2 วัน ได้แก่ วันเสาร์ที่ 14 และ วันอาทิตย์ที่ 15 ตุลาคม 2560 โดยมีแผนการจัดกิจกรรมค่ายฯ ดังนี้

กำหนดการและกิจกรรม

วันเสาร์ที่ 14 ต.ค. 60

เวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
07.00 - 08.00 น.	ลงทะเบียน/รายงานตัว	สภาเด็กและเยาวชนฯ
08.00 - 09.30 น.	กิจกรรมที่ 1 มารู้จักกันเถอะ - ทำแบบทดสอบก่อนเรียน - กติกาของค่ายและข้อตกลง - กิจกรรม Yes I can - กิจกรรมนันทนาการ กลุ่มสัมพันธ์ ละลายพฤติกรรม	ทีม วิทยากรHCRD
09.30 - 10.00 น.	พิธีเปิด โดย นายก อบต. หนองโรง	อบต. หนองโรง
10.00 - 10.30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	คณะกรรมการชุมชน
10.30 - 12.00 น.	กิจกรรมที่ 2 มหันตภัยใกล้ตัว...การพนัน บรรยาย ประกอบสื่อการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้ เกี่ยวกับประเภทของการพนัน บทลงโทษทางกฎหมาย และ บทลงโทษทางสังคม	ด.ต.ชาคริต สมพรมทิพย์

12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	คณะกรรมการชุมชน
13.00 - 14.30 น.	กิจกรรมที่ 3 การพนันออนไลน์ - นันทนาการ - ดูคลิปวิดีโอ เกี่ยวกับการเล่นการพนันออนไลน์ เช่น ฟุตบอล เกมส หว่ย เป็นต้นประมาณ 15 นาที - วิทยากรและเด็กและเยาวชนร่วมกันสรุป - แบ่งเด็กและเยาวชนออกเป็น 3 กลุ่ม และเล่นเกม 20 คำถาม โดยแต่ละกลุ่มให้ยื่นเรียงเป็นแถว แล้วส่งตัวแทนออกมาเลือกบัตรคำเกี่ยวกับการเล่นพนันออนไลน์แล้วไปคำให้เพื่อนในกลุ่มช่วยกันตอบ เมื่อตอบถูกก็สลับสมาชิกคนอื่นมาไปคำต่อ กลุ่มไหนตอบถูกได้มากกว่าจะเป็นผู้ชนะ และได้รับรางวัล กำหนดเวลาให้ 10-15 นาที	ทีม วิทยากรHCRD
14.30 – 15.00 น.	รับประทานอาหารว่าง	คณะกรรมการชุมชน
15.00 – 17.00 น.	กิจกรรมที่ 4 ฝึกฝน - นันทนาการ - แบ่งกลุ่มเป็น 5 กลุ่มๆละ 13-14คนให้ระดมความคิดในประเด็นต่อไปนี้ ● การเล่นเกมพนันมีผลดี และผลเสียอย่างไร ● คนที่ติดการพนันจะมีลักษณะอย่างไร ● เราจะห่างไกลจากการเล่นเกมพนันได้อย่างไร ทีมวิทยากรจะบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับประเด็นทั้ง 3 อีกครั้ง แล้วแต่ละกลุ่มให้นำข้อมูลที่ได้นำมาวาดแผนภาพ mind map และวาดภาพลักษณะคนที่ติดการพนัน (โดยใช้เวลาในการทำงาน 1 ชั่วโมง) - แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอผลงานหน้าชั้น พร้อมตอบข้อซักถาม และรับฟังข้อเสนอแนะจากทีม Commentator - วิทยากรสรุป	ทีม วิทยากรHCRD
17.00 น.	ส่งเด็กและเยาวชนกลับบ้าน/ชี้แจงรายละเอียดของกิจกรรมวันที่ 2 ให้เด็กและเยาวชนทุกคนสวมเสื้อทีม ในวันที่ 2	

วันเสาร์ที่ 15 ต.ค. 60

เวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
07.00 - 08.00 น.	ลงทะเบียน/รายงานตัว นัดหน้าการ	
08.00 - 10.00 น.	กิจกรรมที่ 5 คุณค่าป่า คุณค่าคน - เรื่องเล่าชุมชน..เรื่องเล่าจากป่า ผู้อาวุโส ผู้รู้ แกนนำ และ คณะกรรมการป่าชุมชนมาบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ชุมชน และประวัติความเป็นมาของป่าชุมชน ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชน (30 - 40 นาที) - แบ่งเด็กและเยาวชนออกเป็น 3กลุ่ม ให้เดินสำรวจป่าชุมชน ฐานทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน กับ ทีมวิทยากรคณะกรรมการป่าชุมชนและเข้าฐานการเรียนรู้ จำนวน 3 ฐาน ฐานการเรียนรู้ละ 1 ชั่วโมง ได้แก่ ฐานการเรียนรู้ 1 เพื่อนรักในป่าใหญ่ ฐานการเรียนรู้ 2 ช่วยต้นไม้ลำเลียงน้ำ ฐานการเรียนรู้ 3 มัดย้อม	คณะกรรมการป่าชุมชน และทีมวิทยากร HCRD
10.00 - 10.30 น.	พักรับประทานอาหารว่าง	คณะกรรมการชุมชน
10.30 - 12.00 น.	กิจกรรมที่ 5 คุณค่าป่า คุณค่าคน (ต่อ) - ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอ สิ่งที่ได้รับจากการเข้าฐานการเรียนรู้ - วิทยากรประจำฐานการเรียนรู้ สรุปสาระสำคัญ	และทีมวิทยากร HCRD
12.00 - 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน	คณะกรรมการชุมชน
13.00 - 16.00 น.	กิจกรรมที่ 5 รักษาพงไพร ห่วงไกลการพนัน - แบ่งเด็กและเยาวชนออกเป็น 5 กลุ่มๆละ 10 คน เพื่อเข้าฐานการเรียนรู้ 5ฐาน แบบเวียนฐานๆ ละ 30 นาที ● ฐานการเรียนรู้ที่ 1 ตันกล้าในป่าใหญ่ ● ฐานการเรียนรู้ที่ 2 ป่าธรรมชาติ ● ฐานการเรียนรู้ที่ 3 ลูกเต่า..รักษ่าป่า ● ฐานการเรียนรู้ที่ 4 สัตว์ป่าสงวน สัตว์ป่าคุ้มครอง ● ฐานการเรียนรู้ที่ 5 ทิ้งให้ถูกที่..แยกสีให้ถูกถัง	ทีมวิทยากรHCRD

- ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอ สารความรู้
ทักษะ และความประทับใจที่ได้รับจากการเข้าฐานการเรียนรู้
 - วิทยาการประจําฐานการเรียนรู้ สรุปสาระสําคัญ
- 16.00 – 17.00 น. กิจกรรมที่ 7 บันทึกความประทับใจ ทีมวิทยากร HCRD
- เด็กและเยาวชนร่วมกันระดมความคิด เกี่ยวกับบทบาท
ของเด็กและเยาวชนกับการพัฒนาชุมชน แล้วนำเสนอแนวคิดแก่
ทีมผู้ใหญ่ใจดี หลังจากนั้นผู้ใหญ่ใจดีจะกล่าวถึงแนวทางการส่งเสริม
กิจกรรมของเด็กและเยาวชนต่อไปในทิศทางใด
 - ทำแบบทดสอบหลังเรียน
 - ทำแบบทดสอบความพึงพอใจ
- 17.00 – 17.30 น. พิธีปิด และมอบเกียรติบัตร

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ – นามสกุล	นายอภิชาติ ใจอารีย์
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 14 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2515
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	วิทยาศาสตร์บัณฑิต (ศึกษาศาสตร์ – เกษตร) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาศาสตร์พยาบาลมนุษยและชุมชน) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ตำแหน่งหน้าที่งานปัจจุบัน	รองศาสตราจารย์ รองหัวหน้าภาควิชาการพัฒนาศาสตร์พยาบาลมนุษยและชุมชน อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาศาสตร์พยาบาลมนุษยและชุมชน) และศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาศาสตร์พยาบาลมนุษยและชุมชน)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ภาควิชาการพัฒนาศาสตร์พยาบาลมนุษยและชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

ผลงานตีพิมพ์เผยแพร่

สถานภาพและการพึ่งพิงด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านพุเตย: กรณีศึกษาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม. วิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์, ปีที่ 32 ฉบับที่ 2 พ.ศ.-ส.ศ. 2554: 229-242.

แนวทางการพัฒนากำลังคนเพื่อเป็นผู้ประกอบการเกษตรบนเส้นทางอาชีพเกษตร: ถอดประสบการณ์โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่. วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 กันยายน 2558 – กุมภาพันธ์ 2559: 243-262.

รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปหน่อไม้ของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 ประจำเดือน มีนาคม-สิงหาคม 2557: 241-258.

“TOGETHER Model: A Participatory Student-Development Model in Multicultural Society for Thailand’s Deep South University Network”. *PSAKU International Journal of Interdisciplinary Research*, Vol. 7, No. 1, in July 2018.

Reflections on learning experience for self-management: The concepts and practices of Sanam Chai Khet Organic Agricultural Group, Chachoengsao province, Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*.

แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้ากบับของชุมชนบ้านเชียงแก้ว จังหวัดอุบลราชธานี. *Veridian E-Journal*. 11(1) มกราคม-เมษายน: 1001-1024.

ทิศทางการผลิตครูเกษตรของประเทศไทยในช่วง 10 ปี (พ.ศ. 2558- 2567). *Veridian e-Journal*, 10(3) กันยายน-ธันวาคม: 2087-2106.

การพัฒนามนุษย์ในชุมชนท้องถิ่นกับความเป็นพลเมือง. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560): 55-63.

“ผู้ด้อยโอกาสใหม่” จากครอบครัวแรงงานข้ามชาติ: ผลกระทบจากประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC). *วารสารการเมืองการปกครอง*. ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-สิงหาคม 2559): 203-219.

ผลงานทางวิชาการ/หนังสือ/ตำรา

อภิชาติ ใจอารีย์. 2561. การเลี้ยงไส้เดือนดินเพื่อกิจกรรมทางการเกษตรและสิ่งแวดล้อม. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

อภิชาติ ใจอารีย์. 2556. สิทธิชุมชน: สิทธิตามรัฐธรรมนูญเพื่อการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น. นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมการพิมพ์ จำกัด.

ผลงานตีพิมพ์และรางวัลทางวิชาการ

งานวิจัยดีเด่น กลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ในการประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัย ประจำปี 2555 โดยมหาวิทยาลัยพายัพ ร่วมกับเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

บุคลากรดีเด่นสายวิชาการด้านการเรียนการสอน ประจำปี 2555 และด้านวิจัย ประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

